

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ
INSTITUT DE LANGUE MACÉDONIENNE „K. MISIRKOV“ – SKOPJE
Посебни изданија, книга 21 * Éditions spéciales, livre 21

ВАСИЛ ДРВОШАНОВ

КАЈЛАРСКИОТ ГОВОР

СКОПЈЕ 1993

Ракописот едногласно е одобрен за печатење од Научниот совет на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје на седницата одржана на 25.05.1992 година, врз основа на рецензиите од акад. проф. д-р Божидар Видоески и проф. д-р Коста Пеев, како дел од проектот „Македонските дијалекти во Егејска Македонија“.

*

Овој труд е проширена верзија на магистерската дисертација на авторот под истоимениот наслов „Кајларскиот говор“, одбранета на 29 јануари 1981 година на Филолошкиот факултет во Скопје, пред Комисијата, во состав: акад. Блаже Конески (претседател), акад. Божидар Видоески (ментор) и проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска (член).

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека
„Климент Охридски“, Скопје

808.66-087.4(495.37)

ДРВОШАНОВ, Васил

Кајларскиот говор / Васил Дрвошанов. – Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 1993. – 171 стр. ; 24 см. – (Посебни изданија / Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ = Éditions spéciales / Institut de langue macédonienne „K. Misirkov“ ; кн. 21)

Библиографија: стр. 163–165.

а) Кајларскиот говор – Егејска Македонија

В О В Е Д

1. Кајларската област денес се наоѓа во државните граници на Грција. Ја опфаќа територијата јужно од линијата Островско Езеро – Врапчинско Езеро до Сариголското Блато, помеѓу планините Каракамен на исток и Снежник на запад. На исток и запад границите се јасни. На исток, спрема воденскиот говор, го дели планината Каракамен, а на запад од костурскиот говор го дели планината Снежник. На север, спрема леринскиот говор, граничната линија од Влашки Колиби излегува на Островското Езеро, северно од Уклемеш, кое останува на кајларска страна, откаде што се спушта на југ до Муралар а оттаму излегува на Врапчинското Езеро. На југ тој се граничи со грчката јазична територија на целиот појас од Каракамен до Снежник.

2. Економски центар на овој крај е градот Кајлари и кон него гравитираат сите села. Врските со соседните области не се многу јаки. Повеќе оваа област е поврзана со леринскиот крај преку патот Лерин – Кајлари – Кожани што поминува низ средишниот дел на кајларската територија по правецот север – југ. Овој пат има важна улога и во ширењето на разни јазични појави.

3. Во текот на историјата Грција вршела преселување на македонското население. Со иселувањето на Македонците и со населувањето на нивните огништа грчко население од средна и јужна Грција и грчки доселеници од други земји се менувала етнографската карта на овој дел. На тој начин, македонскиот јазик, кој бил употребуван дури и од страна на несловенското население, станува јазик само на семејството.

4. Населението во етнички поглед не е единствено. Има Македонци, Грци и Власи.

Македонски хомогени населби се Ранци и Тремно.

Села со македонско-грчко население се: Биралци, Бошовци, Дебрец, Дурутово, Емборе, Катраница, Коман, Кунуј, Липинци, Л'ка, Палор, Радуништа, Ракита и Трепишта. Во Кајлари има Македонци, доселени од околните села, Грци и мал број Власи, исто така, доселени.

Само Грци живеат во селата: Арбино, Баракли, Војводина, Врдомици, Инелово, Инеово, Карагач, Козлу Кој, Котлари, Крмча, Муралар, С'лпово, Уклеменш, Учини, Хајдерли, Чор и Цума.

Влашка Блаца е влашко село.

5. Кајларскиот говор до денес не е целосно проучуван. Во досегашната дијалектолошка литература нашиот говор е разгледуван само во рамките на одделни прашања. Во книгата „История на българский езикъ“, А. Опца часть, т. I, София 1940 (Второ, посмъртно издание подъ редакцията на проф. Ст. Младеновъ и доц. К. Мирчевъ), Б. Цонев, во одделот за акцентот на стр. 305–408, го разгледува акцентот и во нашиот говор. Според него акцентот во кајларскиот говор е определен второсложен.

Во статијата на Милош Ивковиќ „Акцентски системи српско-македонских говора“, ЈФ, II, 1921, књ. 3–4, стр. 254–271, IV, 1924, стр. 46–71, како што може да се види од насловот, авторот зборува за акцентот. Според местото на акцентот кајларскиот говор го сместува во групата говори од југоисточна Македонија (Кочани, Штип, Радовиш, Струмица, Дојран, Гевгелија, Кукуш, Солун, Ениџе Вардар, Меглен и Воден), односно во групата говори со разносложна акцентуација.

Во статијата „Долновардарскиятъ говоръ“, МП, VIII, 1932, кн. 1, стр. 99–140, работена според литература, Стојан Романски го разгледува нашиот говор во рамките на долновардарските говори (Дојран, Гевгелија, Кукуш, Солун, Ениџе Вардар, Меглен и Воден), задржувајќи се главно на фонетиката. Ги разгледува само именките, заменките и простите глаголски форми.

Во десетина статии проф. Видоески, осветлувајќи одделни теми од македонската дијалектологија, го опфаќа и нашето подрачје. Во статијата „Прилози за македонската дијалектологија. 1. Гласот х во охридскиот говор. 2. Остатоци од назализмот во западните говори. 3. Отклонување непосредноста на вокалите во нашите говори“, МЈ, VI, 1955, кн. 2, стр. 113–151, авторот изложува материјал и од долновардарските говори. – Во статијата „Основни дијалектни групи во Македонија“, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 13–31+3 карти, разгледувајќи ги „диференцијалните говорни особености меѓу трите основни дијалектни групи во Македонија и правецот на простирањето на изоглосите на тие особености“, јасно одредува неколку црти на нашиот говор. – Зборувајќи за дијалектните разновидности и за распоредот на нивните изоглоси во статијата „Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија“, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 87–107+8 карти, издвојува „три главни огништа“. „Второто изоглосно огниште на јужната јазична периферија се наоѓа во кајларската област, меѓу планината Снежник и Кара Камен“. На стр. 92–95 авторот набележува повеќе карактеристики на нашиот говор. – Нашиот терен го опфаќа и во статијата „Заменските форми во македонските дијалекти“, МЈ, XVI, 1965, стр. 25–71+57 карти, давајќи општ поглед

Иако претставува засебна говорна целина има белези на преоден говор¹. Еден огромен дел од цртите што се среќаваат во овој говор, на пр., од областа на фонетиката: замената на групата **цвѣ** во **цу** (*цѹш*, *цѹше*), преодот на **свѣ** во **су** (*усѹна*, *усунѹше*), промената на **ѣ** во **е** во сите позиции, и зад согласката **ц** (*цѣл*, *цѣфка*); потоа црти и од областа на морфологијата: употребата на множинската наставка **-ови** > **-оџ** > **-ој** (*вулѹј*, *нужѹј*), употребата на кратката множинска заменска форма **и** (*и рѹне гѣцѹша*), неудојувањето на предлогот **со** (*су нѹш*, *су рѹка*), отсуството на предлогот **врз**; и од синтаксичките особености: употребата на кратките заменски форми пред глагол дури и во почетокот на реченица (*ѣу виѹкна гѣшѹо*, *му рѣче гѣ ѹге*), испуштањето на помошниот глагол во 3 лице во сложените глаголски форми со 'сум' (*шѹ дѹшѹл*, *шѹна дѹшле*), отсуството на перфективен повторлив презент, употребата на двојниот објект, ги познаваат западните македонски говори², а друг, исто така, голем број особености што се наоѓаат на ова подрачје, на пр., од областа на фонетиката: појавата на **в** како протетички глас пред рефлексот на почетното **ж** (*вѹѣлен*, *вѹшук*), редукцијата на неакцентираниите вокали (*биѣѹлка*, *ѣулѣм*, *ѣлѹвѹша*), развојот на групата **сч** (*брѣшче*, *мѹшче*); потоа од областа на морфологијата и синтаксата: генерализирањето на номинативната форма кај имињата од машки род (*Мѹрко* – *нѹ Мѹрко*, *су Мѹрко*), отсуството на членските форми со **в** и **н**, употребата на посесивните заменски придавки за 3 л. женски род без партикулата **-зи** (**-зе**) (*нѣјн*, *нѣјна*, *нѣјно*, *нѣјни*), аналитичниот начин за искажување дативен однос и кај заменките (*нѹ мѣне ми*, *нѹ шѣбе шѹи*, *нѹ нѣго му*, *нѹ нѹс ни*, *нѹ вѹс ви*, *нѹ нѹи му*), и кај личните имиња (*му рѣку нѹ Мѹрко*, *нѹ Мѹра*), отсуството на наставката **-т** во 3 л. едн. на сегашното време (*бѣѣа*, *мѣсе*, *сѣче*), обликот **сѹ** во 3 л. мн. од глаголот 'сум', ретката употреба на конјугацијата со **има**, во чиј состав влегува глаголот 'сум' или партикулата 'ке', употребата на **у** место стариот предлог **вѣ** (*ѹге у сѣлѹо*), отсуството на предлогот **кон**, неупотребата на предлогот од со граматичка функција за искажување посвојност, отсуството на дeминутивниот суфикс **-уле**, се карактеристични за источните македонски говори³.

Освен тоа, на овој терен, голем број дијалектни особености од источното и од западното наречје вкрстувајќи се, егзистираат најчесто незавршени, несталожени, и подложни на нови промени.

¹ Во статијата *Основни дијалектни групи во Македонија*, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, на стр. 26, Б. Видоески потцртува: „Во крајниот југозападен дел од нашето јазично подрачје – меѓу Корча, Преспанското и Островското Езеро, ... немаме јасна граница меѓу источното и западното наречје. Тука се преплетуваат црти што се карактеристични и за западното и за источното наречје, па затоа овие говори (костурско-леринските) ги земаме како преодни меѓу источното и западното дијалектно подрачје“. Овде ние би го додале и кајларскиот говор, но со оглед на фактот што доминираат источномакедонските особености, припаѓа на источното наречје.

² Б. Видоески, *Основни дијалектни групи во Македонија*, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 21–23.

³ Б. Видоески, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 24–25.

Такви се, на пр., од областа на фонетиката: развојот на *Q, ђ², *ɣ *ɭ, на групите *črēt-, -ст, -шт, *tj(*kt'), *dj, тј, дј, лј, њј, на гласот х и на акцентот, а од морфолошко-синтаксичките особености: наставката за збирна множината -ја (gǎbja), отсуството на избројаната множина на -а (dvé vulóǵ), наспоредните множински форми со -ина и -ништа (-нишча) кај именките на -е од среден род (ври-мѝна, кучинѝшѝа, муринѝшча), промените и колебањата во родот кај имињата (vó/vá véчер, бѝло кóјн/jǎǵне, шó(a) чóвек/géше, идну мѝш/шѝле), честата придружба на членуваните именки со демонстративни заменки (óде шó цáрушѝ шѝáму), множинските заменски форми нѝа, вѝа, паралелната употреба на личните заменки за 3 лице тó(a), тáа, тѝа/о́н, о́на, о́ни, кратката акузативна форма за женски род ѝ, употребата на кратката дативна форма му за сите три рода во еднина и во множина, показните заменки вó(a), вá(a), вѝа, тó(a), тá(a), тѝа, употребата на предлозите крз и куту со значење низ и како, суфиксот -ува (-ва) (виру́ва/gáрва, куѝува/качфа), новото прегрупирање на глаголите (1. ѝма, 2. нóсиш, шѝ́чиш: нóсе, шѝ́че), наставката за глаголскиот прилог -штем (-шчем) (gǎvǎшѝтем/jǎgéшчем), двојните форми кај глаголската именка -ње, -т(j)е (jǎgéj-не, бǎкнуvǎшѝје, жинѝ́ше); отсуството на предминатото време, ретката употреба на формите од типот сакаше да работи и од типот сакал да умре и отсуството на формите со би. Затоа со право овој терен акад. Божо Видоески го нарекува „изоглосно огниште“ на дијалектни особености⁴.

⁴ Б. Видоески, *Македонскиѝ дијалекти во свѝштината на лингвистичката географија*, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 92.

Ф О Н Е Т И К А

ФОНЕТИКА

ГЛАСОВНИОТ СИСТЕМ

8. Гласовниот систем се состои од 6 вокали и 24 консонанти. Вокали се: и, е, ѓ, а, у, о.

Наспрема петочлениот вокален систем во литературниот јазик овде има шест вокали. Како карактеристичен вокал се јавува фонемата ѓ. По местото на образување таа е среднојазичен глас. Средниот дел на јазикот се издигнува средно меѓу тврдото и меко-то непце. На фонолошки план се јавува како висок корелат на а. Така вокалниот фонолошки систем ни ја дава следната слика:

и	ѓ	у
е	а	о

Овој систем е најраспространет. Се јавува во северна Македонија, во сите источни и јужни дијалекти и на еден тесен појас по западната јазична периферија⁵. Гласот ѓ се јавува како континуант на носовката љ, секундарниот ѓ и како рефлекс на вокалните р, л (р, л) во група со р и л; заменува вокали со слична артикулација во зборови од туѓо потекло.

Консонанти се:

б	г	џ	џ̄
џ̄	џ̄	к	к
	с	ц	
	ц	ч	
в	з	ж	
ф	с	ш	
м	н		
	л	л'	
	р		
		ј	

⁵ Б. Видоески, *Вокалниот фонолошки системи во македонските дијалекти*, Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура, 19.VIII-2.IX 1971, Скопје и Охрид, стр. 22.

Од консонантите што се употребуваат во литературниот јазик овде не суштествуваат њ и х.

В О К А Л И

Редукција на вокалите

9. Редукцијата на вокалите, со што се карактеризираат југоисточните македонски говори⁶, е напoлно развиена појава во нашиот говор. Под редукција на неакцентираниите вокали го подразбираме скратувањето на нивното времетраење, придружено со промена на нивната боја⁷. На редукција подлежат неакцентираниите вокали а, е, о во сите позиции на збороформите кога немаат граматичка функција со некои ограничувања на вокалот е (в. т. 11). Според Мирчев⁸ крајните а, е, о и почетните а, е во кукушкиот говор и почетното а и крајните а и е во воденскиот говор, кој е соседен говор на кајларскиот, не се редуцираат, а спрема Думев⁹ а, е, о во воденскиот говор се редуцираат во сите позиции, освен е на крајот, макар што и во таа позиција е го трпел тој гласовен закон во еднословните зборови. Спрема ова, кајларскиот говор се разликува од споменативе говори и покажува извесна посебност.

а

10. Вокалот а во неакцентиран слог се редуцира во ѓ, независно од тоа дали се наоѓа пред или зад акцентиран слог, освен на крајот на збороформите, сп.:

а) пред акцентиран слог: *аба̀лко*, *авли́а* Дур, Емб, *аде́ш*, *Андон*, *аши́ија* Емб, *ба́би́чка* Лип, *ба́ја́чка*, *ба́сама́к*, *ба́чи́ло* Лип, Ран, *бла́гу́шка* Лип, Ран, *бра́шнѐнцѐ*, *Ва́рни́ца* Бош, *Ва́си́л*, *Вла́инка*, *вуда́и́а* Емб, *жа́бе́рче*, *жа́вви́на* Емб, Ран, *жа́вви́чка* Лип, *жа́мни́ца*, *жа́рчма́на́к* Ран, *два́најсе́ш*, *жа́ба́рник* Емб, *за́ва́рзук* Ран, *за́дни́шче* Емб, *за́ја́чки* Ран, *за́ра́но* Лип, *за́ши́бо* Лип, *ина́и́чи́а* Емб, *ја́ба́нчи́а* Ран, *ја́жнѐшки*, *ја́де*, *ја́де́јне*, *ја́ре́нцѐ*, *ја́и́а́рва* Емб, Лип, *ка́жу́ва* Ран, *ка́ме́нче*, *ка́не́ш*, *Ка́йи́ни* Рак, *ка́ча́ма́к* Лип, Ран, *ка́и́ли́ца*, *Кла́де́нец* Бош, *кра́ви́чка* Лип, Ран, *кра́и́а́ф*, *ма́га́ре*, *ма́ле́чук*, *Ма́ри́а*, *ма́и́и́ца* Ран, *ма́че́нцѐ*, *ма́и́и́еа* Лип, Ран, *мра́ва́лник* Емб, Ран, *на́де́јна* Ран, *на́зе́ми*, *на́ја́ве*, *на́о́кул* Ран, *на́о́и́ко* Лип, *на́и́и́ј са́*, *на́и́ра́си́ук* Емб, Лип, *на́си́ла* Лип, П, *на́си́ре́де* Ран, *на́и́а́м* Емб, *и́а́ди́на* Ран, *и́а́за́рен*, *и́а́ли́шник* Емб, *Па́ндра́и́ца* Ран, *и́и́ја́ла́к* Лип, *и́ла́ни́на*, *и́ра́ви́на*, *ра́кѝа*, *ра́мни́на*,

⁶ Б. Видоески, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 90.

⁷ Б. Конески, *За редукцијата на неакцентираните вокали*, Предавања на X семинар за македонски јазик, литература и култура, 5. VII–25.VIII 1977, Скопје и Охрид, стр. 15.

⁸ Д. Мирчев, *Бљажки по Кукушко-воденскиот говор*, СБНУ, XVIII, 1901, стр. 430.

⁹ В. Думев, *Воденскиот говор*, МП, XIII, 1942, кн. 3, стр. 25.

15

ро Рак, изі́че, измика́р, иша́рва Ран, ичме́н, кисилі́на, клийа́ло Лип, Ран, крива́ло Емб, линéн Ран, Мишлі́чка Бош, Мишбóди, мликáрен Лип, ма́слинік Ран, Писо́ци Тм, ийи́на́јсеи, Пишш́ерка Ран, и́ригéно, и́чилáрник Емб, Ран, сичéшчем Емб, сфика́рва, и́илéнце, и́илéшки, и́имні́ца, и́и́и́ціа, цигі́ло Лип, Ран, чика́, чийéрук, чирéшуф, чийи́на, Чишми́чка Ран, – билу́лік Ран, вирви́ри́ца Емб, жи́дэві́ца, зили́нкаф, и́дина́јсеи, ир́гилé, и́рибі́ца Емб, Лип, и́чмині́ца Лип, Ран, и́чмині́и́е Лип, Ран, лику́ви́и, ли́йині́ца, мисичі́на, и́исну́йбец Емб, Лип, и́исуклі́ф, Пиш́риві́ца, и́ри́и́ли́ца Ран, сш́ригурéка Ран, сфишш́алні́к Лип, Ран, и́имину́шка, кили́мé Ран, чийи́рна́јсеи. Исто така и во честигата ке: ки-ја́ш, ки-йи́ш, ш́у́к ки-сéш Лип, – во́да ки-йу́шчáм Емб, – ки-йу́л'áм Ран.

Зад акцентиран слог е исто така се редуцира во и, освен кога се наоѓа пред завршниот консонант на нечленуваните именки. На пример: врéмишó, ждрéбишó, ја́јцишó, сéмишó итн., – дéвируи́, éчминуи́, кóницуи́, и́ла́минуи́ Лип, Ран, чóвикуи́ Ран. Меѓутоа, пред завршниот консонант кај именките во неопределена форма вокалот е по правило не подлежи на редукција. Сп.: бéлек, чóвек; – ја́рем Лип, Ран; – éлен, éчмен, кáмен, кóрен, óстéн, и́ла́мен, и́рáсшéн, рéмен; – вéштер Емб, жáбер, ж́ушш́тер Лип, Ран, ж́ушчер Емб, дéвер, сш́éжер Емб; – вéнец, ж́лúфец, клíнец, кóнец, мóлец, сфéшец.

Сп. и случаи кога се менува акцентско место: брэк-бри́жóј, бéлек-билéзи Емб, Ран, врéме-вримини́шча Емб, дéвер-дивéрја, ж́ердáн-ж́ирдáни, éзик-изі́ци, éлен-илéни, éлек-илéци, зéлник-зилні́ци Емб, свér-свирóј, сéвж́ар-сивж́ари Ран, млéка́р-млика́ри Емб, Лип, мéсáч-мисáчи Емб, Лип, мéси-мисі́ме, и́еку-и́икóме, и́рэ́жч-и́риж́ачи Емб, и́ердуф-и́ирду́фи, рéмен-римéјна, сфéкур-сфикóри, сéме-симі́на, чийéрук-чийи́рóци.

б) Неакцентирано е се редуцира во а редовно во кратките заменски форми: ме, те, се, не, ве, формите на помошниот глагол 'сум' – сме, сте, во партикулата не: И кúче ма́-на́рани Лип, ма́-уи́и-и́аја уд-бóј Лип, во́ чо́ику ма́-зé Емб, óи́и ми-и́уса́ка нóгу и́ари ма́-на́л'уи́и П, и́ушш́и-ма́, сінко Ран, зéм-ма́, ба́бо Лип, éи́е, нé-ма́ са́ка Емб, нé-ма́ изéди П, – и́а-са́ка́ме, сш́ри́но Лип, и́а-и́рам и́ришш́ел' Ран, и́а-излáжа ва́ ма́јка́-ми П, бра́ше, и́а-мóл'áм Емб, сéга и́а-знáм Ком, и́а-са́ка́м зá-жéна Дур, ки-и́а-уді́рам Тм, нé-и́а зéм Лип, нé-и́а са́ка́м Ран, нé-и́а изéдáм П, – óна сá-чúде Ран, сá-л'у́и́е Бир, сá-исш́у́л'ва вáл-куи́ Дур, сá-ка́чфа нá-игна́-кру́ша П, сá-субéрва́и сáи́е зáјци Лип, сá-ка́и́еи нá-рéка́и Емб, сá-на́и уи́-и́а во́и́и и сá-сш́óри éлен Лип, сáл у-цáрвéно сá-сш́óрáл Лип, ш́ó цáру сá-на́л'уи́иáл П, сá-на́ја́шла и ба́ба́и Лип, сá-уш́кри́ла и му-сá-ка́зала П, сá-сш́ури́ле зá-жинéи́е дé-цáи Лип, и óни сá-ублéкле, сá-сш́ури́ле П, ш́рáгни-сá уи́и́áм Лип, у́рви-сá дóлу Лип, фáрли-сá на́шре Лип, нé-сá бéга Емб, нé-сá вéрвáм Лип, нé-сá ја́ве Ран, – нáс нá-фáрліа и́у-во́дáи Лип, – ки-вá-вáрзáм зá-кру́и́и Лип, éла́и сáи́и ки-вá-ж́óсш́áм П;

ни́а нá-вудинчáруи́ дéца-снá Лип, и́ри-чийи́ри д́уши-éна́ Бош, ни́а уи́-фил'áн мéсшó-снá Ран, – шó-сш́а́ вiа? Ран, чiј дéца-сш́а? Лип;

на́-мóж дá-мéсе нóгу Лип, на́-мóж дá-мéле бра́шно Лип, на́-мужéл дá-óде П, дур дá-на́-рéчáм Лип, шó дá-на́-и́ла́чáм Лип, нáзáи, дá-на́-зá-

куф, на́дру(ф), не́муј, ни́ку(ј), ни́сук, ни́какуф, на́окул Ран, о́снува, и́йнук, се́ку(ј), се́какуф, сфе́кур, чи́шфáршук;

бра́шнушо, ме́сушо, мле́кушо, ну́нкушо, ре́брушо, са́лушо, се́глушо, цре́вушо, че́лушо; ве́шкушо, висо́кушо, ж́лу́вушо, жу́ршли́вушо Лип, же́днушо, ка́дра́вушо, ле́йушо, о́сшрушо, сла́бушо и др.;

на-ше́шку-ми бра́ш Емб, ша́шку-ши ре́че Дебр, ба́жку-му на-Ма́рко Лип, де́ду-му на-де́цаша Ран;

ва́рни-жу и́нак си́шшо Лип, зе́вај-жу са́шо цфе́ке П, ка́м-жу ло́жуш, де́ца Лип, и́ошш не́-жу ви́шшл Ран, не́-жу исш́ул'ва си́н-ми П.

Сп. и случаи кога се менува акцентско место: во́л-вуло́ј, ж́ро́и-ж́руби́шша Лип, Ран, изго́ре-изжу́реме, јо́рган-јурга́ни, ко́вач-кува́чи Емб, Лип, ко́душ-кудо́ши, ко́жуф-кужу́фи Емб, Ран, ко́нуш-куно́шш, ко́чан-куча́ни, мо́зук-музо́ци, мо́ре-мури́шша Емб, но́сал-нуси́ла, о́блак-убла́ци, о́ган-уга́ни, о́шшен-уш́ени Лип, Ран, о́фчар-уфча́ри Емб, Лип, о́цк-уца́ци, и́оле-иули́на, си́ројник-си́рујни́ци Емб, Ран, ш́овар-шувáри.

На апсолутниот крај на збороформите о→у во следниве случаи:

а) во членската морфема за м. род: ву́динча́ру Дебр, но́су П, о́рачу Емб, и́ошшра́ку Емб, и́регáчу Емб, ца́ру П; висо́ку П, зилéнју Дебр, кра́шшавју Емб итн.;

б) во 1 л. едн. на аористот кај глаголите од типот 'реко': влé-жу, да́ду, до́јду, исш́еку, ја́ду, кра́ду, и́еку, и́ре́ду, ре́ку, се́ку, ш́еку, ублé-ку.

Во сите други случаи крајното о не се редуцира, сп.: ба́рдш́ло, ж́лида́ло, Га́рлушшво Тп, де́дуво, ду́шш-да́рво Емб, куле́но, ка́кфо, ка́нешо, ни́какфо, нуси́ло, се́лушо, сидéло Лип, ш́фáрдугла́во.

Други промени на вокалите

13. Елизија. – Силната редукција на неакцентираните вокали во средината на зборот условила испуштање на неакцентираните вокали. Оваа појава особено ги засега вокалите зад акцентиран слог пред членските морфемии на именките и придавките од женски и среден род, како во еднина така и во множина: ш́ушбо́лша, ангу́лша, – бе́лша, дибéлша Лип, Ран, кисéлша Лип; жу́ди́нша Ран, жу́ришчи́нша Емб, же́нша, мисичи́нша Емб, и́ла́нша, и́ридули́нша Емб, Лип, и́ришшшш́и́нша Ран, ра́мни́нша, сла́ни́нша, – зилéнша, ичмéнша, лиси́цинша Лип, умрéнша Лип; вичéрша Лип, Ран, ли́рша Емб, и́ишшш́и́нша Лип, Ран, и́ишчéрша Емб; вра́шша Лип, Ран, ж́рибо́шша, ку́и́шша Ран, лу́и́шша, ра́бошша Лип, – жа́лша, са́кашша Лип, чи́сшша Лип, Ран; – мо́јша, ш́фóјша; – се́лша, ура́лша; жи́шша Лип, Ран, ку́и́шша Емб, Лип; врими́нша Ран, ждри́би́нша, изби́нша Лип, и́или́нша, сими́нша, сфа́рли́нша Лип, Ран, ш́или́нша Ран, Лип, ш́ишш́и́нша Лип, Ран (елизија на вокалот а); – и́и́л'шо Лип, Ран, и́о́л'шо, ш́е́л'шо; де́шшо (елизија на е); – се́лшо, ура́лшо, – бе́лшо, кисéлшо Лип; се́ншо Ран, – зилéншо, ичмéншо Емб, Лип, и́риде́ншо Емб, ра́же́ншо Емб, Лип; жи́шшо, ку́и́шшо Емб, Лип, рише́шшо Лип, си́шшо Лип, Ран, – жу́реши́шшо Лип, кре́фшшо, чи́сшшо Ран

(елизија на о); – *кирал'ше* Лип, Ран, *шуйол'ше*, *анзъл'ше*, – *бел'ше*, *дибел'ше*; *вишэрше* Лип, Ран, *зувидарше*, *жабэрше* Лип, Ран, *мликарше*, *рибарше* Лип, Ран, *вичэрше* Ран, – *сшарше*; *аргашше* Емб, Лип, *врашше* Лип, Ран, *куйшше* Ран, *луйашше*, *илешшше* Лип (елизија на и).

14. Елизија од подруг тип се јавува во кратките заменски форми, во честичката *ке*, сврзникот да – пред збор што почнува со вокал: *џ-ушэйаш елинуш* Ран, *џ-удáva вълкуш* Лип, *џ-ушкриваш кошу* Емб; – *к-усшájме иднă-гушка* Лип, *к-а-закóлиш краваша* Емб, *к-и-фърл'а коскише* Ран; – *г-оде аскер* Ран, *ушшшла г-а-шасе краваша* Емб, *г-и-субэраш офцише* Лип.

15. Подвижни вокали на апсолутниот крај. – Кај извесен број зборови, главно прилози и партикули, среќаваме двојни форми – со вокал и без вокал на крајот. Примери:

– а: *дека, дека г-оде* Лип, *уддека гă-нам* Ран : *дек ки-ва-сшшгнам* Лип, *дек к-ојш* Ран, *уддек жу-казандиса ва шакфó имájне* Лип; – *шўка, ки-гое шўка* Емб, *ушшшўка* : *шўк-си грăснаша* Емб, *шўк ки-сеш* Лип, *шўк ки-сшое* Дур, *душшўк ма-занесе* Дур; – *узгóra, на-вра-самаруш узгóra* Лип : *узгór* Лип; – *кожа, кожа к-а-зэм* Емб, *коа шўл'аш* Лип : *ко ки-виаш елен* Ран, *ко ки-више иднă-шўгача* Ран; – *нека јаде* Лип, *нека бшде* Лип : *нек-са сшемне* Емб, *шó сака нек-е* Лип, *нек-си оде* Ран;

– о: *гешшо са-шўгоди шáму* Емб, *бáбаша оде шáму* Ран, *бере ушшшáму* : *бэгáј нáшам* Емб, *шáм има инă-шўгача* Лип, *ушшшáм си-жреде* Ран; – *ако-си у-шраво* – *извáj-ми-жу окушо* Бош : *ак-си сирмáшка* Лип, *ак-са гешаша мој* Лип, *ак-е уш-шешел шўгачаша* Ран; – *зашшо жреде шáму* Ран : *зашш гă-жу-фърлише?* Тп, *зашш гă-на-ви-кушам* Лип.

16. Асимилација на вокалите. – Постојат примери каде што два различни вокали се асимилираат. Асимилацијата се врши според вториот вокал: а – о > о – о: *кошо*, со редукција *кушу*, а – е > е – е: *делеко*, со редукција *дилеку*, у – е > е – е: *лебеница*, со редукција *либиница*.

17. Испуштање на почетните вокали. – Во неколку случаи во почетокот на зборот се испушта вокалот о: *вó(а), вá(а), вша, жлидáло, шашка, шшнук*.

18. Преглас а > е. – Прегласот а > е во нашиот говор се среќава многу ретко, сп.: *есен, чеша*.

Упростување на вокалните групи

19. Непосредноста на вокалите се избегнува со вметнување на хијатски гласови, со скратување и со стегање на вокалните групи. Како хијатски гласови се среќаваат в во групите со у како прв член: *жлўва, жлўво, жлувунэм, жлувунéma, мўва, мўви, шшзува, сўва, сўво*, и ј во групата -аа-: *викáја, имáја* итн.

20. Образување на дифтонзи. – Во вокалните групи со и како втор член, по правило и → ј и се образуваат следниве дифтоншки групи:

-ии- → **-иј-**: *вијш* < видиш, *вијме* < видиме, *вијше* < видите, *џундул'укчиј* Ран < џундулукчии, *касабалиј* Ран < касабалии, *пијш* < пиш, *судиј* Емб, Лип < судии, *фурнаџиј* < фурнации, *шамии* < шамии;

-еи- → **-еј-**: *жејнше* < жените, *изејме* < изедиме: *г-а-изејме* (оф-цаџа) Тп, *леј* < леи, *сејш* < сеиш, *сејме* < сеиме, *сејше* < сеите, *сиреј*, *уреј*;

-аи- → **-ај-**: *гајш* < дадиш, *гајме* < дадиме: *шó сáкaш гá-иш-гај-ме* Тм, *гајше* < дадите, *јајше*: *нема гá-зaфáишше ич јадејне гá-јајше* виа Лип, *кашај* Емб, Лип, *лишај*, *најме*: *сéга нá-мóж гá-најме нiiшiiо* Дур, *ирајме*: *шó гá-ирајме* Емб, *ракај* Лип, Ран, *икајш*, *икајме*, *кај*, *усијајше*: *иpó лóј ки-ми-усијајше* Тп;

-ои- → **-ој-**: *вулóј* < вулови, *гáрóј*, *кóјсше* < козите, *мóј* < мои, *набóј* Емб, Лип, *óјме* < одиме: *гá-си-óјме гóма* Бош, *óјше* < одите, *иувóј* Ран, *рáзбóј*, *синóј*, *иифóј* < твои;

-уи- → **-уј-**: *чујш* < чуиш, *чујме* < чуиме, *чујше* < чуите.

Вокалот **и** се десилабизира и во групата **-ио-** кај членуваните придавки од машки род: *бóлнјуш* < болниут < болниот, *џлúвјуш*, *џулémјуш* (Лип, Ран), одн. *бóлнју*, *џлúвју*, *џулémју* (Емб) итн. Промената на **и** → **ј** во членската морфема за машки род е широко распространета во југоисточна Македонија на целиот појас од Кратово и Куманово па до Солун и Кајлар на југ¹⁰.

21. Контракција. – Примери со контракција на два исти вокали нема многу. Ги забележив следните: *вá* < ваа, *гáм* < дадам, *клáм* < кладам, *мáла* < маала, *иpáм* < правам, *сáиш* < саат, *снá* < снаа, *ишá* < таа, *ишкáм* < ткајам; *виш* < видиш, *ви́ме* < видиме.

Во случаите: *вó* < воа, *ишó* < тоа, *зáишó* < затоа, *иpó* < троа, *иуиpó* < потроа, *óм* < одам, на контракцијата ѝ претходела асимилација.

КОНСОНАНТИ

Сонанти

л, л'

22. Овој говор разликува денталноалвеоларно **л** и алвеоларно **л'**. Денталноалвеоларното **л** се изговара како во литературниот јазик и се среќава пред вокалите од заден и среден ред, пред консонантите и на крајот од зборот. Сп.:

пред **а**: *ла́га*, *ла́же*, *ла́жичка*, *ла́жго* Лип, Ран, *Ла́чки Па́и* Емб;

пред **а**: *бе́ла*, *Бла́го* Емб, *блáиш* Емб, *ви́ла*, *Влá*, *влáкно*, *влáс* Емб, Ран, *влéгла*, *џлáва*, *џлáфче*, *Глáдно Пóле* Емб, *џлáмна*, *гáишла*, *гибéла* Емб, Лип, *глáна* Емб, *éла* Емб, Ран, *же́гла*, *Злáиш*, *зápsáла*,

¹⁰ Б. Видоески, *Последици од џубењето на консонантiiiише во иiiiервокална iiозиција во македонскиот дијалектешен јазик*, Предавања на XI семинар за македонски јазик, литература и култура, 11.VIII–31.VIII 1978, Скопје и Охрид, стр. 17.

и́гла, ја́шла, кла́с, кла́шче, кла́шни Емб, кубíла, ко́ла, курдéла Емб, ла́е, ла́зе, ла́ко, ла́кум Емб, Ран, ла́мба, ма́ла, ма́лачка Емб, ма́нгла, Ма́ржи́ла Емб, ме́ила, мла́ко Емб, Ран, мла́ш, Никóла Емб, у́гладна, у́гламник Емб, Ран, уздо́ла Емб, Лип, и́ану́кла, и́ила Ран, и́ладна, и́ламен, и́лаче, и́лашча Емб, и́цала Емб, Лип, и́чела, и́чилáрник Емб, Ран, ре́кла Емб, Лип, сíла, скáла, слáма Емб, слáна, слáй, смóла, сш́рела, шéсла, шуйбóла, шу́ла, цéла, чéла;

пред о: ба́рдíло, ба́чíло, бéло, б́кло Емб, Лип, видéло Емб, Лип, гáрло, ѓлигáло, ѓлók, ѓлoшеш Лип, Ран, ѓрáзнéло Ран, гумбáло Лип, гуфáло Емб, клийáло Лип, клóмко, кривáло Емб, крíло, лóзе, лóсш Емб, Лип, лóш, ма́сло Ран, мушáвíло Емб, Никулóфци Емб, улóмни Лип, урáло, и́лóча, и́уврáшáло Лип, и́удлóшка Ран, ре́кло Емб, сáло, сáйунíло Емб, Лип, сéдло, сéло, сичíло, сш́йáло, сукáло, шáркáло, шáрло, шóбíло Емб, цигéло Емб, Ран, чáрíло Емб, чéло;

пред у: ѓлува, ѓлувунéм, у́ѓлúвна Емб, ѓлу́фец, л́ук, л́узна Лип, л́уна Емб, и́л́ук, и́улу́йка, сл́уша;

пред консонантите: áлка Лип, Ран, áлшáр, бáлшáк Лип, Ран, би́гáлка Емб, Ран, бил́ѓрáшчáнец Лип, бéлко, билкáф Ран, бивóлци, булн́ица Емб, Ран, дáлгá Ран, дилн́ица, зéлник Емб, зóлва, зóлвино, кувáлн́ица Емб, кувáлно Емб, Ран, кóлку, мрáвáлник Емб, Ран, и́олцко ѓлу́фец Емб, и́ундéлник Емб, Ран, Си-Никóлцкáшa Рéка Емб, сш́олче, сфш́иш́йáлн́ик Лип, шулкáво Емб, Лип, шóлку, цигáлка Емб;

на крајот од зборот: áнгел, бéл, б́вул Емб, Ран, в́ишел Лип, в́ишáл, влéгáл, вóл, гáвáл Емб, гáскáл, гибéл, ѓáвул Емб, Ран, кáл Лип, Ран, кóшел Лип, нéвисéл, óрел Лип, и́ешел Лип, Ран, сá-смиéл, со́кул Емб, Лип, сш́ол, сш́уéл, ш́и́л, кéрáл, цéл.

23. Пред предните вокали (и, е) и пред /ј/ има алофон л': бéл'и (: бел, бела, бело), в́ил'и (: вила), дибéл'и (: дебел, дебела, дебело), и́гл'и (: игла), кубíл'и (: кубила), и́е́шл'и (: петел), цéл'и (: цел, цела, цело), – б́ил'е (: бил, била, било), в́ишл'е (: видел, видела, видело), влéгл'е (: влегол, влегла, влегло), гáшл'е (: дал, дала, дало), ја́шле (: јадел, јадела, јадело), ре́кл'е (: рекол, рекла, рекло), – зил'áф Бош (зелје), ил'áда (илјада), кр́ил'а Емб, Лип (крилја), л́ил'áк Емб (лилјак).

24. Фонемата л' се реализира пред вокалите а, о, у, пред консонантите и на крајот од зборот. Сп.:

пред а: вáл'áв́ица, вáл'áгá Ран, кл'áкáрдáшки Ран, и́л'áчки Емб, Лип, и́л'áфка Ран, – сил'áнец, – бóл'а, вáру́л'а Емб, кáдéл'а, куш́ул'а, нигéл'а, и́усш́éл'а, сш́éл'а – сул'áрка, – вéл'áм Емб, кáшл'а, м́исл'áм, и́ул'áм, чéшл'а;

пред о: зáбл'о, Ыл'о, ма́рзл'о;

пред у: бл'úва, бл'úш Лип, вил'úшка Емб, Лип, кл'úка Лип, кл'у-кудáрвец Ран, кл'úч, кл'учин́ица Емб, л'убуфн́ици, л'úгá, л'úл'ка, л'ú-и́еш Ран, л'úшa Емб, л'úше сá, и́л'ускáв́ица Емб, Лип, ил'úйка;

пред консонантите, особено пред к: áнгýл'че Лип, б́ил'ка Лип, Ран, вáл'ка сá Лип, Ран, Вáсíl'ка, в́рзвáл'ка Емб, гáргáл'ка Ран, жéл'ка, зéл'ка, змијýл'ка Лип, кáдéл'ка Ран, ќил'ка, куш́ул'че, нивис-ш́ул'ка, нишш́éл'ки Лип, Ран, и́ришш́éл'сфо, и́ул'ка, сáвáл'ка Емб,

Лип, сол'че Лип, сѣи́и́а́л'ка, ф́а́л'би́и́а, ф́а́л'би́и́јка, шкóл'ки, шу́и́ел'ка;

на крајот од зборот: в́а́зул' Емб, Лип, В́а́сѣ́л', ж́а́л' Емб, Лип, н́и́кул' Ран, и́ри́и́ш́ел', см́а́рзу́л', с́ол', ч́ешел' Лип, Ран.

j

25. Гласот j се јавува во следниве позиции:

—**иа**— : ж́нѣ́јам-ж́нѣ́ји́ш, зми́јарник Ран, кри́си́и́јан Ран, с́а ми́јам-с́а ми́ји́ш, и́и́јан, рѣ́јам-рѣ́ји́ш, но и: з́гри́и́и́а < згрешија, зми́а < змија, исѣ́ули́а, куми́и́а, лувѣ́и́а, нусѣ́а, и́и́а, р́а́ки́а, судѣ́а, и́и́и́и́а;

—**еа**— : з́рѣ́јам-з́рѣ́ји́ш, с́ејам-с́еји́ш, с́а смѣ́јам-с́а смѣ́ји́ш, но: з́ри́дѣ́а, јадѣ́а, л́еа, ма́шчѣ́а Емб, нусѣ́а, сѣ́и́рѣ́а, и́и́кѣ́а;

—**аа**— : ба́јач Емб, Лип, бл'ува́ја, вика́ја, за́јак Лип, Ран, ма́ја, и́а-ја́к Лип, и́ра́ја, и́и́ка́јам-и́и́ка́ји́ш, ка́ја, уга́ја, ура́ја;

—**оа**— : бр́ојам-бр́оји́ш, ко́ја, мо́ја, и́ојас, сѣ́и́ојам-сѣ́и́оји́ш, но: вли́-з́оа, гу́јд́оа, га́д́оа, риќоа;

—**уа**— : гу́јалка Лип, ку́јамѣ́а Ран, уб́уја, уб́уја́ла Ран, га́ чу́јам-га́ чу́ји́ш, чу́ја.

Во сите други позиции гласот j не се среќава, сп.: б́и́е, в́е́е, ла́е, сѣ́и́о́е, чу́е.

Сп. уште во почетокот на зборот пред е и во кратката заменска форма **ја**: *ѣ́зик, ѣ́ла, ѣ́лен, ѣ́ндро, ѣ́сен, ѣ́чмен, ѣ́ш, ѣ́шче*, 3 л. едн. од 'сум': *е*, — *Ма́рко а́-зѣ́ и́о́рба́и́а, а́-ви́ду ќерка́-му, а́-ви́ду ба́ба́-ми*.

Шумни консонанти

в

26. Во интервокална позиција етимолошкото **в** се чува доста добро. Гласот **в** се губи во множинската наставка —**ови**: *вуло́ј* < во-лови, *звиро́ј* < сверови, *нужо́ј* < ножови итн.

Покрај *би́ул, биули́ца, за́ул, да́ул, чо́ек*, среќаваме и: *би́вул, бивули́ца, за́вал, гја́вул, чо́век*.

27. Во допир со безвучен консонант **в** се обезвучува. Обезвучувањето може да биде регресивно и прогресивно: *ча́фка, и́и́кфа*. Во првиот случај едначењето се врши спрема вториот консонант: тој е безвучен и в како претходен консонант се обезвучува, а во вториот случај едначењето се врши спрема првиот консонант: зад безвучниот консонант звучното **в** се обезвучува. Пр.: *за́ишфо́ри, же́ишфа́р, чи́ишфа́ршук; кфа́с, смо́кфа, — убл́екфа* Емб, Лип; *цфе́ке; бо́чфа, — исѣ́чфа; сфа́и, — дунѣ́сфа, — бу́гасфо; но́шфи, — ра́змѣшфа, уи́ишфа* итн.

28. На крајот од зборот **в** поминува во **ф**: *кра́ф, о́сѣ́руф, ра́-а́ф, — згра́ф, кра́сѣ́а́ф, милусли́ф, — и́а́рф, — сѣ́какуф* итн.

29. Во овој говор има ново **в** во неколку зборови со загушено **б**. Лип, *злу́ва, злу́вунѣ́м, му́ва, и́а́зу́ва* Ран, *сма́рдѣ́а, су́ва*.

$$\Phi$$

30. Гласот **ф** се среќава главно во туѓи зборови: *фидан* Лип, *фил'цан* Ран, *фийил'* Емб, Лип, *Францџин* Емб, *фурна*, *фурнаџија* Лип, Ран, *фурџуна*, *фусџан*, *фабрика* Лип, *фамил'а*, – *ифџино*, *сџфра*, *џифун*, *џфиџн*.

31. Освен во заемките, **ф** се јавува во овие случаи: *фашиша* Лип, Ран, *зѣфашиша* Ран, *зѣфаши* Емб, *фашии* *дѣ-пѣлаче* Ран, *фѣл'би-циѣ*, *фѣл'бицијка*, *фѣрл'а*: *ѣу-фѣрл'а* *влѣкнуши* Емб, – *бѣф*, *зѣдуф* Емб, Лип, *кѣжуф* Емб, *кужѣфи* Ран, *мѣф* Емб, Лип, *ѣреф*, *ѣѣргуф*, *ѣиргѣ-фи*.

S

32. Се среќава во следниве позиции:
 на почетокот пред вокал: *sévǵār* Ран, *séǵvār* Емб, Лип;
 во групата **св**— во почетниот слог: *swéǵza*, *swizǵička*, *swér*, *swér-*
ka Ран, *swýska*, *swýǵār* Ран, *swíuŋče* Лип, Ран;
 во група со **р**: *sǵpsála*, *sǵpsǵlúna*.

Í, í

33. Озие гласови се изговараат како во литературниот јазик:
бџиќ Емб, бужийќни ѿѡсийи, браќа Лип, веќе Емб, думайќин, ѿѡјке,
врејке, кујка, сѿиреќа, несѿиреќа, сфаќа Лип, ќерка, цфеќе, – ки-дојда
Ран, ки-сѣји Лип, ки-сѿије Емб; – л'уѓа.

34. Ново **к** во ограничен број примери настанува во групата **кј** во членската форма за м. р. кај придавките на **-к**: *висо́куш*, *ѓалбо́куш*, *ја́куш*, *ни́скуш*, *ца́рнуо́куш* и др.

35. **Ќ** и **ѓ** среќаваме и во туѓи зборови: *дүкән, кóше, шéкер; – žóа, Ѓуишин, ијнајџир* и др.

¶

36. Африкатот **џ** се среќава во група со **ж**: *вѣџца, виџца, доџце* Лип, *дуџџовна вода* Лип, *дуџџој, дуџџарка, меџца* Емб, *роџца, раџца, раџџоса, раџџусан, саџџи, чуџџо, чуџџинарец* Емб.

37. Многу често ꙗ се јавува во туѓи зборови, сп.:
во почетокот на зборот: ѿам, ѿеѿ, ѿиримѿ Ран, ѿумбѿиш Лип,
ѿуниѿуле, ѿамѿѿа, ѿаѓе;

во средината на зборот, особено во образувањата со наставката —**џија**: *баџа* Лип, *манџа*, *маџири*, *оџа*, *оџак*, *фил'џан* Ран, — *џаџија*, *џаулџија* Бош, Лип, *ирџилиџија* Емб, Лип, *јаџанџија* Ран, *кувинџија* Лип, *фурнаџија* Лип, Ран итн.

Измена на консонантите

38. Консонантските групи за полесен изговор се упростуваат така што еден од консонантите се менува и својата артикулација ја прилагодува кон артикулацијата на другиот консонант.

Така група **вн > мн**: *џла́мна, џла́мни́ца, џо́мно, џу́мно, удџа́мна* Ран, *џле́мна, ра́мна, ра́мно, ра́мни́на, уџла́мник* Емб, Ран.

39. Денталот **с** пред африкатот **ч** се менува во **ш**: *бре́шче, кла́шче, ли́шче, мо́шче, џу́јашче*.

40. Денталите **т** и **д** со прострујните **с** и **ц** се асимилираат во африкати, и тоа **т, д+с > ц**; **т, д+з > с**: *џуве́цко (ме́со)* Лип, Ран; – *уsа́ген* Ран, *уsа́гно* Лип.

41. Групата **пс > пц**: *џрикуџца́н* Емб, *џца́ла* Лип, *џиџи́ца*.

42. Дисимилација. – Примери со извршена дисимилација нема многу. Групата **дл > гл**: *џле́шо*; **тл > кл**: *кле́е (о́гнуџ)*; **кт > хт > фт**: *но́фџ*; **дн > дл**: *џудло́шки* Лип, Ран; **гр > гл**: *Глиџо́р*.

43. Метатеза. – И случаи со метатеза нема многу. Редовно со метатеза се јавуваат: *ба́јра́к, ба́каџа́рник* Емб, *жиблџи́ни* Лип, Ран, *сеџва́р* Емб, Лип, *ло́џа* Емб, Лип, *на́џру(ф), џо́џур, ра́џзбу*.

Метатеза се среќава кај некои членувани именки и придавки во множина: *ичме́јниџе* Лип, Ран, *ма́џиџе* Лип, Ран, *сил'а́јниџе* Лип, Ран, *уџа́јниџе* Лип, Ран, *усџе́јниџе* Лип, Ран, – *во́јсиџе, же́јниџе, ко́јсиџе* Лип, Ран, *но́јсиџе* Лип, Ран, *џла́нијниџе, џридулџјниџе* Емб, Лип; – *мла́јниџе* Лип, Ран, *ра́жејниџе*.

Удвоени консонанти

44. Два еднакви консонанти во непосреден допир се изговараат со полна артикулација: *вра́џџа* Лип, Ран, *џуре́џџиџо* Лип, *де́џџо, же́џџиџо, же́џџиџа, кре́фџџиџо, куџи́џџиџо* Емб, Лип, *луџа́џџиџе, рише́џџиџо* Лип, *сиџи́џиџо* Лип, Ран, *са́каџџиџа* Лип, *чи́сиџџиџо* Ран, *а́рџаџиџе* Емб, Лип и др.

Губење на консонантите

45. Губење на консонантите во меѓувокална позиција. – Испуштањето на консонантите е условено од темпото на зборувањето и од акцентот. Особено често се елидира **д** во броевите 20 и 50: *џва́јсеџи, џе́јсеџи*. Покрај формите *(џа) ви́џиџи, (џа) ви́џиме, (џа) ви́џиџе*; *џре́џиме, џре́џиџе* Емб, Лип; *(џа) џа́џе, (џа) џа́џиме* Емб, Лип, *(џа) џа́џиџе* Емб, Лип и: *(џа) ви́џи* Ран, *(џа) ви́џме* Ран, *(џа) ви́џиџе* Ран; *џре́џме* Ран, *џре́џиџе* Ран; *(џа) џа́е* Лип, *(џа) џа́џме* Лип, Ран, *(џа) џа́џиџе* Лип, Ран; покрај *(џа) ја́џиџи* Емб, Лип, *(џа) ја́џиме* Емб, Лип, *(џа) ја́џиџе* Емб, Лип; *о́џиџи, о́џиме* Емб, Лип, *о́џиџе* Емб, Лип, *о́џиџи*; *се́џиме* Емб, Лип, *се́џиџе* Емб, Лип и: *(џа) ја́џи* Лип, *(џа) ја́џме* Лип, Ран, *(џа) ја́џиџе* Лип, Ран; *о́џи* Лип, *о́џме* Лип, Ран, *о́џиџе* Лип, Ран, *о́џи* Лип; *се́џме* Ран, *се́џиџе* Ран.

Поретко се испуштаат консонантите:

с: нóш (< носиш): ш́и g-óш дй-му-нóш нй-лámяйшa (млéко) П,

III: *мэш* (< мешаи): *на-чужца рабóтиа нэма да-са-мэш* Ран.

46. Губење на консонантите во консонантски гру-

М: НО̄зү;

п: цув'їса, чѣнка Лип, Ран, чинїца Емб, чинїчка Емб, чинїчен

В: *најшре, сличен Емб, сличнијина Лип, Ран, чѐра. Покрај вдѐне*

т: во групата —стн— — вработен Емб, Лип, вработничка Лип, Ран,

д: сфърле. Покрај *идно́, идна́, идни́, идна́ш* Лип, Ран и: *ино́,*

47. Консонантите на крајот од зборот. – Упростување

18. Како во повеќе македонски говори, така и во овој говор,

Појава на секундарни консонанти

19. Како секундарен консонант се јавува в пред почетното

Редовно се вметнуваат консонантите – т во групата ср: *с̄т̄р̄е-*

Б. Видоески, *Дијалектнӣна̄а диференцијација на македонскиот̄ јазик*, При-

Од историјата на гласовите

***b, *b**

50. На нашата територија етимолошките ерови се изјасниле во полни вокали: големиот ер преминал во о, а малиот во е.

51. Во коренската морфема, како што спомнавме, малиот ер преминал во е: *вѣзден, дѣн, цѣл дѣн, дѣнче* Лип, *дѣјна, Вилѣзден, вилѣзденџки ѿбѣи, лѣн, лѣсно, лѣшка, лѣшкино, ѿѣкул* Ран, *ѿинушка, сѣза, сфѣска, ѿѣмно* Ран, *ѿимниџа*, но: *ѿѣнук*.

Како во коренот на зборовите така и во суфиксите како замена за малиот ер има е:

-ен: болен, в́реден, вуд́ен, в́алн́ен, ѓ́ладен, ѓ́н́усен, де́сен, да́рвен, же́ден, жи́лезен, ич́м́ен, ле́сен, ли́нен Ран, ма́йшен, и́р́есен, и́р́ас́ен Лип, ра́мен, ри́ден, ра́ж́ен, су́лен, ш́е́мен, ув́есен, у́мен, чиничќен Емб:

-ец: вѣнец, глѹфец, ивгѡвец, клѣнец, кѡнец, кѣл'арец, мѡлец,
Мѣкигѡнец, мѣршѡвец, пѣл'орец, сфѣшец;

-енце: брашнѣнце, гишѣнце, ждрибѣнце, јарѣнце, мајчѣнце, шиленце, шилѣнце.

52. Во суфиксите -ел, -ел' и пред сонантите м, н во Емб има редуција на е во ѓ: *виѓѓл*, *коѓѓл*, *оѓл*, *ѓѓѓл*; *чеѓл'*; – *јаѓѓм*, *оѓѓн*, покрај *јаѓѓм* Лип, Ран, *оѓѓн* Лип, Ран, *оѓѓн*.

53. Во коренот на зборовите ъ > о: бѣс, бѣча, вѣден, вѣшка, дѣш, дѣжце Лип, Ран, дѣшче Ран, зѣла, кѣга, мѣф Емб, Лип, нѣшфи, сѣйка Лип, шѣкму Ран, усѣне.

Ќ се изјаснил во о во суфиксот -ок (> -ук): *ва̋шук, во̋сук, дӳ-
би̋шук, за̋варзук* Ран, *ичми̋чук* Емб, *мо̋зук, на̋и̋ра̋с̋шук, њ̋есук, њ̋ешук,
и̋й̋нук, њ̋о̋лук, њ̋уси̋нук* Емб, *рӳчук, чи̋и̋ѐрук, чи̋и̋ф̋а̋ри̋шук*; – *ве̋шук, ма̋-
ле̋чук, ни̋сук, њ̋ли̋и̋шук, њ̋ешук, њ̋о̋нук*.

Овде треба да се спомене и членската морфема за машки род -о(т) > -у(т): *волуш* Лип, Ран, *рибѣруш* Лип, *сфѣкуруш* Лип, Ран, -*носу*, *прѣѣчу* Емб, *зѣлнику* П.

Во предлогот со големиот ер исто така се изјаснил во о (со редукација у): су-к^орка с^уво л^ейче П, су-к^ор^ав^айша Емб, су-с^ув^езда и су-м^иш^чйна Лип, ч^овек су-б^орада Ран, су-к^ој^нуш Тм, су-ш^ебе Дур.

***y**

54. Овој глас совпаднал со и: *би́к, би́л, би́ла, кури́тио, ми́сле, му́и́ка, ри́ба, ри́е, ри́ка, си́н, шри́е* и др.

***Q, *e**

55. Денеска се среќаваат неколку примери со запазен, но разложен, назализам: *а̃нџула*, *џа̃мбаф* Ран, *е̃ндро*, *жа̃ландрек* Лип, Ран, *кло̃мко*, *кра̃нк*, *и̃а̃ндар*, *и̃ра̃мба*, *чу̃мбри̃ка* Емб.

56. Основна замена за носовката од заден ред (*q) е гласот ѣ. Ваков рефлекс наоѓаме во коренот на зборовите: *вајглен* Ран, *вајжи-*

ца Лип, Ран, вѣжичка Лип, Ран, вѣзул' Емб, Лип, вѣшук, гѣба, гѣлаи,
гѣлабарник Ран, гѣрди, гѣс, гу-гѣс са-влече Емб, гѣс-гѣс Лип, гѣсини-
ца, гѣска, гѣскино, гѣшиче Ран, гѣштио, даи, дабуво дѣрво, даише Лип,
Ран, заи, забѣца, игнаи, заигнаи Емб, кадѣл'а, кадѣл'ка Ран, к-одѣм
кади-шаишуку-ми Лип, кадраф Лип, Ран, каклица Лип, кайина, кася,
касне, укуаснува, кашај Лип, Ран, катиши заби, Лака, мака, машика,
смашко, машино, маш, мажи, маже са, машиница Ран, машница Ран,
наигнаи Ран, наише, пѣри Емб, Ран, пѣрка, пѣи, красуиуи Емб,
двѣ пѣиши, пѣшека Емб, Лип, пѣише, раи, пурабува, рака, ракѣшка, ра-
каф, наракфица, раче, рачичка Ран, рѣчка, скаио, сийиало, сий-
иал'ка, сийици Ран, шѣиан Емб, шѣијаје Емб, шѣианѣца Емб, шѣи-

— 6 —

57. $q > a$ во наставката за 1 л. едн. и за 3 л. мн. на презентот, во формата за 3 л. мн. од 'сум', во суфиксот -на- и во имперфективната наставка за 3 л. мн.: *jáǵām* (со редукција од а), *mésām*, *ǵérām*, – *jáǵāi*, *mésāi*, *ǵérāi* итн.; – *vík-na*, *ǵiǵ-na*, *ík-na*, *kās-na*, *kíǵ-na*, *léǵ-na*, *ǵúk-na* итн.; – *viká-ja*, *nusé-a*, *siché-a* итн.

58. Во 'пајак' (пажкѹ) има две вредности: *ūājāk* Лип, Ран и *ūāek* Емб. Покрај *baēbek* Лип, Ран и *boēbek* Емб.

59. Во неколку примери се јавува и континуантот у место о: *џнџен, кујка, џујка, џује* Ран, *раџуји* Ран, *џујунче* Емб, Лип, *рудо* (јаџне), *руча, рчук, сџе* Бош, *судја* Бош, Емб, *џрудна*.

Место о се јавува о во йбѣук Емб, Лип, йбѣче Ран.

60. Носовката од преден рд (**е*) > *е*: *ѐзик*, *ѐчмен*, *ичмѐн* (со редукција од *ечмен*), *ичминѝца*, *ичмѝчук* Емб. Меѓутоа, среќаваме и трага од мешањето на носовките. Покрај *ирибиѝца* Емб, Лип, *ишѝрва* Ран и: *јѝрибиѝца* Ран, *јѝшѝрва* Емб, Лип; покрај *зѝек* Емб и *зѝјѝк* Лип, Ран.

*ě

61. *ě > e: *léy*, *mléko*, *ném*, *réka* итн. Овој глас преминал во е и зад ц: *цél*, *цéла*, *цéло*, *цигáлка* Емб (со редукција од цедалка), *цигéло* Лип, *цигúло* Ран, *цэфка*.

И место ѓ среќаваме во примерите: *никуј* Лип, Ран (= некој), *нишшо* Лип, Ран (= нешто), *нишчо* Емб (= нешто), *ниџе* (= некаде).

 $\mathbb{B}^2$

62. Секундарниот ер што се јавил пред сонантите р, л, м, н' на апсолутниот крај на зборот различно се рефлектирал.

*-игъ > -ер: *бѣсѣер* човѣк Ран, *вѣѣер*, *ѣабѣер*, *ѣѣер* Лип, Ран. Во Емб има редукција на е > ѣ: *ѣабѣр*, *ѣѣр*.

63. Групата *-*цъ* > -ал, со ред. -*ѧл*: *шѳѧл* Лип, Ран; во глаголската л-форма: *ѳѧкал*, *рѧкал*, *шѧкал*, *ублѧкал*.

На целата територија има *шуйѐл'ка* (стсл. *шопль*).

64. Место групата **-tmь* среќаваме *-ом > -ум*: *бсум, сѣдум, нѣ-сум*.

65. Групата **-tmь > -ан' > ѧн*: *бѣан* (< *огнь*).

66. Во кореновата морфема *ъ² > ѧ*: *бадник, лага, лажго* Лип, Ран, *лаже, лажйца, лажйчка, лажлиф* Емб, *ма́ска*. Во овој случај развојот на секундарниот ер одел паралелно со развојот на *о*. Во именката *ма́нгла* и изведенките од неа *ма́нгличка, ма́нгливо* има секундарен назализам.

*Г

67. Место прасловенските групи *tъrt, tьrt* и *trъt, trьt* се јавува двофонемната група *ѧр*: *ба́ргило, ба́рго, ва́рба, Га́ркина, ѣа́рло, ѣа́рме, да́рво, да́рмун, да́рже, са́рса́ла, ка́рдѧр, ка́рлеиш, ка́рме, ка́рш, ма́ршовец, ѡа́рле, ѡа́рнѧр, ѡа́рч, ѡа́рша, смѧ́рѣул', смѧ́рдева, са́рш, са́рце, шѧ́ркало, шѧ́рло, шѧ́рн, ца́рвѣн, ца́ркфа, ца́рн, ца́рше, чиѡфѧ́ршук* итн. Континуантот *ѧр* се шири по западната македонска јазична периферија на целиот простор од Тетово до Преспанското Езеро и на теренот јужно од линијата Нередска Планина – Беласица¹².

Паралелно со континуантот *ѧр* во одделни случаи, најчесто во еднословни зборови и во групи од повеќе консонанти, се јавува и континуантот *ра*: *бра́шлика* Ран, *вра́звал'ка* Емб, *вра́с* Лип, *вра́сник, вра́сница* Емб, *вра́сничка* Лип, Ран, *вра́фци, ѣра́бначка ко́ска* Емб, *ѣра́знѣло* Ран, *ѣра́нци* (но: *ѣарне*), *ѣра́сш, ѣра́шче* Емб, Ран, *зра́нце* (но: *за́рно*), *кра́з-ни́вашиа, кра́сш, кра́сше, ра́скра́сница* Лип, Ран, *кра́сшовец* Емб, *кра́сшуйѧш* Емб, *кра́ф, кра́шчиник* Емб, *ѡра́жѣн* Лип, *ѡра́с, ѡра́сш, ѡиѡшуйѧш* Емб, *ѡра́сиен, ѡра́сшѡиѡеа, наѡра́сшук, ѡра́сшиниѡа* Емб, *ѡра́шче* Емб, *ѡувра́шѡало* Лип, *ра́ш, ра́жѣн, ра́жиниѡа, ра́жйиѡиѡе* Ран, *ра́же* Емб, Ран, *ра́жца, ра́жѡоса, ра́жѡусан, шра́гне* Емб, *шра́ска* Ран, *ца́рка* (но: *ца́рн*). Изговорот *ра*, покрај континуантот *ѧр*, се јавува и во воденско-кукушкиот, дојранско-гевгелискиот, солунскиот и сушко-височкиот, а во пиринските говори варијантата *ра*, во разлошкиот и банскиот превладува, а во благоевградскиот може да се смета и како единствена¹³.

*!

68. На оваа јазична територија место прасловенските групи *tъlt, tьlt* и *trъt, trьt* се јавува групата *ѧл*: *ѧба́лко, ба́ла, ва́лк, ва́лче, ва́лчѧрник* Ран, *ва́лки но́фш* Ран, *ва́лна, ва́лниѡчка, ва́лнѣн, ѣа́лшиа, да́лк, да́лго, жа́лш, жа́лшиа реѡа* Лип, *жа́лшиѡиѡа* Емб, *жа́лшѡниѡкаф, жа́лш-ниѡа* Лип, *ка́лва* Лип, *ка́лк, ма́лзѡиѡа, ма́лче, ма́лче шѧ́лче* Емб, *ма́лчимѡиѡчки* Ран, *ма́лчинѡиѡчки* Емб, *ма́лчлиф* Ран, *ѡа́лн, ѡа́лно, ѡа́лна*

¹² Видоески, *Конш. р и л*, стр. 530.

¹³ Видоески, *Конш. р и л*, стр. 530–531.

мисичина Ран, сѣлза, мѡмина сѣлза Ран, шѣлчук Емб. Континуантот ѿ се јавува претежно во јужните македонски говори: во дел од леринскиот и во костурскиот, во воденскиот, гевгелискиот, дојранскиот, кукушкиот, солунскиот, лагадинскиот, серскиот и гоцеделчевскиот. Ваква замена се среќава и во некои западни периферни говори: на еден тесен појас северно до градот Тетово, во гостиварскиот, струшкиот, во говорот на дебарска Жупа, а во централните области на еден тесен појас по долината на Вардар од Скопје до Велес и Бабуна¹⁴.

Покрај континуантот ѿ во одделни примери се јавува и лѣ: жлѣшка, жлѣшко Емб, Лип, лѣска Лип, Ран, слѣнце, зѣјди слѣнце, ѡдѣри слѣнце. Ваков резултат за *l, покрај континуантот ѿ, наоѓаме и во крајните југоисточни говори на просторот источно од Вардар и јужно од линијата Гевгелија – Гоце Делчев¹⁵.

Само во еден случај место вокалното *l се среќава ул: Булѣрин Емб. Оваа форма е позната во костурскиот, лагадинскиот и во серскиот говор¹⁶.

н

69. Старото *n > н, јн: нѣго, нѣа, нѣ, нѣа, нѣва; – ѡѣн, кнѣга, ѡинѣшка; – вѣина; во глаголската придавка: брѣнѣш Ран, жинѣш, канѣш, рѣнѣш, нѣрѣнѣш Емб; – бѣјна, кѡјн. Исто така затврднало и ѣ добиено од нѣ: бишѣна, вѣиѣина, ждѣрибѣна итн.; – кѣмѣјна, ѡрѣшѣјна, римѣјна итн.; – јѣдѣјне, кусѣјне итн.

*r

70. Старото *r > л': бѣл'ка Лип, бл'ѣва, бл'ѣш Лип, вѣл'ка сѣ Лип, Ран, вѣл'ѣшка Емб, Лип, вѣзул' Емб, Лип, вѣл'ѣвиѣа, Вѣсѣл', жѣл' Емб, Лип, жѣл'ка, зѣл'ка, кѣл'ка, кл'ѣка Лип, кл'ѣкудѣрѣец Ран, кл'ѣч, кл'ѣчинѣа Емб, кл'ѣкѣрдѣшки Ран, л'ѣбуфнѣи, л'ѣѣа, л'ѣл'ка, л'ѣиѣш Ран, л'ѣиѣа Емб, л'ѣиѣ сѣ, нѣкул' Ран, ѡл'ѣчки Емб, Лип, ѡл'ѣфка Ран, ѡл'ѣскѣвиѣа Емб, Лип, ѡл'ѣка, сѣл'ѣнец, смѣрѣул', сѣл', фѣл'биѣиѣа, чѣшѣл', шѣл'ѣки, шѣл'ѣка, шѣиѣл'ка, – во наставките -ѣл', -ѣл'ка, -л'ѣ: ѡриѣиѣл', – вѣзѣвѣл'ка Емб, жѣрѣѣл'ка Ран, нѣзѣл'ка Емб, сѣиѣѣл'ка, сѣвѣл'ка Лип, итн., – кушѣл'ѣ, кѣдѣл'ѣ, нѣдѣл'ѣ итн.

*t, *d (< *tj, *kt', *dj)

71. Место прасловенските групи *tj, *kt' среќаваме двојни замени шч (шт) и к; место групата *dj наоѓаме жѣ.

а) Замената шч (шт) надвладува во нашиот говор: жѣшник, жѣшчи, рѣжѣшѣн, жѣрѣшч, жѣришѣина, лѣшча, мѣшѣѣа, ѡл' нѡш, нѡш-

¹⁴ Видоески, Конѣ. р и л, стр. 532–533.

¹⁵ Видоески, Конѣ. р и л, стр. 533.

¹⁶ Видоески, Конѣ. р и л, стр. 537.

фи, снóшчи, йéшник, йишчéра, йлéшка, йлéшки, йóмуш, сфéшча, сфишчй́чка, сфишчй́лнй́к, – во формите на -шчем (за глаг. прилог), -шча (за образување несвршени глаголи), сп.: бруéшчем, вика́шчем, јадéшчем итн., – йлáшча, фáшча, и кај придавките на -шко, од типот телешко: јáгнéшко, йилéшко, йишлéшко (Емб);

зáшйи, рáззáшйи́ен, зурéшйи, зуришйи́йна, лéшйиá, мáшйи́еá, снóш-йи Лип, йишйи́ера, йлéшйи, сфéшйиá, сфишйи́лнй́к, – -штем, -шта, сп.: нусéшйи́ем, сиéшйи́ем, сичéшйи́ем итн., – йлáшйиá, фáшйиá (Лип, Ран).

б) Замената **к** се среќава во помала мера: бóжйк Емб, бужй́к-ни йóсйи, вéке Емб, думáкй́н Лип, йóјке, врéјке, кúјка, сйирéка, нéс-йирéка, кёрка, йáрáкёрка, – во честицата **ке**: кй-гóјдáм Ран, кй-сéјш Лип, кй-сй́е Емб.

За 'ноке' се употребува контаминирана форма: нóшка.

72. Редовен рефлекс за *dj е жц: вéжца, мéжца Емб, рáжца, рáжцóса, рáжцу́сáн, сáжци, чúжцо, чужцинáрец Емб, – во -жца (кај итеративните глаголи): вй́жца, рóжца.

73. Групата тџ > тј, к, а групата дџ > дј, г: брáшйа Емб, Ран, сфáшйа, – брáка Лип, сфáка Лип, цвéка; – гјáвул Емб, гјáул Лип, лáгја Емб, йу́йáгја Емб, – л'ýга.

х

74. Гласот **х** во нашиот говор како фонема не постои. Во почетокот на зборот и во интервокална позиција **х** потполно се губи, не оставајќи никаква трага, а на крајот или се губи како во првиот случај или дава в(ф).

75. **х** > **ф** во почетокот на зборот и во интервокална позиција, сп.:

а) áдéш, áјáш Ран, áмбáр Емб, Лип, áрен, ил'áга, йи́ер Лип, Ран, йи́рушйи́йна Лип, йч П, óге, óро, óца, ýго мéсо, угй́на Емб, Ран, – лéш, лéйче, рáне, рй́ш. Во неколку туѓи зборови **х** се заменува со **к**: кулэ́ра, кри́сйи́јáн Лип, Ран, покрај рисйи́јáн Емб, Рй́сйи́о;

б) Влáйнка, зри́бйиá, лéа, мáла, мáшйи́еá Лип, Ран, йрáшйи́еá, сáш, снá, сйи́аур Ран, сйирéа, йрó, чéла, – во 3 л. мн. аорист-имперфект: вáршйи́а, рикóа, сичéа итн.

76. **х** > **ф** во средината на зборот пред консонант и на крајот од зборот, сп.:

а) вјáна Емб, Лип, зрóче Лип, Ран, éла, мéлем, у́ллу́на Лип, Ран, – во 1 и 2 л. мн. аорист-имперфект: вáршйи́ме, вáршйи́ше, јáдóме, јá-дóше, урáме, урáше итн., – зад консонант: бáла;

б) Влá, врá, зрé, сйи́и-Ду́ Лип, змé Емб, Ран, нй́, йрá Лип, Ран, сирумá, – во 1 л. едн. аорист-имперфект: вй́кна, ззрéши, óра, рéку, – вика́, нусé, сичé итн.

76^а. **х** > в(ф) во средината на зборот пред консонант и на крајот од зборот, сп.:

Ако се исклучат членуваните форми на именските зборови, бројот на случаите со акцент на третиот слог е доста ограничен; тоа се: две именки со стар акцент на почетниот слог, неколку топоними од типот *Лѝѝинци* и од типот *Ба́куво*, формите за женски и среден род во еднина и множинските форми од посвојните придавки на -ов и на -ин: *дѣдува-дѣдуво-дѣдуви*, *ѝѣѝина-ѝѣѝино-ѝѣѝини*, заменските придавки *нѝка́куф* и *се́ка́куф*, формите за 1 и 2 л. мн. на презентот: *вѝка́ме-вѝка́ѝе* и формата за 2 л. мн. на императивот: *вѝка́ѝе*. Главниот фонд со акцент на третиот слог го сочинуваат определените форми на именските зборови. На четвртиот слог акцентот се среќава само во определените форми на именките и на посвојните придавки што имаат акцент на третиот слог.

Според тоа, акцентот во кајларскиот говор најчесто стои на претпоследниот и на последниот затворен слог.

Извесни отстапки од овој тип се среќаваат во селото Ранци, кое граничи со воденскиот говор, за што ќе зборуваме понатаму.

80. Во однос на парадигмата има два акцентски типа: парадигматски и подвижен.

Парадигматски акцент имаат зборовите во чии граматички форми бројот на слоговите не се зголемува за два слога по акцентираниот слог, со исклучок на членуваните форми кај именските зборови: *дѣвируѝ*, *џабáѝа*, *ѝа́рлуѝо* и др., на некои посесивни придавски образувања: *бра́шуф-бра́шува-бра́шуво-бра́шуви*, *ба́бин-ба́би-на-ба́бино-ба́бини*; глаголите во презентот: *вѝка́м*, *вѝка́ш*, *вѝка́ме*; и во императивот: *вѝка́ј-вѝка́ѝе*.

Подвижен акцент има во парадигмата на сите други зборови, и тоа подвижен акцент од корчански тип, акцентот се пренесува на вториот слог од крајот во секоја форма¹⁸, сп.: *но́с-нусо́ј*, *мле́ка́р-млика́ри*, *ко́ва́ч-кува́чи*, *бу́мба́р-бумба́ри*, *ѝре́џа́ч-ѝриџа́чи*, *о́блак-убла́ци*, *зе́лник-зилни́ци*, *мо́зук-музо́ци*, *о́џан-уџа́ни*, *е́зик-изѝ́ци*, *џа́вра́н-џа́вра́ни*, *е́лен-иле́ни*, *ка́мен-ка́ме́јна*, *џа́лаѝ-џа́лаѝби*, *ѝзвур-изво́ри*, *џу́шѝер-џушѝе́ри*, *ѝе́рдуг-ѝирдуѓи*, *мра́ва́лник-мра́ва́лни́ци*, *наѝра́сѝук-наѝра́сѝо́ци*, *би́ше-бишѝ́на*, *вре́ме-вриминѝ́а*, *вѝ́кна-викна́ме*, *ѝе́ку-ѝико́ме* итн.

Во овој говор се извршиле две важни промени. Во некои групи акцентот е префрлен од последниот на претпоследниот слог, а во други, тој е повлечен од третиот и четвртиот слог од крајот на претпоследниот. Еднословните именки од машки род од типот *до́м* (р. *до́м*, *до́ма*, мн. *дома́*, *домо́в*), *но́ш* (р. *но́ж*, *ножа́*), се измешале со именките од типот *сфа́ѝ* (р. *сва́ѝ*, *сва́ѝа*) и образувале една група, сп. мн. *думо́ј*, *нужо́ј*, *сфа́ѝо́ј*¹⁹. Двословните и повеќесловните именки од машки род што го зголемуваат бројот на слоговите во множинските форми, кои во еднина имале акцент на последниот а во множина на претпоследниот слог и именките со акцент на претпоследниот слог во еднина што го задржувале на истото место и во множина, се прегрупирале и дале нов акцентски тип: второсло-

¹⁸ Видоески, *Акц. системи*, стр. 4.

¹⁹ Видоески, *Кум. говор*, стр. 108.

Меѓутоа, ваков однос на акцентските типови кај именките од машки род не се врши со апсолутна доследност во сите образувања. На целата територија акцентот се чува на суфиксот кај повеќесложните именки што значат работник на **-ар** (*џувидáр-џувидáри*); потоа, во ограничен број повеќесложни именки на **-ник** (*крáшчинíк-крáшчинíци*) и во повеќесложните именки образувани од именска основа на **-ен** и **-чан** што значат жител (*имбурéн-имбурéни, бирáлчáн-бирáлчáни*).

Двосложните именки од женски род од типот жена, душа, со акцент на последниот слог, се изедначиле со именките од типот баба, мајка, со акцент на почетниот слог. Повеќесложните именки, како *страмота*, *пилена*, со акцент на крајниот слог, се изедначиле со многубројните образувања со акцент на претпоследниот слог²¹. Именките што имале порано акцент на третиот или на четвртиот слог од крајот го повлекле акцентот на претпоследниот слог, сп. образувањата на *-ина*: *бурѝна*, *кривѝна*, *џудѝна*; образувањата на *-ица*: *ца̀риѝца*, *кра̀стиѝвиѝца*, *ма̀тиѝниѝца*, *прибиѝца*; образувањата на *-вица*: *бра̀даѝвиѝца*, *ла̀стиѝувѝца*; имињата на жени изведени од името на нивните мажи: *Ма̀ркувиѝца*, *Пиѝриѝвиѝца*; разните образувања: *сфиѝка̀рѝва*, *куѝко̀шка*, *иѝа̀жѝнка*, *фа̀рѝшо̀ма*, *клиѝсу̀ра*, *са̀бѝбиѝа*, *ма̀шиѝиѝа*; изведенките на *-ичѝка*: *ба̀биѝчка*, *ва̀лѝниѝчка* итн.²².

Кај глаголите во едината на аористот акцентот е префрлен од последниот на претпоследниот слог, сп.: *зѣрѣши-зѣриши́ме, зѣриши́ѣ, зѣриши́ѧ*. Акцентот од последниот слог на претпоследниот е префрлен во формата за машки род кај глаголската л-форма што му одговара на аористот, сп.: *ви́кнѧл-викнѧ́ла, викнѧ́ло, викнѧ́ле*.

81. Акцентот не само што се менува делумно со граматичките наставки туку се менува и при изведување на зборовите, т.е. при промените што ги внесуваат лексичките морфемии, сп.: *вóда* : *вудѐн* : *вудини́ца* : *вудинча́р*, *бра* : *бра́ч* : *ура́н* : *ура́јне* : *ура́ни́ца*, *чу́ка* : *чука́н* : *чука́ни́ца*.

²³ Видоески, *Кум. говор*, стр. 108. — М. Ивковић, *циџ. дело*, стр. 57.

82. Членската морфема не влијае врз местото на акцентот, сп.: *вудинчáруӣ*, *вудинчáриӣе*, или кај придавката *крáсӣаф*: *крáсӣа́вјуӣ*, *крáсӣа́вѣӣа*, *крáсӣа́вјуӣо*, *крáсӣа́вѣӣе* итн.

Предлозите не се акцентираат. Тие го губат акцентот, сврзувајќи се со зборот што следува: *ду-не́го*, *за́-во́да*, *на́-за́ва*, или *уд-на́с*, *џу-ни́*, *су-ва́с*.

83. За поголема прегледност акцентскиот материјал ќе се разгледува по зборовните групи. Личните имиња, сложенките, топонимите и туѓите зборови ќе се изложуваат одделно. Ќе се даде и преглед на акцентското место во група зборови што чинат акцентски целости. Кај именките и придавките акцентот ќе се изложува спрема суфиксите.

I АКЦЕНТОТ НА ОДДЕЛНИ ЗБОРОВИ

Именки

Именки од машки род

84. Кај именките од машки род треба да се разликуваат: именки со подвижен акцент и именки со парадигматски акцент.

85. Именки со подвижен акцент се:

а) еднословните именки што образуваат множина со наставките *-ој* (< *-ови*) и *-ишга/-ишча*, сп.: *брéк-бри́гој*, *во́л-вуло́ј*, *кл'уч-кл'учо́ј*, *но́с-нусо́ј*, *џо́и-џуи́ој*, *си́н-сино́ј*, – *џро́и-џруби́ишча* Лип, Ран, *џџи́и-џџи́ишча* Лип, Ран, *ри́иш-риди́ишча* Лип/ *дво́р-двурѝшча*, *џле́иш-џлиѝи́ишча*, *џро́иш-џруби́ишча*, *џџи́иш-џџи́ишча* (Емб);

б) сите двосложни именки што го наголемуваат бројот на слоговите во множинските форми, сп.:

именките што значат работник на *-ар* и *-ач*: *ба́јна́р-ба́јна́ри*, *мле́ка́р-млика́ри*, *о́фча́р-уфча́ри*, *ри́ба́р-риба́ри*, – *ба́јач-ба́јачи*, *ко́ва́ч-кува́чи*, *ме́са́ч-миса́чи*, *бра́ч-ура́чи*;

другите образувања на *-ар* и *-ач*: *бу́мба́р-бумба́ри* Лип, *сви́зга́р-сви́зга́ри* Ран, *ка́рда́р-ка́рда́ри*, *шо́ва́р-шова́ри*, – *џре́га́ч-џри́га́чи* Емб;

изведенките со суфиксот *-ак*: *бли́зна́к-близна́ци* Ран, *ко́ла́к-кула́ци* Ран, *ка́рма́к-ка́рма́ци* Емб, *о́бла́к-убла́ци*, *џо́ши́ра́к-џуи́ши́ра́ци* Емб, Ран, *си́ра́к-сира́ци*;

образувањата со суфиксот *-ник*: *ба́дник* Емб, *вра́сник-вра́сници* Емб, *зе́лник-зилни́ци* Емб, *џра́зник-џра́зници* Емб, Ран, *џџи́шник-џџи́шници* Емб, Ран, *си́ро́јник-си́рујни́ци* Емб, Ран, *фи́бо́рник* Емб, Ран;

именките со подвижен вокал во суфиксот *-ок*: *во́сук, ва́ишук-ва́ишобо́ци*, *мо́зук-музо́ци*, *џе́сук, џе́ишук, џо́лук-џуло́зи*, *џо́ишук-џуи́шобо́ци* Ран, *ру́чук-ручо́ци* Емб, Лип;

другите образувања со подвижен вокал (*-ер*, *-ор*, *-ем*, *-ен*): *ве́иш-е́ишери* Емб, *за́бер-за́бе́ри*, – *сфе́кур-сфико́ри*, – *ја́рем-ја́ре́ми* Лип, Ран, – *о́сиен-уси́ени*;

други образувања: *белек-билези* Емб, Ран, *човек-(л'уџа)*, – *език-изџици*, – *бивул-биволи* Емб, Ран, *гјавул-гјаволи* Емб, Ран, *смјрџул'-смјрџоли*, – *џаврјан-џаврјани*, *кочјан-кучјани*, *иџајјан-иџајјани* Емб, – *елен-илени*, *ечмен*, – именките од типот 'камен': *камен-камејна*, *корен-курејна*, *иламен*, *ирастмен-ирастмејна*, *ремен-римејна*, – *џалаји-џалајби*, *конуји-куноби*, – *извур-извори*, *мачур-мачори*, – *џушиер-џушиери* Лип, Ран, *џушчер-џушчери* Емб, *девер-диверја*, *сијежер-сијежери* Емб, – *кожуф-кужуфи* Емб, Ран, *бреф-уреј*, *ијердуф-ијердуфи*;

в) повеќесложните именки што го наголемуваат бројот на слоговите во множинските форми. Тоа се главно образувањата на **-ник** и сите именки на **-ок**, сп.:

образувањата со суфиксот **-ник**: *баќадарник-баќадарници* Емб, *жабарник-жабарници* Емб, *змијарник-змијарници* Емб, Ран, *мравалник-мравалници* Емб, Ран, *ијалишник-ијалишници* Емб, *ијалирник-ијалирници* Емб, Ран, *ујламник-ујламници* Емб, Ран;

именките на **-ок**: *завајрзук-завајрзоци* Ран, *ичмијчук-ичмијчоци* Емб, *најирастјук-најирастјоци* Емб, Лип, *ијусинук-ијусиноци* Емб, *чије-рук-чијироци*, *чијифајшук*.

86. Именки со парадигматски акцент. – Со парадигматски акцент се:

а) двосложните и повеќесложните именки што го наголемуваат бројот на слоговите во множинските форми. Тие имаат акцент на суфиксот. Такви се:

повеќесложните именки на **-ар** што значат работник на целата територија: *вудинчар-вудинчари*, *вулувар-вулувари*, *вал'авар-вал'авари*, *џувидар-џувидари*, *ијалишнар-ијалишнари* Тм;

ограничен број повеќесложни именки на **-ник**: *крајшчиник-крајшчиници* Емб, *маслиник-маслиници* Ран, *ијрусиник-ијрусиници* Емб, *сфишјалник-сфишјалници* Лип, Ран;

повеќесложните именки образувани од именска основа на **-ен** и **-чан** што значат жител: *имбурен-имбурени*, *кунушен-кунушени*, *сјлиувен-сјлиувени*, – *биралчан-биралчани*, *лијинчан-лијинчани*, *ракичан-ракичани*;

б) двосложните именки што не го наголемуваат бројот на слоговите во множинските форми. Кај нив акцентот паѓа на основата. Такви се:

именките на **-ок**, **-ел**, **-ец**: *ијинук-ијинци*, – *кошел-кошли*, *брел-орли*, *ијешел-ијешли*, – *венец-венци*, *џлуфец-џлуфци*, *клинец-клинци*, *конец-конци*, *молец-молци*, *сфешец-сфешици*;

непродуктивните образувања: *чешел'-чешли*, – *есен-есни*;

в) повеќесложните именки што не го наголемуваат бројот на слоговите во множинските форми. Тоа се:

именките што значат работник на **-ин**: *бишкарин-бишкари* Емб, *вулуварин-вулувари* Лип, *џувидарин-џувидари* Дур, *мликарин-мликари* Лип, *рибарин-рибари* Бир, – *кувачин-кувачи* Лип, *лувачин-лувачи* Дур, *ијјачин-ијјачи* Бир;

именките со подвижен вокал. Акцентот кај нив редовно стои на слогот пред наставката, сп.: *дубишук-дубици*, – *ивдовец-ивдофци*, *мајшовец-мајшофци*, – образувањата од именска основа на **-ец** што

значат жител или припадник на народност: бушүфшинец-бушүфшинци, кәјл'арец-кәјл'арци, Мәкидонец-Мәкидонци, йәл'орец-йәл'орци;

именките на -ин што значат припадник на народност. Тие имаат акцент на слогот пред наставката, сп.: *Булѣáрин-Булѣáри* Емб, *Фрãñцýзин-Фрãñцýзи* Емб.

Именки од женски род

87. Кај именките на -а акцентот не стои на последниот слог. На тој начин, двосложните именки се акцентираат на почетниот слог: *ба́ба, во́да, гу́ша, же́на, ма́јка, ра́ка* итн.

Повеќесложните именки, со исклучок на две лексички единици (*бснуба*, *бфѿшика*), редовно се акцентираат на претпоследниот слог. Тоа се:

а) именките на -ва, -га, -да, наследени и понови образувања: ишѣрва Ран, јѣшѣрва Емб, Лип, сфикѣрва, дѣржѣва, куѣриѣва, – иѣриѣ-лиѣга Емб, Лип, чѣчурлиѣга, – ѣѣрмаѣга Ран, лубѣда, слубѣда Ран;

б) именките на -иѧ: рѧкѧ́ѧ, ѡѡѣѣѧ́ѧ, дивуѡѡѧ́ѧ, нуѡѡѧ́ѧ;

в) именките на **-ка** и нејзините деривати, сп.:

изведенките со суфиксот -ка, образувани од именки од машки род: бишкарка, вударка, жувидарка, уфчарка, – имбурѣнка, кунушенка, сѧлйувѣнка, – бирѧлчанка, лийинчанка, лѧчанка, рѧкичанка, ранчанка, Булгѧрка, Русинка, Сѧрбѧнка, Фрѧцузѧнка, – други зборови: блѧгушка Лип, Ран, вил'ушка Емб, Лип, вишрушка Лип, Ран, жѧрмашка Емб, Лип, дужцарка, кукошка, нишиѧел'ки Лип, Ран, нишчел'ки Емб, йинушка, йулуѧка, ѧшѧека Емб, Лип, ѧшѧѧѧдашка, рѧкаѧка, сираѧка, суларка Емб, Лип, ѧиминушка, шуѧел'ка;

образувањата со двосложните наставки **-ика** и **-инка**: *църви-
ни́ка* Емб, *чумури́ка* Лип, – *буруви́нка*, *џлуѓи́нка* Ран, *џајџи́нка*, *џур-
ли́нка* Лип, Ран, *џајрни́нка* Лип, Ран, – *Влаји́нка*;

образувањата со **-алка, -ал'ка**: *биџ'алка, дуј'алка* Лип, *џид'алка* Емб, — *враџв'ал'ка* Емб, *џарџ'ал'ка* Ран, *низ'ал'ка* Емб, *сџај'ал'ка, сџв'ал'ка* Лип;

образувањата со наставката **-ачка**, без оглед на значењето:
бајачка, ввршачка Ран, Емб, *џрибачка, кусачка* Емб, Ран, *шкјачка*
 Лип. Ран:

изведенките на **-ичка**: *бабичка* Лип, *вусичка* Ран, *ваљничка*, *вајрбичка* Лип, *главичка* Лип, *кравичка* Лип, Ран, *уфчичка* Емб, Ран;

г) образувањата со сүффиксот **-ина** и неговите деривати, сп.:

образувања со -ина: бурѝна, ѓлаѝна Емб, Ран, придуљѝна, руѓузуљѝна, мисичѝна (од именска основа), – висучѝна Емб, Лип, ѓуришиљѝна Лип, Ран, ѓуришичѝна Емб, ѓалбучѝна Емб, Лип, ѓалбѝна Ран, кисилѝна, кривѝна Лип, Ран, ирѓѝна (од придавска основа), – други лексички единици: ѓудѝна, исѝна, кучѝна, кѓѝна, мѓлѝна Емб, мѓшириѝна Емб, Ран, нувѝна, илѓнѝна, иѓѓѝна Ран, слѓнѝна, уѓѝна Емб, чиљѝна;

изведенките на -нина и -овина: рудніна, рѣмніна, – ждригівна, кислувіна;

д) образувањата на **-ица** и нејзините деривати:

изведенките на -ица: *вълчица* Ран, *зайчица* Ран, *крълица* Ран, *майица* Ран, *нужица*, *царица* Емб, *бивулица* Емб, Ран, *враќница* Емб, *гришница* Ран, *жушширица* Ран, *ивдувица*, *ичминица* Лип, Ран, *жлѣмница*, *сирѣница* Емб, Лип, *вѣжица* Лип, Ран, *йѣрлица* (од именска основа), – *блидица* Ран, *жѣлѣница* Емб, *кривица* Емб, *вудиница*, *јѣлувица* Ран, *крѣсѣвѣица*, *рѣжиница*, *шѣмница*, *цѣрвиница* Лип, Ран (од придавска основа), – *биница* Емб, Лип, *брујница* Ран, *вѣрѣшиница* Ран, *лиѣиница* Ран, *мѣлзѣница*, *мѣшѣиница* Ран, *шѣчиница* Ран, *сиѣѣница*, *урѣница* Ран, *чукѣница* Ран (од глаголска основа), – други лексички единици: *вирвѣрица* Емб, *жѣсиница*, *идѣица* Емб, *ирѣбица* Емб, Лип, *кѣклица* Лип, *кѣфѣица* Емб, *кѣшѣлица*, *либиница*, *лисѣица*, *лѣжица* Емб, Лип, *шѣрийшѣлица* Ран;

образувањата на -вица и -ница: брѣдѣвица, букуѣвица, бѣлѣвица Емб, Лип, вијѣвица Емб, Ран, вѣл'ѣвица, жиѣлѣвица, лѣлѣвица Лип, Ран, лѣсѣвица Ран, нѣрѣкѣвица, ѣиѣвица, ѣл'усѣлѣвица Емб, Лип, ѣдѣвица Ран, – имињата на жени изведени од името на нивните мажи: Илѣвица, Мѣркуѣвица, Пиѣрѣвица, Рѣсѣвица, Сѣируѣвица, – вѣлѣчѣрѣница Ран, Емб, ѣурѣница, дѣлѣница, кѣфѣлѣница, кѣвѣлѣница Емб, Лип, ѣуѣлѣлѣлѣница Лип, ѣуѣлѣница;

г) други образувања: *куби́ла, џуи́бла, а́нгу́ла, фѣ́риѡма, муча́-ра Емб, виче́ра, џи́иѡ́ра Лип, Ран, џи́иче́ра Ем, клису́ра Емб, Ран, ниве́ѡа, ѓриѡ́а, раѡ́ѡа, саѡ́ѡа, ма́иѡ́а Лип, Ран, ма́иѡ́а Емб, руѓ́ѡа.*

88. Најинтересни од нив се оние именки што имале порано акцент на третиот и четвртиот слог од крајот. Тоа се:

а) изведенките на -ичка: бабичка Лип, вусичка Ран, вълничка, вярбичка Лип, жлавичка Лип, кравичка Лип, Ран, уфчичка Емб, Ран;

б) образувањата со суфиксот **-ина**: *бурѝна*, *руџуѝна*, *мисичѝна* (изведени од именска основа), – *кривѝна* Лип, Ран, *ѝрѝвѝна* (изведенки од придавска основа), – другите лексички единици: *џудѝна*, *исѝѝна*, *нувѝна*, *ѝлѝнѝна*;

в) образувањата на **-ица** и нејзините деривати, сп.:

изведенките на -ица: *зѣбица, мѣйица* Ран, *нужици, цѣрица* Емб, *бивулица* Емб, Ран, *ѣришница* Ран, *ивдуйца, вѣжица* Лип, Ран (од именска основа), – *кривица* Емб, *вудиница, јалувица* Ран, *крѣшѣвица* (од придавска основа), – другите лексички единици: *вирвирица* Емб, *ѣсиница, игица* Емб; *ирибица* Емб, Лип, *кашлѣица, лисица, ѣриѣилица* Ран;

образувањата на -вица: *брајдџвица, лџџувица* Ран, *џијџица*, –
именцата на жени изведени од името на нивните мажи: *Иливица,*
Мајркувица, Пиџривица, Рџџувица, Сирувица;

г) разните образувања: *сфикѣрва, лубѣда, кукѣшка, нишѣл'ки* Лип, Ран, *нишчѣл'ки* Емб, *ѣжѣнка, фѣрѣѣма, клисѣра* Емб, Ран, *рѣбѣѣа, сѣбѣѣа, мѣшѣѣа* Лип, Ран, *мѣшчѣа* Емб.

На третиот' слог има акцент само во еден збор: *оснува*.

Именки од среден род

89. И кај именките од среден род акцентот не стои на последниот слог. Двосложните именки ќе акцентираат на почетниот слог: *дърво, зърно, месо, ребро, село, шарло*, – *време, име, јаре, семе, шеле*, а повеќесложните на претпоследниот. Пр.:

а) именките од типот говедо и други: *жилезо* Емб, *вришено* Лип, *кувално* Емб, Ран, *кулено, придено, куйишо* Емб, Лип, *куришо* Ран, *абалко, држале, изере, кушаре* Лип, *магаре, шилеже*;

б) изведенките со суфиксите -це и -че, сп.:

кај изведенките со -це акцентот стои на истиот слог како во основниот збор: *вришенце* (: *вришено*) Емб, Лип, *куленце* (: *кулено*), *куйишце* (: *куйишо*) Емб, Лип, *куришце* (: *куришо*) Ран;

изведенките на -че се од два типа: кај едни акцентот стои на истиот слог како во основниот збор: *дубиче* (: *дубишук*), *кушул'че* (: *кушул'а*) Емб, Лип, *ласиувиче* (: *ласиувича*) Лип, *ракиче* (: *ракиа*) Лип, Ран, а кај други се поместува за еден слог кон крајот: *вишерче* (: *вешер*), *џаберче* (: *џабер*), *изборче* (: *извор*), *изиче* (: *език*), *каменче* (: *камен*), *карлешче* (: *карлеш*), *иујашче* (: *иојас*), *ублаче* (: *облак*), *уѓанче* (: *оѓан*), *урефче* (: *ореф*);

образувањата на -енце и -иче. Тие редовно имаат акцент на првиот слог од суфиксот: *брашненце, гишенце, ждрибенце, јаренце, маченце, ииленце, шиленце*, – *книгиче* Лип, *нуѓиче* Емб, *нивисишче* Емб, *сфишишче* Ран, *царкфиче* Ран;

в) образувањата со суфиксот -ало. Акцентот редовно паѓа на наставката: *злидало, дуфало* Емб, *клијало* Лип, Ран, *кривало* Емб, *иуврайшало* Лип, *иушкривало* Ран, *сијашало, сукало, шаркало, урало; бардило, бачило* Лип, Ран, *кусило* Ран, *мушавило* Емб, *сичило, цигило* Лип, Ран, *чурило* Лип, Ран; *џразнело* Ран, *сидело* Лип, *цидело* Емб;

г) образувањата со суфиксот -иште/-ишче. Тие имаат акцент на суфиксот. Во Лип и Ран: *бунишше, ичминишше, ражинишше, сиришше, сијарнишше, сулишше, уѓнишше*, – во Емб: *бунишче, ичминишче, сијарнишче, сулишче, уѓнишче*.

90. Именките што образуваат множина со двосложните наставки -ина и -ништа/-нишча редовно го носат акцентот на себе, на првиот слог од наставката: *бише-бишина, врайче-врайчина, ждребе-ждрибина, име-имина, јаре-јарина, куче-кучина, маче-мачина, море-мурина, магаре-магарина, ииле-иулина, иоле-иулина, иарле-иарлина, семе-симина, шеле-шилилина, шилеже-шилижина*, – во Лип: *време-вриминишша, име-иминишша, куче-кучинишша, маче-мачинишша*, – во Емб: *време-вриминишча, име-иминишча, маче-мачинишча, море-муринишча*.

Акцентот кај личните имиња

91. Кај личните имиња треба да се разликуваат: имиња со акцент на последниот слог и имиња со акцент на претпоследниот слог.

94. Туѓите зборови се акцентираат главно како и другите именки. Така е и кај турцизмите кои се најмногу меѓу туѓите зборови. Сп. именки со подвижен акцент: *бајрак-бајраци*, *балишак-балишаци* Лип, Ран, *кајмак-кајмаци*, *кайшак-кайшаци*, *оцак-уцаци*, *чакмак-чакмаци*, *чардак-чардаци*, *шајак-шајаци* Лип, Ран, – *бубрек-бубрези*, *бурек-буреци*, *дирек-диреци*, *елек-илеци*, – *сендук-синдуци* Емб, – со наставката -*лак*: *џарклак-џарклаци* Лип, *мушлак-мушлаци* Емб;

дукан-дукани, *душман-душмани*, *џердан-џирдани*, *јорџан-јурџани*, *казан-казани*, *миншан-миншани* Лип, Ран, *нишан-нишани*, *орман-урмани*, *шавањ-шавани*, *шиџан-шиџани*, *фил'чан-фил'чани* Ран, *фусишан-фусишани*, *некан-чикани*, – *иушун-иушуну*;

амбар-амбари, *асишар-асишари*, *бунар-бунари*, *заџар-заџари* Лип, Ран, *иазар-иазари*, *самар-самари*, – *чаир-чаирја*, – *комур-кумури* Емб, – *аџар-аџари* Емб;

долан-долани; – *ајан-ајани* Ран; – *кодуш-кудоши*.

На последниот слог се акцентираат именките: *басмак-басмаци*, *бацанак-бацанаци*, *џарчманак-џарчманаци* Ран, *качмак-качмаци* Лип, Ран, – со наставката -*лак*: *буфчалак-буфчалаци* Емб, *лушутилак-лушутилаци* Емб, *ијалак-ијалаци* Лип, *иармаклак-иармаклаци* Лип, Ран, *ајамлак-ајамлаци* Бош, – *арџаван-арџавани*, – *измикар-измикари*, *шамкар-шамкари* Ран, – *зарџаван*, *укуман-укумани* Лип, Ран. – Изведенките на -*ча* (-*ча*) редовно се акцентираат на наставката, сп.: *џајданча-џајданчиј*, *ирџилича-ирџиличиј* Емб, Лип, *јабанча-јабанчиј* Ран, *кувинча-кувинчиј* Лип; *џундул'укча-џундул'укчиј* Ран, *инашчиа-инашчиј* Емб. – Меѓу турцизмите има и именки со акцент на последниот отворен слог, сп.: *бил'а*, *дирице* Ран, *душиме*, *ирџиле*, *касаба*, *килиме* Лип, Ран, *чикма* Лип, *цириме* Ран, *цаде*.

Придавки

95. Придавките имаат парадигматски акцент: *буџан-буџана-буџано-буџани*. Оние што имаат едносложна форма за машки род (*блак*, *бел*, *млаш*), се разбира, имаат акцент на почетниот слог.

Бидејќи акцентот е генерализиран на едно место во сите форми образувањата со граматичките наставки, кај изведените придавски образувања ќе се разгледуваат само формите во машки род. Кај нив треба да се разликуваат: придавки со акцент на последниот и придавки со акцент на претпоследниот слог.

96. Придавки со акцент на последниот слог. – Тоа се:

а) образувањата на -*ав*: *џамбаф* Ран, *џарбаф* Емб, Лип, *крашшаф*, *кураф*, *кадраф*, *кашличаф*, *сишинчаф*;

образувањата изведени со проширување на оваа наставка: *билкаф*, *жалшникаф*, *зилинкаф*, *џарвинкаф*, *џарникаф*;

б) образувањата на -*лив*: *биџурлиф*, *булислиф*, *збурлиф*, *каминлиф*, *лажлиф* Емб, *милуслиф*, *манџлиф*, *иисуклиф*, *рабушлиф*, *смардлиф*, *џарлиф* Лип;

в) неколкуте придавки на **-ок**: висок, галбок, широк;
г) образувањата на **-ан**: вишкан Ран, најшукан Лип, ишјан, иуфл'усан Емб, ражусан;

д) придавките на **-ен**, сп.: од типот **зелен**: зилен, цврвен, ширен; – од типот **воден**: вуден, вилнен, гдрвен, ичмен, линен Ран, ирасен Лип, ражен, сулен, чиничкен Емб;

ѓ) образувањата на **-ат** и **-овит**: буѓаи, – ликуви; придавките **дibel** и **жулем**.

97. Сложените придавки редовно имаат акцент на вториот составен дел: билулик Ран, жлунем, кривушил Лип, Ран, ифарду-глаф, црнуок.

98. Придавки со акцент на претпоследниот слог. – Такви се:

а) придавките со подвижен вокал во суфиксот **-ок**: веишук, нисук, илшук, шешук, шонук, малечук;

б) придавките на **-ен**, сп.: од типот **болен**: вреген, гладен, жнусен, десен, жеген, лесен, маиен, ирсен, рамен, риген, шемен, умен, жилезен; – од типот **пролетен**: бужикен (: божик), нибесен (: небе), иазарен (: иазар), кунбиен (: конуи), увесен (: овес);

в) придавките со подвижен вокал во завршокот **-ар**: ведар, ендар, ишар, осшар;

г) образувањата на **-ски** (**-чки**, **-шки**): биволци (: бибул), куманци (: Коман), мликарци (: млекар), ирилешки (: Прилеи), рибарци (: рибар), уфчарци (: офчар), – зајачки (: зајак), урачки (: бра), – жгнешки (: жгне), иилешки (: ииле), иилешки (: иеле).

99. Исклучок од правилото – подвижен акцент да има во парадигмата штом бројот на слоговите се зголемува во граматичките форми за два слога по акцентираниот слог – се посесивните придавски образувања на **-ов** и на **-ин** и придавката **лакум**.

Во формата за машки род тие имаат акцент на претпоследниот слог, меѓутоа во формите за женски и среден род во еднина и во множинските форми акцентот е парадигматичен, останува на старото место, така што овде тој паѓа на третиот слог, сп.:

а) посвојните придавки на **-ов**: браишук-браишува-браишуво-браишувуви, вужуф-вужува-вужуво-вужуви, гедуф-гедува-гедуво-гедуви, зешуф-зешува-зешуво-зешуви, иаишук-иаишува-иаишуво-иаишувуви, шешуф-шешува-шешуво-шешуви, – Глиборуф-Глиборува-Глиборуво-Глиборуви (: Глибор), Маркуф-Маркува-Маркуво-Маркуви, Сиујануф-Сиујанува-Сиујануво-Сиујануви (: Сиујан), Андоуф-Андоува-Андоуво-Андоуви (: Андон), – изведенките од имиња на растенија: вџбуф-вџбува-вџбуво-вџбуви, гџбуф-гџбува-гџбуво-гџбуви, сливуф-сливува-сливуво-сливуви, смурекуф-смурекува-смурекуво-смурекуви (: смурека), шџнуф-шџнува-шџнуво-шџнуви, чирешуф-чирешува-чирешуво-чирешуви (: чиреша);

и качествената придавка **јалуф-јалува-јалуво-јалуви**;

б) образувањата на **-ин**: бабин-бабина-бабино-бабини, вужин-вужина-вужино-вужини, жџкин-жџкина-жџкино-жџкини, зџвин-зџвина-зџвино-зџвини, лисџцин-лисџцина-лисџцино-лисџцини, маџкин-

-мајкина-мајкино-мајкини, сесѝрин-сесѝрина-сесѝрино-сесѝрини, сѝрѝнин-сѝрѝнина-сѝрѝнино-сѝрѝнини, ѝеѝшин-ѝеѝшина-ѝеѝшино-ѝеѝшини; придавката лакум-лакума-лакумо-лакуми.

Заменски ѝридавки

100. Посвојните заменски придавки мој, ѝфóј, наш, ваш, нејн во сите форми имаат акцент на почетниот слог: моја, мојо, мој, – ѝфóја, ѝфóјо, ѝфóј, – наша, нашо, наши, – ваша, вашо, ваши, – нејна, нејно, нејни. Формите за признаци се акцентираат на последниот слог: ѝа́кóф, ѝа́кфá, ѝа́кфó, ѝа́кфѝ, а кај прашалните акцентот паѓа на претпоследниот слог: ка́куф, ка́кфа, ка́кфо, ка́кфи. Неопределените и негираните заменски придавки се акцентираат на третиот слог од крајот: нѝка́куф (= некаков), сѝка́куф, нѝка́куф.

Заменки

101. Акцентот на формите од сите заменки во однос на литературниот јазик не отстапува, сп. кај личните заменки: ја́с(ка), ѝѝ́, ѝѝó(а), ѝѝá(а), ѝѝó(а), нѝа, вѝа, ѝѝа. Така и заменките за 3 л.: óн, óна, óн, ѝни, што се употребуваат паралелно со првите форми за 3 лице; показните заменки: во́(а), ва́(а), во́(а), вѝа, – ѝѝó(а), ѝѝá(а), ѝѝó(а), ѝѝа; неодредените и одречните: нѝку(ј) (=некој), сѝку(ј), нѝку(ј), – во Лип, Ран: нѝѝѝо (= нешто), нѝѝѝо, – во Емб: нѝѝчо (= нешто), нѝѝчо; прашалните: ко́ј, ко́ја, ко́јо, ко́ј, – чѝј, чѝја, чѝјо, чѝј.

Броеви

102. Формите на бројот 'еден' на целата територија имаат акцент на последниот слог: игно́, игна́, игно́, игнѝ. Броевите од 11–19 се акцентираат на слогот -на-, сп.: игна́јсеѝ, двана́јсеѝ, ѝрина́јсеѝ, чѝѝѝрина́јсеѝ, ѝѝѝина́јсеѝ, ѝисна́јсеѝ, сидумна́јсеѝ, усумна́јсеѝ, дивѝѝина́јсеѝ. Во 20, 30, 50 и 60 акцентот стои на почетниот слог: два́јсеѝ, ѝрѝј́јсеѝ, ѝе́јсеѝ и ѝе́јсеѝ. Броевите 40, 70, 80 и 90 се акцентираат на претпоследниот слог: чѝѝѝирде́сеѝ, сидумде́сеѝ, усумде́сеѝ и дивѝде́сеѝ. Во стотниците од 400–900 се акцентираат и двете компоненти според правилото за подвижниот акцент – во двосложните и повеќесложните броеви акцентот стои на претпоследниот слог: чѝѝѝѝѝри сѝѝѝѝѝни, ѝеѝѝ сѝѝѝѝѝни, ѝе́с сѝѝѝѝѝни, сѝ́дум сѝѝѝѝѝни, óсум сѝѝѝѝѝни, де́веѝ сѝѝѝѝѝни. И бројот 1000 се акцентира на претпоследниот слог: ил'а́да, двé ил'а́ди, сѝо́ ил'а́ди.

Глаголи

103. Кај глаголите акцентот е главно парадигматичен. Само во аористот и во глаголската л-форма што му одговара на аористот парадигматичноста е нарушена. Кај нив има подвижен акцент

– акцентот редовно стои на претпоследниот слог кај сите глаголи, сп.:

аорист: *има-имаме, имаше, имаја, – зѣреши-зѣришиме, зѣришише, зѣришиа, – ѿбѣи-ѿбѣише, ѿбѣише, ѿбѣиа, – избѣре-избѣуреме, избѣуреше, избѣуреа, – вѣкна-вѣкнаме, вѣкнаше, вѣкнаја, – рѣку, рѣче-рикѣме, рикѣше, рикѣа, – ѿзми-ѿзмиме, ѿзмише, ѿзмиа*; сложени глаголи: *дунѣсу, дунѣсе-дунисѣме, дунисѣше, дунисѣа*;

глаголска л-форма: *вѣкнал-вѣкнала, вѣкнало, вѣкнале, – нѣсъл-нѣсила, нѣсило, нѣсиле; – сѣбръл-сѣбрала, сѣбрало, сѣбрале*.

104. Во имперфектната форма акцентот стои на наставката од основата. Спрема имперфектот акцентски се управуваат: глаголската л-форма што му одговара на имперфектот, глаголската придавка, глаголскиот прилог и глаголската именка, сп.:

имперфект: *чика, чикаше, чикаме, чикаше, чикаја, – јадѣ, јадѣше, јадѣме, јадѣше, јадѣа, (удѣ, удѣше, удѣме, удѣше, удѣа)*;

глаголска л-форма: *викал, викала, викало, викале, – нѣсел, нѣсела, нѣсело, нѣселе, – бирѣл, бирѣла, бирѣло, бирѣле, – ричѣл, ричѣла, ричѣло, ричѣле*;

глаголска придавка: *викан, викана, викано, викани, – сѣанаш, сѣанаша, сѣанаше, сѣанаше*; така и *бижан, чикан, – жинѣш, канѣш*;

глаголски прилог: *викашчем, нѣсѣшчем, сичѣшчем (во Емб), – викашѣшем, нѣсѣшѣшем, сичѣшѣшем (во Лип и Ран)*;

глаголска именка: *имажне, јадѣјне, кусѣјне, – бакнуваѣше Емб, жнаѣше Емб, бакнуваѣше Лип, жинѣше Лип, жнаѣше Лип, засмиваѣше Бош, усунаше Бош*.

105. Кај презентот акцентот стои на кореновиот слог, односно на суфиксот кај глаголите на -ува. Акцентот на презентот го има и императивот, сп.:

презент: *викам, викаш, вѣка, вѣкаме, вѣкаше, вѣкаш, – сѣчам, сѣчиш, сѣче, сѣчѣме, сѣчише, сѣчаш, (нѣсам, нѣсиш, нѣсе, нѣсѣме, нѣсише, нѣсаш)*; така и *бѣга, роѣа, чѣка, – гаге, јаге, ѿѣче, (ѣоре, мѣсе, ѡге)*; суфиксни образувања: *варзѣва, збурува, канѣва, сѣ канѣва, куѣва*; сложени глаголи: *дунисѣва, зѣшѣфурѣва, уѣшѣфурѣва, сѣ убличѣва*;

императив: *бѣгај-бѣгаше, – ѿѣчи-ѿѣчише, (мѣси-мѣсише)*; од изведени девербативни глаголи: *канѣвај-канѣваше, куѣвај-куѣваше*; така и *нѣмуј*. Сложените глаголи не го префрлуваат акцентот на префиксот: *дунѣси-дунѣсише, избл'ѣви-избл'ѣвише, исѣѣри-исѣѣрише, најѣиј сѣ-најѣијше сѣ, уѣкранѣ-уѣкранѣше*.

106. Кај девербативните образувања од типот **купфа** акцентот редовно паѓа на кореновиот слог, сп.:

презент: *канѣвам, канѣваш, канѣва, канѣваме, канѣваше, канѣваш*;

императив: *канѣвај-канѣваше, куѣфѣј-куѣфѣше*.

Прилози и честици

107. Кај прилозите и честиците не може да се утврди некаква законитост во поглед на акцентското место. Старите прости прилози и прилозите образувани од заменска основа, најчесто го имаат

пренесено акцентот напред, сп.: *ка́ко* Ран, П, *ка́ко* Ран, П, *ка́к*, *е́ве* П, *е́во* Ран, *е́ше* П, *е́шо* Емб, *е́ш* Ран, *ша́ка*, *ша́к* Тм; со двоен акцент се јавува *за́шшо* Ран, *за́шчо* Емб, П, *за́шии* Лип, Ран и *за́шио* Лип, *за́шо* Ран, Тм, П.

Прилозите образувани од средниот род на придавките го задржале акцентот на придавката: *дибе́ло*, *да́лбо́ко*, *ле́ио*, *ца́рно*.

Сложените прилози со предлози и разни честици се поинтересни во поглед на акцентското место. Во образувањата со предлогот **на-** акцентот главно стои на основниот дел, сп.: *на́виче́рша*, *на́де́јна* Ран, *на́зе́ми*, *на́ја́ве*, *на́оку́л* Ран, *на́о́ико* Лип, *на́ра́ншо*, *на́си́ла* Лип, П, *на́сти́реде* Ран, *на́ша́м* Емб : *на́дру*(ф).

Прилозите *зо́ре*, *де́ка*, *шу́ка*, *ша́му* и во сложените состави го задржуваат акцентот на себе: *уззо́ре*, *удде́ка*, *уши́шу́ка*, *уши́ша́му*, *душа́му*.

Во сложените прилози со предлогот **у-**, исто така, акцентот се задржува на основниот дел: *узе́ми* Емб, Ран, *уна́шре* Лип, Ран, *усо́не* Емб, Лип.

Вака се акцентираат и составите со други предлози: *за́ра́ншо* Лип, *при́гве́чер* Ран, *прудо́лу* Емб, Лип, *удна́ка* Тм.

Кај прилозите сложени со честиците **не-** и **ни-** акцентот стои на првата компонента: *ни́где* (=негде), *ни́где*.

Во степенуваните форми со честиците **по-** и **нај-** секојпат се акцентираат и двете компоненти, сп.: *по́близу* Лип, *по́на́ка*, *по́ра́но*, *на́јсе́шне* П.

Прилошките зборови од туѓо потекло се акцентираат различно: *ба́шка* Лип : *ша́мам* Емб, Лип.

*

108. Во овој поглед отстапување среќаваме само во Ранци кај двосложните именки што значат работник на **-ар** и **-ач**.

Овие именки овде акцентот се уште го чуваат на суфиксот, така што парадигматичноста не е нарушена, сп.: *бишкар-бишка́ри*, *бајнар-бајна́ри*, *вудар-вуда́ри*, *кујнар-кујна́ри*, *мликár-млика́ри*, *уфчár-уфча́ри*, – *бира́ч-бира́чи*, *баја́ч-баја́чи*, *кра́дач-кра́дачи*, *кува́ч-кува́чи*, *шија́ч-шија́чи*, *шкáјач-шкáјачи*.

Ова покажува дека генерализирањето на акцентското место, од една страна, се врши постепено во поодделни категории и групи зборови, а од друга страна, дека предметот не станува едновременно и рамномерно на целата означена територија²⁴.

II АКЦЕНТОТ ВО АКЦЕНТСКИ ГРУПИ

Акцентски групи со именки

109. Именката може да биде во акцентска група со предлог, со атрибуцки збор и со кратка заменска форма.

1) Предлог + именка (заменка). – Во ваков состав акцентот не се префрла на предлогот, сп.: *да́-ша́-фа́ша́м* за́-ра́ка Емб,

²⁴ Видоески, Кум. говор, стр. 117.

– *удѣл* нă-лѣф Лип, – *си-клáвѣи* нă-лѣце П, – *дă-иѣ-клáм* нă-рăка Дебр, – *к-ѣ-ме* нă-гѣсти Бош, – *иѣиѣле* ут-сѣло нă-сѣло Емб; – *дублизáла* ду-нѣго Емб, – *нѣ-иѣ-е* жáл' зă-мѣне П, – *си-куѣфа* и зă-нѣго Дебр, – *кă-нăс* дă-дѣи Ран, – *жрѣдăм* кă-вăс Рак, – *ки-дѣи* привăска Лип, – *бăра* ѣлинуѣ пу-нѣа Лип, – *сáка* дă-сă-ѣузнăе су-тѣбе Дур, – *су-вăс* дă-бѣдăм Тм, – *дѣде* у-мѣне Емб. Исклучок се: *ѣкулу*, *ѣсфен*.

2) Група од именка и атрибуцки збор. – Во ваков состав само придавката **свети** во називи на црковни празници акцентски се врзува за именката, сп.: *сиѣи-Ду* Лип, – *сиѣи-Фѣл'уф* Лип, – *сиѣи-Андриá* Лип, – *сиѣи-Лѣа* Ран, – *сиѣи-Мáрко* Бош, – *сиѣи-Мѣна* Ран.

3) Состав од именка и кратките заменски форми. – Кратката заменска форма употребена зад именка со посесивна служба акцентски се наслонува на именката, сп.: *нă-мáкă-ми* брát Емб, – **брат-ти** бѣше у-нăс Ран, – *кујкăи* нă-тáтку-му, – *иѣ-иѣлăи* сѣн-му нă-Вáни Лип, – *кѣркă-му* нă-Мáриá бѣше нѣгу лѣи Дебр, – *дѣцăи* уѣиáнăја су-бáјку-му дă-жѣвѣи Тм.

Акцентски групи со глагол

110. Глаголот може да образува акцентска група со кратките заменски форми, со партикулата **ѣе**, со негацијата **не** и со некои сврзници.

1) Глагол во група со кратките заменски форми. – Кратките заменски форми во состав со глагол не можат да бидат нагласени ниту во една позиција. Тие секогаш се прислонуваат акцентски на глаголот. Кога се употребени со императивната форма тие се наоѓаат во енклиза, сп.: *устáј-мă* жѣва Бош, – *вѣкните-гу* шѣ *Гѣиѣинуѣ* Бош, – *дáј-гу* лѣбуѣ Ран, – *фăрлите-му* шрѣ лѣи нă-иѣа нѣка јáде Лип, – *дáј-му* лѣсиá нă-крáвѣиá дă-јáде Емб, – *фáти-ă* лѣсиáиá Ран, – *иá* шáиáиá уѣ-иѣриндáфил'уѣ дáј-ă Бош, – *пушчи-и* у-ѣлăиáиá П, – *нăпрáви-и* рáбѣиѣ Бир. Така и во примерите од типот: *нă-ти-ѣу* вѣ Бош.

2) Целости со кратките заменски форми пред глагол. – Кратките заменски форми се наоѓаат во проклиза во почетокот на реченицата, сп.: *ми-избѣгáја* крáвиѣ Емб, – *гу-зѣва* рѣиѣиѣ Ран, – *му-пáдиá* чикѣјкăиá нă-бáбѣиá Лип, – *ă-чѣка* чѣиáиá Тп, – *му-прáе* рúчук нă-дѣцăиá Дур, – *си-сѣбра* шрѣ рѣби Лип. Сп. уште кога се употребени во група со сврзник и уште некои други случаи: *дă-гу-вѣјме* цáруѣ Лип, – *сáкăм* дă-вă-гѣстăм Емб, – *ѣде* шѣ нă-лѣф, *па* и-нăѣжца Ком, – *пу-гу-вѣиá*, *ѣу-зăл'у* бѣиá Ран, – *дур-тă-клáм* нă-рăка јáска знáм П, – *сѣтне* á-клáде сѣфрăиá Бир, – *ки-му-мѣтăм* нă-вѣа дѣцăиá Лип.

3) Состав од глагол и прашален збор. – Глаголот не образува акцентски целости со прашалните зборови. Честицата **ли** самостојно не се употребува: *иѣиш* нѣвѣсиá? Емб, – *рѣиѣиш* дăрже вѣда? Лип, – *нăучи* нѣиѣиш? Бош. Се среќава само во негирани изрази зад негацијата **не** и акцентски се наслонува на неа: *нѣ-ли* су-

рѣш? Лип, – *ѣари ѣма нѣ-ли*? Ран. Во сите други случаи се акцентира и прашалниот збор и глаголот освен формите на глаголот сум, сп.: *кѡј знае ѣѡјке*? Емб, – *уд-мене ѣѡлѣѣа кѡј ѣма*? Лип, – *кѡј знае дѡ-каже*? Ран, – *шѡ ѣалѣш*? П. Со сложените форми: *шѡ ки-ѣраве*? Дебр, – *шѡ ки-вѣдѣѣш*? Бир, но: *знајш кѡј-сум јас*? Тм, – *шѡ-сѣѣ вѣѣа*? Бош.

4) Група од глагол и сврзник. Во поглед на акцентот сите сврзници не се однесуваат еднакво спрема глаголот. Сврзниците да, како и др. секојпат се глаголски проклитики, сп.: *жéниѝа си-лигнáла* дǎ-спíе Емб, – *никуј нéма* дǎ-дунése Лип, – *цáруи́ оге* дǎ-лóве Ран, – *деца̀ѝа ка-чу́ле ѝа́ка, ношкáѝа сѝанúвaѝи* Лип, – *меч-ка̀ѝа ка-гу-ви́шла Гуйѝину са-уйлáѝи́ла* П. Така се однесува и сврзникот што, независно од тоа дали е релативен или причински. Акцентот не се јавува како морфолошки знак за разликување на значењата: *зéла гáјре шу-тапáт* П, – *ѝолку слáѝко месо шу-и́ма, нé-и заклáме деца̀ѝа g-и-изéјме* Лип. Има сврзници, како зашто, кои се акцентираат и не образуваат акцентска група со глаголот: *мáј-ка-ми-е ѝа́ шу-лэже при-ѝáѝкиѝе, зáштó кáскандисáја сесѝриѝе и ба́баѝа и жéниѝа-ѝи* Лип.

111. Глагол и негацијата не. — Негативната честица образува акцентска група со глаголот обично кога се наоѓа во групата со сврзникот да, сп.: *шó дă-нă-плăчăм, сăше óфци ми-избиџăја* Лип, — *д-ă-зăкóлиш крăвăша дă-н-óде чуйăша при-бăбăша* П, — *дă-нă-дóш сáм* Ран; — *ă-зéвa чуйăша дă-н-сă-стрăме* Емб; — *ки-йумине цăруш дă-н-гу-виде нikuј* Лип, — *лóјуш дă-ми-џу-скријше дă-н-ми-гу-изедăт* Лип. Акцентска група образува и со глаголот може, сп.: *нă-мóжăм, чéго* Лип, — *нă-мóж дă-џу-нăе* Ран, — *нikuј нă-мужéл д-óде зă-дървa* П, покрај: *нé мóже нu д-óде нu дă-сшăне* Емб, — *нé мужéла дă-сушкăе нuшy двé уéди* Лип. Во сите останати случаи се акцентира и глаголот и негативната честица, сп. кога негација не непосредно стои пред глаголот: *лăга нă-шéбе нé върве* Лип, — *áко нé плétăт вá нóш, ушре лéи нémăш* Лип, — *јас нé знăм дă-прédăм* Емб, — *нé удéл шyгá цăру* П, — *брăше, нé шuј уш-шăа вóда* Ран, — *зăш нé кáзa?* Ран. Во состав кога меѓу негацијата не и глагол доаѓа проклитички збор, а тој може да биде само заменска форма, тогаш проклитиката станува енклитика, бидејќи акцентски се врзува за негацијата, сп.: *уш-цър нé-сă бéга* Лип, — *нé-сă плăши шuј* Ран, — *кăшă-гén му-смишyвa, ама нé-сă јăве нă-нu* Емб, — *ришéшшo нé-ми държéше вóда* Лип, — *éше, нé-мă сáка* Емб, — *нé-ти трéбăт мăјсшóри* Ран, — *нé-тă зém* Дур, — *нé-му зéла уári нă-гéшшo* Тп, — *нé-гу испул'ва сuн-ми uч* Дебр, — *нé-му тикнуvа нă-жéшшa* Рак, — *мăјкă-му нé-ă сăкáла чуйăша* Тм, — *нé-ни кuпиш yу-инă-ушкa д-óјме дă-лóйме* Лип, — *ă-вuшле вéке бuш нé-му кăжвăла* П, *нé-и зăкóли* Бош. — Глаголот сум акцентски се наслонува на негацијата не: *нé-сум кушy-вас сшăл'ко* Лип, — *шó нé-е нuшчo* Емб, — *нé-е лéиo* Ран. — Негирани форми од има се среќаваат само со пренесен акцент: *нémăм, нéма, нémăме.*

Зборови што не се акцентираат

112. Простите предлози никојпат не се акцентираат (в. т. 109). Освен нив никогаш не се акцентираат и кратките заменски форми (*ми, ма̃, ши̃, ш̃а̃, му, зу̃, а̃, ни, на̃, ви, ва̃, и, си, са̃*). Како стални проклитики се јавуваат некои сврзници, како *да, како* и др.

Појава на вторичен акцент

113. Два акцента редовно имаат степенуваните придавски (и прилошки) форми. Кај нив и основниот дел и честицата имаат свој акцент независно од бројот на слоговите, сп.: *и́о́кра̃с̃и́а̃ф, и́о́-ца̃р̃ви́н̃ка̃ф, и́о́ка̃ми́н̃ли́ф, и́о́ви́со̃к, и́о́и̃и́ја̃н, и́о́зи́ле̃н, и́о́бу̃з̃а̃и̃, и́о́г̃ла̃-де̃н, и́о́е̃нд̃а̃р; и́о́б̃ли́зу Лип, и́о́ра̃но, и́о́на̃ка* (двосложни и трисложни); *и́о́бе̃л, и́о́ја̃к, и́о́м̃ла̃и̃; на̃ј̃сла̃и̃, на̃ј̃су̃ф, на̃ј̃ца̃р̃н* (едносложни).

Покрај оваа категорија два акцента имаат и сите други зборови што можат да се степенуваат, сп.: *и̃ ш̃и̃-си̃ ју́на̃к, ама̃ ја̃с̃ о̃и̃че по́ју̃на̃к* П; негираните форми на придавките: *не́ра̃бу̃и̃ли́ф* Лип, *ју́-не не́ви̃е̃но* Емб, *не́су̃ле̃н, не́вр̃е̃де̃н, не́с̃и̃ре̃ке̃н, не́ви́се̃л, не́чи̃и̃и̃*; сп. и *не́и̃ри̃и̃и̃е̃л*.

Со два акцента редовно се јавуваат и сложените зборови, како: *бо́ли-о́чи* Емб, *за̃ј̃ди-сла̃н̃це* и др. (в. т. 92).

МОРФОЛОГИЈА

Од образувањата за женски род најбројни се со наставките
-ка, сп.: *гужџарка, кукџика, нивисџул'ка, џаџиџаџаџка* итн.; -ица:
бивулиџа Емб, Ран, *џалџиџа* Ран, *џуџиџиџиџа* Ран, *џаџлиџа* итн.

Суфиксите **-ик** и **-ник**: *џашиник*, *сул'арник* Емб, *уџламник* Емб, Ран (од именска основа со значење орудие); *зељник*, *пјешиник*, *прусиник* (Емб) (предмети со разни својства).

Образувања на -ач: *īréǵāč* Емб.

Суфиксот -алка во форма -ал'ка: *вра́звал'ка* Емб, *савал'ка* Емб, Лип (в. т. 87).

Од среден род изведени со суфиксот -ло (-ало, -ило): *џлида́ло*, *клии́ало* Лип, Ран, *мушйави́ло* Емб, *сукáло* итн.

118. Суфиксни образувања што означуваат апстрактни поими. – образување со суфиксот **-ота**: *џрибџа*.

За образување именки од среден род се употребува суфиксот **-ство**: *буџасфо* Емб, Лип, *приаџел'сфо*.

52

Ран, кувалница Емб, Лип, – бунішіше, ичминішіше, ражинішіше (Лип, Ран)/ сійарнішче, уґнішче (Емб).

Ретко со суфиксот -ло, сп.: бачіло Лип, Ран, ґразнело Ран, сидело Лип.

120. Образување на деминутивно-галовни именки. – Образувања со суфиксите -це, -енце и -че, сп.: вінце, врийенце Емб, Лип, куленце, млэкце Лип, Ран, – брашненце, дишенце, ждрибенце, – брекче, вишерче, җаберче, дубиче итн.

За деминутиви од женски род се употребува наставката -ичка, сп.: бабичка Лип, вусичка Ран, валничка итн.

Деминутивните образувања со наставките -уле, -е, што се среќаваат во централните говори, во овој говор ги нема.

121. Образување на аугментативи. – Аугментативноста се изразува описно, сп.: җулём маи, җулёма жена, җулёма җлава, җулёмо ґеше итн.

Наставките -иште, -етина за образување аугментативни форми овде не се среќаваат.

122. Именки со пејоративно значење. За машки род најобични се образувањата со -ко, сп.: влечко Ран, илачко, смјрдџ'ко 'мрзло, неработник', сјал'ко, җурел'ко, дибил'анко Емб, ијријалко Лип, смјргџ'ко 'мрсулко'.

Суфиксот -ло, кој се јавува во обликот -л'о, е поредок, сп.: мајрзл'о, җабл'о.

123. Топонимични суфикси. – Од топонимичните суфикси најчесто се среќава -ово и множинскиот -ци: Бакуво Ран, Бачуво Тп, Ғарлушuvo Тп, Дџл Дуґануво Тп, Дурушфо, Клџнуво Рак, Кушлуво Рак, – Биралци, Бџшуфци, Лийинци, Луґунци Тп, Ранци, Сикирци Бош, Дур.

Месни називи со суфиксот -ица: Вјрница Бош, Пандјрица Ран.

Месни називи со суфиксот -иште, сп.: Грубјишџа Бош, Ғадјишџа Бир, Ғадјишџе Ран, Прјсишџа Бир, Трейишџа и др.

Образување на сложени именки

124. За лица најобични се образувањата од типот песнопоец (со втората компонента глагол), сп.: мајдуженец Лип, ииснујџец Емб, Лип, буґурудџа, ииснујџџа Емб, Лип.

Императивни сложеники се ретки, сп.: боли-џчи Емб, Лип, ду-иш-дјрво Емб, җјди-слање, џдґри-слање.

Ретки се и сложениките од типот домазет: брашучџи, думјзеџи.

За предмети и други поими се среќаваат сложеники од типот сенокос: кулуџс Емб, Ран, кулужџк Ран, лисџуџиџи Лип, Ран, синукџс Ран, – и од типот грмотрн: җјрмушјјрн, кл'укудјрвец Ран, крјсиу-иџи Емб, иишџујрјси Емб, сјмуџла П, сјридурџа Ран.

Формите на именките

Именки од машки род

125. Спрема завршниот глас во номинативот кај т.н. одушевени именки се разликуваат неколку типа: именки со вокалот -а, именки што завршуваат на -е или -о, и именки на консонант. Во единната тие имаат две форми: покрај номинативната имаат и вокативна.

Вокативната форма се изедначува со номинативната, сп.: **Бра́т, бра́т!** Емб, – *éľǎj*, **море во́л** Бош, – *море пѐтел, бѣžǎj* Бош, – *а бре вǎлк, гǎ-дóјш у-мѐне* Дур, – *ој па́ндǎр, ој па́ндǎр!* Тм, – **Глиго́р, гѣк к-óјш?** Ран, – **Стуја́н, чѣкај-ма́!** Лип.

Најчести се вокативните форми на -е: *žóре бра́те* П, *зѣте* Дур, *та́те, ша́ка и ша́ка ца́руш ни-ре́чи* Лип, *сфа́те, по́пе, гај-ми-а́ ша́ шфо́ј-ша* Ра́са Ран, *бре си́не, а́ј г-óјме* Тп.

Именките што завршуваат на -ж во вокатив имаат -у: е, *ма́жу, ла́га на-ше́бе не́ би́зва* Лип, – *ки-ша́иши*, *ма́жу* Ран. Така и образувањата што завршуваат на -р: *слу́шај ва́ка, ца́ру* Лип, – *шо́ са-у́миши, ца́ру ша́ка* Лип.

Од именката 'господ' има посебна вокативна форма: *го́спуди, шо́ ре́ку ја́с, ши́ шо́ ми-га́ди, – ле́ле, го́спуди, шо́-ми-е* пишáно, – *и́ушии* го́спуди (Лип).

126. Множински наставки се: -ови, -еви, -и, -ја, -овци, -евци, -ишта, сп.: *бриžóј, вирóј, нусóј* итн. Исто и именките од некогашната мека основа, сп.: *рујóј, кушóј, нужóј, кл'учóј*.

Со наставката -ој < -ови образува множина двосложната именка 'ветар', сп.: *виш́рој* Емб, покрај *виш́ери* Лип, Ран, или роднинските имиња: *бајкóј* Лип, *гидóј* Ран, Емб, *нункóј, ша́ишкóј* Ран, *ишишкóј* Ран, покрај *гидóфци* Лип, *ишишкóфци* Емб, Лип, *ша́ишкóфци* Лип.

Понеобични образувања на -и. – Покрај *виш́рој* и *виш́ери* Лип, Ран; *есни* од 'есен' (=јасен), *овни* од 'овен' Емб, *уѓани* од 'оган'; сп.: *ви́иши, ко́иши, че́иши*.

Именките на -а во множина имаат -и > -ј, сп.: *кумиш́ј, ка́сǎ-ба́лиј* Ран, *луви́ј* Емб, Ран, *фурна́иј* Лип, Ран итн.

Обични се множинските образувања со наставките -овци, -евци кај фамилиите и роднинските имиња: *Ма́ркофци* Емб, Лип, *Никulóфци* Емб, *Пиш́рефци* Емб, Лип, *Пуѓа́чóфци* Емб, *гидóфци* Лип, *ишишкóфци* Емб, Лип, *ша́ишкóфци* Лип.

Фамилни имиња можат да се образуваат и со наставката -ови, одн. -еви: *Ма́ркуви, Никóлуви* Емб, Ран, *Пе́шриви*.

Наставката -ишта се употребува како множинска наставка без пејоративно значење: *жруби́иша* Лип, Ран, *и́ишии́иша* Лип, Ран, *рид́ишии́иша* Лип; во Емб: *жруби́ишча, и́ишии́ишча, и́ишии́ишча* итн.

127. Наставка за збирна множина е -ја. сп.: *бра́ија* Емб, Ран, *га́бја* Емб, Ран, *кла́сја, сно́ија* Емб, Лип, – *бра́ка* Лип; спрема *брака* и *л'у́га*; – *куре́јна, ка́мејна, и́раси́ејна, риме́јна* итн.

128. Избројаната множина целосно отстапила пред обичната множина, сп.: (*гве́, шри́, и́еи*) (*вирóј, вǎлци, жу́видари, и́ишници* итн.).

Именки од женски род

129. Две форми се разликуваат и кај именките од женски род на -а.

Во вокатив се чуваат обете наставки: -е и -о. Со првата вокатив образуваат само именките што завршуваат на -ка и -ца и нивните деривати: *Васил'ке, Сиујанке, аман, ламичке мила П, ки-иш-носам ламичке П*. Од овој тип именки почести се вокативни форми на -о, сп.: *кажи, мајко, дека одиш П, ааа, систричко, шоб ми-сибори Лип, Милко, ќерко*. – Или од именките на -ца од типот *Маркувице, Никулице, Пишривице* (наречување на жена според името на мажот ѝ). И од именките на -ца почести се вокативни форми на -о, сп.: *бивулицо Емб, Ран, ирибицо Ран, лисицо, Мицо, кума-лицо, систрицо, шо нбџу йари ймаш Лип*. – На -е вокатив образуваат и именките на -ја, сп.: *Марие, Суфије, бунда иш-носам, пунџе Лип*. – И именката 'свака': *сфашје Емб, Ран, сфаке Лип*.

Сите други именки на -а вокатив образуваат со -о: *шоб йлачиш, бабо, цел ден Лип, – как мари жено Емб, – Каго, – е шака, мамо, ми-најрај женаша П, – йукни Пипилашко П, – еве-иш, сестро Дебр, – иш-сакаме, стрино Лип, – Тино, – шоб, чупо, йлачиш шјука Ран*.

130. Множина се образува со наставката -и, сп.: *бразди, красшавици, кийиш, офци, йланйиш, шуибли* итн.

Образувања со збирната наставка -је, од типот *годиње, планиње* и сл., овде нема.

Именки од среден род

131. Образување на множинската форма. Со наставката -а множина образуваат сите именки на -о: *ведра, жуведа, кулена* итн., со исклучок на *очи* и *уши*. Сп. уште: *рамејна Лип, јажца, неица Емб, Лип, йасамца Емб, Лип, сарца Лип, лбја, врејка од врејке, деца, јажанца Емб*.

Другите именки на -е (-ле, -че) множина образуваат со наставките -ина и -ишита, сп.: *бишйна, вричйна, магарина, ишлйна* итн. (в. т. 90).

Наспоредно со овие образувања во Емб и Лип се употребуваат и множински форми со -ишита, сп.: во Емб: *вриминишча, иминишча, мачинишча, муринишча*, – во Лип: *вриминишша, иминишша, кучинишша, мачинишша*.

Остатоци од старите падежни форми

132. Остатоци има од инструменталната и локативната форма, но тие се главно прилози, сп.: *дејна, скришум Ран, сусила Емб, узбора, долу, ушре* и др. (в. т. 107).

Остатоци од двоинската форма се: *очи* и *уши*.

Именки што се употребуваат само во множина

133. Само во множина се употребуваат: бѣчѣи Лип, Ран, ѓашѣи Лип, Ран, сѣрсаѣла, јасѣли, клѣшѣи Емб, клѣшѣи Лип, Ран, нѣшѣи, нѣшѣи, ѣл'ачѣи Емб, сѣжѣи, скивѣли, шѣрѣи и др., познати и во другите наши говори.

Промени и колебање во родот

134. Промени и мешање во родот има кај именките од женски род кои завршуваат на консонант, сп.: *во вѣчер* Емб, *во влѣс* Емб, *во ѳсен*, *во жѣл'ус* Емб, Лип, *во рѣгус*, *во смѣрѣ* Емб, покрај: *ва вѣчер* Емб, Лип, *ва влѣс* Лип, Ран, *ва жѣл'ус* Емб; *ва рѣгус* Емб, *ва смѣрѣ* Емб.

Именките **дрен**, **жегол**, **чевел**, **чорап** се јавуваат во женски род: **дрѐнка-дрѐнки**, **жѐзла-жѐзли**, **чѐла**, **чураѝа-чураѝи**. Покрај **кѝс-шѝен-кусѝѐни** Ран, **уѓар** Емб, среќаваме и **кусѝѐна-кусѝѐни** Емб, Лип, **уѓара** Лип, **уѓра** Ран. – Именките **лакот**, **прешлен** и **смоток** се од среден род: **ла̀ко-ла̀ка**, **п̀рѐшле**, **сма̀шкo**. – Именките **кукавица** и **чкрапја** се од машки род: **ку̀к**, **шкра̀и** Ран. – Покрај **лусѝу̀на** Лип, Ран, и **лу̀сѝун** Емб. – За 'наковална' има **ковѝн** Лип и **кува̀лно** Емб, Ран. – Именката **вреќа** е од среден род: **врѐјке-врѐјка**. – Покрај **бѐлка**, **ѝзба**, **жлѝшка** (Ран), **сѝѐл'а** Емб и: **бѐлко**, **ѝзбе** Лип, **сѝѐле** Лип, Ран. – Покрај **куѝѝле-куѝилѝна** Емб, Лип и **коѝил'-куѝѝл'ци** Ран. – Именките **Коледе**, **копје**, **пладне** и **шкѝембе** се од женски род: **Кѝл'га**, **коѝѝа** Емб, Лип, **ѝла̀дна**, **шкѝѝмба** Емб, Лип. – Покрај **куѝѝшо-куѝѝши** Емб, Лип, **ѝинѝѐре** Лип и: **куѝѝша-куѝѝши** Ран, **ѝинѝѐра** Емб, Ран.

Членот

135. Се употребуваат само формите на -т. Членската форма кај именките од машки род на согласка гласи -от (со редукција -ут), одн. -о (со редукција -у) во селата што граничат со костурскиот говор.

Именките имаат само една форма без оглед на нивната служба во реченицата, сп.: *бде елинут дѣ-роѣа* Ран, *иѣа кѣ-сѣ-сѣуле* по-
пут *нѣ-ѣу виѣѣл* Лип, *сѣ-ѣме цѣрут* Дур; – *му-ѣу-изѣде* во^{лут} Тп, *ѣу-ѣу-*
кѣнува вѣ^лкут Бир; – *лиѣнува* нѣ-пѣтут Тм, *ѣ-фѣрл'ѣи* нѣ-врѣ-сѣмѣрут
Лип, *и-зѣбисѣува* нѣ-тѣвѣнут сѣше рѣби Ком.

Форми на -у: *вълна̄ша ми-а̄-зѣ вѣтру П, бг̃ану г̃оре Емб, сину му-носе млѣко Дебр; — ка̄мину г̃а-гу-сий̄сна̄м, во̄да ки-й̄ушч̃ам П, гу-зѣва чѣшл̃у Емб; — а̄-кла̄ва к̃а̄-кукуш̃ар̃нику Дебр, су-к̃ошу й̄улу-й̄ѣна Емб.*

Именките на -а имаат само една форма -та: *дојде баба̀та Бош, си-џреде кумпија̀та Ран, не-му влѐга че́ла̀та П; – д-а-ви́книш вишче́р-ка̀та Емб, а-зела ва́лна̀та и уи́ишла д-а-и́а̀се кра́ва̀та П, а-сми́иува со́фра̀та Лип; – си́гна̀ле са́иш на-ма́са̀та Дебр, она́ би́ла на-ре́ка̀та Бир, вле́гъл у-ца́ркфа̀та итн.*

Образувања со наставката -(а)шен се сосем ретки: *думашен*. – Исто така се ретки образувањата со турскиот суфикс -лија: *жениша а-ијадине кабатлиа* Ран, *пустилиа месио* Ран.

Сложени придавки

139. Обични се сложените придавски образувања од типот белолик: *билулик* Ран, *глевунем*, *кривушил* Лип, Ран, *шфјардуѓлаф*, *цјрнубк*.

Формите на придавките

140. Кај придавките од машки род општата форма се изедначила со номинативната и кога се однесуваат на именки што значат живо суштество, сп.: *вијше бел човек* Ран, *криф којн кој ши-сака* Бош, *си-бил игну-стар човек* П.

141. Општата форма се изедначила со номинативната и кај придавките од женски род, сп.: *била игна-вишчерка ама арна виш-черка* П, *имало на-иша чешмаиша ин-висока шуйола* Ран, *на-иашуш игна-гулема сиена има* Бош, *јас има ин-лоша мајка* Дур, *имало малечка иорша* Емб, *изважца царна коса* Би, *месе игна-чиста иуѓача* Тп, *на-чужца раббша не-са мешам* Рак.

142. Во множината има само една форма кај сите три рода и завршува на -и: *имаја гулеми деурој* Дебр, *сакаме арни сфирки* Ран, *шб се живи рани-е* Лип, *жалти круши* Тм, *са-убличува у-машки руби*, *чешл'уш са-чине високи дрва* Ран, месни имиња: *Гулеми Чајрја* Лип, *Стари Чајрја* Бош, *Горни Пуленки* Лип, *Изгурени Пуленки* Лип, *Тириви Нивја* Ран, *Царвени Нивја* Ран, *Шануви Шуми* Бош, *Ветки Лојза* Тп, *Горни Лојза* Бир, *Долни Лојза* Бир, *Турцки Грубиша* Бир, Лип.

143. Остатоци од старата определена форма на -и за машки род наоѓаме во географските називи, сп.: *Горни Варф* Ран, *Гулеми Дол* Рак, *Царни Вар* Бир, и редовно во придавките 'свети': *сити-Ду* Лип, *сти-Лија* Ран, *сти-Марко* Бош, и 'вели': *вели чиифјаршук* Емб, Лип, *вели иешук* Емб, Лип. Формата за женски род од оваа придавка не се употребува, сп.: *гулема саббша* Лип, Ран. Во разговорната реч вакви образувања се многу ретки, на пр.: *други ден иак му-дава* П, *други идиш не ирам* Дур.

Освен тоа на -и завршуваат сите образувања со наставката -ски.

Членување на придавките

144. За машки род се употребуваат формите на -јут (< -иот), одн. -ју (< -мо) (в. т. 20). На пример: *гулемјут маш* Бош, *ијадна на-лошјут идиш* Тм, *гу-зе сивјут вол* Ран, *царливјут бреш* Лип; *постарју браш* Емб, *ваја на-царвенју којн* Дебр, *шаренју иешал* П. – Придав-

ките што завршуваат на -к во основната форма, во членуваната редовно го смекнуваат: *сă-качфа нă-високут рийи* Бир, *бѣ нă-далбокут извур* Дур; *џу-куйи појаку вол* Емб, *џреде џу-широку ийи* Дебр.

Придавки што завршуваат на -и (-ски): *нă-другут ден оге* Ран, *нă-другу ийи иак она* П; *биволцкут рок* Ком, *уфчарцкут сийи* Лип, *пал'орцку иандар* Дебр.

Форми за женски и среден род: *дошла арната баба* Емб, *оге крас-кралцката ийалаи* Ран, *му-рекле нă-ишă помалѣчката ийарва* Рак, *сă-качува нă-ишă празната бука* Тп, *пудуѣнта керка* П, – *џу-зѣва најарнуто јазне* Лип, *џу-наййалнува гулѣмуто џарне* Дебр, *џу-иуишиа лощуто куче* Бош.

Множина: *бѣл'те ииргуџи* Емб, *сă-убличува у-нивистинцките рубли* Ран, *и-носе зилѣнте дарва* Бош итн.

Бројни придавки

145. Бројните придавки од 1 до 3 во формата за машки род гласат: *ийарф, фийор, ирѣи*. Другите придавки повеќе од три завршуваат на -и: *чийифарйи, иѣиш, шѣсиш, сѣдми, осми, дивѣйи, дисѣиш, игинајсиш, дванајсиш . . . двјсиш* итн.; определени форми: *първјут и фторјут ийи* Лип, *нă-трѣгјут ден иа оге* Ран, *иш-първата жена м-усийанала игна-чуиа, а фтораџа жена му-дунѣсла и друџа чуиа* П.

Покрај *ийарф, -а, -о* се јавува и формата со вметнато н, сп.: *първно вичирале* Ран.

Заменски придавки

146. Посвојни заменски придавки за 1 и 2 лице се: *мој, моја, мојо, мој, – иифој, иифоја, иифојо, иифој, – наш, наша, нашо, наши, – ваиш, ваиша, ваишо, ваиши*.

Поинтересни се поради својата форма посвојните заменски придавки за трето лице кои се употребуваат место негов, нејзин и свој: *нејн, -а, -о, мн. нејни* (за сите три рода). Сп.:

(Царскиот син го наоѓа изгубениот чевел на саканата девојка, која го напуштила балот, па испраќа две жени да ја бараат). *Уш-сѣло нă-сѣло су-сѣ ишă чѣла шийиале г-а-најдйи*. *Нă-која чуиа му-чине, ишăа ки-бѣде нејна нивѣсиа* П. – (Царот ги школува своите деца). *Зă-шоб ирѣве? Зă-дă-бидйи најарни нејнта чуиа и дѣишио у-сфѣшуи* Ран. – (Девојката ги поканува на гости царот и неговиот тест, кој всушност е нејзин татко). *Дă-нă-дојш сам . . . дă-џу-зѣвайш и нă-чуиаша ишйикуиш, нејно ишйико*. – (Макеата не ја сака затечената девојка). *А-сака сăмо нејна чуиа . . . нејна керка г-а-ублѣкфа, г-а-ране сѣ, нă-ваа не* (П). – *Лисийиш нејнуто џомно му-џу-клѣва нă-валкуи* Бош.

Определени форми: *иш-си мојто маиш* Ран, *нă-мојто џазда двјсѣи* џудини му-бра Бош, *ки-му-а-дам мојта керка* П, *не-мă усийавйи мојте браиша* Дур, *к-и-иушчам мојте доѣ керки* П, *мојте дѣца има шоб дă-јадйи* Ран, – *зă-тфојто ашйар ки-иш-џ-уздравам син-иш* П, *ѣве,*

шайко, шó ми-найрај тфóјта жéна П, нé сáкáм уш-тфóјте йáри Лип, тфóјте дéца нéма шó дá-јáдáш Ран, – шó сáкáш шúка у-нашта дáржáва Тм, – жу-зайшфóрál у-нéјнта удáја зáшо нé влéга нíкуј у-нéјнáта удáја Тп.

147. Заменски придавки за признаци и качество се: *шáкóф, шáкфá, шáкфó, шáкфí, член. ф.: шáкóвјуш, шáкфáшa, шáкфóшo, шáкфíше; – шулkáф, шулkáва, шулkáво, шулkáви.*

148. За прашања се употребуваат: *кáкуф, кáкфа, кáкфо, кáкфи; – кулkáф, кулkáва, кулkáво, кулkáви.*

149. Со неопределено значење: *нíкáкуф (=некаков), нíкáкфа, нíкáкфо, нíкáкфи; – сéкáкуф, сéкáкфа, сéкáкфо, сéкáкфи. Сп. и: нíкáкуф, нíкáкфа, нíкáкфо, нíкáкфи.*

Заменската придавка *вэсь* се јавува во формата *сáш, сáшa, сáшo, сáше, сáши, сп.: сáто áскер дá-јáге Лип, исйáднáла сáта вáл-на Лип, зéвáј-жу сáто цфéке П, сáте цáрóј к-и-кáне Дур, шйáрíа сáте йóрíш Тм, и-йукáнál сáте сéла П. – Множинската форма се употребува и како општа заменска придавка со значење воопшто сите: *сигéа сáте Бош, сáти сá-исйáшíле П. – Старата форма се запазила и овде само во прилогот вéзден.**

Степенување на придавките

150. Степенувањето се врши со честичките *по-* и *нај-*, кои секојпат имаат свој акцент, сп.: *пóбугáт, чу́йáшa сáкáше пóйтра дá-сйáне Тп, пóкрáстáво, уг-мéне пóлéпа кóј íма Дур, му-рéкла нá-шá пóмáлечкáта ишáрва Рак, – му-жу-дáва нáјáрнуто јáгне Лип, шó-е нáјвисóк Емб, нáјзбурлíф, нáјзилéни, óна-е нáјстáра жéна Ран.*

Степенувањето на општи именки е ретко: *и шí-си ју́нáк, ама јас óшче пóју́нáк П.*

ЗАМЕНКИ

Лични заменки

151. Во еднина за 1 лице на целата територија се употребуваат две форми: *јас* и *јаска*. Првата форма (*јас*) е почеста, сп.: *јас сáкáм рáбóшa Ран, јас ки-ви-кáжáм инá-йрикáзна Дур, јас к-умрáм Бош, јас дéца нéмáм Лип, јас óма си-усйáна П;*

јаска ки-си-óдáм Ран, јаска йáрише ки-му-и-дáм Ран, јаска ки-му-йрáвáм инá-йу́гáча Лип, ки-вá-сйíгнáм јаска Лип, јаска слáба-сум Лип, јаска óше сéа д-умрáм Тм, јаска нé жрédáм Тп, дá-дóјдáм и јаска Тп, јаска жáздáрйцáшa á-нóсáм Бош, јаска йусйáна Бош, йу́ли кáкфо ју́нáк-сум јаска П, кóгa ки-шí-шíрeбa, јаска – сум шúка П.

Општата форма гласи *мéне*, кратката акуз. ф. *мá*, дат. *ми*, сп.: *мéне áк мá-зéва ки-му-рóдáм двé дéца Лип, мéне нé-мá усйáвáш д-излézáм нáгру Дур, мéне мá-вíкáш Óф Бош, éве-сум сéга јас, шí*

шу-мă-сăкăше мене П, ајде приг-мене к-ојме у-сиулниниџа нăша дѣка-е Ран, ѣлај сѣа кăј-мене Емб, нѣ-џи-е жăл' џолку зă-мене П, гали уг-мене џобарна џма Тп.

Во датив заменската форма се придружува со предлогот на, сп.: нă-мене сџоб лири офциџе нѣ-ми чинџи Ран, нăјарнуџо јăгне нă-мене ки-ми-џу-гăш Лип, нѣ-ми џрѣбăџи џиџа рăббџи нă-мене Емб, кăм-џу лобјчиџо нă-мене шу-ми-џ-усџăвџи Тп, вџа јăјцăџи нă-мене ки-ми-и-гăш Бош.

Во множина се употребува формата нџа: нџа снџшни бѣме џџука Ран, нџа ки-џрăјме брăк Дур, ки-си-обдџме нџа Бош, нџа-снă сирмăшки Лип, нџа кџа ки-џџ-нџсџме к-џмриш Тм, нџа к-ојме кăј-цăру П.

Во акузатив покрај нас, нас нă, нă, кои се пообични, на целата територија се среќаваат и наска, наска нă, сп.: нăс-нă фăрлиџа џу-вобăџи Лип, ки-нă-вџде цăруџи нăс Лип, ки-нă-јăде Ран, ки-нă-зăкџе и двѣџе Ран, ки-нă-фăџе Лип;

бăбăџи сăка гă-н-уџрџе нăска Лип.

Акузативна форма со предлогот на, што се среќава во кукушкиот²⁵ и дојранскиот²⁶ говор, овде ја нема.

За датив најчесто се употребува нас со предлогот на: нă-нăс џџџику-ни сăкăше гă-нă-зăкџе Лип, кџј вџ добро шу-ни-џу-џрăе нă-нăс Лип, гă-зѣва џџб жџџџо гă-ни-џу-фăрле нă-нăс Бош, ни-гăде и нă-нăс гă-јăјме П. Поретко се употребува и наска со предлогот на: џџб-е вџ нџџџо нă-нăска Лип.

152. Личната замена за 2 лице гласи џџи, општата форма џебе, кратката акуз. ф. џџ, дат. џџи, сп.: ки-џџ-нăџрăм и тѣбе џџака аџо сăкăш гă-сă-кăчиш и џџи П, тѣбе ки-џџ-уџѣџџи Дур, сăка гă-џџ-зѣва тѣбе Тп, ки-гџме и ки-џџ-зѣвăме тѣбе Тм, џџа сăка уџ-тѣбе нџш-џо Ран, сăка гă-сă-џузнѣе су-тѣбе Лип, вџа вѣчер у-тѣбе џџсџиш-сум Ран, ки-сă-кăчăм нă-тѣбе Тм.

Во датив заменската форма се придружува со предлогот на: нă-тѣбе џџи-усџăви Лип, нă-тѣбе ину-кџџ ки-џџи-вăрзăм Лип, кџј-џџи-е крџф нă-тѣбе Ран, кџј џџи-џу-гăде вџ џăмџи нă-тѣбе Ран, јăс нă-тѣбе ки-џџи-џудăрăм иџнă-кфăчка Бош.

Во множина се употребува формата вџа: вџа нџшџџо нџмăџе Ран, џџб-сџџ вџа Ран, џџб збурвăџе вџа, џџрџџе сѣсџџри Лип, гă-ми-кăжџџе вџа Лип, кăснџџе и вџа џџџ П.

Како општа форма се употребува вас и васка. Првата форма (вас) е пообична, сп.: нѣ-сум куџу-вас сџăл'ко јăс Лип, мă-сăкăше мене су-вас гă-бџџм Лип;

јăс џџкфă сирмăшка, џџкфă ки-гџџм џџи-васка Лип.

Кратката акузативна форма гласи вă: јăс сăкăм гă-вă-џџсџџм Лип, ки-вă-сџџџџнăм јăска Лип, ки-вă-вăрзăм зă-крџџџи Лип.

Општата форма вас со предлогот на се употребува и за датив, на пр.: јăс џџака нѣ-сă вѣрвăм нă-вас Лип, нѣџо к-у-кăјме џăзда џџука нă-вас Ран.

²⁵ Д. Мирчевъ, СбНУ, XVIII, 1901, стр. 462.

²⁶ К. Пеев, Дојранскиот говор, Македонистика, 2, 1979, стр. 76.

153. Лични заменки за 3 л. едн. се: *шо(а)* и *он* (за м. и ср. р.) и *ша(а)* и *она* (за ж. р.). Обете форми наспоредно се употребуваат на целата територија, сп.: *то му-џу-сфи шилуш, а-закла жениша* Бош, *то заклал игна-жел'ка* Тп, *са-сиушии то на-мене* Ран, *тоа разбрал шо рекле шиа* Лип, *то си-нимал деца* Тм, *то леже*; – *он две ил'ади лири нема* Ран, *он шегне* Дур, *он у-дворуш седе* Бош, *он бара џу-неа* Лип, *он седе* Лип, *на-мож да-засие он* Лип, *он а-шрагнува скалиша* Тм, *он к-уздраве* П;

та имала џари Ран, *џасил шу-имало лижела та* Бош, *таа сака уш-шебе нишишо* Ран, *та си-џагнала, си-умрела* П, *таа и-записува на-шавануш саише риби* Лип; – *она месе ин-џуџача* Ран, *она оде јаде меш* Бош, *она живе на-шо орман* Дур, *она зева ину-сишо* Лип, *она била на-рекаша* Бир, *она нику време шаму сидела* Тп, *она џу-џозна цару* П.

Општата форма за машки и среден род е *него*, *џу*: *него к-у-клајме* Ран, *она џу-заина шука него* Бош, *шаа нема време да-џу-виде него* Бош, *кратуш џа-сака да-одиме дур-ду-него* Ран, *дублизала ду-него* П, *ваа усшанува су-него* Ран, *жениша мир нимала уд-него* Лип.

Акузативната форма *него* со предлогот *на* се употребува и за датив, на пр.: *му-веле жениша на-него* Ран, *дур-зеваш царуш да-му-а-даге ша шикаша на-него ... шо са-шори џрсо* Бош, *ша чу-џаша му-веле на-него*. П.

Акузативната форма и дативната форма од заменката *ша(а)* одн. *она*. – Во акузатив се употребува формата *неа*, сп.: *неа к-а-уш-фал'аш* Лип, *неа на-илешиие а-качува* Лип, *неа а-зева, а-клава ша-му* *ysаdi* П, *дешишо не џруџувува су-неа* Ран, *лисичаша бега, валкуш џу-неа* Дур, *ину-ждребе џу-неа има* Бош, *куј-зна шо имала у-неа* Ран.

Кратката форма гласи *а*, сп.: *а-фал'а згранаша* Ран, *ушре к-а-заколме бишаша* Тп, *си-а-скинува џашаша* Дур, *бабаша а-џуслушала царичаша* Лип, *а-џушии гагаша* Бош, *а-смишува софраша* Лип, *а-вицва мечкаша* Тм, *а-заклаја камилаша* Тм, *жениша а-нема* Рак, *к-а-ушешам мечкаша* П.

Полната акузативна форма *неа* со предлогот *на* се употребува и за датив: *на-неа му-фал'аш џро леи* Лип, *абалкушо на-неа ки-му-џу-даш* Дур, *на на-неа да-му-каже сарцишо* Баш, *сиушии-са на-неа* Бош.

Интересна е во нашиот говор кратката дативна форма *му*, сп.: *на-жениша-ми џа ки-му-џрам бунда* Дур, *му-веле на-бабаша* Ран, Лип, *шурлинкиише му-и-дашле на-жениша* Ран, *на-царичаша му-клаваш* *игна-мачка* Лип, *му-дашла најарнаша офца на-лисичаша* Тп, *на-ина-жена јас му-бе измикар* Бош, *на-мечкаша угоре му-са-фал'а* Тм, *џарше му-и-даге на-мајка-ши* Бир, *во а-фашча чашкаша и му-а-џушча на-мечкаша* П.

И во множина на целата територија се употребуваат две форми: *шиа* и *они*, сп.: *тиа слушале* Ран, *тиа џравиле брак* Дур, *тиа на-можаш да-са сешаш* Бош, *тиа џурасиеле* Лип, *тиа џу-исиекле јагнишо* Лип, *тиа са-качфаш на-каливаша* Тм;

има шаму да-биаш бни Ран, *сакале измикар бни* Ран, *ша чушаша се знаеше шо џравеа бни* Лип, *бни засиуваши* Лип, *дур-да-сишанаш бни*

g-ā-nāīrāvaiī īīāa rābōīīa . . . bēgāīī Лип, сākāja и бни g-ā-īrāvaiī
Тм, бни му-рēкле нā-īīā īōmālēčkaiīa иīīārva Рак, бни сā-ублēкле П.

Како акузативна форма се употребува *ни*, сп.: *бде њу-ни Ран*, *сѧ-сѧуриле су-ни Ран*, *зѧле нужој су-ни Лип*, *ки-сѧије су-ни Лип*, *шѧде дѧшѧио шѧму*, *у-ни Бош*, *бде дѧ-сфѧре кѧј-ни Бош*.

Приведената замена ни со предлогот на се употребува и за датив: *на-ни му-веле Лип, на-ни ки-му-клајме уирувачка Лип, каиш-ден му-смишува, му-ирае, ама не-са јаве на-ни Лип.*

Кратката акузативна форма гласи и: *ја́с ѝа́м ѝо́лку ма́јси́бри на́-мо́жа́м д-и-усти́а́м ѝу́ка* Ран, *и-ѝука́ну́ва са́ѝе за́јци* Лип, *ѝи́а и-за́-ѝифури́ле ѝинце́риѝе* Лип, *ја́с ки-ѝи-и-субе́ра́м о́фциѝе* Тп, *и-ра́не де́-ца́ѝа* Лип, *о́чиѝе си-и-изва́жца* Тм, *уфча́рчиѝо си-и-ѝа́село о́фциѝе* Бош, *и-усти́ави́ле же́јниѝе са́ми* Рак, *ја́с к-и-ѝушча́м мо́јиѝе две́ ке́рки* П, *к-и-за́ѝфбри́ме вра́ѝиѝе* Дур.

Интересна е кратката дативна форма *му*, сп.: *му-вѣле нѣ-Арѣ-ишиѣ Ран, му-фѣрл'ѣи нѣ-иѣишкиѣ Лип, ки-му-мѣшѣм нѣ-вѣа дѣцѣиѣ Лип, му-ѣу-зѣва нѣ-дѣцѣиѣ волюѣ Тп.*

154. Кратките дативни форми од личните заменики се употребуваат со посвојно значење: *ни̋иу ша̋ику-ми* бѣл судѣа *ни̋иу ма̋јка-ми* Бош, *ја̋с ша̋ику-ти* са̋ам да̋-гу-зѣвѣм Тп, *к-оде е̋линуи̋ да̋-ро̋иа* *и̋у-сѣсѣрѣ-му* П, *му-вѣле сѣсѣрѣ-му* на̋-бра̋и-му Ран, *ша̋а му-вѣле на̋-ма̋жуи̋-му* Ран, *чӳи̋а̋ша си-гу-фа̋и̋ша ша̋и̋ку-му* Дур, *на̋-на̋с ша̋и̋ку-ни̋ са̋ка̋ше да̋-на̋-за̋ко̋ле* Лип, *ма̋јка̋-му* на̋-де̋ца̋и̋а не̋-а̋ са̋кала чӳи̋а̋ша Ран, *де̋ца̋и̋а ус̋и̋ана̋ја су-ба̋јку-му* да̋-жи̋ва̋и̋ Тм, *и̋у-ни̋ку вре̋ме си-до̋-и̋ле ма̋и̋и̋е-му* Рак.

155. Од личната замена за секое лице: себе, себе се, себе си, се, си, полната форма не се употребува, сп.: си со глаголите, т.н. етички датив: *кράлуи си-и-дава иарише сатише* Ран, *ногаи си-а-скариши* Тм, *ину-деи си-имаше* Бош, *ио си-нимал деца* Лип, *си-а-смишува* софраиша Лип, *иуијаи си-а-исфарли бундаиша* Дур; со посвојно значење: *к-огам да-си-гу-иалам касмеиуи* Ран. Во примерот си оде, си внесува нијанси во лексичкото значење на глаголот, сп.: *јас шреба да-си-огам* Ран, *си-греде бабаиша* Лип.

Лично-предметни замены

156. Прашалните заменки за лице: *кој, која, којо, кој*, кога се употребени со именка, се менуваат како придавките, сп.: *кој а-скариш ибориша Ран, кој-е шоб Тп, која сира́на су-рака́ша ки-ша-удира́м, шаму к-бдиш Тм.*

За датив се употребува номинативната форма со предлогот на: **на-која чуѝа му-чѝне шѝа ки-бѝде нѝјна нивѝста II.**

За заменката што нема особено што да се истакне.

Прашалната замена за припадност гласи: *чиј, чија, чијо, чиј,*
сп.: *чиј деџа-сиџ* Лип, *чиј деџа-са* Лип.

157. Неодредената замена за лице некој, некоја, некое, мн. некои, се јавува само во формата *нику(j)*, сп.: *никуј ден ваа маи-чејша сѝ-ублѣкфа* П, *џу-фаџиџло нџку дош* Ран, *ки-дѣ нџку ки-мѝ-*

Тм, *виа дѣца; тѣа дѣаишѣли нѣвѣчер краиш* Ран, *никви нѣ-писал нѣ-тѣа мѣжи* Рак, *нѣ-ми шрѣбѣиш тѣа рѣбѣиш нѣ-мѣне* Ран, *ѣ-шѣиша, а ѣна су-*
-тѣа дукѣиш, су-тѣа билизѣиш, су-тѣа шрѣсѣиш Бош, *тѣа сѣла* Бир.

БРОЕВИ

160. Основни броеви: *игнѣ, игнѣа, двѣ, шри, чиишири, ѣѣш, шѣс, сѣдум, ѡсум, дѣвѣиш, дѣсѣиш*; кај броевите од 11–19 крајното т се чува: *игинајсѣиш, двѣинајсѣиш, шринајсѣиш, чииширинајсѣиш, ѣѣинајсѣиш, шиснајсѣиш, сидумнајсѣиш, усумнајсѣиш, дивиишнајсѣиш*. Крајното т се чува во десетиците од 20–90; *двѣјсѣиш, шријсѣиш, чииширдѣсѣиш, ѣѣјсѣиш* итн. Крајното т, а доста често и целиот последен слог (-ет), се губи во сложените состави со единиците. Во овој случај се губи и сврзникот и, сп.: *двѣјс игнѣ, двѣјс двѣ, шријс ѣѣш* итн.

Бројот два не се употребува.

Стотиците гласат: *сѣѣѣ, двѣсѣиша, шрисѣиша, чиишири-сѣишѣиш, ѣѣш-сѣишѣиш, шѣс-сѣишѣиш, сѣдум-сѣишѣиш, ѡсум-сѣишѣиш, дѣвѣиш-сѣишѣиш*.

Бројот 1000 гласи: *ил'ага; двѣ ил'ага, ѣѣш ил'ага*.

161. Од другите броеви интересни се да се одбележат збирниот број две и образувањето на множинските броеви.

Бројот две се употребува и за машки род, сп.: *нашла нику двѣ* Араиш Ран, *биле двѣ шришѣели* Тм, *нѣ-бѣбѣиша му-вѣрзѣиш* . . . *двѣ којна* Лип.

Множинските броеви се образуваат со *пѣти*, сп.: *двѣ ѣѣиш, шри ѣѣиш, сѣѣѣ ѣѣиш*.

Бројните именки од типот двајца, тројца, четворица не се употребуваат. Место нив се употребуваат форми од типот: *двѣ души, шри души, чиишири души*, или само основниот број, сп.: *ѣѣа ѣѣишле* двѣте (=двајцата) *су-ѡфциѣиш* Лип, *ѡфци си-ѣѣсѣле сѣиш* три (=тројца) Лип.

За образување збир на лица повеќе од пет и овде се обични образувањата со наставката -ина *ѣѣишѣина, шисѣишѣина, сидмиѣина* итн.

Броеви за приближна бројност се: *двѣ-шри, шри-чиишири, ѣѣш-шѣс, сѣдум-ѡсум*.

ПРИЛОЗИ

162. Продуктивна прилошка група е онаа што се образува од придавките со наставката -ѡ. Прилозите завршуваат на -у, на пр.: *близу, бѣрѣу, дилѣку, нѡѣу*, исто и: *шѣму*.

Од сложените придавски прилози најбројни се оние со предлогот *на*: *наѡѣко* Лип, *наѣраниѡ* (в. т. 107).

163. Не се малобројни ни прилозите изведени до именска основа. Голем дел од нив преставуваат остатоци од некогашните

коси падежни форми на именките без и со предлози. Сп. а) без предлози: ѓоре Тм, Дур, Бош, ѓора Лип, ѓолу Емб, П, Бош, нѓшре; ѓшре, ѓшре вѓчер, вѓчер; дејна. Спрема дејна образувана е формата нѓшка; потоа, прилозите ѓома, чѓра; лѓни. Прилошки образувања на -ум од типот силум, молкум овде се употребуваат многу ретко, сп. нѓчку П, Бош.

б) со предлози: *на́вечер*, *на́зоре* Тп, *на́дејна* Ран, *на́дру(ф)*, *на́земи*, *на́јаве*, *на́бул* Ран, *на́сила* Ран, Лип, П, *на́шпреде* Ран; *у́зоре* Ран, Тм, *у́гнадру* Ран, *у́гнашпре* Ран; *у́збор* Ран, Дур, *у́збора* Ран, Лип, Тп, *у́зоре*, Ран, Тм, Емб, *у́збола* Ран, П; *у́зѐми* Емб, Ран, *у́нашпре* Ран, Дур, Тп, Лип, *у́оне* Емб, Лип, *у́ризбор* Дур, *у́ризвечер* Ран; *у́рубо́лу* Емб, Лип.

Сложени прилози од именка и заменка се: *војден, везден, снбиш-ни* Ран, *снбишii* Лип, *онден: ушре не онден* па *да-дојш* Ран. Сложени-те прилошки форми *зимос, летос*, како и со партикулата *-ка: зимоска, летоска*, овде не се обични.

164. Заменски прилози има голем број и се јавуваат различни по значење, сп.: *коџа, сеџа, ѿуџа, нѣкни, вака, ѿака*. Прилозите *ѿа́му* и *ѿу́ка* понекогаш се среќаваат со испуштен краен вокал, сп.: *же́нѿа ѿ-ва́рзува́м ку́шу-ку́че та́м Ран, же́нѿа ѿ-на́јде та́м у-бо́ч-фа́ѿа Рак, џу-си́гнува та́м Лип; ту́к-са́ ѿа́риѿе Ран, ки-ја́ш, ки-ѿѿш, ту́к ки-се́ш Лип, ма́жу, ту́к-сум Рак, ту́к ки-си́бе Дур*. — За прашања по место најчесто се употребува дека: *де́ка о́јш, бре де́ѿе? Ран, де́ка к-о́де? Тм, де́ка но́се ма́јка-ѿѿи мле́ко? П, или: не́ма де́ка да́-са́-скло́не Ран, де́ка бе́ на́-ло́ф на́јду ину-се́ндек Тп*. Овој прилог понекогаш се среќава и со испуштен краен вокал, сп.: *бре, де́ѿе, де́к к-о́јш? Ран, де́к к-о́ѿѿ? Тм, де́к г-о́де? Тп, или: а́ј к-о́јме ѿа́м де́к о́ѿѿ џуле́миѿе Ран, Сп. уште: ѿо́лку, ко́лку, ни́колку (=неколку); што со значење 'колку' и 'многу': же́но, шó сла́ѿка ва́а во́јден! Лип; за́ѿо Дур, Лип, Бош, му-га́м да́-ја́даѿѿ за́то ја́ки-са́ Ран; за́што ма́јка-ѿѿи а́риѿе ѿа́ри? П, за́што ми́слиш? Тп, за́шт да́-џу-фа́рлиѿе? Ран; не́ка ја́де Бир, не́к си-о́де Ран; ка́м-џу ло́јуѿ, де́ца? Лип, ка́м-џу ло́јчиѿо? Тп.*

Заменски прилози во составот на кои влегува предлог се: *yīīīāmu*, *yīīīām* Ран, Лип, Рак, *yīīīūka*, *uđđēka*, *uđđēk* Ран, Лип, *uđnāka* Тм; *duīīāmu* Ран, Тм, *duīīūk* Дур; *īōnāka*; *nāīīām* Емб; прилози со честицата **ни** и **не**: *vōda* – *kāīka* **ни**где Лип, **ни**где *nēma* *g-ōjī* Тп. Формата **ни**где се употребува и место *imālo* *brāk* **ни**где Бош, *sāma* **ни**где Тп.

Сп. и: *ка-мири́ле, ка-мири́ле* – **сэгде** П.

165. Прилози од броеви се: *игнѣи* Лип, Емб, П, Бир, *инѣи* Бош, Дур, Тп. Сложениите образувања со *ѣи* (*ѣиѣи*): *двѣ-ѣиѣи*, *шрѣ-ѣиѣи*, *дрѣѣи ѣиѣи* Дур.

166. Прилози и прилошки образувања интересни поради формата, значењето или акцентот се: *názāi* Ран, Бош, Бир, *usádu* Дур, П, Бош, Тп, *uságe* Дур, Тп, *ĩónáĩpreĩ* Лип; *óma* Ран, П, *uddámna* Ран, Лип, Емб, *nǎrániĩo* Дур, Тп, Лип, П, *sĩānũva nǎránto* Ран, *zǎ-rániĩo* Лип; *nĩkǎk* Емб, Лип, *ĩnǎk* Лип; покрај *málce* Ран, Лип, се употребува и *ĩrób*: *némāi trób leĩ gǎ-mi-gāi?* Ран, *ĩuĩrób* Ран, Тп,

Дур, *досѣа* Бош, П, Ран, *оше, ош* Тм, Бош, Тп, *ошче* П; *зѣјно, најѡ-*
ко Ран, Лип, *ѡулѣка, ѡѡкму* Ран, П; *ѡѡјке, вѣке* Ран, П; *удзѣј, ѡѣшки;*
– *ѡрѡвиле брѣк ѣр кѣко ѡрѣба* Ран; во значење на 'после' се употре-
бува *сетне*: *ѣј измѣј-си-и рѣциѡе, сѣтне ѡј-си* Ран, и *сѣтне нѣа кѡа*
ки-ѡѣ-нѡсѣме к-ѡмриш Тм, *сѣтне си-уѡѡшлѣ* и *вѣа* П; *скрѣшно*.

Прилошки партикули

167. Употребата на партикулите е сосем мала.

Примери со партикулата **-ка**: *géka*, *uddéka*, *náka*, *ĩónáka*, *udnáka* Тм; – со партикулата **-j**: *šyžáj*; – со партикулата **-м**: *bǎrem* П; – со старата партикула **-ре** < **-же**: *dúri*.

ПРЕДЛОЗИ

168. Во нашиот говор се употребуваат следниве предлози: биз, ду, зај, заѓ, крајз, крај, куш, кај, кади, мѐсто, на, наѓ, окулу, при, приѓ, пу, пуг, су, у, уг.

169. биз. — Овој предлог го забележав само во сврзничка служба, во составот без-да: с̑-с̑ѡ́рѧл̑ нѣм̑ биз-д̑-л̑фе Ран, ус̑ѧ-в̑ѡва в̑р̑ѧѧѧа у̑ѧфурѣна биз-д̑-ѧ̑-з̑кл̑'ѡче Ран.

170. ду. — Се употребува со сите основни значења. — Близина: лисѣѣша ду-вѣлкуи сѣде Бош. — Достигање до извесен предмет: дублизала ду-нѣго П. — Достигање до извесен временски момент: (дѣѣша) к-и-учиш ду-двајсѣи зѣдини Ран. И овде предлогот до стапува во тесна врска со прилогот близу, на пр.: оѣи блѣзу ду-сѣулнѣнѣша Ран.

171. за̌. — Овој предлог означува: дел од нешто, којшто се фака: он̑ а-фа́иш̑а̌л (ниве́сиш̑а̌ша) јако̑ за̌-йра́с̑иу П; — последување: де́н за̌-де́н Емб, Лип; — измерување: ша́му има̑ за̌-йе́и-сишу́и̑ни ду́ши да̌-јада́и Ран; — упатеност: (о́де) за̌-Фра́нциа Ран; — споменување на еден предмет: му-шикна́ло за̌-деу́шо Тп; — намена: и́и-но́сам ко́жа у-д-лисѝца за̌-бу́нда Дур; со именка изведена од глагол: са̌-сишу́риле за̌-жине́ше де́ца̑иша Лип; — во сврзнички спој за-да: ши́яри́а на̑-йо́ри̑иша су-ца̀рвено̑ за̌-д-оа́и̑ да̌-на̑и̑ йо́ри̑иша Тм.

172. зăд. — Означува дека еден предмет се наоѓа од другата страна на нешто: сă-пикну́ва у-вудиница̀ша зăд-вра́шаша uságu Бош, бде окулу, зăт-пинцѐрша Дур.

173. **крѣз.** – Се среќава на целата територија. Се употребува со основно значење: управеност, движење: *оде крѣс-крѣлцкѣша ѡд-лѣша* Ран, *оде крѣс-ѡлѣнѣнѣша* Тп.

174. крај. — Се употребува само како сложен предлог со по-
— пукрај со значење дека еден предмет се наоѓа во близина на
друг: *ва пукрај-река сече Ран, одиш пукрај-селиш* Бош.

175. куту. — Се употребува на целата територија. Означува споредување: *д̌а-рѡд̌ам ин̌а-чу̌иа б̌ела куту-сн̌ек и ц̌арв̌ена куту-кр̌ѡф н̌ека јм̌рам Дур.*

176. к̌ај (к̌ади). — Означува наоѓање при некој или нешто, или упатеност кон таква положба: *ѡде к̌ај-б̌аб̌а̌и̌а П.* Формата к̌ади почесто се употребува: *к-ѡди̌и и к̌ади-м̌ајк̌а-и̌и Бир.* — Со временско значење: *ск̌а́чи̌и̌е-с̌а к̌ади-р̌ан̌и̌ѡ г̌ѡре Бош.* — Сложени од к̌ај и други предлози ретко се среќаваат, сп.: *кај со на: ф̌а̌и̌и̌ла д̌а-г̌ѡре м̌еч-к̌а̌и̌а н̌ака̌ј-м̌е П.*

177. м̌есто. — Показува заменување: *ж̌ена-сум н̌а-м̌а̌и̌ м̌есто Ран, з̌а-б̌и̌шка м̌есто с̌и̌а̌р̌ју̌и̌ г̌у-з̌акл̌ал к̌у́чи̌ѡ Тп.*

178. н̌а. — Како во литературниот јазик така и во нашиот говор овој предлог има најчеста употреба, сп.: како граматички знак за дативен предмет: *му-викну̌ва н̌а-б̌ра̌и̌-му Емб, му-р̌екле н̌а-и̌а̌ и̌ѡ-м̌ал̌ечк̌а̌и̌а и̌и̌а̌р̌ва Рак;* — за обележување на припадност: *му-и̌а̌д̌и̌не и чик̌и̌јк̌а̌и̌а н̌а -б̌аб̌а̌и̌а Лип, ѡд̌а̌и̌ н̌а-к̌а̌л̌и̌в̌а̌и̌а н̌а-и̌а̌нд̌а̌ру̌и̌ Тм, и̌а̌и̌ку-му н̌а-чу̌и̌а̌и̌а изл̌е̌г̌а̌л Тп, ѡ̌и̌и̌ б̌л̌и̌зу ду-с̌и̌ул̌ни̌на̌и̌а н̌а-кр̌а̌лу̌и̌ Ран;* — со пространствено значење дека еден предмет се наоѓа згора врз нешто: *с̌а-к̌а́чфа н̌а-и̌г̌на̌-кр̌у̌ша П, а̌-ф̌а̌р̌ли лис̌и̌ца̌и̌а уз̌г̌ѡре н̌а-с̌ам̌а̌ру̌и̌ Дур;* — со именки што значат установи, збиралишта и сл. место предлогот во: *ѡде н̌а-з̌а̌и̌фу̌ру̌и̌ Ран, изл̌е̌г̌а̌и̌ н̌а-ка̌фи̌ѡ Бош, ј̌ас б̌е н̌а-ц̌а̌рк̌ф̌а̌и̌а Дур, и̌и̌и̌ле н̌а-с̌е̌л̌и̌ѡ Ран, е̌ла̌ј д̌а-и̌а̌-з̌ан̌е̌с̌ам н̌а-ду̌и̌ка̌и̌а П, ѡ̌на ж̌и̌ве н̌а-и̌ѡ ѡ̌р̌ма̌н Дур, (в̌ѡлу̌и̌) г̌у-и̌у̌и̌-и̌и̌ле н̌а-а̌в̌ли̌ј̌и̌е Бош, у̌и̌ре к-ѡд̌ам н̌а-К̌а̌л̌'а̌ри Емб, Лип;* — начин: *ѡ̌и̌а̌л и̌а н̌а-к̌е̌јф̌ г̌е̌и̌и̌ѡ Ран, и̌ѡ с̌а-ф̌а̌и̌фа н̌а-м̌е̌с̌и̌у̌ѡ П;* — временско значење: *н̌а-и̌ѡ в̌ре̌ме ц̌а̌ру̌и̌ у̌и̌и̌и̌а̌л н̌а-б̌ѡј Дур, н̌а-др̌у̌г̌у̌ѡ г̌ен ѡ̌и̌и̌ Лип;* — чести се изразите со од ... на: *ут-с̌е̌ло н̌а-с̌е̌ло ... и̌и̌-и̌а̌ле П, ут-кр̌у̌и̌и̌а н̌а-м̌ечк̌а̌и̌а уз̌г̌ѡре му-с̌а̌-ф̌а̌р̌'а Тм;* — распределба: *у̌че и̌у-и̌е̌и̌ с̌а̌и̌и̌ н̌а-г̌е̌ну̌и̌ Ран;* — споредување: *ф̌а̌и̌и̌ле д̌а-ми̌р̌и̌-с̌а̌и̌ н̌а-чѡек Тп.*

Сп. уште: *н̌а-чу̌ж̌ца р̌а̌б̌ѡ̌и̌а н̌е-с̌а м̌е̌и̌а̌м Ран, и̌ѡ н̌е̌м̌и̌е н̌а-и̌ф̌ѡ̌ј̌и̌а д̌а̌р̌жа̌ва д̌а-и̌и̌-дун̌е̌с̌име Ран.*

179. н̌а̌д. — Овој предлог ретко се среќава. Означува дека еден предмет се наоѓа повисоко од нешто: *ск̌а́чи̌и̌е-с̌а г̌ѡре к̌ади-р̌ан̌и̌ѡ, и̌а̌ка, н̌а̌т-с̌е̌л̌и̌а Бош.*

180. ѡкулу. — Обележува опкружување: *с̌а-в̌а̌р̌и̌е ѡкулу к̌у̌ј-к̌а̌и̌а Ран, и̌а̌с̌и̌а̌л л̌иж̌ела ѡклу ка̌мину̌и̌ Бош;* — изразува и приближност по време: *ѡклу н̌ѡшк̌а̌и̌а к̌ѡа и̌у̌ле в̌ра̌и̌и̌а у̌и̌фур̌ена Бош.*

181. при. — Означува дека нешто се наоѓа до некој предмет: *м̌а̌јк̌а-ми-е и̌а̌ шу-л̌е̌же при-и̌а̌и̌ки̌и̌е Лип, ѡде др̌у̌ги г̌ен у-ду̌и̌ка̌и̌а при-б̌аб̌а̌и̌а П, у̌и̌и̌де и̌а̌му при-и̌ри̌и̌ш̌е̌л'у̌и̌ Бир.*

182. при̌д. — Ретко се употребува. Основното значење му е пространствено. Укажува на положба од оваа страна на предметот: *изл̌е̌га (ла̌м̌ја̌и̌а) при̌д-г̌е̌ду̌ѡ П, си-у-к̌ла̌и̌а̌л да̌улу̌и̌ у̌ц̌и̌р̌е̌ди при̌д-н̌е̌ѡ Бош;* — со временско значење на 'порано': *при̌д-д̌а-с̌и̌и̌г̌не и̌а̌му и̌и̌а бур̌и̌ни̌а и̌и̌и̌ле и̌а̌му Ран, при̌д-д̌а-з̌ае сл̌а̌нци̌ѡ ба̌б̌а̌и̌а с̌а-ск̌ри̌ла Тп.*

183. пу. — Овој предлог, за разлика од предлогот прид, има честа употреба. Означува насоченост по некоја површина: пу-иџ-шуи *г-оде* Ран; — последување: *лиџуриџи* *игна* пу-*игна* и *иџа* и-*сиуиџува* Лип, пу-*нику* *време* *сџа*, пу-*нику* *џудини* *си-гџи* *маџиџи* Рак; — цел: *гџиџа* *ину-гџавул* пу-*иџа* *иџиџи* *иџи* Ран; — место за: *иџуџа* пу-*неа* П.

184. пуд. — Ретко се среќава. Има пространствено значење спротивно на значењето од предлогот над. Означува наоѓање подолу од нешто: пуд-*игну-кош* *џ-иџуџа* (*чуџиџа*) П.

185. су. — Се употребува со овие значења, сп.: средство: *ма-џури* су-*балиџакуи* Бир; — поседување на нешто: *чуџа* су-*свџа* и су-*миџина* Лип; — заедница: *сирумџу* су-*гџиџа* *иџиџа* Емб.

186. у. — Стариот предлог у наоѓа честа примена во нашиот говор. Го среќаваме со пространственото значење на 'кај' — наоѓање при неког или нешто, или пак упатеност да се дојде во таква положба. Се употребува со имиња што значат сродство и со лични заменки: *иџиџа* у-*нику* *баба*, у-*игну-гџа* Ран, *кај* *к-бм* у-*цџуриџи*? Лип, *жеџиџа* у-*иџа* у-*маџа-му* Рак, *џа* *к-бме* у-*иџиџа* *на-џџиџи* Бош, *џа-гџиџи* у-*мене* Дур, *ва* *нош* у-*иџа* *џџиџи* *сум* Ран, *куџ-џа* *шџ* *имала* у-*неа* Ран, *иџа* *гџиџиџа* у-*ни* Бош.

187. Предлогот 'в, во' на целата територија гласи у, сп.: *џу-фџрл'а* *џџуџи* *наџиџа* у-*изџиџа* Дур, *иџиџа* *иџа* *џџа* у-*сџуџиџа* *гџуџиџа* *гџа* *џџа* *Тп*, *сџа* у-*цџрвџа* *сџ-сџџџа* Лип, у-*бил'а* *сџаџи* *џа-ма-клџи* Емб, *ки-гџџиџи* у-*сџџџа* *наџџџа* Ран.

Интересна е употребата на овој предлог со значење дека нешто се провира низ еден предмет: *џџџа* *сџа* *коџ* *ки-џџџа* у-*џџџа* *Ли*, *џџџа* *неџџџа* у-*џџџа*, *му-џџ'џи* *на-џџџиџи* Лип.

188. уд. — Овој предлог има честа употреба. Означува сметнување од некаде: *сџ-џџџа* ут-*коџуџи* Тп; — излегување: *џа* ут-*џџуџи* *иџа-изџа* Бош; — одделување: ут-*гџа* *сџи* *гџа* *џџа* и *му-носе* *иџ-гџа* *џџа* (*на-џџуџи*) Бош; — положба спрема друг предмет: *не* ут-*иџа* *сџџџа* Ран; — време од кое почнува оддалечувањето: *џа* *гџџџа* ут-*иџиџа* *џџи* Ран; — израз со од... на: ут-*сџа* *на-сџа* су-*сџа* *џџа* *џџа* П; — потекло по место: *ниџа* ут-*џџ'џа* *мџџџа-сџа*, ут-*Индџа* Ран; — овој предлог се употребува и за обележување припадност од овој тип: *сџџџа* *ка* ут-*џџа* Лип, *џџ-му* *лиџџа* ут-*џџ'ка* П, *иџи-но-сџа* *коџа* ут-*лиџџа* Дур, *наџџа* *игну-сџџа* ут-*џџџа* Бош. Обична е употребата определбата по припадност заедно со предлогот да иде пред определуваната именка: *наџџџа* ут-*џџа* *игна-сџџџа* *ка* Лип, *ми-сџа* *џџа* ут-*џџа* *мџа* П, *џџџа* *џџџа* ут-*џџџи* *џџџа* Бош; — потекло по материјал: *џа* *мџа* *иџа-иџџа* ут-*иџџа* Ран; — укажување од каде потекнува дејството: *ину-гџа* *гџџа* *џџџа* ут-*џџџа* Лип; — причина: *шџ* ут-*сџџа* *сџа-каџџа* *на-игна-џџџа* П; — противставување на причинителот: *иџџџа* ут-*џџџа* *лиџџџа* Дур; — споре-дување: *наџџи* *игна* *иџџа* ут-*неџа* Бош; — мерка: *имџа* *иџа-џџа* ут-*сџа* *гџџџа* *џџџи* Тп.

Предлогот уд се употребува и со ознака немање на нешто: *иџа* *џџа* *сџџџа* *не* ут-*маџа* *не* ут-*иџџа* Лип.

189. Удвојување на предлозите. – И во нашиот говор се среќаваат удвоени предлози, но тие се ретки, сп.: у-на̌-ца̌руи̌ дворуи̌ кунди̌са Бош, у-на̌-де̌дуи̌о ку̌јка̌и̌а к-о̌јме П; – уд-на̌-кл'учни̌ца̌и̌а вра̌и̌и̌а и̌уле ша̌м на̌ка ину-се̌ндек Тп; – именката врв сведена до предлошко значење: а̌-фа̌рл-а̌и̌ (лиси̌ца̌и̌а) на̌-вра̌-са̌ма̌руи̌ Лип.

ГЛАГОЛИ

Образување на глаголите

190. Образување на изведени глаголи. – Најчести суфикси за деноминативни глаголски образувања се: -е и -ува со разновидност -ва: *џо̌си̌е, жа̌ле; ви̌ру̌ва, да̌ру̌ва, (ве̌рва, да̌рва)*. Образувањата со суфиксот -ува се карактеристични за Ранци. Западно од Ранци до линијата Биралци – Кајлари – Липинци има и образувања на -ва, кои доминираат во граничните села со костурскиот говор. Грчката наставка -са се јавува во ограничен број примери, сп.: *кни̌са, ка̌нди̌са, ка̌ска̌нди̌са*, од словенска основа: *ра̌жцо̌са*. Глаголски образувања на -ичи и на туѓата наставка -ира се необични.

Најчести девербативни глаголски образувања се со суфиксите -не и -ува (-ва). Со -не се изведуваат свршени глаголи од несвршени а со -ува (-ва) се образуваат итеративни глаголи. Образувањата со суфиксот -а и -ва и нивните деривати се исто така бројни.

191. Образување на сложени глаголи со префикси. – Во нашиот говор како глаголски префикси се употребуваат 15 предлози. Тие се: в-, до-, за- (зад-), из-, на-, о- (об-), од-, по-, под-, пре-, при-, про-, раз-, с- (со-), у-. Најпродуктивни меѓу нив се: за-, из-, од-, по и с- (со-).

Примери со предлогот в се ретки: *вле̌га̌л у-ца̌ркфа̌и̌а* Лип, *вга̌ру̌ва* Ран, *са̌-вја̌на на̌-куби̌ли̌а* Бош. – Предлогот до се сврзува за мал број глаголи: *дубли̌за̌ла ду-не̌го* П, *до̌јде за̌йуве̌и̌ ца̌руи̌* *г-о̌де аскер* Лип, *дунеса̌л ин̌а-ма̌ши̌еа* Дур, *и-дупре̌ла су-и̌а̌рчка че̌жли̌е* Тп. – Предлогот за влегува во состав на голем број глаголи како префикс: *џу-за̌ви̌ва да̌-си̌е* Ран, *сла̌нци̌и̌о за̌јде* Лип, *г-а̌-за̌кл'уче (вра̌и̌и̌а)* Ран, *за̌ко̌па̌т* Дур, *(се̌ндикуи̌) џу-за̌тфо̌ра̌л у-не̌јна̌и̌а уда̌ја* Тп, *џу-за̌ти̌на̌т ри̌ше̌и̌и̌о* Лип, *џу-за̌бе̌ри ш̌о да̌улу̌и* Бош, *а̌-за̌не̌сле (чу̌и̌а̌и̌а) ша̌му* П, *(чу̌и̌а̌и̌а) а̌-за̌ка̌чфа на̌-ко̌јл'а̌и̌а* Емб, *о̌де ш̌о е̌ли-ну̌и да̌-ро̌и̌а – са̌-за̌ли̌пу̌ва* Ран, *џу-за̌па̌на ш̌ука не̌го* Бош, *г-а̌-за̌мо̌ли̌ш (ни̌веси̌а̌и̌а)* П, *са̌-за̌мисл'у̌ва де̌и̌и̌о* Ран, *са̌-за̌мра̌чи* Бош, *а̌јде се̌а за̌фа̌тте* Лип, *о̌ко не̌ за̌ва̌рту̌ва* Ран, *ш̌ри̌ и̌а̌и̌и̌ ки-за̌пе̌ји̌ш* Тм, *куби̌ли̌а му-за̌ра̌жна (на̌-ждре̌би̌и̌о)* Бош, *са̌-за̌сми* Бош, *(џа̌ш-чи̌и̌е) и-за̌бе̌сфа на̌-кру̌ша̌и̌а* П, *му-за̌ва̌рзу̌ва ину-ку̌и̌ (на̌-ва̌лкуи̌)* Лип, *ка̌-г-а̌-за̌ги̌на̌м (чу̌и̌а̌и̌а)* Дур, *а̌ко са̌-за̌гу̌бме* Ран, *а̌-за̌кл̌а̌ја ме̌чка̌и̌а* П, *а̌-за̌пре̌а во̌и̌и̌а* Лип, *са̌-за̌пу̌ста̌л* Бош, *за̌ста̌ну̌ва ша̌м на̌ка* Тп.

Предлогот из како префикс се сврзува со голем број глаголи, иако не се употребува како предлог: *изби̌га̌ја ко̌јна̌и̌а* Бош, *к-у-из-*

вајш (кѹиуш) Дур, излѣзе Емб, *дѣ-си-измѣсл'ам малце Ран, му-ис-паднѣла сѣша вѣлна (нѣ-вѣлкуш) Лип, сѣ-испушта Ран, шѣ сѣ-избѣ-на Ран, изгурѣла мѣчкѣша П, сѣ-изгѹби Бир, ѣ-изѣпѣл (бѣшкѣша) Тп, сѣ-излѣгѣла Дур, сѣ-измѣна П, измѣтфа Лип, измѣ-си-и рѣцише Ран, ѣ-испичѣле (ѣфцѣша) Тп, сѣше сѣ-исплѣшѣле Бош, сѣ-испѣл-нѣја чѣширдѣсеи дѣна Бош, дѣ баба ки-ши-испрѣде П, ми-испукаја (рѣцише) Тп, му-испуштѹва игна ѣлѹша сирѣне (нѣ-дѣушо) Лип, цѣру сѣ-изрѣдва П, к-и-изѹчиш (дѣцѣша) Емб, сѣ-испул'ѹва вѣлкуш Дур.*

Предлогот на како префикс се сврзува со доста глаголи: *нѣ-нѣјарнушо вол му-ѣ-нѣмѣжѹва мѹцкѣша Лип, крѣсѣша кѣ-сѣ-нѣлѣпа Ран, дѣ-си-и-нѣмѣчкѣм нѣјсѣше Тп, сѣ-нѣфѣшта су-нѣго Ран, дѣ-сѣ-нѣјѣш Бош, сѣ-нѣспѣја Тм, нѣблизѣл ду-нѣго Бош, сѣ-нѣл'ѹтѣл П, сѣ-нѣпи уш-шѣ вошѣша Лип, нѣписѣле и си-ушѣшѣ Емб, жрѣде цѣруш ду-нѣпѣе кѣјнѣша Лип, ки-сѣ-нѣпѣлне кѹиуш Дур, нѣишѣо нѣ нѣ-прѣвѣле Рак, кѹче мѣ-нѣрѣни Лип, ѣ-нѣридѹва чѹиѣша П, нѣѹчи игно ѣѣјке уг-нѣго Бош.*

Префиксите *о-* и *об-* се употребуваат поретко. Покрај овие форми се среќава и формата *обо-* само во глаголот *обоколи* (со редукција *убуколи*), сп.: *ѣ-убукѣли нѣго Бош, сѣ-ублѣкле П, курдѣла му-дѣду – уживи Дур, ѣ-уздрѣвеа (чѹиѣша) Емб, е, умрѣкнѣле Лип, шѣ дѣдушо вѣке устѣре П, игна-кѣрѣша устѣвѣла Ран, к-ѣ-утѣпѣт мѣч-кѣша П, бѣбѣша сѣка дѣ-нѣ-утрѣе Лип.*

од- (*от-*): (*ѣвину*) *к-у-уднѣсиме нѣ-рѣкѣша Емб, уткѣна лисѣцѣ-ша уг-вѣлкуш Дур, нѣа к-ѣ-утфѣрл'ѣт Лип, дѣ-сѣ-удвѣе уш-шѣѣлуш Бош, ѣко нѣ удвѣрзѹва Ран, нѣк-сѣ удмѣре Ран, сѣ-утфѣри ѹсѣиѣша Дур, уткѣжи уш-шѣ нѣишѣо Ран, сѣ-уткрѣла П, удгувѣрѣва Бош.*

Предлогот по како префикс се сврзува со многу глаголи: *ѣ-пувѣле (чѹиѣша) Емб, цѣл ѣскѣр дѣ-ѹ-пукрѣе Лип, ѣ-пужѣл'ѣле бѣ-бѣша Тп, дѣ-пукѣсне Ран, сѣ-пумѣли Бош, ми-пусѣка нѣѹу ѣѣри П, дѣишѣо сѣ-пугѣди шѣму Емб, пугрѣши Бош, нѣма дѣ-ѹ-пугѣбѣм дѣи-шѣо Бир, ки-ши-пудѣрѣм игна-кѣфѣчка Бош, ѹу-пузнѣла (цѣру) П, ѹу-пукѣнѹва вѣлкуш Лип, шѣ дѣ-ши-пуклѣниме Ран, пулѹдѣл ѹу-нѣа П, кѣко пумѣна Бир, пурѣстѣа дѣцѣша Тм, бѣбѣша ѣ-пуслушѣла цѣ-рѣцѣша Лип, дѣ-пучѣне Бош, пумѣгна нѣ-шѣ ѣрѣишѣл'ѹш Ран, јѣска пусѣна Бош.*

под-: *путкрѣни-сѣ шѣро Лип.*

Предлозите *пре-*, *при-*, *про-* и *раз-* се употребуваат со ограничен број глаголи: *ѣ-припѣлѣт (курдѣлѣша) Дур, ѹу-привѣрнѹва (сѣишѣо) Лип, фѣишѣле д-ѣ-примѣнѣт (чѹиѣша) Тп, ѹу-причѣка (сѣ-нуш) Бир, ѹу-прижѣл'ѣја (сѣнуш) Бир, си-ми-ѹу-прикѣлнѣла (сѣн-ми) П; – ѣ-пристигнѣл (лисѣцѣша) Бош, дѣишѣо ѹу-прифѣти Бош, и-привѣкѣле шѣа чѹишѣе Лип; – ки-прушѣта П, во пругувѣрѣл Ран, фусѣѣни прудѣвѣм Тп; – сѣ-рѣшѣтѹва кѣди-крѣлцкѣша ѣѣлѣша Ран, сѣ-рѣзѣкѣле л'ѹѣиѣша Бош.*

с- (*со-*) е еден од најпродуктивните и најчестите префикси. Се јавува и во форма *з-* пред звучен консонант, сп.: *сѣ-згувѣрѣт Бир, сѣ-згушнѣле Ран, сѣфѣли-сѣ дѣ-ми-кѣжиш Ран, сѣ-слѣчи нѣвѣс-шѣша Емб, ѹу-смѣкнѹва (кѣчуш) Бош, сѣ-спѹшти шѣо нѣ-мѣне Ран, збѣри-и ини-ѹсѣши Лип, ки-субѣриш шѣриндѣфѣли П, дѣ-сѣ-здѣрѣш П, сѣ-смѣри су-брѣшу Емб, сѣ-спрѣѣтилѣле мѣчкѣша, лисѣцѣша и*

ва̀лкуи Бош, не́к-са́ стѐмне Емб, да́-са́-сто́пле Бош, да́-сфáрше (иу́га́чаи́а) Лип, а́-згу́тфу́ва (за́рдаи́а) Лип, а́-згра́бна́ја чу́йаи́а Лип, згра́пи Емб, ки-ма́-здрóбе Лип, ска́пал Бош, а́-скину́ва и́аи́каи́а Дур, не́ма де́ка да́-са́-скло́не Ран, ба́баи́а са́-скри́ла Тп, но́гаи́а си-а́-ска́рпи Тм, до́јде ба́баи́а да́-сме́те Лип, сме́сл'а́л Бош.

Сложени глаголи со стариот предлог у има ограничен број: се́ ури́дила Тп, не́-са́ уда́виа де́цаи́а Лип, умре́ла П, о́на са́-упла́пи Бош, са́-ури́ва до́лу П.

Перфектизација и имперфектизација

192. Перфектизација. – Една од најпродуктивните наставки кај глаголите за образување свршени глаголи е наставката **-не**: ви́кне П, и́а́дне Дур, и́и́кне Бош итн.

Свршени глаголи се образуваат и со префикси (в. т. 191).

193. Имперфектизација. Суфиксот **-ува (-ва)** е најпродуктивен за образување глаголи од несвршен вид: ви́кну́ва Лип, Бош, ку́йу́ва Ран, ка́чу́ва Лип, ли́гну́ва П, и́и́кну́ва Тм, и́и́и́у́ва Ран, си́и́ану́ва Дур. Особено се многубројни ваквите образувања од префиксирани глаголи: ду́нису́ва Ран, за́и́и́а́л'у́ва Бош, ис́и́ул'у́ва Лип, на́риду́ва П, и́у́мину́ва Дур, у́живу́ва Тп.

Образувањата со наставката **-а** се истиснати од образувањата на **-ува (-ва)**: на́ричу́ва Ран, Лип, на́ре́чфа Емб, у́дричу́ва Ран, ду́и́и́чу́ва Ран, ис́и́и́е́чфа Лип, и́ри́и́и́е́чфа Емб, Лип; – зби́ру́ва Ран, субе́рва Лип, Емб, на́бе́рва Лип, у́бе́рва Емб. Малобројна група од нив се глаголите со карактеристичниот глас **р** во основата, кај кои се менува кореновиот вокал: ра́зби́ра Ран, у́ди́ра Лип, Бош, у́ми́ра Дур.

194. Глаголските образувања со наставката -ја се без редување: ви́жца Лип, Бир, изва́жца, изе́жца Лип, Тм, на́бжца, ро́жца Лип.

Кај глаголите од типот **фрла, пушта**, разликата во видот е изразена преку основниот вокал: на́и́рава-на́и́рави, и́у́и́и́а-и́у́и́и́и, и́у́ра-и́у́ри, ус́и́ава-ус́и́ави, фа́рл'а-фа́рли. Меѓутоа, во одделни случаи односнава разлика се изразува со наставката **-ува (-ва)**: за́и́и́фо́рва-за́и́и́фо́ри, и́у́ва́рва-и́у́ва́ри, у́и́и́фо́рва-у́и́и́фо́ри.

195. Глаголски образувања со суфиксот -ва се: за́ви́ва Ран, са́-на́и́и́ва Лип, Ран, са́-скри́ва Лип; да́ва, и́руда́ва Лип, Ран, кла́ва, кре́ва.

Глаголски групи

196. Карактеристично е за овој говор новото прегрупирање на глаголите. Овде има јасна **а-група** и **втора група** како резултат на компромис меѓу **и-** и **е-група**. Во 2 лице се наложила **и-** а во 3 лице **е-група**. Сп.: 1. бе́жа, 2. го́риш, се́чиш: го́ре, се́че. Оваа црта нашиот говор го поврзува со воденскиот²⁷ и со тиквешкиот говор²⁸.

²⁷ В. Думевъ, *циш. дело*, стр. 56.

²⁸ И. Филиповски, *Негоишинскиот говор*, Дипломски работи, кн. 4, Скопје 1952, стр. 31.

Глаголските форми и нивното образување

197. Глаголскиот систем на кајларскиот говор го сочинуваат:
 а) времињата: сегашно, минато определено свршено и несвршено, минато неопределено, идно, минато-идно, идно прекажано, б) заповедниот начин, в) глаголскиот прилог, г) глаголската л-форма, д) глаголската придавка и ё) глаголската именка. Од формите сложени со **има/нема** се употребуваат конструкциите: **има дојдено** и **имаше дојдено**.

Од наведените форми поретко се употребуваат идното прекажано време и формите со **има/нема**.

Сегашно време

198. Лични наставки се:

едн. 1. л. -м	мн. 1. л. -ме
2. " -ш	2. " -те
3. " -ѣ	3. " -т

I конјугација

едн. 1. л.	<i>бѣзѧм</i>	мн. 1. л.	<i>бѣзѧме</i>
2. "	<i>бѣзѧш</i>	2. "	<i>бѣзѧше</i>
3. "	<i>бѣзѧ</i>	3. "	<i>бѣзѧшѹ</i>

II конјугација

едн. 1. л. н^ос^ай (с^еч^ай, п^ий^ай) мн. 1. л. н^ос^име (с^еч^име, п^ий^име)
 2. " н^осиш (с^ечиш, п^ий^иш) 2. " н^оси^ие (с^ечи^ие, п^ий^ие)
 3. " н^осе (с^ече, п^ие) 3. " н^ос^ай (с^еч^ай, п^ий^ай)

199. 1. л. едн.: *шй-вйкѣм* Бош, *ймѣм ину-дишѣнце* П, *мирисѣм* Бир, *йѣри нѣ-шй сѣкѣм* Дур, *су-рѣкѣша ки-шй-удирѣм* Тм, *к-ѣ-чѣкѣм* чуйѣша Емб, *к-ѣ-чѣкѣм* крушѣша Лип.

200. 2. л. едн.: *нема да-бегаш Лип, шо ма-викаш Бош, да-на-зеваш нишшо Дур, ши बारे нози имаш Тм, шо палаш П, шо прудаваши Ран, у-бил'а сакаш да-ма-клаши Емб, зашо шака, бе деше, услабнуваш Тп.*

201. 1. л. мн.: *ки-бѣгѣме* Лип, *ки-шѣ-зѣвѣме* шѣбе Тм, *нѣма* г-
-зѣкопѣме (*чуѣша*) Дур, *ки-шѣ-пѣтѣме* нѣшнѣ Бош, *гѣ-сѣ-рѣшѣтѣ-*
ме Рад.

202. 2. л. мн.: шó палáте Ран, елáйше кóгá сáкáте П, и-слúште вáа Бош, кú-ѣ-утéпáте вó Лип.

203. 3. л. мн.: *ă-вижцят чуийаи* Дур, *сигнале да-вичерят* Ран, *са-варнуват назаи* Бош, *царийаи а-зевят, а-измивят, а-сиднуват* на-софрайаи Лип, *запирят иаи* му Тм, *му-клавят* игно – *не-са сийе на-вагаи*, *клавят* груго – *не-са сийе*; *злаи* му-клавят – *нишчо* Емб,

файйле гә-мирисәт Тп, дошло време гә-тругисфәт лөзә Рак, ғу-ту-варвәт мағаршо Бир, зәла гәре шу-тапәт П.

204. Спомнавме дека глаголите од и- и е- група се вкрстиле и образувале една конјугација, сп.:

1. л. едн.: ки-вардәм Лип, гә-шә-видәм зә-иусләген ийш П, коға ки-сә-сийоре гә-сә-женәм Емб, ки-ши-извадәм окушо Бош, не-сә-мажәм Ран, ши-носәм кожа уг-лисца Дур, јас к-бдәм зә-гәрва Тп, ки-сә-сфаләм јас Тм, ако шә-удрәм ки-шә-зәколәм Бир;

ај гә-влезәм кади-нашре Ран, ки-вә-варзәм зә-крушша Лип, јас-ка не гредәм Тп, ки-шә-зәколәм Бир, еләј гә-шә-зәнесәм нә-гуикаша П, јас к-излезәм Бош, јас ки-ви-кажәм инә-приказна Дур, како к-умрәм Тм;

јас шака си-пějәм Бош, ако може гә-спіјәм шука Емб, вечер ки-стојәм су-него јас Ран, јас нә-аскируш ки-му-ткајәм ину-чагәр.

Во формите за 1 л. едн. се испуштаат консонантите д и в: дам (< дадам): гә-ши-дам инә-зғрана Дур, извам (< извадам); ки-ши-гу-извам окушо Бош, клам (< кладам): јаска гур-шә-кләм нә-рәка, јаска знам П, ирам (< правам): јас како гә-му-прам сәа нә-воа геше Бир.

205. 2. л. едн.: гә-сә-здәрвиш П, к-у-каниш шашку-ши Дур, ки-мә-качиш нә-илешшше Лип, шө сә-л'утиш Ран, шө сә-мислиш Тп, шаму к-бдиш Тм, шө ки-ми-пудариш Бош, к-и-раниш гецаша Емб, гә-нә-седиш шаму Бир;

ши ки-бериш Тм, ки-си-варзиш ину-куш Дур, ша гә-си-дојдиш Бир, гә-нә-зәгншиш и ши Бош, ки-ни-метиш Тп, ши-си јак, макниш риби Лип, ша сака г-ә-најдиш ши Ран, оди г-ә-пасиш краваша П, к-и-ублечиш (гецаша) Емб.

Кај глаголите со општ дел на вокал, основниот вокал и се скратува во ј: шри ийши ки-зәпějш Тм, ки-пијш Тп.

Во единската форма за 2 л. срекаваме скратени форми: а бре вәлк, гә-дојш у-мене гә-виш Дур, сәм гә-сә-зәсмиш шака Бош, ки-јаш, ки-пиш, шук ки-сеш Лип, нә-чужца раббша нема гә-сә-меш Ран, ши г-бјш гә-му-нош нә-ламјаша (млеко) П, ши ки-седиш шука, ки-јаш, ки-пиш, ки-ни-мешшиш, ки-ни-чиш, вичера ки-ни-праш Тп, ки-ши-шуварәм игну-шбвар лири гә-м-уднеш нә-мајка-ши Бир, ај гә-шә-ийкнаме у-ббчфа г-ә-чиш Рак.

206. 1. л. мн.: к-и-дेलме (крушше) Лип, ниа шука ки-живиме Бир, к-и-зәтфөриме врашше Дур, ај гә-ши-гу-мериме (челу) П, ниа коа ки-шә-носиме к-умриш Тм, ки-шә-пуштиме Ран, ки-седиме Бош, ша раббша к-ә-саршиме Емб;

ишре к-ә-зәколим бийкаша Тп, гә-зәстаниме Тм, нәдејна јадиме – нәвечер крадиме Ран, ај гә-шә-пикниме у-ббчфа Рак, сәга шө гә-пишиме нә-во Емб, седни геше гә-пучиниме Бош, ај гә-субериме гәрва Бир.

Кај глаголите со општ дел на вокал пред наставката -ме се јавува скратено и: шө пијме Бош, гә-си-спіјме Бир.

Во 1. л. мн. се испуштаат консонантите д и в: *вијме* (< види-ме): *гă-џу-вијме царуѝ* Лип, *гајме* (< дадиме): *шó сáкăш гă-ѝи-дăјме* Тм, *изејме* (< изедиме): *г-ă-изејме (óфцаѝи)* Тп, *ојме* (< одиме): *ăј гă-си-óјме гóма* Бош, *ѝрајме* (< правиме): *шó ки-прајме* Емб.

207. 2. л. мн.: *ки-вăрдите* Лип, *гă-нóсите* П, *сăѝе г-и-изгóрите* Ран; – *гă-дóјдите* Ран, *ки-ви-ă-гăгăм вá óфцаѝи г-ă-зăкóлите*, *г-ă-ис-ѝечиѝе* Тп, *к-ă-пăдните ѝă ѝуѝóлѝи* Лип.

Во оваа множинска форма основниот вокал и се скратува во ј кај глаголите со општ дел на вокал: *лóјуѝ гă-ми-џу-скријте* Лип.

Во 2. л. мн. се испуштаат консонантите д и в: *сáкăчиѝе-сă џóре гă-виѝе шó сѝóка ѝăм* Бош, *нéma гă-зăфаѝиѝе ѝч јагéјне гă-јајте вѝа* Лип, *ѝрó лóј ки-ми-устајте* Тп.

208. 3. л. мн.: *џу-бесăт (óвину)* Емб, *бáбăѝи сă-скри́ла гă-н-ă-видăт* Тп, *гă-сă-гóстăт* П, *г-ă-зăтфóрăт (ѝѝăрвăѝи)* Рак, *óăт гéцаѝи гă-лóвăт* Лип, *правăт бра́к* Ран, *пул'ăт ѝăк* Дур, *ѝѝа нă-мóжăѝ гă-сă-сétăт* Бош, *сáкăѝ гă-сă-сфáл'ăт сéѝа* Тм;

си-бérăт гăрва Бир, *ѝа си-грédăт* Дур, *џу-дérăт (óвину)*, *џу-бесăѝи* и *џу-пéчăт гă-џу-јаdăт* Емб, *ки-сă-зăгáснăт цéли видéла вéчер* Лип, *кă-г-ă-зăгíнăт (ѝѝăрвăѝи)* Рак, *ки-ѝă-ублéчăт*, *ки-ѝă-зéвăѝи*, *ки-ѝă-зăнэсăт* П, *фăѝѝа . . . гур-кăмѝли гă-крăдăт* Тм, *ă-мăжăт кăѝрăн ѝóрѝăѝи* Ран, *фăѝѝле гă-плăчăт* Тп, *к-устанăт ѝăка* Бош;

ѝѝа сă-бијăт ѝéза су-нéа Лип, *вăлци лéво-гéсно вијăт* Бош, *гă-пијăт* П, *гвé спíјăт узџóре* Тм.

Во 3. л. мн. среќаваме и скратени форми: *сăѝо áскер гă-јăт* Лип, *нăвéчер крăт* Ран, *ѝѝăрѝа нă-ѝóрѝѝи су-цăрвéно зă-г-óăѝ гă-нăт ѝóрѝѝи* Тм, *сăѝе цăрóј и-кăне гă-прăт бра́к* Дур.

Презентѝска форма од ѝомошниѝе глаголи

209. Од помошниот глагол 'сум' презент гласи: *сум*, *си*, *е*, *снă*, *сѝă*, *сă*; негираната форма: *нé-сум*, *нé-си*, *нé-е*, *нé-снă*, *нé-сѝă*, *нé-сă*.

Примери: *јаска слáба-сум* Лип, *јаска-сум ѝѝука* П, *јас-сум жéна* Ран, *зăѝфурéна-сум нăѝре* Тп, *јас гáскăл-сум* Бош, *мăжу*, *ѝѝук-сум у-бóчфăѝи* Рак, – *ѝѝи-си цăр* Лип, *ѝѝи-си јúnăк* П, *ѝѝи-си кри́ф* Ран, *зăѝчо ѝѝук-си грăснăѝи* Емб, *ѝѝи бáре нóзи ѝмăѝи*, *здрăф-си* Тм, *ѝѝи-ми-си ѝăѝкó* Дур, *ăк-си сѝăра ки-ѝă-зéвăме зă-мăјка* Тп, *ѝѝи-си ѝó шу-нé знăéѝе* Бош, – *сéа мóј-е рéдуѝ* Лип, *шó-е лéѝо ѝригéно* П, *сáл крáлуѝ жи́ф-е* Ран, *уѝи-шó-е вá кóска* Емб, *кóј-е уд-мéне ѝóлéѝа* Дур, *шó лéѝо фúсѝăн-е* Тп, *вó-е сѝăс зă-мéне* Бош, *гéка-е жéнѝи* Рак, *кóј-е ѝó Бир*, – *нѝа нă-вúдинчáруѝ гéца-снă* Лип, *уѝи-фил'ан мéсѝо-снă* Ран, *ѝри-чиѝѝри гúѝи-снă* Бош, – *чѝј гéца-стă* Лип, *шó-стă вѝа* Ран, – *вѝа гéцаѝи ѝфóј-сă* Лип, *зăѝчó-ми-сă* П, *ѝѝук-сă ѝăрѝи* Ран, *ѝинцér-ѝе зăѝфóрни-сă* Тп, *вѝа-сă сăѝе мóј* Бош;

негираната форма: *нé-сум куѝу-вăс сѝăл'ко јас* Лип, – *шó нé-е нѝѝѝо* Лип, *нé-е лéѝо* П, – *нé-снă ѝриѝѝели* Бош.

210. Во кајларскиот говор се употребува сосем ретко само негираната форма од глаголот хѝтѝти: *нéјкăм*, *нéјкиѝи*, *нéјке*, *нéјки-*

ме, *нејќише, нејќаи*. Примери: *нејќам да-ми-кајш* Бош. Кратката форма *ке* и овде служи само за образување на идно време.

Минашо определено свршено време

211. Лични наставки за ова време се:

едн. 1. л. —	мн. 1. л. -не
2. " —	2. " -те
3. " —	3. " -а, -ја

едн. 1. л. *избега, згреши, уздраве/уздрави, вѣкна, реку,*
 2. " *избегаше, згрешише, уздраве/уздрави, вѣкна, рече/речи,*
 3. " *избегаша, згрешиха, уздраве/уздрави, вѣкна, рече/речи,*
зѣуре/зѣури, нѣи
зѣуре/зѣури, нѣи
зѣуре/зѣури, нѣи

мн. 1. л. *избига́ме, згриши́ме, уздраве́ме, вѣкна́ме, рѣко́ме,*
 2. " *избига́ше, згриши́ше, уздраве́ше, вѣкна́ше, рѣко́ше,*
 3. " *избига́ја, згриши́а, уздраве́а, вѣкна́ја, рѣко́а,*
зѣуре́ме, нѣи́ме
зѣуре́ше, нѣи́ше
зѣуре́а, нѣи́а

212. По загубата на гласот *ж* првото лице едн. се изедначило со второто и третото, освен кај глаголите од *о*-раздел, сп.: (*јас*) *че́ка, че́ка* — *ни́куј не́ма* Лип, (*јас*) *а́-згре́ши (ра́бои́ша)* Емб, (*јас*) *са́-ре́ши, а́-за́кла (же́ниа)* Бош, (*јас*) *шо́-си сто́ри* Дур, *јас до́ма си-ус-та́на* П, *си-до́јду се́а ља́к* Бир, *јас са́-на́пи во́да* Тм.

213. Во поглед на основниот вокал кај глаголите од *е*-раздел во трите лица еднина и кај глаголите од *о*-раздел во 2 и 3 л. едн. нашата територија не е единствена. Во средишните села (Бир, Тп, Дур, Лип, Бош, Тм) како основен вокал се јавува *и*, сп.: (*јас*) *се́га уста́ри* Бош, *и́и ља́ не́маиш ни́ишо, уздра́ви* Бир, *курде́ла му-да́гу* — *уздра́ви* Дур; *вудини́цаи́а ми-са́-за́при* Лип, *се́сѣра́и́а-ни у́мри* Тп; *и́и рѣ́чи до́ма* Бош; (*и́и*) *ља́рише́ му-и-да́ди на́-ма́јка-и́и* Бир, (*и́и*) *ка́-џу-кла́ди љи́ишо* Бош, *до́јди а́нџел за́-да́-у́мриш* Тм, *сла́нции́о за́јди* Лип; *јас има́ инѣ-ло́иша ма́јка, ду́шук ма́-дуне́си* Дур, *џу-за́не́си де́ишо* Бош.

214. Во 1 лице мн. се употребува наставката *-ме*, сп.: *си-изби́га́ме* Лип, *се́а пра́ви́ме шу-пра́ви́ме* Лип, *а́-на́јдо́ме чу́и́иша* П, *ка́-ри-ко́ме* Тм, *а́ј на́за́и, до́сиа тидо́ме* Бош.

215. 2. л. мн. — *-те*: *љла́и́ше-ми-а́ ме́чкаи́а шу-ми-а́-изби́га́те* Бош, *купи́те* Лип, *ка́м-џу ло́јчи́ишо на́-ме́не шу-ми-џ-уста́ви́те* Тп, *вѣ-на́те* Емб.

216. Во 3. л. мн. на целата територија се среќава наставката *-а (-ја)*. За појавата на *ј* спомнавме во фонетиката. Примери: *но́ј-*

сїе ми-испука́ја Тп, сѧ-скѧчїѧ нѧ-инѧ-уѧури́на Бош, нѧ-вїѧ, ко́ѧ
и-фѧїїѧ, шу-ѧ-зѧклѧ́ја кѧмїлїѧ, ишѧрїѧ нѧ-нѧ́нѧїѧ иѧ́орїѧ Тм, ѧ-уз-
дрѧвѧ чуйѧїѧ Емб, ѧ-згрѧбнѧ́ја чуйѧїѧ Лип, шѧ-сѧ вїѧ л'у́ѧ шу-ду́-
дѧ иу́ка Ран, си-утидѧ́а П.

Разновидности во аорисѣниѣе основи

217. Кај глаголите од а-група нема особено за истакнување, сп.: **избѣга** *цáруи* Лип, *ми-пуса́ка* *но́гу* *и́ари* П, *ва́* *и́уси́а* *ма́ки́на* *шу-ши́е* *ми-са́-ра́си́па* Тп, *са́и́е* *ба́сми* *ми-и-ра́шү́ка* Ран, *ма́-утипа́ја* *уд-бо́ј* Лип, *но́јси́е* *ми-испука́ја* Тп. Во оваа група се вредува и глаголот **работи**: *во́* *шу-ра́бота*, *ра́бота* *ни́ку* *џуди́ни* Ран, *ја́с* *на́-мо́јшо* *џа́зда* *два́јсеи* *џуди́ни* *му-о́ра*, *му-ра́бота* Бош.

218. И-групата во литературниот јазик²⁹ и овде се подразделува на три раздела: и-раздел, е-раздел и а-раздел. Глаголите **види**, **седи** и овде не спаѓаат во ниеден од овие раздели. Кај нив се јавува вокалот **о**: *ја́с инă-чу́иа ви́ду* Лип, *гујго́а шăм нăка*, *ви́до́а – сес-шăрă-му* *шăа умрэна* Тп, *ја́с седу* Емб, *нăа сидоме* *шăаму* Тм.

1) Најголем број глаголи од оваа група спаѓа во и-раздел: *змйѣша сѧ-зѧфѧти ѳу-зѧгѧша* Бош, *сѧ-нѧл'ѳти слѣијуш* Тм, *дѣшѳо сѧ-пугѧди шѧму* Емб, *двѣ цѳи и игнѧ-мѧчка ши-рѧди* Лип, *нѧгѧша си-ѧ-скѧрши* Тм, *сѧ-спѳнѳти шѧ нѧ-мѧне* Ран. Овде спаѓа и глаголот *пѧсе*, е-група, о-раздел во литературниот јазик³⁰, сп.: *јѧс и-нѧпѧси ѧфѳи-ше* Емб.

2) Во е-раздел спаѓаат глаголите од типот **остарев**: *шó dégušo* *вéке устáре* П, *а-уздравéа* (*чу́йа́ша*) Емб. Овде спаѓаат уште: **сá-рáз-булеме, изгурéа**.

3) Во а-раздел спаѓаат глаголите: **измени, исполни, прежали**, сп.: **сă-измѣна П, сă-испѣлнѣја чиииургѣсеи гѣна Бош, јас еи иѣ-прижѣл'а Бир, кѣ-ѣу-вигѣа чѣиѣиѣ (гѣиѣиѣ), ѣу-прижѣл'ѣја Бош.**

219. Во е-група има четири раздели: а-раздел, е-раздел, о-раздел и разделот без основен вокал.

1) Во а-раздел спаѓаат:

сите глаголи што се изведени со наставката -не: *и́иѝа и-жéгнa*
на́иѝре Лип, *си-лэгнa нă-крéвeиѝ П,* *пáднa нă-лóшјуѝ пáиѝ Тм,* *лисцá-*
и́а сá-пикнa у-гу́йкáиѝа Дур, *ја́ска пу́стáна* Бош, *утки́на лисцáиѝа*
уг-вáкуѝ Дур;

следните глаголи: (jác) сǎ-избрѣса Емб, (jác) сǎ-упáса Лип,
(jác) *шѣ-кǎза* – *шǎ-е изгѣрѣна* Ран, *дѣушѣ му-кǎза нǎ-дѣишѣ* Бош;
глаголите: (jác) сǎ-рǎсплǎка Емб, Лип, *шǎ-излǎга вǎ мǎјкǎ-ми* П;
и глаголот: (jác) снѡва Лип, Ран.

2) е-раздел. Овде спаѓа глаголот **запре**: *на-вудинчáруи му-а-за́преа вои́ша* Лип.

3) Во o-раздел спаѓаат:

глаголите од типот реков: пéку, сéку, сá-слéче нивéс̄т̄а̄т̄а
Емб, тéку, ублéку, кóг̄а влéзе шó к̄и-в̄и́де Ран, излéгу Лип;

²⁹ Конески, *Грамашика*, стр. 256.

³⁰ Конески, Грамашица, стр. 258.

глаголите од типот **плетов**: курдѣла му-даду Дур, придáду Ран, јаду, дујаде Ран, изѣду Емб, ии́а си-кладба и́йса на-чѣлише Тм, прѣду;

и глаголите на **-несов**: игна-чу́иа дунѣсу Ран, ко́га жу-зѣнисо́а ца́руи дуи́а́му, му-а́-и́рѣи́а рабо́и́иа ка́-са́ка́ја Тм.

4) Во разделот без основен вокал во аористот спаѓаат:

глаголите од типот **пив, чув**: (ја́с) пи́, испи́, на́пи Лип, Ран, изми́ Лип, му-са́-сфи́ на́-и́и́луи́ Бош, (ја́с) са́-ббу, чо́икуи́ ка́-чу́ и́а́-ка, ра́збра шó са́-вѣле Бош;

глаголите: ва́ жу-и́узнáла, а шó не́-а́ по́зна П, тка́.

Овде се вредуваат и глаголите што имаат во 3 лице еднина презент завршоци **-ом** (и-група, а-раздел) и **-е** (е-група, а-раздел) во литературниот јазик³¹, сп. (ја́с) сто́ Лип, пу́сто Емб, Ран, са́м са́-за́сми Бош, изгрé, испé.

220. Неколку глаголи од е-група во формите за аорист се јавуваат без вокал во општиот дел: (ја́с) си-сб́бра шрó рíби Лип, ма́ш-чѣйша ми-а́-за́кла кра́вйша П, пра́, испра́; шугá а́-зѣ ца́руи (чу́ййша) Дур, чу́йише а́-зѣа (ша́йкйша) Бош; жна́.

221. Кај глаголите од и-група, о-раздел во литературниот јазик³² во 1. л. едн. се среќаваат паралелизми. Така покрај формите со о (со редукција у), на пр.: до́јду Бир, на́јду Ран, Тп, пура́сту Лип, се употребуваат и примери со изедначена основа спрема 2 и 3. л. едн.: (ја́с) игну-вре́ме си-дбе́, же́нйша а́-на́е су-игну-чу́жцо чо́ек Ран, ја́с си-на́јди игну-и́риа́йшѣл' Бир, (ја́с) пура́сти и де́ца Бош.

Обратна појава се јавува кај некои глаголи од типот **износив**. Така покрај на́прави Бош, сто́ри Лип, Дур, Емб и др., се среќаваат и форми со о, сп.: инá-ле́јка си-за́бѣсу на́-и́аи́кйша Лип, ја́с а́-изва́ду ва́ зми́йша уг-б́гнуи́ Бош, во́-е на́-ба́ба и́рѣшлии́о ја́с шу-му-жу-на́пра-ву Тп, на́учу уг-не́го и́о́јке Бош, да́-зна́ ша́йи́ку-ми шó па́ту ја́с Дур, ја́ска и́уси́а́на и о́ф сто́ру Бош, уста́ву шрó ме́со Тп, си-и-фа́ту (ри́би-ше) Лип.

Глаголот **умре**, е-група, е-раздел во литературниот јазик³³ во аорист се јавува со двојни форми: ша́йи́ку-ми у́мре, ма́јка́-ми у́мре Ран, и – му-и́уи́иша на́-ца́руи́ абер о́иш чу́ййша у́мра Дур.

Глаголот **види**, покрај **седи**, спаѓа во о-раздел, сп.: а́-ви́ду ма́ј-ка́-иш П, и́и и-ви́ди за́јции́е Лип, а́-ви́ди мисичи́найша Бош, шó видо́-ме П, видо́те, видо́а – се́сшра́-му иа́ умре́на Тп.

Минаи́о о́йределено несвршено време

222. Лични наставки се:

едн. 1. л. -о	мн. 1. л. -ме
2. „ -ше	2. „ -те
3. „ -ше	3. „ -а (-ја)

³¹ Конески, Грамаи́шка, стр. 257–258.

³² Конески, Грамаи́шка, стр. 258.

³³ Конески, Грамаи́шка, стр. 258.

223. Парадигмата на имперфективната форма гласи:

едн. 1.	л. <i>имá,</i>	<i>нусé,</i>	<i>йлишé</i>	<i>йиé</i>
2.	„ <i>имáше,</i>	<i>нусéше,</i>	<i>йлишéше,</i>	<i>йиéше</i>
3.	„ <i>имáше,</i>	<i>нусéше,</i>	<i>йлишéше,</i>	<i>йиéше</i>
мн. 1.	л. <i>имáме,</i>	<i>нусéме,</i>	<i>йлишéме,</i>	<i>йиéме</i>
2.	„ <i>имáше,</i>	<i>нусéше,</i>	<i>йлишéше,</i>	<i>йиéше</i>
3.	„ <i>имáја,</i>	<i>нусéа,</i>	<i>йлишéа,</i>	<i>йиéа</i>

Во образувањето на имперфектот влегуваат два основни вокали – а (во а-група) и е (во вкрстената и-/е-група).

Примери:

1. л. едн.: *јас имá инá-лóша мáјка* Дур, *нá-чéшмáшa и-нáпувá кóјнáшa* Лип, *шyгáј јас си-прáвé мáбéш* Бош;

2. л. едн.: *шй нé знáеше гá-йéјш* Дур, *éве-сум сéгa јас,* *шй шу-мá-сáкáше мéне* П;

3. л. едн.: *шáму гéка бирéше му-сá-јáви нýкуј-си фýл’* Бир, *ри-шéшшo нé-ми дáржéше вóда* Лип, *имáше ину-гáлигáло и сá-пулéше нá-гáлигáлшo и упитфáше* Дур, *шáшку-шй нимáше áрно зáнáш,* *зáшó крáдéше* Тм;

1. л. мн.: *нýа снóшни бéме шýка,* *збурувáме* Ран, *нé плитéме* Лип, *нýа бéме сáше шу-и-прáвéме вýа* Тм;

2. л. мн.: *шó збурвáте вýа,* *шрйше сéсшри* Лип, *вýа нýшшo нимáте* Ран;

3. л. мн.: *кóгa бáрáја – лýрше сá-липéа нá-чéјлише* Тм, *шáму живéа нáни* Дур, *имáја клáшa нá-врáшшa* Ран, *кá-сидéа сáше,* *кá-сá-мáбитéа,* *к-á-вýди мисичýнáшa,* *сá-зáсми* Бош, *шá чýйáшa сé знáеше шó прáвéа óни* Лип.

Имперфективната форма од помошниот глагол **БЫТИ**

224. Имперфективните форми од помошниот глагол **БЫТИ** гласат:

едн. 1.	л. <i>бé</i>	мн. 1.	л. <i>бéме</i>
2.	„ <i>бéше</i>	2.	„ <i>бéше</i>
3.	„ <i>бéше</i>	3.	„ <i>бéа</i>

Примери: *јас шáка бé дибéл* П, *бéше,* *á-зéвa (чýйáшa) кáш-шу-бéше* йувиéна Емб, *нýа бéме сáше шу-и-прáвéме вýа* Тм, *бéте,* *кýјки-ше шyгáј бéа нýски* Тп.

Зайоведен начин

225. Императивот има форми за второто лице во единната и во множината, сп.:

едн. <i>чéкáј,</i>	<i>нóси,</i>	<i>брóј,</i>	<i>йлéшш,</i>	<i>кáжи,</i>	<i>ййј</i>
мн. <i>чéкáше,</i>	<i>нóсише,</i>	<i>брóјше,</i>	<i>йлéшшше,</i>	<i>кáжише,</i>	<i>ййјше</i>

Одовде се гледа дека глаголите од а-група во единната завршуваат на -ј, а во множината на -те (веројатно по аналогича од презентот). Наставките -ј, -јте ги примаат направо кон општиот дел глаголите со општ дел на вокал. Другите глаголи во единната се без наставка, а во множината имаат наставка -те. И во единната и во множината основен вокал кај нив е вокалот и.

Примери:

2. л. едн.: а) бегăј *нака* Емб, зевăј-зѹ сѣио цфѣке П, скѣкăј Тм, слѹшăј Бош, чѣкăј *гă-му-гăм* П, шѣтăј-сă шăм Ран; б) кăжи шѣ бѣше шѣ Бош, путкрѣни-сă шѣрѣ Лип, шѣука сѣди шѣ Тп, уздрăви-ми-зѹ сѣн-ми П, жѣно, ѹрви-сă Бош, уткăжи уш-шѣ Ран; в) брѣј, сѣј, ткăј и сл.

Глаголите што имаат скратени форми во презент, имаат кратки форми и во императивот, сп.: дăј бăба кѹ-шѹ-исѣреде П, извăј-мă Бош, ѣј-си Ран.

2. л. мн.: а) бегăте Лип, вѣкăте-ă шă чѹшăшă Ран, шѣтăте Бош, чѣкăте Емб; б) вѣкните-зѹ шѣ Бош, нă, кăсните и вăа шѣрѣ, јăдите шѣрѣ П; плăтите-ми-ă (мѣчкăшă) Бош, скăчите-сă зѣре Бош, фăрлите-му шѣрѣ лѣш Лип; в) брѣјте, сѣјте, ткăјте и сл. Сп. уште: дăјте-ми идну-кѣло ѹрда П, ѣјте Ран, устăјте-у чѣикуш Ран.

Наставката -ј и основниот вокал и ретко се губат. При возбуда или засилена заповед забележив три-четири случаја без наставка, одн. без основен вокал: зѣм-мă су-шѣбе Лип, пѹш шă рăбѣшă нă-мѣне Ран; слѹште вăка Бош, плăтте-ми-ă мѣчкăшă Бош. Сп. уште: ѣјд гă-сă-јăгăш Бош.

226. Описно искажување на заповед. — Заповед за 3 лице се искажува со честицата нека и презентот: нека јăде Лип, нека кѹе Тп, нека шѣ Бир.

Желба и почит се искажуваат со презентската форма и сврзникот да: вă ѣфѣшă д-ă-зăкѣлите, д-ă-испѣчите, д-ă-изѣјме Тп, шѣука дă-сѣдиш, дă-пѹкниш П.

Заповед повикување се изразува со ајде (ај) и императивот или ајде (ај) и презентот со да: ај влѣзи шѣука Лип, ај дунѣси Бош, ајде сѣа зăфăтте Лип, ај ѣди и шѣ Ран, ај скѣкни шѣ Тм; ај дă-субѣ-риме гăрва Бир, ајде д-ă-утфѣриме вăа врăшă Бош. Во ваква функција се употребува и ела: ела дă-шѣ-дăм инă-зѣрăна Дур. Оваа честица добила глаголско својство и ги примила императивните наставки: ѣлăј, ѣлăше П, Бош, Ран, како вѣкăј, вѣкăше (а-група).

Негирање: не бѣри зăјле-Бир, не-и зăкѣли П, не-мă изѣди П, не јăди Тм, не ѣди Ран, не шѣј Лип, не-сă плăшиш Лип, не прăј шăка Ран. Форми немој и презент со да, немој и императив или немој и скратена инфинитивна форма не нотирав.

Глаголска л-форма

227. Во овој говор среќаваме две глаголски л-форми: едната се ослонува на аористната а другата на имперфективната основа: нѣ-сăл-нѹсѣл, шѣкăл-шѣчѣл, шѣл-шѣчѣл, брăл-бирѣл.

Во еднината се разликуваат три рода: *вика́л*, *вика́ла*, *вика́ло*, а во множината за трите рода има еден облик: *вика́ле*.

Двојни форми среќаваме кај глаголите од е-група, о-раздел со општ дел на *к*, *г*, *с*: *исѝека́л* Лип, *река́л*, *вле́гáл* Лип, Ран, Бош, *изле́гáл* Тп, -П, *ѝумо́гáл* Бир, *дунесáл* Лип, Дур, *зáнесáл* Тп – *муже́л* П, *сиче́л* Ран. Глаголите од овој раздел со општ дел на *д* образуваат особена свршена форма: *да́шáл* Лип, Ран, Тп, *ја́шáл* П, Тп, Бош, *изе́шáл* Лип, Тп, *кла́шáл* П, Бош – *ја́де́л* Лип, Ран.

Вакви свршени л-форми образуваат и глаголите од типот 'иде': *до́шáл* Ран, *на́шáл* П, Ран, Бош, *уѝѝшáл* Тп, Емб – *уде́л* Лип, П.

Од глаголот 'види' на целата територија има само една форма: *ви́шáл*.

Кај глаголите од типот *пие*, *ткае* среќаваме двојни форми: *ѝѝл* Тп, *ѝка́л* Лип, *чу́л* Лип – *зна́ел* Ран, *мие́л* Ран, *ѝѝе́л* П, *си́уе́л* П. Исто и кај глаголите од типот *бере*, *коле*: *бра́л* Ран, *за́клáл* Лип, Тп – *бире́л* П. Сп. уште: *за́сѝáл* Лип, *зе́л* П, Ран, Бош, Емб.

Од изнесеното се гледа дека пообични се образувањата на глаголските л-форми од аористната основа.

Глаголска ѝридавка

228. Наставки се: -н, -на, -но, -ни; -т, -та, -то, -ти.

Основни вокали во оваа форма се *а* и *е*.

н-форми: *ма́же́на*, *на́мисѝе́но* Тп, *ѝра́ве́но* Тп, *ѝулуѝе́на* П, *ѝушѝе́н* Бош, *руде́но* Емб, *ска́рше́на* Тм, *ѝува́ре́ни* Бош, *фа́шѝе́н* Тп; *за́сѝуе́н* Ран, *изѝуе́н* Лип, *измие́н*, *ѝуви́е́на* Емб, *ра́звие́н* Бош, *сфи́е́на* Бош, *ѝѝкрие́н*;

ѝиса́но Лип, *ра́шукáна* Бош, *ѝѝѝѝа́н*; *исѝра́н*, *суѝка́н* Лип;

т-форми имаат глаголите со општ дел на *н*: *гра́снаѝа* Емб, *скинаѝа* Бош, *удинаѝ* Лип; *жинеѝ*, *ка́неѝ*, *ѝусинеѝо* Емб, *ра́неѝ*.

Во овој говор среќаваме и форми од непреодни глаголи: *би ? не́влизе́ни* *у-враѝѝа*, *му-ве́л'аѝ* *на́-же́јниѝе* Лип, *ко́а ки-си-ѝу-ви́ѝи де́ѝѝѝо ѝѝѝ па́днáто* ... *ни́а на́-мо́жѝме да́-са́-си́о́риѝе ѝри́ѝѝѝѝѝи се́ѝа* Бош, *има́ла ѝа́ две куко́шки* *уд-ма́јка́-му шу-умре́ла*: *ина́-куко́шка ус-та́на́та* и *идну-ѝе́шáл* П.

Глаголски ѝрилоѝ

229. Во поглед на наставката за глаголскиот прилог напашава територија не е единствена. На поголемиот дел од неа се јавува наставката -ѝтем, а во селата што граничат со костурскиот говор (Емб, Дебр, П) се употребува -ѝчем.

Основни вокали се – *а* кај глаголите од а-група: *да́ваѝтем* – *ѝррр*, *са́-си́о́ри ѝро́со* Бош, *о́ше жва́каѝтем* и *ѝа́гна* Тп, *о́ше утфу́р-ваѝтем* *ѝсиѝа* и *а́ба́лкуѝо ѝу-изва́ѝтем* – *уживѝла чу́ѝѝа* Тп, *ка́ж-ваѝтем* *ја́с к-ѝмра́м* Бош, *ли́таѝтем* *не́-са́ уда́ѝа де́цаѝа* Лип, *руж-цаѝтем* *му-ѝуру́ва две кучи́ниѝа ѝа́* Лип; – и *е* кај другата група:

бруештем Лип, Ран, јадештем Тм, нисештем Лип, удештем нă-йрис-
шăнишишио, излѣгле нăдру Ран;

-шчем: викашчем Емб, нусешчем Емб, сиешчем Дебр, си-
чешчем П, смиешчем-сă Емб, трисешчем П.

Други форми за глаголскиот прилог не нотирав.

Глаголска именка

230. Наставки се -јне (< -ње); -т(ј)е.

а) Обични се глаголските именки образувани со наставката
-јне: биѣјне Дебр, гумбăјне Лип, шăшăјне Емб, – вăршѣјне Лип, јăдѣј-
не, мисѣјне Лип, шăѣјне Емб итн.

б) Образовањата со -т(ј)е се ретки, сп.: бăкнувăшије Емб, жинѣ-
ше Лип, жнăшије Емб, зăсмивăши Бош, усунăши Бош.

Минашио неопрделено време

231. Ова време се образува од сегашното време на глаголот
'сум' и глаголската л-форма.

Треба да се одбележи дека во 3. л. едн. и мн. редовно се испуш-
таат формите од помошниот глагол.

Примери: *Ину-време си-биѣл ину-човек и игнă-жѣна. И игну-мăш-
ко си-имăле. Сирумăшки си-биѣле нăгу шăа. И си-удѣл нă-йлăниѣна су-
игну-мăжăренѣце, си-бирѣл дăрва, си-и-нусѣл сѣкуј гѣн, си-и-прудăвăл
дă-си-куѣ лѣиче дă-живăш П. – Имăло ину-мăш и инă-жѣна. Си-имăле
инă-чуѣа и ину-гѣше. Е, шăб кăшă-гѣн удѣл нă-лѣф. Дунѣсăл ину-гѣн
инă-ирибѣца. Жѣншă-му си-ă-клăшлă шăму пăднăла ѣу-друзи рăбѣши
Лип. – Нăрăниши стăнăл сѣаруш утишăл зă-дăрва и сѣарăшă утишлă
су-дăрмунуш и су-ришѣшишио зă-вѣда. И сѣаруш си-дѣшăл ѣѣбăрѣу, ѣ-
зăклăл бѣшкăшă и ѣ-изѣшăл Тп.*

Игно време

232.	едн.	1.	ки	{	чѣкăм,	вăрдăм,	бѣрăм
		2.			чѣкăш,	вăрдиш,	бѣриш
		3.			чѣка,	вăрге,	бѣре

	мн.	1.	ки	{	чѣкăме,	вăрдиме,	бѣриме
		2.			чѣкăше,	вăрдише,	бѣрише
		3.			чѣкăш,	вăрдăш,	бѣрăш

Иако доста ретко се јавуваат и форми сложени со има да:
имă шăму дă-биѣт ѣни Ран. Меѓутоа, кога глаголот е негиран тогаш
обично се сврзува со нема: нема дă-ѣу-зăгѣнăм гѣшшио Бир, уѣлăмни-
куш нема дă-му-ѣу-дăвăш Бош, нема дă-си-ѣде Ран, нема д-ă-зăкѣп-
ме Дур, нема дă-зăфăтте ѣч јăдѣјне Лип; негирани форми со ќе и
сложени со нејке да се многу ретки: нѣ-к-у дăјш! Бош, – нејкăм
дă-ми-кăјш Бош.

233. Од глаголите 'сум' и 'бидам' обично се земаат футурските форми од 'бидам': *јас ки-бидам судија Бош, ако усиданиш најпре д-йграйш биче, ки-бидиш ијака ийилашка П, -нашо деије ки-биде Ран, иришели ки-бидат саше ири Бош*. Сосем ретко можат да се сретнат и форми од 'сум': *јас-ки-сум ијука Ран*.

Минашо-идно време

234. Се образува од имперфектот на глаголот 'сака' и презентот на дадениот глагол со сврзникот *да*, сп.:

едн.	1.	<i>сакá</i>	<i>дã-рãбóиãм</i>
	2.	<i>сакáше</i>	<i>дã-рãбóиãш</i>
	3.	<i>сакáше</i>	<i>дã-рãбóиãа</i>
мн.	1.	<i>сакáме</i>	<i>дã-рãбóиãме</i>
	2.	<i>сакáше</i>	<i>дã-рãбóиãше</i>
	3.	<i>сакáја</i>	<i>дã-рãбóиãи</i>

Примери: *сакá д-ã-зãкóл'ãм (жéниãа) Бош, сакáше дã-мã-зéвã нã-цáру сiн-му П, нã-нãс иãишкy-ни сакáше дã-нã-зãкóле Лип, кóгã иурãсiеãа дéцãиãа сакáја дã-вiдãт шó иãишкo иãи Тм*.

Идно прекажано време

235. Се образува од перфектот на глаголот 'сака' и презентот на дадениот глагол со *да*, сп.: *сакáл д-ýмре Бош, сакáла д-ã-зãгiне (чýйãиãа) Тп, мãјкã-му сакáла д-ã-зãкóле чýйãиãа Ран*.

Од идното прекажано време ги забележив само приведените примери. Веројатно е дека оваа граматичка категорија е во фаза на исчезнување.

Сложени форми со 'има/нема'

236. Од образувањата сложени со 'има/нема' се среќаваат формите од типот: 'има носено', 'имаше носено' и 'имал носено', но ни тие не се чисти, особено оние од типот 'имал носено' од кои среќаваме само одделни форми.

Конјугацијата на овие форми гласи:

а) едн.	1.	л.	<i>иãм</i>	<i>нусéно</i>	мн.	1.	л.	<i>иãме</i>	<i>нусéно</i>
	2.	„	<i>иãш</i>	<i>нусéно</i>		2.	„	<i>иãше</i>	<i>нусéно</i>
	3.	„	<i>иãа</i>	<i>нусéно</i>		3.	„	<i>иãи</i>	<i>нусéно</i>
б) едн.	1.	л.	<i>иã</i>	<i>нусéно</i>	мн.	1.	л.	<i>иãме</i>	<i>нусéно</i>
	2.	„	<i>иãше</i>	<i>нусéно</i>		2.	„	<i>иãше</i>	<i>нусéно</i>
	3.	„	<i>иãше</i>	<i>нусéно</i>		3.	„	<i>иãја</i>	<i>нусéно</i>
в) едн.	1.	л.	<i>сум иãл</i>	<i>нусéно</i>	мн.	1.	л.	<i>снã иãле</i>	<i>нусéно</i>
	2.	„	<i>си иãл</i>	<i>нусéно</i>		2.	„	<i>сiйã иãле</i>	<i>нусéно</i>
	3.	„	<i>иãл</i>	<i>нусéно</i>		3.	„	<i>иãле</i>	<i>нусéно</i>

Примери:

а) од типот 'има носено': *целѝѝа държава ѝ-ѝма забурчено Ран,*
ѝма мѝсто правѝно Ран;

б) од типот 'имаше носено': *ibūuī* **имаше** *tuvarēno inu-šōvār*
lišūrīj Дур;

в) од типот 'имал носено': *цѣлѣа дѣржава ѿ-имѣл зѣбурчѣно*
Ран, шѣа имѣле жѣнцко рудѣно Емб.

Употреба на глаголските форми

237. Во најголем број случаи употребата на глаголските форми се слага со нивната употреба во литературниот јазик.

238. Презент. – Презентска форма од свршени глаголи не се среќава во самостојна употреба туку во состав со сврзниците да и ако, сп.: *мене не-ма усѡаваѡи д-излезам нагду* Дур, *да-са-избај-наш*, *да-са-ублечиш*, *да-си-легниш* Ран, *д-а-фате* (*нивесѡаѡа*) *за-рака*. *Барем да-му-рече: Да-ѡа-фатам*, и *да-му-ѡу-фате малечкуѡо* *ѡрасѡи*, *да-му-ѡу-касне силно*, *да-му-пунче краф*, *да-му-а-смукне крафѡа* – *он к-уздраве*, *ѡа к-ѡмре* П, *ај да-ѡа-пикнине у-бочфа* Рак, *ки-ви-а-гадам ва офцаѡа* *д-а-заколите*, *д-а-испечите*, *д-а-изејме* Тп, *не сака да-са-видат* Емб; – *ак ѡа-фатам кумаѡи* *ки-ѡа-наѡрам* Бош, *ако са-ѡдриш да-ми-кајш* Тм, *ѡаа ако и-роде ѡѡа децаѡа* *неа к-а-уѡф-фарл'аѡ* Лип, *ак избегат децаѡа глავаѡа* *ки-ѡи-земме* Ран.

239. Свршените глаголи немаат самостојна употреба ниту за изразување дејства што се повторуваат, ами влегуваат во состав со ќе: **Ки-дѡјш уи-чиширгесеи гена сеине. Ки-дѡјш 'Оф' ки-виќниш** – **јас к-излѣзѡм, ки-ши-гу-дам гѣшишо учѣно Бош. Уише вѣчер ки-дѡјме и ки-шѡ-зѣваме шѣбе. Тѣ ки-влѣјш у-сѣндикуи аѣр. И сеине нѡа коа ки-шѡ-носиме, к-ѡмриш. Нѡ-шѡа ѡбрѡише ки-виќниш куиу-ѡѣшѡл; шри ѡѡи ки-зѡпѣјш Тм. Ки-си-вѡрзиш ину-кѡи уѡѡи и ки-сѡ-нѡпѡлне кѡиуи и к-у-извѡјш Дур. Ки-си-и-истрѣсиме нѡа шрѡ ѡиргуѡише, ки-пѡднѡт у-ришеишо, ки-нѡпѡлниш вѡѡа Тп. Јас к-и-ѡишчѡм мѡјше двѣ кѣрки-сѡмувили су-колѡша, ки-шѡ-ублѣчѡт, ки-шѡ-зѣвѡи, ки-шѡ-зѡнѣсѡт П.**

240. Императив. — Употребата на императивот е обична за предавање на минати дејства што се потворуваат: *Дошле сил'ајниџе, коа п'ул'аи:* „Ешо-џу. во!“ *Де бак'ал'ам, удри д'арво, удри д'арво, џу-из-биџ'але* Лип. *Дека бе на-лоф најду ину-с'ендек. Ин'а-чу'иа уна'ише у-с'ен-дикуи* ѓма. *Дигни-му џлаф'иша, беџ'ај* Тп. *Са-ф'аи'ише в'алкуи и мечка-иша. Аји, аји да-са-јадаи.* Она: „В'алк и мечка за-у-ши, ки-ри-Ма-ра-ми-ди-цуи“, си-и'гра. *Ви'а сп'ушти-са на-неа, грабни-а, ф'ати-а* Бош.

241. Аорист. — Иако доста поретко во аорист се употребуваат и форми од несвршени глаголи: *јас на-фил'ан шц'ала* Лип, *јас ки-му-а-кажам приказнаиша да-зна шайку-ми шб пату јас* Дур, *мајка-ми к-умре, маиш'еаиша во и во ми-прај* Дур, *са-тури шб прбсушо* Бош, *еве-сум сега јас . . . ч'елу шу-ми-гу-мираиша* П, *кога гу-з'анисба царуиш дуи'аму, му-а-правиша рабб'иша ка-сакаја* Тм.

242. Долгото траење на дејството може да се изрази преку имперфектен аорист со употреба на временски одредби, со дуплирана имперфектна аористна форма или со комбинирање на двата начина:

- а) *ја́с на́-мо́јшо̄ гáзда гва́јсеӣ жудíни му-о́ра, му-ра́бота* Бош;
- б) *че́ка, че́ка, ни́куј не́ма* Лип;
- в) *во шу-ра́бота, ра́бота ни́ку жудíни вре́ме* Ран.

243. Имперфект. – Почесто се среќава во разговорната реч отколку во народните приказни.

Примери: *има́ ми́сл'а гу́леми ра́ботӣи за́-га́-йра́м* Тм, *ӣӣ не́ зна́еше га́-йе́ш* Дур, *се́га-му-е си́ра ӯи-шо̄ гја́улӯи, ӯи-шо̄ шу-г-уче́ше* Бош, *ни́а бе́ме са́ше шу-и-пра́веме ви́а* Тм, *ви́а ни́ишо̄ ни́ма́те* Ран, *ка́-сиде́а са́ше, ка́-са́-ма́бите́а, к-а́-ви́ди мисичи́на̄ӣа, са́-за́сми* Бош.

Имперфективни форми од перфективни глаголи не забележив.

244. Перфект. – Употребата на форми само во трето лице еднина и множина од перфектот служи за изразување чуени дејства, сп.: *де́ишо̄ пура́стáл, це́л ма́ш са́-сто́ра́л* Ран, *ли́ица̄ӣа изле́гла на́-йа́иӯи* и *ли́гна́ла* Дур, *уфча́рчишо̄ си-и-па́село́ офци́ӣе* *пукра́ј-ина́-ре́ка* Бош, *а́-зе́ле (чу́ӣа̄ӣа), а́-пу́ви́ле, а́-чи́ни́ле* Емб.

245. Идни времиња. – Идно време доследно се употребува за искажување повторливи дејства, сп.: *ӣӣ ки́-се́диш и́ука, ки́-ја́ш, ки́-пи́ш, ки́-ни-чи́ш, виче́ра ки́-ни-пра́ш* Тп, *кба́ ки́-дбе́, ки́-му-са́-да́де ра́бота̄ӣа* и *ки́-ја́де* и *ки́-пи́е* Ран, *ки́-субе́риш и́ринга́фе́ли, к-о́диш у-на́-ца́ру де́ору, ки́-ви́книш* П.

246. Со минато-идно време се искажува минато дејство што требало да се изврши, меѓутоа не се остварило: *са́каше да́-ма́-зе́ва на́-ца́ру си́н-му* и *и́а́ка си́а́на – му-а́-га́де не́јна* П, *на́-на́с и́а́ӣку-ни са́каше да́-на́-за́ко́ле. Си́-изби́га́ме* Лип.

СИНТАКСА

СИНТАКСА

247. Особеностите од областа на синтаксата потврдуваат дека кајларскиот е преоден говор помеѓу долновардарската група говори и костурско-леринската дијалектна зона, преку кои се поврзува со источното, односно со западното македонско наречје. Во составот на долновардарските говори, под дејство на балканските несловенски јазици, односниот говор споделува одделни карактеристики со нив, што го одделуваат од источните и заедно со целата група долновардарски говори го доближуваат до западните македонски говори. Овде, пред сè, спаѓаат следниве црти: употребата на кратките заменски форми пред глагол дури и во почетокот на реченицата, градењето на простата прашална реченица без прашалната честница *ли*, и некои црти, што повеќе или помалку се присутни на разгледуваната територија, во зависност од правецот на простирањето на одделна јазична појава. Така, на пример, обопштувањето на предлогот на кај директниот предмет, својствено на говорите во Кулакија и Висока, на дојранскиот и на кукушкиот говор; расколебаната употреба на кратките заменски форми пред и по глаголот, а особено претпозитивната употреба на кратките заменски форми со заповедниот начин, присутни во дојранскиот и кукушкиот говор; двојственоста во употребата на честницата *ли* во градењето на простата прашална реченица и присуството на адверсативниот сврзник *али* во дојранскиот говор³⁴, на односното подрачје не егзистираат.

РЕДОТ НА ЗБОРОВИТЕ

248. Атрибутот од придавско потекло го чува старото место пред именката на која се однесува, сп.: *Ки-најп̄раве гул̄ема к̄ујка* Емб. *Бакар̄на аран̄на дека може да-р̄оде?* Дебр. *Т̄иа иш̄а̄рвише не-а сакале ш̄аа пом̄ал̄чката нив̄еста* Рак. *Е, ва п̄уста ма̄кина шу-ш̄ие ми-са-ра̄сийа* Тп. *Шо ки-вӣде – лепа чӯпа* Дур. *Крӣф ко̄ји ко̄ј ши-са-ка!* Бош. *Та̄ӣку-ӣи нима̄ше а̄рно за̄нат, за̄ш̄о кра̄де̄ше, а ш̄ака ӣа̄гна на-ло̄ш̄јут па̄т* Тм. *Са-ублич̄ува у-нӣвистӣнцките р̄уби* Ран. *Изле̄гла*

³⁴ К. Пеев, *Дојранскиот говор*, Македонистика, 2, 1979, стр. 93-110.

и́ишял и́аму. Му-гу-зэ́ва на́-дэца́та во́лут Тп. Са́каше га́-ма́-зэ́ва на́-ца́ру си́н-му. Да́-гу-зэ́вайш и на́-чу́пата та́ткуто. Ми-са́-ја́ге ут-кра́ва ме́со П. – Уште поинтересни се конструкциите кога освен предложите на, од за описно искажување на посвојноста, ќе се јави и друг предлог (у, уд). Тогаш предложите одат заедно пред именката на која се однесува посвојноста, сп.: У-на́-ца́рут дво́рут кунди́са Бош. У-на́-дэ́дута ку́јката к-о́јме. К-о́диш у-на́-ца́ру дво́ру П. Уд-на́-кл'у́чница́та вра́тта и́уле и́ам на́ка ину-сэ́ндек Тп. Ки-и́а-ска́ршам уд-на́-же́нта га́зу П.

МЕСТОТО НА ЗБОРОВИТЕ ГРУПИРАНИ ОКОЛУ ГЛАГОЛОТ

250. За местото на кратките заменски форми како глаголско дополнение нема ништо особено да се истакне. Тие редовно се наоѓаат во препозиција, освен во императив. Сп.: *Во́ чо́ику, де́гушо, ма́-зэ́, ма́-пура́сте П. Же́ниша ми-бе́ше и́риа́иш'ка Ран. Ја́с уг-о́гнуи́ та́-изва́ду Бош. Ти-но́сам ко́жа уг-лиси́ца Дур. За́-би́шка ме́сто си́аруи́ гу-за́клал ку́чишо Тп. Кра́де́жнишо и́ро́ иу-и́ро́ гу-ду́нисба на́-но́гу гу́лемо Тм. Му-пу́шта на́-ца́руи́ а́бер о́иш чу́иаша у́мри Дур. На́шле ни́куј ко́ска, а́-зэ́ле, а́-пу́л'ат са́иш Емб. О́ни му-ре́кле на́-и́а и́ома́лэчка́ша и́иша́рва Рак. То́ ки-на́-ја́де двéше Ран. Сэ́сира́иша ни-у́мри Тп. Е́лаше са́иш ки-ва́-го́ста́м П. Бу́нда ви-но́симе Лип. Ја́с чи́иш'рде́сеи́ и́мам, са́ише су-и́на́-сла́мка и-ла́жам Бош. Му-фа́рл'а́т (и́ро́ ле́и) на́-и́аи́кише Лип. И уи́ишаму си-уста́вува́ и́олку и́ари ко́лку га́-ја́ге о́н Ран. Зад сврзник во зависните реченици: *О́иш ми-пу-са́ка но́гу и́ари, ма́-на́л'у́иш П. Ак та́-фа́та́м кума́иш ки-и́а-на́и́рам Бош. О́де ца́руф си́н ко́јнуи́ га́-гу-на́по́е Ран. Не́ма ни́куј г-изле́зе уи́ишу́ка гур-д-а́-сфа́ршам и́рика́знаи́ша Дур. – Но во заповедната форма: *Шо́ са́каш зэ́вај, уста́ј-ма́ жи́ва Бош. Да́јте-ми игну-ки́ло у́рга П. Ва́рни-гу и́на́к си́ишо Лип. Прóсти-му на́-чо́икуи́ Ран. Ви́ка́те-а́ и́а чу́иаша Ран. Фа́рлите-му (на́-ца́рица́ша) и́ро́ ле́и не́ка ја́ге Лип.***

Во врска со употребата на долгата и на кратката заменска форма нема никакви отстапувања од нормативниот јазик. Сп.: *Е́ве-сум се́га јас, и́и шу-ма́-са́каше ме́не П. О́на гу-за́пна и́у́ка не́го Бош. – Ме́не ма́-ви́ка́т О́ф Бош. Не́а а́-зэ́ва, а́-кла́ва и́аму, у́а́ди, ка́ј-кукуша́рнику П. На́с на́-фа́рлиа́ иу-во́даи́ша Лип.*

Кога се употребуваат едноподруго двете заменски проклитики – дативната и акузативната, редот е точно определен: напред доаѓа дативната: *Ми-гу-изе́де во́луи́ Лип. Ти-ми-си и́аи́шко, а ма́јка́-ми ви́а ми-и-на́прај Дур. Ко́га гу-за́нисба́ ца́руи́ гуи́аму, му-а́-пра́-ви́а ра́бои́иша ка́-са́каја Тм. Му-и-да́ва́т и́ари́е на́-А́ра́и́ише Ран. То́ му-гу-сфи́ и́и́луи́, а́-за́кла же́ниша Бош. Во́ а́-фа́шча ча́фка́иша и му-а́-пу́пчча на́-ме́чкаи́ша П. Му-гу-зэ́ва на́-де́цаи́ша во́луи́ и о́де и́она́ка Тп.*

Кога ќе се најдат заедно ќе и кратка заменска форма, честичката ќе редовно стои пред кратката заменска форма: *Ки-ма́-че́-ка ма́јка́-ми Бир. Ки-ми-пу́штте двé бу́рина со́л' Ран. Уи́ре ве́чер ки-го́јме и ки-та́-зэ́ваме и́е́бе Тм. Да́ј ба́ба ки-ти-испре́де П. Се́а ки-гу-зэ́ва во́луи́ Тп. Ја́с на́-а́скируи́ ки-му-тка́јам ину-ча́дгар Лип. То́ шу-ле́же, и́о к-а́-зэ́ва чу́иаша Емб. А́ј ма, на́-же́ниша-ми и́а ки-му-*

-пра́м бу́нда Дур. То́ ки-на́-ја́де *двѣше* Ран. Ти́ ки-сѣдиш *шѹка*, ки-ја́ш, ки-и́йш, ки-ни-ме́тиш, ки-ни-чи́ш, вичѣра ки-ни-пра́ш Тп. Ёла́ше са́ши ки-ва́-го́ста́м П. Ја́с ки-ви-ка́жам *ина́-ѹрика́зна*, ама ки-за́тфо́риме *вра́шше* Дур. На́-ни́ ки-му-кла́јме *ушрѹва́чка*, на́-ца́руи́ нема да́-му-кла́јме Лип. Ки-си-ѹмра́м П.

251. Кратките заменски форми редовно стојат до глаголот (т. 250) и „не се излишен плеоназам, но неопходен елемент што влегува во системот на јазикот и што врши точно определена функција на формален показател на синтактичкиот однос“³⁵.

252. За употребата на не заедно со кратка заменска форма нема ништо особено да се истакне. Партикулата за негација не секогаш стои пред кратката заменска форма. Сп.: Не́-ма уста́ва́т мо́јше бра́шја Дур. Рише́шшо не́-ми да́рце́ше во́да Лип. Не́-та́ знае Бош. Не́-ти тре́ба́т ма́јси́бри Ран. Таа́ нивѣ́сшаша́ ве́ке ше́ша, ше́ша, не́-гу испѹ́л'ва си́н-ми и́ч П. Не́-му ка́жѹва на́-шо́ Тм. Ма́јка́-му не́-а са́кала чу́йаша́ Ран. Ни́шшо не́-му си́чѹва́т (на́-чу́йаша́) Тм. Не́-му-са́ ра́бота́ (на́-димбе́л'ше) Тм. Су-мисѣ́ци не́-си гриде́л Ран.

253. За местото на сврзниците, пред сè на сврзникот да, по однос на глаголот нема ништо особено за истакнување. Тој редовно оди со глаголот: До́јди ба́ба́ша да́-сме́те Лип. Ти́шаш *ину-де́го* да́-бе́ре ѹа́рчки, да́-плѣте кушо́ј П. К'-о́гам ша́му да́-са́-скло́нам ва́ но́ш Ран.

Релативниот сврзник што: Зе́ла да́јре шу-та́паш П. Ви́книше́-ѹшо́ Гу́шшинуш шу-сф́ире Бош. Та́ чу́йаша шу-са́-руди́ла и ша́ба де́шшо са́-сиури́ле се́дум ѹуду́ни Ран. – А-зе́ваш (чу́йаша) ка́к-шу-е ша́ка, му-ѹра́ваш ле́шо се́ндек и а́-но́саш на́-но́ѹу диле́ку ме́сшо Тп.

КОНГРУЕНЦИЈА

254. Отклонувањата во конгруенцијата се карактеристични за односниот говор. Тие се условени и од расколебаноста во категоријата на родот (в. т. 134): На́-ше́бе ѹле́шаш – зе́аш во́јден ја́с, дру́ѹаша – дру́гута де́н, дру́ѹаша – дру́гута де́н. Па на́-дру́гута де́н ба́ш Лип. На́-дру́гута де́н ѹа́ уи́йшла Ран. На́-дру́гута де́н на́ра́нишо си́ашна́ла чу́йаша Тп (но: На́-дру́гјут де́н о́де, ѹа́ ша́ка. На́-дру́гјут де́н на́ве́чирша́, о́де. На́-дру́гјут де́н к'-и-изва́ш г'-и-бе́саш Ран).

Поради фактот што кај личните заменки за 3 л. едн. се јавува формата то(а) за м. и ср. род, на односнава територија се среќава и отклонувања во конгруенцијата меѓу заменката, што формално е од ср. род, и л-формата, што спаѓа во м. род: Му-про́сташ то́ Ран. То́ чу́л. То́а разбра́л шо́ ре́кле ша́а. То́ ка́шаш-де́н уде́л на́-ло́ф. То́а ка́-са́-сиу́ле ѹо́ѹуш не́-ѹу ви́шаш Лип. То́ си-ни́маш де́ца Тм. То́ за́клал идна́-же́л'ка. То́ му-ре́кал на́-чу́йаша Тп. То́ би́л ѹувида́р. То́ ко́ѹа а́-ви́шаш ша́кфа́ ле́а – па́днал на́-ре́каша на́-кра́ју. То́ си-ути́шаш се́ѹа П. Една форма за м. и ср. род се јавува и кај демонстративната

³⁵ З. Голомб, Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско) Јазична обработка, МЈ, XI–XII, 1960/1961, кн. 1–2, стр. 116.

заменка во(а), па оттука и несогласување меѓу реченичните делови меѓу заменката и л-формата: *Вó тишáл у-инá-дáржáвa. Ымáм, му-рéкáл вó. Вóа двáјсчýишир сáиши кá-сá-рáзбúдáл, сéгá знáе. Вó му-пúштáл игну-йýсмó шáму. Е, кá-дóшáл вóа, вáа му-вéле. Вóа влéгáл унáшире Ран.*

Отсуство на согласување се јавува меѓу субјектот и л-формата во сложениот предикат: *Дéтто пурáстáл, цéл мáш сá-стóрáл. Дéтто знáе кóлку йáри зéл уш-крáлцкáишa кéрка Ран. Дéтто тишáл шáму Тп. Дóшло ину-врéме прилáдáл уфчáрчито Бош.*

Во ограничен број случаи се среќава субјектот во машки а л-формата во среден род: *Имáло висóки йóриши цáрут Ран, односно субјектот во женски а л-формата во машки род во подолги реченици: Му-вéле крáлцкáишa кéрка нá-шó: „Јáс мóра дá-гý-нáјáм. Дá-ми-гáш мурнáри и йáмйур, к-óм ки-гý-йáлáм. Дéка ки-гý-нáјáм, ама дá-гý-нáјдáм. Трéба дá-гý-нáјдáм.“ – „Дáдено“, му-вéле крáлуш. Зéва йéјсéш мурнáри, йáмйóруш, óде. Óде, óде, óде, нá-шó йрисиáнишйе дéка-е шó. Óде шáму, излéгá нáгруф, ййшa. Гу-знáе, ама кáк к-у-нáе. Нéјсе. Игну-врéме му-рéкáл: „Дáли йма нйшйó шýка дá-си́йáш шóлку гýши? Ымáм йéјсéш мурнáри.“ Ран.*

Несогласување се среќава меѓу субјектот во м. род и л-формата во множина: *Е, сá-шишйáле и вишле вóа крáлут шó ши-вишле: двé цáрни и игнá-чýишa Ран.*

Отстапување од формалното согласување на реченичните делови има во еднинската форма меѓу именките од м. род што се определуваат и придавските детерминанти. Атрибутските форми од м. род се заменети со форми од ср. род. Сп.: *Гу-зéва нáјáрнуто вóл. Сиáнува лисицáишa нóшкáишa нá-нáјáрнуто вóл му-á-нáмáжува му́цкáишa. Никну́ва ину-бусй́л’ук рóсно. Нá-шéбе ину-кúп ки-ши-вáр-зáм пóгулémó Лип. Чýйáшa нé сáка цáрно – сáкáла бéло мáш. Жéншa á-нáе су-идну-чýжцó чóек Ран. Тáшкy-ши нимáше áрно зáнáт Тм. И вó – á гулémутó кáмен – шáаáй нá-йáшкáишa, му-á-скину́ва йáшкáишa нá-змéуш Бош. Му-йрáвáш лéпо сéндeк нá-чýйáшa. Ки-ми-гáдиш ину-фýстáн лéпо Тп. Дá-му-гý-фáшe мáléчкyто прáст нá-нивéсйáишa. Он á-фáшáл зá-прáсту мálто. Тáму дóшло ину-вéтер сýлно П. – Еее, мáри бáбо, шó лéпо фýстáн-е, ма нá-мóж дá-гý-зéвáм, зáшфурéна-сум нáшире Тп.*

Интересно е да се одбележи и употребата на глаголската л-форма во ср. род, независно од тоа во кој род е субјектот Сп.: *Á-зáнци́ва (чýйáшa) и му-дóшло ѓрe д-á-ушéиa Дур. Он á-фáшáл (ни-вéсйáишa) јáко зá-йрáсиу мálшo, гý-кáснáл сýлно су-зáбишe и му-пуш-чýло крáф П. Гу-фáти́ло нýку дóш, нýку гáрмишйни у-нýку йусйишйá мéсйó – нéма дéка дá-сá-склóне Ран.*

ДВОЈНИОТ ОБЈЕКТ

255. При употребата на двојниот објект понекогаш можат да бидат испуштени кратките заменски форми. Сп.: *Клáва кáзáнут, вáре жйшo, кýл’ки йрáве, а óн у-двóруш сéде и сá-мýсле Бош. Пáрво: зéвáј бáлтáкут, ýдри-ми шýка у-шйлуш, йá сéшне дá-си-óдиш дóма*

Бир. Бабайша му-испридѣла придѣнуто П. И шѣ му-служѣла сол'та навѣчирѣша Ран. И шѣка ушѣйѣла фѣртѣмѣта и жу-зѣла фусѣйѣнуѣ Тп. И ушѣѣму, ѣѣ-нака, фѣрл'ѣш чѣшл'ѣта Лип. Извѣѣше вѣѣ тифтѣри ушѣѣѣка Ран.

ПОВТОРУВАЊЕ НА ДЕЛОВИ ОД РЕЧЕНИЦАТА

256. Како средство за поголема изразност и овде се користи повторувањето на зборовите. Сп.: И *он пулѣка, пулѣка, ѿ-зѣва* (чү-йаиша) *кайи-шу-бѣше йувиѣна, надру ѿ-закѣча на-кѡјл'аиша на-йлийиш-чаиша и да-џу-нѣма, излѣзе* Емб. И *змијиша сѧ-зѧфѧи пу-гѧгѧта, пу-гѧгѧта, пу-гѧгѧта, му-сѧ-сфѧи на-йиулуи* Бош. *Арно ама, у-ѡо време, крѧлицѧиша кѣрка сѧ-рѧзбулѣла. Бѡлна, бѡлна – к-ѡмре* Ран. Повторувањето е особено често кај глаголите. Сп.: *Ткала, ткала, ткала, ткала, нѣ знаѣ да-йикаѣ, ама йѧка џу-рѣчи ѡо* Лип. *Таа нивѣсѧиша вѣке шѣта, шѣта, нѣ-џу исѧул'ва сиѧ-ми ич* П. *Ѧди, Ѧди да-сѧ-избѧјнаи уише* Ран. *Он тѣгне, тѣгне, тѣгне, си-ѧ-скиѧува йѧшкѧиша* Дур. *Мѣчкѧиша на-йѧвѧнуи пука, пука* Бош.

Во односниот говор често се повторува субјектот во 3 л. едн. и мн. Удвоениот субјект се изразува со замена (лична или показна) и именка или придавка. Двата субјекта, иако не секогаш, стојат еден до друг и тоа прво заменката, а потоа именката или придавката: *Тó пѣтлут у-бунѣишиио у-дѣоруи рѣе су-кукѣишии сѣише и рѣе. Тó дјѣулут шѣ ирѣе? Сѣки вѣчер иѣа му-бѣше рѣбѣишиа нѣ-тѣ измикарут. Е, дѣјди време тѣ гиниралут г-ѣе. Ину-дѣн шѣ мѣсле тѣ измикарут. Тѣ пѣтут – нѣкуј илѣнини Бош. И ѣе тѣ цѣрут иѣа му иѣ нѣ-лѣф Лип. Е сѣга, тѣ цѣру, шу-ѣ-имѣше иѣа иудуѣниа, дѣишло рѣи ки-ирушѣиа. Е, тѣ цѣру иуѣа сѣ-нѣл’уиѣл и зѣл, о скѣкна, к-ѣ-зѣкѣле иѣа мѣишѣѣиа и иѣа кѣркѣиа П. Ње тѣ ѣлинут дѣ-рѣиа. Тѣ чѣикут му-вѣле. Лѣри иѣлно, кѣ-дунѣсѣл тѣ дѣѣвулут иѣа му. Њди, му-вѣле, тѣ ѣскирут Ран. Тѣ приѣтѣл’ут, фѣл’уи, ѣмал нѣѣу иѣри Бир. А, ама ки-бѣе сѣѣдук мисичѣниа шу-рѣчи иѣну-време тѣ жѣнта Бош. Нѣ, му-вѣле, тѣ чѣпѣта Лип. Тѣ кѣлѣта лииѣла куиу-су-крѣл’а. Вѣ мѣишѣѣиа и та кѣркѣта, иудуѣниа, сѣиуѣле нѣ-врѣиа. Е, му-рѣкла, тѣ бѣ-бѣта. Е, ама тѣ бѣбѣта му-рѣкла иѣа ка. Тѣ чѣпѣта му-вѣле нѣ-нѣѣо. И кѣ-ѣу-жѣнѣл дѣишиио тѣ нивѣстѣта си вѣле. Тѣа нивѣстѣта вѣе шѣиа . . . Тѣа жѣнта нѣѣу нѣ рѣбуиѣла П. Тѣ чѣпѣта му-вѣле. Тѣ чѣпѣта шу-сѣ-рудѣла и тѣ дѣтто сѣ-сѣиурѣле сѣдум ѣудѣни Ран. Тѣа дѣскалицѣта му-рѣкла Тп. Му-вѣле тѣ дѣтто Лип. Тѣ сѣлто нѣмѣло вѣѣа. Тѣ дѣдудо вѣе усѣѣре П. Нѣ-друдѣјуи дѣн тѣ цѣбѣта к-ѣ-бѣе крѣлѣкѣиа кѣрка. Тѣ чѣпѣта шу-сѣ-рудѣла и тѣ дѣтто сѣ-сѣиурѣле сѣдум ѣудѣни. Нѣ ѣѣо нѣ удѣѣрзѣва кѣди-нѣа тѣ дѣтитѣ. А тѣ дѣтто иу-нѣѣо Ран. И тѣ дѣтто му-вѣле Бир. Тѣа вулѣѣте нѣ-мѣжѣи дѣ-сѣ-сѣиѣи. И сѣише сѣ-ис-илѣишѣле тѣа тувѣрте. Нѣише srrrѣи тѣа мисѣрте Бош. Си-вѣл’ѣи тѣа л’ѣѣта шу-бѣле иѣа му. Су-крѣлуи сѣ-дублизѣле тѣа Ѧрѣпите Ран. Си-ѣрѣдѣи тѣа лѣшутѣѣте Тп. К-излѣзи – ѣѣма тѣа мѣските, тѣа кѣјнѣта – аоуууууу! Бош. Тѣа жѣјнте си-рѣкле П. Тѣа иу-сѣи иѣри, тѣа дисѣ-гите, к-усѣиѣнѣи иѣнѣа ка Ран. Тѣлку време тѣа итѣрвите нѣ-ѣ-сѣкале иѣа иѣмѣлѣчкѣиа нивѣсѣи Рак. Тѣа бурѣнта иѣишле иѣа му Ран. Тѣ*

[illegible]

Директниот и индиректниот предмет не само што се удвојуваат со кратките заменски форми од личните заменки туку често се удвојуваат и со номинативни заменски форми: Гу-ййййй то вълут. Лисййййа сёки гён јаде уй-то мёдут. Вйкниййе-гу то дјаулут. И то даулут шй-думбаше си-гу-йма. Ёдри нй-то-даулут. Гу-зйбери то даулут. Сёга му-е-сйрй уй-то дјаулут. Ину-дйулицйа су-то даулут думбйл . . . Бош. Плйче, то бусйл'кут гу-ййле Лип. Вйа гу-зёва то чёлу. Му-вёле нй-то стапу. И гу-зёва то стапу П. Жёнийа анди гй-йумбёгне нй-мёне, йумбёгна нй-то прийтёл'ут. Шб шйййкма-му-е нй-то нёмйут? Ран. И гу-фйрл'а вйлкуйй нййше у-изёрййо то кйпут. Му-вёле нй-то измикарут. А она живе, му-вёле, нй-то брмйан Дур. Ма то лбйут гу-сйй-вйле нй-йинцёрййа Тп. Тй шйпкйта уй-ййриндйфил'уйй гй-й! Дур зёвйй цйруйй гй-му-й-гйге та шйпкйта нй-нёго и гйвййййем – йррр, сй-сйбори йрбсо. Сй-йикнйва у-тй вудинйцйта Бош. Сй-нйййва уй-тй вбтта . . . Сй-кйчйва нй-тй тупблтй узббра. К-й-ййгниййе тй тупблтй. Ё-лийе, лйе тй тупблтй . . . Сй-нййи ут-тй вбтта . . . Лип. Му-сййиснйва йрдй-ййа су-тй тбрбйта и йушчй вбда. Ё-зёла тй вйлнйта и уййййла г-й-ййсе крйвйййа. У-тй дйпкйта йй бйла иднй-вишчёркй. А тй чёлта шу-ййгнй-ла ййму, й-нйййл цйруво сйн. У-нй-гёдуййо кййкйййа к-ббме, йри-тй пудуёнта. Д-й-дунёсиш йука тйа вишчёркйта, бйбйййа, ёрнйййа бйба. Му-и-зйнёсфй (бчййе) нй-тйа вишчёркйта. Е сёга, йб цйру, шу-й-имйше тй пудуёнта, ббйло рёй ки-йрушёййа. Е, йб цйру шузй сй-нйл'ушйл и зёл, о скбкна, к-й-зйкбле тй мйшчёйта и тй кёркйта. И йб си-й-зёва тй лйрта. У-тй снй-му, йридёле йрийтёл'ки П. Ё-фйрл'а тй умйта . . . Ймйло нй-тй чёшмйта инй-висбкй шуйблй. Сй-кйчйва нй-тй тупблтй. Кбй ки-вйде инй-чйййа, ама лёйй бйла тй чупйта. Ё-зёва тй чупйта. Ббйе вйкййе-й тй чупйта и цйрниййе. Е, сёа, сй-кйчйва, нб кбй сй-кйчйва, јй сёа – дисйгйййе су-лйри ййму, у-тй прйзнйта бйка. Пбйе, гй-ми-й тй тфббйта рйса гй-сй-сйббрым идну-йбб Ран. Му-й-гйва тй згрйнта Дур. Тблку време ййййа ййййрвиййе нё-й-сйкйле тйа пбмйлечкйта нивёс-ййа. И бни му-рёкле нй-тй пбмйлечкйта ййййрвй, нй-тйа нивёстйта Рак. Му-гу-йушйййа то кучйто. Дй-зёва то жйтто гй-ни-гу-фйрле нй-нйс,

и́и́а кил'ки́и́е на-и́е́бе да-са-на́ја́ш. Гу-зе́ва то́ жи́тто – на-куко́шки-и́е, и-зе́ва и́и́а кил'ки́и́е на-ку́чи́и́о. Ка́жи шо́ бе́ше то́ смива́тто? Са-и́ури то́ про́суто. К-а-вја́нва су-то́ да́рво Бош. Ки-до́е ре́ш на-то́ се́лто д-о́де, а и́а ва́ чу́йи́и́а са-ка́йи́ла . . . И му-ве́ле, ка-гу-ви́де то́ се́лто ле́ио. Гу-на́о́жца то́ де́дуто шу-би́л П. О́ји́е ви́ка́и́е-у то́ де́тто де́ зре́де Ран. Е, му-ве́ле, о́ди на-то́ изе́руто. Шо́ му-са-слу́чи му-ка́жува на-то́ де́тто . . . Дур. То́ де́тто гу-ви́жца ма́йка-му . . . Бир. И-зе́ва тиа́ дука́тите шу-и-и́ма́и́е и́а . . . Бош. Ја́, и́а у-тиа́ вуло́јте . . . Лип. Ак на-мо́јш да-ма́-и́ру́говори́ш, тиа́ му́рнарите́ ки-ми-и-га́диш измика́ри на-ме́не Ран. Да́-зе́ва и́о́ жи́и́и́о да-ни-гу-фа́рле на-на́с, тиа́ кил'ките на-и́е́бе да-са-на́ја́ш . . . Гу-зе́ва и́о́ жи́и́и́о – на-куко́шкии́е, и-зе́ва тиа́ кил'ките – на-ку́чи́и́о Бош. И на́ра́ни́о и-и́ривика́ле тиа́ чу́пите. Му-ве́ле на-тиа́ же́јнте. И-фа́и́и́а тиа́ ко́ските Лип. Уи́и́и́фа тиа́ чу́пите П. И-фа́рл'а ко́скии́е у-ба́фча́и́а, са-чи́не се́ и́ринга́фел' тиа́ ко́ските Ран. На-тиа́ по́ртте ки-ви́книш ку́шу-и́е́шел Тм. И вле́гла ба́ба-и́а, учис́и́ла тиа́ ка́ли́вите . . . Ако и́а́гна́и́ш тиа́ че́јлите уи́-и́е́ру-нуи́, и́уза́ј к-а-зе́ам да́ска́ли́ца́и́а. И-на́о́жца тиа́ ка́ли́вите . . . Тп. Тиа́ две́те и́и́а́рви зе́ва и-уи́е́и́а Рак. Та́а а́ку-и-ро́де тиа́ де́ца́та, не́а к-а-уи́-фа́рл'а́и́. Тиа́ де́ца́та у-и́на́-ма́ла́и́шка и-кла́вайи́. Му-ве́ле ца́руи́ш на-тиа́ де́ца́та. Му-ве́ле . . . на-тиа́ де́ца́та Лип. А́рно ма, во́а и́а́ о́де су-тиа́ а́па́и́и́нта Ран. – Да́-гу-зе́м во́а фла́ринут . . . Му-зе́ во́ фла́ринут Бош. Во́ пе́сукут, му-ве́ле, ва́ и́укра́ј-ре́ка се́де. Во́а ца́мут ки-гу-на́ј-диш за́де уи́-и́инце́ри́и́а Ран. Ај, си-ре́ка́л, да́-а́-за́и́а́л'а́м ва́ ка́пи́нтааа. А-за́и́а́л'у́ва ва́ ка́пи́нта ба́зим да́-са-си́о́и́ле. Ва́ зми́јта ја́с а́-изва́ду у-д-о́гнуи́ . . . Ја́с а́-изва́ду ва́ зми́јта у-д-о́гнуи́. Же́но, у́рви-са́, ва́а угу́ринта да́-и́уми́ниме, и́а се́и́не и́а ки-са́-ска́чиш. А́јде да́-уи́фори́ме ва́а вра́тта Бош. Ва́а и ва́а ра́бо́тта, му-ве́ле. Лип. Ко́ј к-а́-на́јде ва́а че́ла́та ину-и́ре́га́ч ли́ри ки-му-га́м. П. А, бе де́и́е, за́и́и́о и́и́ не́ и́и́и́а́ш: ва́ же́нта за́шо́ ва́рза́на-е? Ва́а ка́рпа́та ца́рна – на́ве́чер к-о́диш Ран. На́, ва́а курде́лта! Дур. Е, ки-ви-а́-га́га́м ва́ о́фца́та да́-за́ко́ли́и́е . . . Тп. Де́ка гу-но́сиш во́а де́тто? Бош. Удде́ка гу-и́ма́и́е во́а де́тто? Ран. У-д-во́ ка́шл'а́јни́то но́гу, са́-уи́ла́и́и́ле о́фци́и́е Тп. Шо́ ки-си́ора́м ја́с а́ко во́ га́рни́то би́ни́ца а́-ис́и́а́м? Дебр. Ви́а ја́јца́та на-ме́не ки-ми-и-га́јш! Бош. На́-ви́а де́ца́та, и́а му-ве́ле, ва́а а́ку-ро́де и́а́кфа́ ра́бо́и́а, ки-му-кла́јме ину-ку́че и ину-ма́че. Ви́а де́ца́та и́фо́ј-са́? Ки-му-ме́и́а́м на́-ви́а де́ца́та и́у́ка Лип. Слу́шај, ви́а де́ца́та у-уи́ре у́ча́и́. Та́м би́ле ви́а де́ца́та шу-ја́де́ле. Д-о́м да́-изва́м у-д-ви́а бу́р-и́нта со́л'. Да́-му-га́јме на́-во́а на́и́јут ку́чи́а́ч и́ари, му-ве́ле, не́к-си́ о́де. Ко́га и́а́му о́де да́-ви́де, ко́га и́у́ле, е́во-гу́ во́ не́мут Ран.

ПРОСТИ РЕЧЕНИЧНИ ИСКАЗИ

257. Од познатите средства за изразување на простите реченични искази прашалната честица ли самостојно не се употребува. Сп.: И́маи́ш ниве́си́а? Ран. На́у́чи ни́и́и́о? Бош. Са́ка́ш да́-си́-о́диш? Бир.

За негирани прашања ли се комбинира со не – нели: Не́ли су-ре́ш? Лип. Па́ри и́ма, не́ли? Ран. Ме́гутоа, и во негираниите пра-

шања се среќава отсуството на честицата *ли*. Сп.: *Нé знáјш бѣи гáздáшa ки-ни-умре?* Бош. *Е, нѣа нé-ѣи рикóме гá-нá-зéвáш нѣишo?* Дур. *Нé-ѣи-е жáл' ѣбóлку зá-мéне?* П.

Покрај нели се јавуваат и формите *нали* и *мали*. Сп.: *Излéгла ѣá ѣудуéнѣа цáрѣца, нáли?* П. *Мáли нé-сум куѣу-вáс сѣáл'ко јáс?* Лип.

Дали: *Дáли бѣло кáсмéѣ рибáр су-крáлцка кéрка гá-лéгне?* Ран. *Дáли ѣмáш мáјка?* Тп. *Дáли у-ѣрáво-е?* Бош.

За изразување разни емоции често се употребуваат честиците: *е*, *и*, *ај*, *а*, *ја* и др. Сп.: *Е, усѣáјѣе-у чóикуѣ!* Ран. *Е, кáк к-умрáм?* Тм. *И, шчó вá вáлна?* П. *И, гéка-е жéнѣа?* Рак. *Ај г-исѣулиме шó ѣма?* П. *Ај гá-си-óјме гóма!* Бош. *А, ѣáка-е рáбóѣѣа?* Лип. *А, ѣáрѣи, сéсѣро, ѣáрѣи* П. *Јá-и, ѣу́к-сá ѣáрѣе!* Ран. *Јá, ѣáѣку-ми вудинчáр гóе ѣука!* Лип.

ИЗРАЗУВАЊЕ НА ПОСВОЈНОСТА

258. Во врска со употребата на предлозите *на* и *од* за изразување посвојност, образувањата со *на* се обични. Сп.: *Си-á-ѣу́ле чи-кѣјкáѣа нá-бáбáта* Лип. *У-сáѣе цáрни шу-бѣ́ле чуѣáѣа нá-крáлут му-сá-рудѣ́ла бéла и лéа* Ран. *Сá-нáјáжѣáѣ ѣрóзде и óгáѣ нá-кáлѣвáѣа нá-пáндáрут* Тм. *И ѣáѣку-му нá-чупáта излéгáл и сá-зéле* Тп. *Вó-е сѣн-му нá-Вáнчо* Емб.

Многу ретко се среќава посесивна употреба на предлогот *од*, место стариот посесивен генитив-датив сп.: *Вó гéѣе е уд-Марко, нé-е уѣ-ѣó мáш* Лип. – Образувањата со *од* за орпеделба по припадност се од типот: *стапалка од елен*. Сп.: *Тáму нáјгóме уд-éлeв игнá-сѣáѣáл'ка* Лип. *Дáј-му лѣсѣа уд-зéл'ка гá-јáге* П. *А бре ѣи-г-á-сáм кóжа уд-лисѣца зá-бýнда* Дур. *И игну-гéн нáѣáл игну-сигéло уд-врáпче* Бош.

СЛОЖЕНИ РЕЧЕНИЧНИ КОНСТРУКЦИИ

Приредени реченици

259. Начинот на сврзувањето на речениците. – Од приредените сврзници се среќават: *а*, *ама*, *ами*, *а пак*, *и*, *или-или*, *ни-ни* (*ниту-ниту*), *па*, *пак*, *само*.

Копулативни сврзници се: *и* и *па*. Сврзникот *и* се употребува најчесто од сите приредени сврзници. Сп.: *Уѣре вéчер ки-гóјме и ки-ѣá-зéвáме ѣéбе* Тм. *А-зéла вáлнáѣа и уѣѣѣшла г-á-ѣáсе крáвáѣа* П. *Лисѣáѣа излéгла нá-ѣáѣуѣи и лигнáла* Дур. – Сврзникот *па* се среќава знатно ретко: *Јáс уг-óгнуѣи ѣá-извáду, па óкуѣо ки-ми-гý-из-вáјш?* Бош. *Пáрво: зéвáј-гý бáлѣáкуѣи, ўдри-ми ѣу́ка у-ѣѣлуѣи, па сéѣне гá-си-óдиш гóма* Бир.

Од адверзативните сврзници: *а*, *ама*, *ами*, *а пак* и *туку*, често се употребуваат само првите два: *Дéѣѣо сéкуј гéн рѣ́би му-нóсе, а*

и́а̄ уу-игна̄-џра̄сӣ лири му-дава Ран. Ваа и-уи́ика̄сала, а и́а̄ не-а̄ уи́и-ка̄сале неа̄ ка̄кфа-е П. Клава ка̄занӣш, ва̄ре жи́ӣо, ки́л'ки и́ра̄ве, а он у-дво́руӣ седе и са-ми́сле Бош. – Јас ки-и́и-и-субе́рам (о́фицӣе), ама и́и-на́јарнуӣо ја̄гне на-ме́не ки-ми-џу-да̄ш Лип. Слу́шја̄, бе де́ӣе, ки-и́и-ка̄жам ни́ӣӣо, ама ки-ма̄-слу́шја̄ш Ран. Јас ки-ви-ка̄жам ин̄а̄-и́ри-ка̄зна, ама к-и-за̄и́фори́ме вра́ӣӣе Дур. – Покрај ама се употребува и ма: На̄у́чи игно̄ и́о́јке, ма не-му ка̄жу́ва Бош. – Ами: А бре шо к-о́дам су-не́го да̄-са̄-да̄вам, се́ки де́н да̄-му-но́сам уу-двѐ ја́џа и да̄-ми-да̄ва двѐ ли́ри, а́ми не зе́м ину-џуле́м ка́мен – а да̄-му-си́ора̄м у-џла̄ва̄-и́а, г-и-зе́м са̄ӣе за̄ин̄а̄ш!? Бош. – А пак: На̄-ко́јна са̄-ска̄чи́а, ки-до́е ре́ӣ на̄-и́о се́лӣо г-о́де, а па ва̄ чу́ӣа̄ӣа са̄-ка̄и́ӣла на̄-ре́ка̄ӣа П. – Пак: А-зе́ва кучи́а̄ӣа, и́ра̄гнүва̄ӣш, о́да̄ӣш, во па́к си-зе́ва ко́јна̄ӣа си-и́а̄се Ран. – Туку: За́шо и́ӣ не о́диш, ту́ку она̄-о́де? П. А и́ӣа, не г-а̄-чи́ӣе бо́чфа̄ӣа, ту́ку г-а̄-за̄и́фора̄ӣш (ни́ве́сӣа̄ӣа) на̄и́ре ӯ бо́ч-фа̄ӣа Рак.

Дисјунктивните реченици се сврзуваат со сврзниците: или-или и ни-ни (ниту-ниту): Или ка̄жи и́ли к-у-ра̄шү́ка̄ме ма̄бе̄ӣуӣш Бош. – Не мо́же ни г-о́де, ни да̄-си́а̄не, ни ни́шчо П. Ни́ту и́а̄и́ку-и́и би́л суди́а ни́ту ма́јка̄-и́и, а ја́с ки-би́дам суди́а Бош. – Покрај или се употребува и сврзникот исе со исто значење: За̄-да̄рва к-о́јш и́се за̄-во́да к-о́јш? Лип, а сврзникот ни-ни може да се јави и во форма не-не: Ко́га о́да̄ӣш не бу́нда и́ма не ри́би и́ма Лип. Не уче́на не бра́шно ви́шла и́а̄ Лип.

За ексклузивни реченици се употребува сврзникот само: Та̄и́-ку-му у́мре, ма́јка̄-му у́мре, са́мо изми́ка̄ри и́ма Ран. Јас ја̄гн̄ӣӣо ки-в-џу-да̄м, са́мо и́ро́ ло́ј ки-ми-уси́а̄ја̄ӣе Лип. Не-а̄ са́ка чу́ӣа̄ӣа, а-са́ка са́мо не́јна чу́ӣа П.

Подредени реченици

260. Подредениот сврзник да и овде има широка употреба. Со финално значење често се употребува сам. Сложениот сврзник за да има сосем ограничена употреба. Сп.: Ма́јка̄-ми-е и́а̄ шу-ле́же и́ри-и́а̄и́кӣӣе за̄и́ӣо ка̄ска̄ндиса̄ја се́сӣрӣӣе и ба́ба̄ӣа и же́нӣа-и́и за̄-да̄-н-а̄-зе́ва̄ӣе ма́јка̄-ми Лип.

261. Од темпоралните сврзници познати се: кога, дур, ка̄, шу. сп.: Ко́га ба́ра̄ја, ли́рӣе са̄-ли́ӣеа на̄-че́јӣӣе Тм. Ко́а си-до́ӣле на́јнӣе, а̄-ви́жја̄ӣш чу́ӣа̄ӣа Дур. Е, се́сӣро, дур-и́а̄-кла̄м на̄-ра̄ка, ја́ска зна́м П. Не́ма ни́куј г-изле́зе уи́ӣу́ка дур-г-а̄-сфа̄рӣа̄м и́рика̄зна̄ӣа Дур. Ме́ч-ка̄ӣа ка̄-џу-ви́шла (чо́ику), са̄-уи́ла̄и́ӣла П. Ка̄-вичи́ра̄ле, и́урли́нкӣӣе му-и-да̄ӣле на̄-же́нӣа Ран. Де́ца̄ӣа ка̄-чу́ле и́а̄ка, но́шк̄а̄ӣа си́а̄нүва̄ӣш Лип. Не, и́ӣ ре́чи о́дма шу-за̄ра̄жна куби́лӣа Бош. Шу-џу-ви́шла (де́ӣ-ӣо) – џу-за̄л'уби́ла Ран. Шу-са̄-ка̄чи́ла у-ко́ла̄ӣа и си-изби́га̄ла, си-уи́ӣшла П. – Многу ретко се јавуваат и сврзниците дудека и чим. Сп.: Дуде́ка и́ӣдо́а – са̄-за̄мра́чи, дуде́ка уи́ӣдо́а – се́ӣи же́нӣа Бош. Да́ј да̄-ви́дима ч̄и́м-е и́а̄ка Бир. Ч̄и́м џу-ви́ди и́о, џу-се́ӣа̄л ... Бош.

262. За сврзување на начински реченици се употребува сврзникот ка̄т шу. Сп.: И он си́а̄нва и́уле́ка-и́уле́ка, а-зе́ва (чу́ӣа̄ӣа)

кѣт-шу-бѣше ꙗвиѣна, на́гру ѿ-зѣка́ча на-ѡлиѡишчѣѡа и гѣ-ѡу-не́ма, излѣзе Емб. Нѡиѡо не́-му сичу́вѣѡи (на-чуѡиѡа), ѿ-зѣвѣѡи кѣт-шу-е ѡа́ка, му-ѡра́вѣѡи лѣѡо се́ндек и ѿ-но́сѣѡи на-но́ѡу дилѣку ме́сѡо Тп.

263. Обични се декларативните сврзници: дека, оти, шу. Сп.: То не́-ѡу исѡу́л'ва ѡч де́ка ле́же П. И му-ѡушѡа на-ѡа́руѡи ѿбе́р ѡти чуѡиѡа ѡ́мра Дур. О́на зна́еше ѡти зна́е ѡ́смо Ран. Не́ зна́ѡи ѡти гѣз-гаѡа ки-ни-ѡ́мре Бош. То́а слѡ́ша угѡ́ре шу-мла́ска ме́чкаѡа, шу-ја́де кру́ши Тм. Ки-му-ка́же шу-зна́е ѣ́зик и к-ѡ́мре Бош. И ѡу-ѡу́ле шу-са́-мѣ́че геѡиѡо ѡа и му-ѡумо́ѡѡл фи́л'уѡи Бир.

Покрај зашо (зѣшо) како каузални сврзници се употребуваат и сврзниците: дека, оти и шу. Сп.: Таѡ́ку-ѡи ни́маше а́рно за́наѡи, за́шѡ кра́деше, а ѡа́ка ѡа́гна на-ло́шѡуѡи ѡаѡи Тм. Тро́ ло́ј ки-ми-усѡѡ́ѡѡе гѣ-си-и-на́ма́чка́м но́јсѡе, за́шѡ ми-исѡука́ѡа уг-но́ѡу ѡаѡи Тп. Са́-из-ме́на, зна́ѡи, гѡ́ла де́ка са́-каѡе́ше П. И ѡу-ѡаѡуѡи де́к са́-кла́вѣше, ѡа́р-ча́ше ко́јнуѡи, му-са́-ѡи́фѡри ѡ́сѡѡѡа, ѿба́лкуѡо му-ѡа́гна уг-ѡ́сѡѡѡа и чуѡиѡа ѡ́ѡѡѡи Дур. Ма́шче́ѡ-ми ѿ-за́кла кра́вѣѡа ѡти ѓре́ѡѡ ка́ѡ-ѡе́бе гѣ-ми-ѡ́реѡи П. „Та́ка и ѡа́ка“, му-ре́кле и ниѡиѡо не́ наѡ́ра́вѡ́ле на́-браѡи-му ѡ́ти бѡ́ле крѡ́ѡи, а! Рак. Се́ѡ, шу-му-ѡу-изе́де во́луѡи, ѡ́на ѡа́а ра́боѡа му-ѿ-сѡѡ́ри (на́-ва́лкуѡи) Лип. О́н-е крѡ́ф шу-ѡи́ѡе Ран. Чуѡиѡа, ма́лѣ́чка шу-бѡ́ла, са́-изла́ѡ́ла Дур.

264. Најчести условни сврзници се: ако и да. Сп.: А́ко ѡ́маѡи ѡа́ри, ѡа́-са́ка́м за́-же́на Ран. Ки-ѡѡ́-наѡ́рам и ѡе́бе ѡа́ка а́ко са́каѡи гѣ-са́-ка́ѡиш и ѡи́ П. Ки-са́-сѡѡ́риш е́лен а́ко ѡи́ш ѡиѡиѡ́му во́ѡа Лип. Мо́ра г-ѿ-за́гѡи́ниш (чуѡиѡа) а́к са́каѡи су-ме́не гѣ-ѡ́ѡѡиш Дур. Ме́не гѣ-ма́-зѣвѣѡи, ки-ѡи-ѡи́ка́м ину-ча́ѡѡ саѡо а́скер гѣ-ѡу-ѡу́криш Лип. Ка́-мину да́-ѡу-сѡи́йсѡѡм, во́ѡа ки-ѡу́шча́м П.

265. Сврзникот ако се употребува и со концесивно значење: И ме́чкаѡа, а́ко-е ме́чка, ама за́ѡдѡѡи са́-ѡи́лаѡи – воууу, ско́кна Бош. Не́ма гѣ-бе́ѡѡи! А́к-са́ геѡѡѡа мо́ј, ама сѡ́ре́каѡа ѡи́ѡѡа-е Лип.

266. Како релативен сврзник најширока употреба има сврзникот шу. Сп.: А ѡа́ че́лѡа шу-ѡа́ѡѡла ѡа́му ѿ-наѡиѡл ѡа́руво сѡн П. О́ѡе са́-ѡбличу́ѡа у-ни́ѡисѡи́ѡѡѡѡѡе ру́ѡи шу (=со кои) са́-ѡи́-ча́ле Ран. За́шѡѡ во́ѡа шу (=каква шѡо) за́ѡѡеѡи гѡ́ѡѡе ни́ѡа, во́ѡа не́-ѿ-слѡ́ѡѡе? Лип.

Л Е К С И К А

Л Е К С И К А

ПОГЛЕД ВРЗ ЛЕКСИЧКИОТ СОСТАВ

267. Овде ќе се задржиме на потипичните лексички дијалектизми, ориентирајќи се спрема Прашалникот за собирање дијалектолошки материјал за македонскиот дијалектен атлас.

Во областа на лексиката сврзани непосредно со човекот (неговото тело, физичките и психичките особини и болестите и лекувањата) како дијалектни се: **ва̋р** Емб 'теме', **о̋бра̋с** 'предниот дел од главата', **ли̋це** 'образ, едната страна', **кли̋па̋ло** Ран 'кожниот дел што го затвора окото', **шупе̋л'ка** 'носница, ноздра'; за 'јаболкото на грлото' се среќаваат два термина – **ко̋ска** Емб, Лип, и **га̋ргал'ка** Ран; **куле̋но** Емб 'зглоб'; **и̋кра** 'дебелото месо од коленото до глуждот' Емб, Ран; **сфи̋рка** 'писка' Лип; **ми-са̋-се̋мне** Лип 'ми се чини', – **ве̋га пӳле** Ран 'кривоглед, шашлив', **га̋мба̋ф** Ран 'грбав'; за 'бабуњосан' има три збора – **пӳфл'усан** Емб, **на̋дуен** Ран и **на̋туфка̋н** Лип; **ша̋рен** Лип 'дамчест', **ма̋лче пи̋та̋ј** Ран 'подмолен човек', **пра̋ста̋пеа** 'чекор', **висучи̋на** Емб, Лип, 'бој, раст' – **чи̋ми̋чук** Ран 'јачменчок' и **чи̋чими̋чук** Лип; **ма̋сли̋на** Лип 'младеж на лицето', **пи̋ла̋фка** Ран 'плюска', **зра̋нче** Лип, Ран 'мозолче', **сма̋ргул** Емб, П, Ран 'мрсул', **бли̋ди̋ца** Ран 'жолтица', **бра̋ве** Лип, Ран 'блада', **ри̋пе са̋** Лип, Ран 'чеша се'.

Дијалектни зборови има и во врска со облеката и обувањето. Сп.: **зӳна** Емб 'тесен женски појас во бои', **па̋зӳва** Ран 'градник' **сли̋чити̋на** Лип, Ран 'премена, промена', **гӳшка** Емб 'калец', **та̋рли̋ца** Емб 'објало', **пин̋чи̋на** Емб, Лип 'подметки, подлошки'.

Називи во врска со куќата и нејзиното уредување: **кро̋сно** Ран 'заврница за врата', **на̋шта̋рпи̋ца** Лип 'направа за ловење глувци'; – **бӳкло** Емб, Лип 'дрвен сад за носење вода', **ма̋тра** Лип, Ран 'алуминиумски сад за вода', **кӳтле** Емб, Ран 'сад за толчење лук и др.', **че̋клен** Емб, Лип 'рачка од нож'.

Термини од областа на исрханата: **ви̋тка** 'краешник', **чи̋нчи̋кен ле̋п** Лип, Ран 'пченкан леб, пченкарен леб', **ки̋л'ка** Емб, Бош 'обреден леб', **ма̋ка̋ло** Емб, Лип 'каша', **тур̋ни̋ка** Ран 'вид јадење од пченкано или пченично брашно', **дуб̋арли̋на** Емб, Лип 'цимиринка, пршка', **ма̋сло** Емб, Лип 'маслиново масло', **ма̋с** 'овча или кравја маст', **по̋ткфа̋с** 'кисело млеко', **со̋к** Емб, Лип 'расолница', **кл'ӳка** Лип 'врие'.

Лексички дијалектизми сврзани со обработката на земјата: **дѐрек** Ран 'меѓа', **чѐп** Лип 'цресло', **увѝпче** Емб 'руда, дрвото што ја сврзува колата за јаремот', **врѝзвѝл'ка** Емб 'јажица', **жнѝте** Лип, Ран 'жетва'; за 'рачна воденица' постојат два назива – **бунгѝрцки кѝмѝјна** Емб и **рѝснек** Лип, Ран; **бѝба** Ран 'прплица', **кл'ѝкѝрдѝшки** Ран 'делот од воденицата што покажува дали има жито за мелење', **грибѝчка** 'гребло', **прѝкус** Ран 'сеното од второто косење', **кри-вѝло** Емб 'заграб сено'.

Називи од областа на занаетите: за 'дрвото со кое се стѝѓѝ или олабавува основата на разбојот' има два збора – **тигѝчка** Емб и **пуврѝтѝло** Лип; **клѝмко** 'клопче', **пила** Лип, Ран 'направа за острење', **брѝца** Ран 'голема пила', **зѝсек** Лип, Ран 'јатор', **сѝдло** Лип 'наковална'.

Дијалектни зборови во врска со домашните животни и сточарството: **пѝше** Емб 'ждребе', **пѝрлица** Лип, Ран 'магарица', **тил-ѝчка** 'јуница'; **пѝрвижнѝчка** Емб 'првостинка' и **пѝрвѝрка** Лип, Ран; **рѝчка** Лип, Ран 'рилка, чурилка, чурило', **бѝрка** 'боде', **гѝрте** Емб 'рже (за куче)'; – **сѝнек** Лип 'дрвен сад за течност', **мѝтка** 'бутин', **чѝрило** Емб 'маткало', **гѝга** Лип, Ран, Бош 'крлук'.

Диви животни, лазачи, инсекти: **слѝпо врѝпче** Лип 'лилјак (*Vesperugo noctula*)', **лигѝфец** Емб 'вид полжав (*Helix i Limax*)', **дуж-цѝрка** Лип, Ран 'дождеалец (*Salamandra maculosa*)', **жигѝвица** 'стоногалка (*Tulus terrestris*)', **цѝрица** Емб 'матица, пчела штонесе јајца', **смѝрдѝлива пчѝла** Емб 'трут'.

Термини во врска со птиците: **клиѝфа** Емб 'колве', **гѝчка** Лип, Ран, 'јадец', **душидѝрво** Емб 'клукајдрвец (*Pendrosopus*)', **кѝк** Лип, Ран 'кукавица (*Cuculus canopus*)', **пѝтпѝдѝшка** 'потполошка (*Coturnix communis*)', **грѝзнѝло** Ран 'гнездо, седело', **чѐп** Лип, Ран 'клун'.

Лексички дијалектизми има особено многу од областа на растителниот свет. Сп.: **рѝшка** 'сува прачка', **згрѝш** Емб 'глужд на дрво', **дѝне** Емб 'пупи', **јѝска** Ран 'трат (*Polyporus fomentarius*)', **жѝб-нек** Лип 'мов на камен покрај вода (*Muskus*)'; за 'јатка' постојат два назива – **кѝфтѝца** Емб и **кѝпка** Лип; **бурлиѝка** Ран 'бор (*Pinus*)'; за 'бршлен (*Hedera helix*)' има два збора – **брѝшлѝка** Ран и **шкрѝва** Лип; **рѝмѝн** Лип 'вртипоп (*Matricaria chamomilla*)', **бѝли ѝчи** Емб, Лип 'боливач (*Authemus nobilis*)', **мѝтла** Емб, Лип 'вреж (*Tamagix gallica*)', **грашна** Емб 'граор (*Lathurus*)', **турица** Лип 'пиреј (*Agropyrum repens = Triticum repens*)', **вритѝнце** Емб 'синчец (*Centraurea cyanus*)', **чѝшле** Лип, Ран 'чесен, одделен дел од главица лук', **чѝшка** Емб 'лута пиперка', **штѝвер** Лип 'штавеј (*Rumex*)', **блѝгѝшка** Лип, Ран 'јаготка (*Fragaria*)'; за 'мешунка' има три термина – **шѝпка** Емб, **шѝшка** Ран, **шѝрка** Лип; за 'сончоглед' (*Helianthus annuus*) има два збора – **ѝгри слѝнце** Емб и **слѝнчуцфѝт** Ран; **чинѝчка** Емб 'пченка (*Zea mays*)'.

Дијалектизмите во врска со релјефот, метеорологијата, хидрографијата и разни природни појави се малобројни. Сп.: **гѝрп** Ран 'срт', **сулиште** Ран 'слатина'; – **виѝјѝвица** Емб, Ран 'виулица', **стрѝла** 'гром'; за 'виножито' има два збора – **пѝјѝс** Емб, Лип, и **вино** и **лѝп**

Ран; дърча Емб, Ран 'сињак'; – мѝл' Лип 'тиња'; – ѓдгри сланце Емб, Лип 'исток', зајди сланце Емб, Лип 'запад', цѝвре Лип 'омарнина'.

ТУЃИ ЗБОРОВИ ВО ЛЕКСИКАТА НА КАЈЛАРСКИОТ ГОВОР

268. Најголем број заемки се од турскиот јазик кој бил посредник и на арапските и на персиските зборови и изрази. Голем дел од нив се општопознати и затоа ќе ги приведеме само поинтересните. Сп.: **арк** Лип, Ран 'јаз' (тур. ark), **бајама** 'бадем' (Prunus amygdalus) (пер. badem), **бичкиница** Лип 'стругарница' (од тур. biçki), **бузѝа** Емб, Лип 'изеслив' (тур. boğazlı), **гаул** Лип 'кавал' (тур. kaval), **гърклѝк** Лип 'грклан' (тур. girtlak), **даул** Бош 'тапан' (тур. davul), **даулѝа** Лип, Ран, Бош 'тапанар' (тур. davulcu), **ѓол'ѝак** Ран 'бара, вир' (тур. gölek), **ѓонѝе** Ран 'детелина' (тур. yonca), **ѓундул'укѝа** Ран 'надничар' (тур. gündelikçi), **зѝр** 'отров' (пер. zehir), **сапсаѝлина** 'зарделија, вид кајсија (Prunus pseudoarmeniaca)' (пер. zerdali), **иргил'ѝа** Емб, Лип 'коњар' (од пер. hergele), **коѝак** Ран 'заграб сено' (од тур. kosa), **ка̀р** Ран 'голина' (тур. kgr), **ка̀рѝбурчук** Ран 'граор (Lathurus)' (тур. kağa = црн + burçuk = грав), **ка̀сабаѝа** Ран 'граѓанин' (арап.-тур. kasabali), **музаѝвѝрин** Емб 'клеветник, поткажувач' (арап. müzevir), **мѝтла** Лип 'кујна' (тур. mutfak), **мѝлачка** Емб, Лип, Дебр 'биволица' (тур. malak), **мѝлами** 'налани' (арап. na'lan), **ѓк** Лип, Ран 'грдел' (тур. ok), **ко̀мер** Лип 'јаглен' (тур. kömür), **цинс** Емб 'род, раса' (арап. cins), **шапче** Лип, Ран 'сад за пиење вода' (арап. şağaba), **шаптен** 'сведок' (арап. şahit) и др.

269. Директниот контакт со грчкиот јазик овозможил влез на маса грцизми во нашиот говор. Овде ќе ги приведеме само поспецифичните. Сп.: **глиѝуна̀р** Ран 'мразулец' (нгрч. σωληνάρι, к. σωληνάριον 'труба' од стгрч. σωλήν), **гуриѝа** 'јагурида, незреано грозје' (нгрч. ἄγουρίδα од ἄγουρος според ἄωρος 'незрел'), **дја̀вул** Емб, Лип 'ѝавол' (грч. διάβολος од διαβολή 'клевета'), **ѓазмо** Лип, Ран 'нана (Mentha)' (нгрч. дијал. δυόσμος, стгрч. ἡδυόσμος), **климѝа** Емб, Лип 'дел од колата што ја држи страницата' (нгрч. κλημνία од стгрч. κνημία), **ко̀лус** Емб, Лип 'пекол' (сргрч. κόλαση, стгрч. κόλασις), **кулѝстро** Емб, Лип 'првото млеко кај животно по раѓање' (нгрч. κολ(ι)άστρα к. κόλαστρον според лат. colostrum, colostrum), **лѝстун** Емб 'ластунка, стебло на растение што ползи' (нгрч. дим. βλαστούνι), **лиѝа** Ран 'возраст' (нгрч. ἡλικία), **лиѓнка** 'леунка, родилка' (нгрч. λεχώνα од стгрч. λεχῶ λέχος 'кревет'), **лиуна̀рче** Лип 'крже, рулче' (нгрч. λεχωνία), **лука̀нци** 'колбаси' (сргрч. лουκάνικον од лат. lucanicum, lucanica), **му̀рва** Емб, Лип 'црница (Morus alba)' (нгрч. дим. μουριά и мо̀уρη, мн. μουριές, к. μουρέα од стгрч. μόρον), **ма̀гиснича̀р** Емб 'маѝесник' (грч. μάγος), **па̀тата** 'компир (Solanum febugosum)' (нгрч. πατάτα < лат. patata од амер. batate), **пѐрун** 'брут, шајка' (нгрч. дим. πιρούνι, сргрч. περόνιον дем. од стгрч. περόνη), **пла̀н** Лип 'најголемиот струг, алатот за стружење' (нгрч. πλάνι и πλάνια од лат. plana), **прѝка** Лип 'дарови за невестата од нејзините

родители' (грч. проїка и проижио(то) од стгрч. проіξ 'дар'); **сѣкел'** Лип 'трат (*Polypogon fomentarius*)' (грч. σακούλα, σακκούλα дем. од *σάκος* според сем. *sak*), **скив'али** 'глотежот што останува при сеење' (нгрч. σχύβαλο(v)), **скул'о** 'школа, училиште' (грч. дим. σχολειό, сргрч. σχολεῖον од стгрч. σχολεῖον), **спит'ал** Лип 'болница' (нгрч. спит'али, сргрч. спит'алиν од *δοσπτάλιον*, стлат. *hospitale*), **ст'ис** Емб, Лип 'сид' (нгрч. χιζω), **тригус** 'гроздобер' (нгрч. τρύγος според *τρύγω* 'берам грозје'), **трифил'** Емб, Лип 'детелина' (нгрч. τριφύλλι, к. *τριφύλλιον* дем. од *τριφύλλον* според *τρεῖς* 'три' + *φύλλον* 'лист'), **флорин** Ран 'златник' (нгрч. φλουρίνι од стлат. *flořinus* според *flos* 'цвеке').

Другите балкански јазици влијаеле помалку врз речникот на нашиот говор.

АРХАИЗМИ

270. На нашиот терен се среќаваат архаични зборови во однос на македонскиот литературен јазик. Сп.: **брислика** 'брус, точило, острило, острилец', **валто** Ран 'мочур, мочуриште' (← **balta*), **глѣзен** 'глужд, испапчената коска над стапалото на човековата нога' (← **glezнь*)³⁶, **к'омка** 'прическа, причест' (стсл. *комька* – латинизам), **к'омка (с'а)** 'причести (се), причестува (се), лен 'мрза' само во изразот: *Му-е-лен г'а-р'аб'отиа* Емб, **леп** 'убав' (← *лѣпъ*), **пин'ушка** 'пен, дел од пресечено дрво останат на коренот', **рот** Емб 'рилка, чурилка, чурило' и др.

ФРАЗЕОЛОГИЈА

271. Во збогатувањето на јазикот придонесуваат и фразеолошките изрази.

На нашиот терен најчести се фразеолошките единици составени од глагол и именски дел. Сп.: **гу-ф'ашта с'онут** Лип 'заспива', **с'а-ф'ат'ал н'а-р'аб'ота** Ран 'се вработил', **им'ај н'а-п'амет** Дебр 'запамети', **не б'ери г'ајле** Лип, П, Бир 'не грижи се', **с'еде н'а-ог'анут** Лип 'се грее, се топли', **ки-к'лајме к'аул** Ран 'ке се обложиме' **п'ушта а'б'ер:** *И му-п'ушта н'а-ц'аруи а'б'ер о'иши ч'уи'аиша у'мра* Дур 'известува', **ки-ни-п'рајш изм'ет** Тп 'ке ни служиш', **п'адна н'а-л'ош'јут и'аиш** Тм 'се упропасти', **и'а ми-д'бе н'а-р'ак'ата** Бош 'го фатив', **си-н'ајде р'ат** Тп 'ужива', **нема ч'аре** Лип 'не се може', **с'а-п'ише н'а-тр'етта в'ечер:** *Т'о шу-с'а-п'ише н'а-тр'етта в'ечер – и'о м'ора г'а-б'и'де* Емб 'се пророкува', **ним'аще а'рно з'ан'ат** Тм 'беше нечесен', **к-у-р'а'ш'у'каме м'а'б'етут** Бош 'ке се скараме', **ми-с'а-б'и'ат п'еза** Лип 'ме исмеваат', **си-б'ере ми'шките** Ран 'се чуди' итн.

Во врска со поздравите, изразите за почит, клетвите и благословите нема ништо посебно. Сп.: *д'обро у'шро*, *д'об'ар г'ен*, *д'об'ар в'ечер*, *здр'аво ж'иво* Ран, *су-здр'аве*, *ус'и'ани су-здр'аве*, *д'обри дујд'оше*, *д'об-*

³⁶ Васил Дрвошанов, *Анаџомската лексика за човекош во македонскиот говор во ком'парација со состојбата во српскохрватскиот јазик* (докторска дисертација), Приштина 1988, стр. 291–292.

ЗАКЛУЧОК

272. Врз основа на изнесениот материјал може да се заклучи дека кајларскиот говор, наоѓајќи се на македонска јазична почва каде што има живи разнодијалектни вкрстувања, обединува во себе дијалектни особености од источното и од западното македонско наречје.

Со источното македонско наречје, со коешто покажува поголема блискост, го сврзуваат следните црти: 1) појавата на протетичкото в (в^аж^ица), 2) редукцијата на неакцентираните вокали (пл^ан^ина, вич^ера, н^исук), 3) промената на сч во шч (л^ип^че), 4) генерализирањето на номинативната форма кај личните имиња (П^етре – н^а-П^етре, су-П^етре); 5) отсуството на членските форми на в и н, 6) отсуството на партикулата -зе/-зи кај посесивните заменки за 3 лице женски род (н^ејн, н^ејна, н^ејно, н^ејни), 7–8) аналитичниот датив кај заменките (н^а-м^ене, н^а-т^ебе итн.), и кај личните имиња (му-р^еку н^а-П^етре, н^а-М^ара), 9) отсуството на наставката -т во 3 лице еднина на сегашното време (в^ика, н^осе, с^ече), 10) формата с^а во 3 лице множина од глаголот 'сум', 11–12) ретката употреба на глаголските форми од типот има дојдено, е дојден, 13) предлогот у место стариот предлог в^ъ (о^де у с^елто), 14) отсуството на предлогот кон, 15) ретката употреба на од со посесивно значење, 16) отсуството на деминутивниот суфикс -уле. Не е мал ни бројот на лексичките разновидности.

Изоглосите на овие дијалектни особености имаат правец југ-север. Тие започнуваат на јужната јазична граница, западно од Кајлари, и завршуваат на разни точки од северната јазична граница.

273. Голема група дијалектни особености овој говор го сврзува со западното македонско наречје. Тука спаѓаат следните црти: 1) промената на цв^ъ во цу (ц^ут), 2) замената на св^ъ во су (ус^уна), 3) преодот на ц^ъ во це, 4) множинската наставка -ови (стул^ој, ну-ж^ој), 5) кратката множинска заменска форма и (и-р^ане д^ец^ата), 6) предлогот со без редупликација (су-р^ака), 7) отсуството на предлогот врз, 8) предглаголската позиција на кратките заменски форми (гу-в^икна д^етто), 9) испуштањето на помошниот глагол во 3 лице во сложените глаголски форми со 'сум' (т^о д^оп^ал), 10) от-

суството на повторлив презент од свршени глаголи, 11) двојниот објект.

Изоглосите на овие дијалектни особености започнуваат на југ, источно од Кајлари, и завршуваат на разни места на север.

274. Кајларскиот говор, наоѓајќи се на јужната македонска јазична периферија, во однос на современиот јазик, зачувал доста архаични црти и низа јазични особености недоволно развиени. Има и иновациони појави.

Во најнепосреден контакт со северните грчки говори интензивно трпи грчко влијание, меѓутоа, не ја прекинува живата врска со македонскиот јазик.

ТЕКСТОВИ.

ТЕКСТОВИ

ЛИПИНЦИ

Три сестри и цар

Имáло ш́рї чýи. Тíа бíле сирáчїна нé уд-мáјка нé уш-шáшкo. Нóгý сирумáшки. Е, шó ш́рáвеле? Плиш́еле нá-ш́ебе, нá-мéне. Тó врэме нимáше фáбрїки. Е, су-ш́лиш́ејне, су-рáбóшa . . . Су-рáциш́е си-ш́лиш́еле. Нá-ш́ебе ш́леш́ам – зéам вóјген јáс, грúгáшa – грúгýшo гéн, грúгáшa – грúгýшo гéн. Кóј á-сфáршáл ш́онáш́реш́ рáббóшa. И ину-гéн гóшлo зáш́увеш́ уш-цáруш́: „Ки-сá зáгáснáш́ цéли видéла вéчер, ки-ш́умíне цáруш́ гá-н-гý-вúде нíкуј.“ И ш́иá шó дá-ш́рáвáш́ сéа? Áко нé ш́леш́áш́ вá нóш, уш́ре лéш́ нéмáш́. Си-рéкле: „Нíа к-и-зáш́фóриме су-ину-вилéнце ш́инцёрш́е, нéма дá-сá-вúде.“ Е, ш́иá и-зáш́фурíле ш́инцёрш́е, му-рéкле: „К-усш́áјме игнá-гúйка гá-гý-вúјме цáруш́. Шó, уд-гúйкáш́а ки-нá-вúде цáруш́ нас!? Нá-мóж гá-нá-вúде.“ Áрно. Нíку áскер вáрдéл ш́áму. Вáрдéл. Тó чýл. Тá игнáш́а му-рéкла: „Е, во цáруш́ гá-бúде, гá-мá-зéва мéне, јáс нá-áскируш́ ки-му-ш́кáјам ину-чáдáр – цéл áскер гá-гý-ш́укрíе.“ Тá грúгáш́а рéкла: „Мéне гá-мá-зéва, јáска ки-му-ш́рáвáм-инá-ш́угáча – сáш́о áскер гá-јáде гá-нá-мóже гá-изéде.“ Тá мáлéчкáш́а му-рéкла: „Мéне áк-мá-зéва, ки-му-рóдам двé гéца: игнó – чýиá су-свэзда и су-мишчíна нá-чéлш́о.“ Тóа шу-вáрдéл нáдруф, ш́оá рáзбрáл шó рéкле ш́иá. Чýл. И нáрáнш́о и-ш́ривикáле ш́иá чýиш́е. – „Зáш́ш́о вíа шу-зáш́увеш́ гáдóме нíа, вíа нé-á слúш́е?“ – „Шó гá-ш́рáјме? Лáгá нá-ш́ебе нé вáрве. Тí-си цáр – нíа, ш́рї сéсш́ри, сирáчїна. Áко нé ш́лиш́еме, нимáме лéш́че вóјген. Шó гá-ш́рáјме? Нíкуј нéма гá-ни-гунéсе.“ Му-рéкáл: „Шó збурвáш́е вíа, ш́рїш́е сéсш́ри?“ – „Е, шó збурвáме!? Јáс ш́áка рéку: 'Мéне гá-мá-зéвáш́ ки-ш́и-ш́кáм ину-чáдáр сáш́о áскер гá-гý-ш́укрíш́.' Јáс рéку: 'Инá-ш́угáча ки-ш́и-ш́рáм сáш́о áскер гá-јáш́ гá-нá-мóже гá-сфáрш́е.'“ Тá грúгáш́а му-рéкла: „А јáс, ш́áк, рéку: 'Двé гéца ки-ш́и-рóдáм: инó – чýиá су-свэзда и су-мишчíна'.“ Áјде бáбáш́а и-зéва. Á-клáва ш́еш́ин ш́á гá-ш́кáе чáдáр. Сéгá ки-сá-зáвáрш́е бóј, чáдáри ш́рéбáш́. И ш́иá влéглá. Ткáла, ш́кáла, ш́кáла, ш́кáла нé знáе гá-ш́кáе, ама ш́áка гý-рéчи ш́о. Нá-мужíла гá-суш́кáе нíш́у двé ш́еди. – „Сш́áни, му-рéкáл, а ш́и лéш́ гá-мéсиш́!“ Á-клáш́ла ш́á. Мисíла ину-крáвáјче. Нá-мóж гá-мéсе нóгý. Нé учéна нé брáшно вíш́ла ш́á. – „Ар-

114

ийлише шоба ден на-мощ д-а-сечаш шушолша.“ – „Е, му-веле, кога шака
јас к-а-гуурвам, му-веле. Не-са шлаши ши.“ Е, она зева ину-сшо, зева
ношфише, зева брашно, оде ки-месе. Гу-клава набоко сшшшо. Сее ба-
баши, она а-шуле удузбра. – „Немуј, мар-бабо, му-веле. Варни-гу инак
сшшшо!“ – „На-мощам, бре чедо, не-м-са шуле. Урви-са да-ми-гу-
клаши!“ Е, ша, му-дошло жал', са-урвила. Му-гу-приварнува сшшшо.
Сее бабаши и а-збрабнаја чушаша аскерше и му-а-занисоа на-царуш.
Елинуш шшди, врашша к-а-судробе. И царуш му-веле на-аскерше: „Ки-
з-ушешаше во, нема друго чаре. Ки-ма-здробе.“ Фашаш, з-ушешаш.
Са-суберваш аскерше, з-ушешаш. Гу-закладе, гу-извариле. Она дека
шадине коска се а-бере и шлаче. Она цел ден шлаче и на-никуј не кажу-
ва. И-фашша шша коскише, и-закушва у-бафшша. Никнува ину-бу-
сил'ук росо, как . . . Плаче, шоб бусил'куш гу-шуле. И царуш а-ушшш
фа. Му-веле: „Ки-ми-кажиш. Ти, има шри дека, му-веле, елинуш ка-са-
ушеша, вира шлачиш.“ – „Ки-ши-кажам, му-веле. Ми-беше брашче.
На-нас шашку-ни сакаше да-на-закле. Си-избижаме, му-веле. Вода му-
са-шеше. Сшигнаме на-ина-шланина, му-веле. Таму, му-веле, најдомо
уд-елен ин-сшшшл'ка, му-веле. Са-наш уш-ша вошша и са-сшбори
елен. И за-шоб си-гу-шлчаш. Браш-ми беше“, му-веле.

Баба и дедо

Имáло инá-бáбa и ину-гéдо. Сáми си-бýле. Нимáле нé гéца, нé чýиa, нé нýишю. Имáле ину-бишéнце. Си-гý-рáнéле шó. И гóшло кóа к-у-зáкóл'áш. Му-вéле нá-бáбáшa: „Зá-дáрвa к-óж, гéушю, ýсе зá-вóдa к-óж?“ Бáбáшa вéле: „Зá-вóдa к-óм, шóблýзу-е чéишáшa. Тý óди нá-ýлáнинишa зéвáј дáрвa!“ Óде гéушю зá-дáрвa, бáбáшa óде зá-вóдa. Гу-зé-вa ришéшю. Ришéшю дáрце вóдa? Дýики сè рéш. Пáлне, ýлне уднá-рáнишю, слáнцишю зáјди бáбáшa óше ýлне вóдa. Дéушю си-гóшáл, á-зá-клáл, си-á-исýекал, си-á-изéшáл, мáлце му-гóшло бýлим. Сéа си-вéле: „Нá-бáбáшa шó ки-му-сýшáм?“ Имáле ину-кулéнце мáлéчко, му-гý-зáкул'ýвa нá-бáбáшa, гý-исýечфa, му-гý-клáвa гóшфo. Си-гýрéде бáбáшa. Плáче, ýлáче, шó дá-ýрáе? Пумýнвáш вráйцишe. – „Шó ýлáчиш, бáбо, цéл дéн, му-вéле, шýкa?“ – „Бре, нá-мóж дá-гý-нáýлнáм ришéшю вóдa.“ – „Трáгни-сá ушýшáм“, му-вéле. Сá-нáридýвáш сáше вráйци, му-гý-зá-ýишáш ришéшю. Си-гý-нáýлнýвa, си-óде. – „Бре, шó сá-сýбóри, му-вéле, шý вóјден?“ – „Шó сá-сýбóри? – му-вéле. Ришéшю нé-ми дáрце-ше вóдa, му-веле. Е, шý шó нáýрáј?“ – „Á-зáклa, мáли јáду a и нá-шéбе шü-усýáву.“ Сá-нáјáшлa и óнa, си-á-смüшýвa сóфрáшa, к-и-фáрл'а кóс-кишe нá-кýлишю сéа. Вýкa: „Кýле, кýле, кýле!“ А ушýшáм му-вéле: „Кýле јáдиш, кýле вýкáш!“ – „Шó, шó?“ – „Нé, нýишю, му-вéле. Тáкa си-збóрвáм.“ – Пáк: „Шó, шó?“ – „Кýле јáдиш, кýле вýкáш“, му-вéле. – „Ууу, уг-гóсýиш дá-гý-нáш! И кýче мá-нáрáни.“ Г-усýáвa, избéгвa... – „Дéз дá-óде?“, сá-ýме. Трý брáкa бýле мa сирмáшки. Óфци си-ýáсéле сáше шýри. Крáсýáви. Óде. Вáа си-рéклa: „Ки-му-мéшáм нá-вúа гéцáшa шýкa ки-јáм ину-кóмáш лéý. Сéа нéмa чáре грýго.“ Е, кáшá-гéн му-смüшýвa, му-ýрáе, сá-скрýвa, амa нé-сá јáве нá-нý. Му-вéле шó гéшю, гýлémýш, му-вéле: „Вáа, кóј вó дóбро шу-ни-гý-ýрáе нá-нáс? Кáк г-á-фáшime вáа? Шó-е вó нýишю нá-нáскa? Ки-сéдáм ки-вáрдáм.“ – „Е,

сѣди шїи. “Тїа шїишле двѣше су-ѳцише. Он сѣде. Вѣрде сѣа кѡј ки-влѣ-
зе у-врѣшїа. Е, жу-фѣшїа сѡнуш. Тѣа жу-вїцва шу-зѣсїува, влѣза ѡа,
измѣшфа, му-нѣрѣва јѣдѣне, избѣзва. – „Шѡ сїѡри?“ – „Е, нїшїѡ,
му-вѣле. Чѣка, чѣка, нїкуј нѣма“. Пѣ зѡшїфї сѣше рѣбѡшї. Другїуш му-
вѣле: „Нѣли су-рѣшї? Сѣа јаска“, сїрѣднїуш. – „Е, шїи.“ И ѡѡ шѣака.
Сѣдѣл, сѣдѣл – зѣсїѣл. Ај дѡшла шѣа, ѡа нѣрѣвїла, зѣушїфїла. . . .
Крѣсїѣфчїѡ усїѣнѡа сѣа. Е, крѣсїѣфчїѡ: „Сѣди, му-вѣле. Сѣа мѡј-
е рѣдуш. “А-чѣка бѣбѣшѣа, сѣ-рїше, нѣ-мѡж дѣ-зѣсїе ѡн. И дѡјди бѣбѣшѣа
дѣ-смѣше. – „Ааа, шїи-си, бѣбѡ, му-вѣле. Сѣди сѣа, му-вѣле. Дур-си-дѡ-
јѣш брѣкѣшѣа ки-сѣш. “ – „Бре, ѡшїшї-мѣ, чѣдѡ!“ – „Нѣ, му-вѣле, бѣбѡ,
дур-си-дѡјѣш. “Си-зрѣдѣш. Г-ушїшїфѣш брѣкѣшѣа: „Шѡ сїѡри, бре сїн-
кѡ?“, му-вѣл’ѣш. – „Шѡ дѣ-сїѡрѣм? – му-вѣле. Јѣа, ѣ-фѣшїу. Мѣли нѣ-сум
кушїу-вѣс сїѣл’кѡ јас.“ И му-вѣле: „Бѣбѡ, шїи вѡ дѡбро шу-ни-жу-їрѣш
сѣше ѳци нѣ-шѣбе.“ Сѣшне бѣбѣшѣа сѣ-зѣ, ушїїди дѣ-жу-їѣла дѣушїѡ.
Си-зѣва и шїрї ѡлїшї сирѣјне. Ѳде дѣ-жу-їѣла. И ѡде у-исїул’ѣва уд-
ѡѣѣкуш – дѣушїѡ си-сѣде нѣ-ѡгѣнуш. – „Лѣле зѡсїудї, шѡ-мї-е ѡисѣнѡ
– сѣм д-усїѣнѣм сѣа. Кѣк сѣ-жїве сѣм?“ И бѣбѣшѣа му-исїушїшїѣва иднѣ
ѡлїшѣа сирѣјне, двѣ. . . – „Пїшїшї зѡсїудї, бѣба нѣмѣм дѣ-мѣ-їѣле, дѣца
нѣмѣм дѣ-мѣ-їѣл’ѣш.“ Му-сїушїшїѣва вѣ ѡше иднѣ – му-їѣдїне и чїкїј-
кѣшѣа нѣ-бѣбѣшѣа. Си-ѣ-їѣле – чїкїјкѣшѣа нѣ-бѣбѣшѣа. Си-вѣле: „Бѣбѣшѣа
дѣ-бїде вѣ!“ Излѣза, кѡѡ ѡїле – бѣбѣшѣа. – „Ѧмѣн, бѣбѡ, зѣм-мѣ су-шѣ-
бе!“ – „Нѣ-шѣа зѣм, му-вѣле. Тї нѡжу лѡш чѡек-си, му-вѣле. Ымѣм нѡжу
ѳци. Нѣ зрѣдѣм, му-вѣле. Нѣ-шѣа сѣкѣм.“ – „Мѣр зѣм-мѣ, бѣбѡ!“ Му-
вѣле, му-вѣле ѡѣа, му-вѣле ѡѣа. Гу-зѣва – ѡдѣе. Шѡ? Ушїшїле шѣаму, си-
лїгнѣле. Сїѡрѣл шѡ сїѡрѣл. Рѡїнал, шѡ нѣрѣвѣл – нѣрѣвѣл, му-из-
бѣзѣшї ѳцишїе. Иднѣ ѳца не усїѣнѡа. Иднѣ шѣѡ сїрѣна фѣшїла,
иднѣ вѣѡ сїрѣна фѣшїла, избїгѣле ѳцишїе. Вїкнѣва дѣ-їлѣче бѣбѣшѣа.
Бѣре ушїшѣаму бѣре ушїшїѣка, нѣ-мѡж г-и-субѣре. Пумїнѡа лїсїѣшѣа.
– „Шѡ їлѣчїш, мѣр бѣбѡ?“ – „Шѡ дѣ-нѣ-їлѣчѣм, сѣше ѳци, му-вѣле,
мї-избїгѣја.“ Му-вѣле: „Јѣс ки-шї-и-субѣрѣм, му-вѣле, ѡмѣ шїи нѣјѣрнї-
шїѡ јѣгнѣ нѣ-мѣне ки-м-жу-дѣш.“ – „Мѡре шїфѡјѡ нѣка бїде, му-вѣле, сѣ-
мѡ збѣри-и ишї-їѣсїшї.“ Му-и-збѣрѡа, му-и-дунѣсѣа. Му-жу-дѣва нѣјѣр-
нїшїѡ јѣгнѣ. Трѣгнѣва лїсїѣшѣа. Си-жу-зѣва јѣгнїшїѡ. Ѳде, ѡде, ѡде їри-
ишї-ишї-ишї-ишї. Тѣму ки-сїше су-нї їрїѣшїл’. Му-вѣле: „Мѣ-сѣкѣше мѣ-
не, їрїѣшїлї, су-вѣс дѣ-бїѣм?“, нѣ-шїѣа дѣѣшѣа. – „Тѣ-сѣкѣме, сїрїно,
ѡмѣ ѡко нї-жу-дѣш јѣгнїшїѡ дѣ-жу-їѣчїме.“ – „Јѣс, му-вѣле, јѣгнїшїѡ ки-
ишї-ишї-ишї-ишї ѡмѣ сѣмѡ шїрѡ лѡј ки-мї-усїѣјшїе. Нѡјсїше мї-сѣ-удрїѣа, уд-јѣг-
нїшїѡ дѣ-сї-и-нѣмѣжѣм зѣрѣнїшїѡ.“ – „Ѧрно“, му-вѣл’ѣш шїѣа. Усїѣвїле
лѡј. Тїа жу-исїѣкле јѣгнїшїѡ, жу-изѣшїле. Лїсїѣшѣа си-лїгнѣла дѣ-сїше.
Му-вѣле: „Лѡјшї дѣ-м-жу-скрїшїе дѣ-н-мї-жу-изѣдѣш. Нїшїѡ дѣ-н-мї-
жу-изѣде?“ – „Тѡ шу-ки-жу-изѣде, шѡ-е шїфѡјѡ, му-вѣле, ѡк жу-изѣде нїшї-
шїѡ.“ Ѳнї зѣсїѣвѣш. Сїѣнѣва лїсїѣшѣа нѡшїкѣшѣа, нѣ-нѣјѣрнїшїѡ вѡл
му-ѣ-нѣмѣжѣва мїцкѣшѣа. Сїѣнѣва нѣрѣнїшїѡ, му-вѣле: „Кѣм-жу лѡјшї,
дѣца?“ Тїѣа лѡј шѣаму лѡј, нѣма. – „Јѣа, ѡѡ у-шїѣа вулѡјшїе, му-вѣле, ѡк
нѣ-жу изїдѡѡ дѣ-вїшї!“ Ѳдѣш, ѡјде жу-зѣва нѣјѣрнїшїѡ вѡл. Трѣгнѣва ѡѡ
лїсїѣшѣа. Ѳде жу-нѣѡжѣа вѣлїшї. – „Ее, уддѣж жу-кѣзѣндїсѣа вѣ шѣкѣѡ
имѣјне?“, му-вѣле вѣлїшї. – „Ушїїду дѣ-сї-кїшїѣм“, му-вѣле. Му-вѣле:
„Мѣ-їрѣш їрїѣшїл’ дѣ-сїїѣжѣм су-шѣбе?“ – „Тѣ-їрѣм, му-вѣле. Кї-сїїѣ-
ме.“ Сїѣнѣва нѡшїкѣшѣа, му-жу-изѣјѣа нѣ-лїсїѣшѣа вѡлушї. Сїѣнѣва
нѣрѣнїшїѡ, ѡѡ сѣ-чїде, нѣмѣ вѡл. – „Шѡ мї-сїѡри?, му-вѣле. Мї-жу-

-изэди во́луш. А, си-вэ́ле, во́а ја́с на́-ше́бе не́-ши-зу́ усша́м!“ О́де ли́гну́ва на́-и́аиуш́и лисі́цайша́а з́о́а цувиса́на са́-чы́не. Пу́мйнва́йш́и риба́рше́, м-у́ди-ра́йш́и двé сша́йо́ј, а́-фа́рл'а́йш́и на́-вра́-сама́руш́и узго́ра. О́на, гу́р-г-о́дйш́и риба́рше́ г-и-и́рудай́ш́и ри́бии́е, игна́а́ иу-игна́а́ и-си́уиш́у́ва иу-и́аиуш́и. Сéа зéвйш́и риба́рше́, о́ше не́влизéни у-вра́йш́иша́, му-вéл'а́йш́и на́-же́јни́е: „Бу́нди ви-но́сима́. Фа́рли́ше у-фу́рнай́ша́а и́а́лйш́иша́! Но́ви но́си-ме.“ Ти́а си-и-изгу́ру́вайш́и и́а́лйш́иша́. Ко́за о́дйш́и не́ бу́нда і́ма не́ ри́би і́ма. – „А, шо́ ни-сша́бри лисі́цайша́а?“ Та́а и-за́бису́ва на́-ша́ва́нуш́и са́ше ри́би. И́гну-и́обі́ ли́шури́сфа́ на́-гру́го сéло. И́ шоб́ ли́шури́йше́ и-но́се, а́-у́ди́ра, на́-иу́йа́йша́а му-вéле: „Бу́нда ш́и-но́сам, иу́йа́е.“ О́на ли́шури́й-ше́ игна́а́ иу-игна́а́ и ш́и́а и-си́уиш́у́ва. И́ ш́и́а и-за́бису́ва на́-ша́ва́нуш́и. Гу́-иу́кану́ва ва́лкуш́и к-у-го́сше́. За́врү́ва ину-ка́зан во́да, му-кла́ва ину-сша́йче́, му-фа́рл'а́ ину-вилéнце узго́ра. Му-вéле на́-ва́лкуш́и: „Да́-до́јш́и ки-ша́-го́сш́а́м.“ Са́-исі́ул'у́ва ва́лкуш́и. – „Лéлэ́, ри́би, му-вéле. Ку́ма ли́цо, сисша́ри́цо, шоб́ но́зу́ ри́би і́маш́!“ – „І́маш́“, му-вéле. – „У́дгéка?“ – „Е́е, му-вéле, на́-фил'а́н изéра бé, си-и-фа́йш́у“, му-вéле. – „Су-шоб́?“ – „І́на-лéјка, му-вéле, си-за́бэсу́ на́-и́аиш́кайша́а, си-со́бра ш́ро́ ри́би.“ – „Е́, ли́шури́йше́?“ – „Ли́шури́йше́?!“ Му-вéле: „На́-ину-и́обі́ ш́а́му, му-вéле, у́шй́ду му-и́умо́жи да́-му-и́ца́ла́м, му-вéле, ми-да́ди ш́ро́ ли́шури́ј.“ И́ зé-ва, з́о́а ка́-к-у-го́сше́, зу-сигну́ва ш́а́м. Сéа шу-му-зу-изéди во́луш́и, о́на ш́а́а ра́бо́йша́а му-а́-сша́бри. Му-вéле: „Пу́шкрені́-са́ ш́ро́ ш́у́ка і́маш́ ину-ни́шшо́, му-вéле, г-изва́да́м сéйне́ к-а́-кла́м со́фра́йша́а“. Тра́ғни-зу́ шоб́ и́у́сшо́ да́рво, шу́-зу-и́мало́ дéка сигéл, да́-лу́йни-са́ у-ка́луш́и, са́-изба́рал. Е́а, му-исша́гна́ла са́йша́ ва́лна́, са́л у-ца́рвéно са́-сша́бра́л. Излéзле́ на́друф ва́лкуш́и да́-са́-ше́йша́а. За́јци́ше́ ка́-зу-ви́шле́, са́-сме́йш́и ка́к. И́ на́-мо́ж да́-са́-за́йре́ уг-бу́лэ́ви. – „А, шоб́ ми-сша́бри?“ А́-на́о́жца́ лисі́цайша́а, му-вé-ле: „Са́ше за́јци́ ми-са́-би́айш́и и́э́за.“ – „А, не́ бéри́ з́а́јле, му-вéле, и́ за́-за́ј-ци́ше́, му-вéле, і́ма ку́ла́ј.“ И́-иу́кану́ва са́ше за́јци́. Му-вéле лисі́цайша́а: „Е́, на́-фил'а́н ме́сшо́ і́ма инá-кру́ша. Ки́-до́јше́ к-а́-чу́ка́ме.“ Са́-субéр-вайш́и са́ше за́јци́, з́ре́да́йш́и. Му-вéле: „Ја́с ки-са́-ка́ча́м з́о́ре к-а́-чу́ка́м, ви́а к-и-бе́ри́ше́, а́ма ја́с ш́а́ка не́са́ ве́рва́м на́-ва́с. Ви́а к-и-субéри́ше́, ки-бе́зэ́-ше́. Дéк ки-ва́-сша́йз́на́м ја́ска?“ – „Е́, шо́ да́-и́ра́јме?“ – „Са́ше за́-и́аиш́-ки́ше́ ки-ва́-ва́рза́м за́-кру́шйша́а и́ ви́а, ма́ли к-и-бе́ри́ше́, ка́-ки-са́-у́р-ва́м, к-и-дéли́ме.“ Ти́а кандиса́ле. И́ счу́ку́ва и́ бéре ва́. Чу́ка, бéре, чу́-ка, бéре, му-вéле: „Фил'а́н бéк з́ре́де су-шоб́лку́ кучі́на, му-вéле. Ки́-на́-фа́йше́. Бе́зэ́йше́ да́-бе́зэ́ме!“ Е́, а́йш́и са́-чы́найш́и да́-бе́зэ́йш́и. Ма́ ич́ игна́а́ и́аиш́-ка́ не́-му усша́нва. И́-на́о́жца́ ва́лкуш́и. Му-вéле: „И́ – ви́ди за́јци́ше́?“, му-вéле. – „И́-ви́ду, ку́ма ли́цо. Ё́мен, му-вéле, сéа и́ра́ви́ме шо́ и́ра́ви́ме да́-ма́-за́не́шиш́и, му-вéле, на́-и́обі́уш́и да́-му-и́ца́ла́м, му-вéле, да́-ми-да́е́ ш́ро́ ли́шури́ј, з́ла́ген-сум.“ – „Ја́с, му-вéле, на́-фил'а́н и́ца́ла.“ Тра́ғну́-вайш́и. – „А́ј влéзи, му-вéле, ш́у́ка! Сéа не́ма́ ни́куј.“ О́ше ни́мало́, ра́но-ра́но би́ло. – „Влéзи у-ца́ркфа́йша́а, му-вéле, сéа ки́-до́јда́йш́и.“ Влéзэл́ у-ца́ркфа́йша́а. Грэ́да́йш́и. То́а ка́-са́-сша́у́ле, и́обі́уш́и не́-зу́ ви́шйал́. До́шле́ сил'а́јни́ше́, ко́а и́у́л'а́йш́и: „Е́ш́у-зу́ во́!“ Дé ба́ка́ла́м, у́дри да́рво, у́дри да́р-во – зу-изби́га́ле. Излéзэл́. – „А́аа, сисша́ри́чко, шоб́ ми-сша́бри? Ма́-у́шйи-и́а́ја уг-бо́ј“, му-вéле. – „Е́, шоб́ не́-е́ ни́шшо́, му-вéле. Ки́-ш́и-и́уми́не.“ – „Е́, му-вéле, сé́га да́-ма́-за́не́ши́ ри́би да́-фа́йша́м“, му-вéле. – „Е́, на́-ше́-бе, му-вéле, ину-кү́й ки-ш́и-ва́рза́м и́о́гу́лэ́мо, му-вéле. Ти́-си́ ја́к, ма́к-ни́ши́ ри́би, му-вéле, ја́ска сла́ба-сум, лéјка, а́ма на́-мо́ж да́-ба́рам, му-вé-ле, ки́-ма́-ка́чиш́и на́-и́лэ́иш́ише́.“ То́ сé́ жи́ви ра́ни-е́ и́ не́а на́-и́лэ́иш́ише́

й-ка́чува. Ё-ка́чува на-йле́шиише. – „Еее, му-веле, бо́лнјуи здрáвјуи зү-но́се“, му-веле. О́де му-завáрзүва ину-күй. – „А, му-веле, се́а фáрли-сá на́ише ки-сá-на́йáлне күйуи.“ Мáли сá-бу́ндва уна́ише, з-удáва.

(Забележени од Марија Делјановска, 70 години)

ПАЉОР

Мечка и Гуптин

Имаше игну-време игна-мечка у-иланіннаша. Нікуј нә-мужел
г-оде зә-дәрва. Сәши сә-илашеле. Кój удел – сә зү-изидвала. И сешне
ину-ден нә-ину-чобек му-дошло реш г-оде дә-зү-изеде. Му-біло сшра.
Излґал игну-Гүйшин и му-веле: „Јас к-оґам к-ә-ушешам мечкаша. Дә-
ше-ми, му-веле, игну-кіло ўрда у-игна-шорба.“ Зева игну-кіло, уш-
шұка, ўрда у-шорбаша и оде нә-иланіннаша. Кә-зү-вудва мечкаша, вік-
на: „Оооа, сәга, му-веле, ки-шә-изедәм!“ Во уш-сшра му-веле: „Е, море
сесшро, йули, йули! И шш-си јунәк, ама јас ошче шбјунәк! – му-веле.
Пули шұка! Камину дә-зү-сшшснәм – воґа ки-йушчәм.“ Му-сшшснұва
ўрдаша су-шә шорбаша и йушча воґа. Мечкаша кә-зү-вишла, сә-ушл-
шұла. – „Леле, во ки-буде јунәк!“ Дублизала ду-неґо. Тó уш-сшра сә-
качфа нә-игна-крұша. Сә-качфа нә-игна-крұша, сә-шресе. И-шрисеш-
чем шб уш-сшра . . . И и-зәбесфа нә-крұшаша. Гредәш чәфкише. Фә-
шшле дә-калфаш. И во ә-фашча чәфкаша и му-ә-йушча нә-мечкаша.
– „Еве-шш, сесшро! Вуди кәкфо јунәк-сум јаска: и-фашчәм чәфкише.“
Фашча, му-ә-йушча, ша мечкаша ә-јаґе. – „Аман, бре браше! Кәко
мөж дә-сә-качшш?“ – „Ки-шә-нашрам и шебе шака ако сакәш дә-сә-ка-
чшш и шш. Ки-шә-нашрам лесна као шердуф. Јас шака бе дибел, сес-
шро“, му-веле. – „Аман, браше, шә-моләм.“ – „Арно“, му-веле. Сә-
урива. – „Ама нә-крәј дә-бешшш!“, нә-мечкаша му-веле и сә-урива долу,
си-бере ршшки. Бере ршшки, е, зәкачфа чшшшри кәл’а, ә-вәрзва меч-
каша леио су-фәшшшма, ә-лиґнұва и зәшәл’ва уздола бґан. Зәшәл’ва . . .
зоре, зоре, зоре . . . Фәшшла дә-зоре мечкаша нәкә-ме. – „Горе, бра-
ше!“ – „А, шәшш, сесшро, шәшш! И јас шака бе.“ И ошче бґану сшлно
зоре. Фәшшло дә-шече лшґда, сало уд-неа, дә-каше, дә-каше . . . – „Дос-
ша, бре браше, дошша!“ – „Оа, шәшш, сесшро, ошче шрб, ошче шрб.“
Кә-сә-зәшәлшла мечкаша сшлно, дә-шече лбе, дә-шече лбе . . . И сешне:
„Еее, сесшро, му-рәкал, јаска дур-шә-кләм нә-рака, јаска знам, му-веле.
Еее, шака. Пүкни! Иззбори!“, му-веле. Иззурела мечкаша и Гүйшину
си-ушшшшл у-сәлушш.

Пипиляшка и цар

Си-бѣл и дну-сѣар чѣвек. Тѣ бѣл љувидѣр. Е, му-умрѣла жѣнѣиѣа, си-зѣл друѣа жѣна. Уш-ѣарвѣиѣа жѣна му-усѣиѣанѣла и днѣ-чѣиѣа, а фѣиѣорѣиѣа жѣна му-дунѣсла и друѣа чѣиѣа. А ѣиѣа жѣнѣ-му, шу-ѣ-зѣ сѣѣа, нѣ-ѣ сѣка ѣиѣа чѣиѣа. Нѣ-ѣ сѣка чѣиѣаѣиѣааа, ѣ-сѣка сѣмо нѣѣна чѣиѣа. Вѣа дѣма

му-веле: „Оди г-а-йасиш кравайша!“ Су-корка суво леиче удела г-а-йасе кравайша секуј ден. Си-удела само корка леиче, сува, ама на-нејна керка г-а-ублѣкфа, г-а-ране сѐ, на-ваа не! Ину-ден му-веле: „Ајде г-а-зеваш г-а-ирѣдиш иригено, вълна!“ Му-гашла и вълна г-а-ирѣде, а ша малѣчка, не знае, ама г-а-ирѣде. А-зела ша вълнайша и ушйшла г-а-йасе кравайша. Е, шаму дошло ину-вѣшер силно му-а-крѣне вълнайша, му-а-носе у-ин-а-гуйка. У-ша гуйкаша па била идна-вишчѣрка, ама арна вишчѣрка. И ушйшла ва чуйайша, иярчѣла чуйайша, иярчѣла, иярчѣла г-а-си-а-зѣва вълнайша, напре нашла ин-а-сшара баба. Му-веле: „Добар ден, бабо!“ – „Добар ден, чуйо! Шо палаш?“ – „Вълнайша ми-а-зѣ вѣшу, г-о-а-м г-а-си-а-зѣвам.“ – „И шчо ва вълна?“ – „Машчѣа-ми ми-а-га-де г-а-ирѣдам, а јас не знам г-а-ирѣдам“, му-веле. – „Арно, чуйо, г-а-ј баба ки-ши-исирѣде. Оди ши, йаси-си-а кравайша! Д-а-му лисша уг-зѣл'ка г-а-јаде!“ И си-ушйшла чуйайша г-а-ране кравайша. Бабайша му-исиригила иригеношо. И с-а-сшимнило. Чуйайша си-гу-зѣва иригеношо, му-гу-дава бабайша, си-о-де дома. Ва машчѣайша а-вѣдва вълнайша, леио иригено. Други ден пак му-дава. Па о-де к-а-ј-бабайша, па па бабайша му-гу-ирѣде вам у-а-гуйкаша. Пак си-о-де. – „Н-о-гу леио иригено!, ва машчѣайша с-а-чудѣла. Шо-е во леио иригено!? Како може ваа г-а-ирѣде? Ки-у-л'ам шо ир-а-ве? Дека о-де?“ И ва си-шйшла г-а-йасе кравайша. Машчѣайша иу-неа, иу-неа – о-де, о-де . . . Па чуйайша ир-а-во к-а-ј-бабайша у-а-гуйкаша. И ваа а-вишла шаму. Си-о-де. Навичѣрша на-м-а-жу-му му-веле: „Сакам г-а-зак-о-лиш кравайша. Ми-с-а-јаде уш-к-рава мѣсо.“ – „Как, ма-ри жѣно?“ – „Ми-с-а-јаде уш-к-рава мѣсо. К-а-зак-о-лиш кравайша!“ Д-а-н-о-де чуйайша шаму у-а-гуйкаша ири-бабайша. А-зак-о-л'ва кравайшааа. Ва чуйайша, учѣна су-крав-а-ша, си-ил-а-чѣла. А не знае о-ши машчѣайша . . . О-де други ден у-а-гуйкаша ири-бабайша, му-веле; „Бабо“, ил-а-чѣла. – „Шо ил-а-чиш?“ – „Машчѣа-ми а-зак-ла кравайша, му-веле, о-ши з-рѣдам к-а-ј-шебе д-а-ми-ирѣдиш. Она виш-ла.“ – „Не бѣри з-а-ј-ле, му-веле, ши! К-о-га ки-ши-и-шеба – јаска-сум шука.“ Е, арно. Пу-ни-куј ден ва машчѣайша с-а-ублѣкфа, ублѣкфа и нејна керка. Ин-а-иудуѣна, ин-а-г-нусна била. Ваа била н-о-гу леиа, чуйа-ша. А-ублѣкфа, а-на-ригува. Ц-а-руш гашал з-а-иу-вѣш-г-о-а-ш с-а-ши шаму г-а-ир-а-в-аш з-о-зба, г-а-с-а-з-о-сшаш. И-иу-канал с-а-ши сѣла. И о-ни с-а-ублѣкле, с-а-сшуриле. – „А ши сѣди, Пишл-а-шка, дома, му-веле, а н-а-а к-о-ј-ме к-а-ј-ц-а-ру. Ц-а-ру ки-и-р-а-е шам-вам з-о-зба, ки-с-а-р-а-д-у-ме . . . „Ва си-ил-а-чѣла. Ушйшла к-а-ј-бабайша, му-веле: „Ма-ри бабо, у-а-гуйкаша пак, ушйде г-а-шеша су-кѣрка-му, му-веле, јас дома си-усшана.“ – „Ако, му-веле, синко. Јас, му-веле, к-и-иушч-а-м м-о-ј-ше двѣ кѣрки с-а-му-ви-ли су-к-о-ла-ша, ки-ш-а-ублѣчаш, ки-ш-а-зѣваш, ки-ш-а-з-а-нѣсаш.“ И дошли с-а-му-ви-лише, а-ублѣкле, а-ска-чѣле на-ин-а-к-о-ла, дека, ша к-о-ла-ша лишала куш-у-су-кр-ил'а. А-ублѣкле леио, с-а-сшурила н-о-о-о-гу леиа чуйа. И н-о-ш-каша а-з-а-нѣсле шаму. Ир-а-во к-о-га влѣгла, а-виш-а-л ц-а-ру-во с-и-н ка-ко и-г-рала. Ле-ле, иу-л-у-д-а-л иу-неа уг-мѣр-а-к и су-неа г-а-и-г-ра. А-ф-а-ш-а-л, и-г-ра и-о-лка су-неа. Цѣла н-о-ш-е су-неа. С-а-ши с-а-чудѣле. А сѣшне на-м-асаша на-леио мѣсо г-а-ја-д-аш, г-а-и-и-јаш. Ка-к-фа леиа шу-б-и-ла!? Ва машчѣайша и ша кѣркаша, иудуѣнаша, сшудѣле на-в-р-а-ша, с-а-мо сир-ка-ле, сир-ка-ле . . . Ваа и-уш-ка-сала, а ш-а-а не-а уш-ка-сале неа ка-к-фа-е. И ва зѣва ушшаму ир-о- слашки, му-веле: „На, ка-с-ни-ше и в-а-а ир-о, јадише ир-о!“ му-дава. И ш-а-а: „Сиу-ла-ј-ши!“ му-рѣкле. И ш-а-а јашле. – „Е, му-рѣкла ша бабайша, коа ки-г-о-ј-де дв-а-на-ј-сеи сашу, му-веле, ши о-ма г-а-излѣжи

ко́а ки-чу́кне са́шу. А́ко усти́аниш на́шре д-и́грайш о́шче, ки-би́диш ша́ка
 Пийи́лашка. “И ша́а де́ка и́грала́ йо́лка су-ца́руво си́н и слу́шна ца́ру
 са́шу игна́ш сшо́ри: „Дааанэ́!“ И о́на а́м уд-ба́рзйна́, избе́гла. Игно́шо
 че́ло му-и́агна́ло на́шре. О́на изби́гала. На́дру чика́ле са́муви́лише. Шу-
 -са́-ка́чйла́ у-ко́лайша́ и си-изби́гала, си-уи́йшла. Се́шне си-уи́йшле и
 ви́а. Ма́шче́йша́ и ша́а йудуе́нша́ ке́рка, мо́ре йу́л’а́ш – ша́ка-д-е. – „Пу́кни
 Пийи́лашко! Ты́ до́ма се́диш. Ни́а ка́-иге́ме, шо́ видо́ме. . . Шо́ има́ше
 игна́-ле́шааа! А ни-га́де и на́-на́с да́-ја́ме сла́шки. А шй́й пу́кни до́ма!“,
 му-ре́кле. А ша́а че́лыша́ шу-и́агна́ла ша́му, а́-на́шя́л ца́руво си́н. Уд-ме́-
 ра́к, не́йна че́ла. Му-ве́ле: „Ко́й к-а́-на́йде ва́а че́ла́ша́ ину-и́регя́ч ли́ри
 ки-му-да́м.“ И кла́шя́л двé же́ни да́-ше́йша́. Уш-се́ло на́-се́ло су-се́ ша́а
 че́ла шй́йша́ле д-а́-на́йда́ш. На́-ко́жа чу́ша́ му-чи́не, ша́а ки-би́де не́йна ни-
 ве́сша́. Ка́-мири́ле, ка́-мири́ле – се́зде. – „Се́а, ре́кле, де́ка д-о́йме? У-на́-
 -де́душо́ ку́йка́ша́ к-о́йме, и́ри-ша́а йудуе́нша́.“ Ма́шче́йша́ и-ви́ка: „Е́ла-
 ше́, е́лаше́, е́лаше́!“ Ма́ не́-на́ не́а. Не́а а́-зе́ва, а́-кла́ва ша́му, уса́ди,
 ка́й-кукуша́рнику. Пу́д-игну-ко́ш а́-йулу́йша́. – „Ту́ка да́-се́диш, да́-йу́к-
 ниш!“, му-ве́ле. Та́ се́де, ду́шша́. Ва́а гу́-зе́ва шоб́ че́лу, му-ме́ра на́-ке́рка-
 -му – на́-и́ра́сйша́ не́-му вле́га че́ла́ша́. Има́ла ша́а двé куко́шки уд-ма́йка́-
 -му шу-у́мре́ла: ина́-куко́шка усти́ана́ша́ и игну-и́е́йша́л. Тша́а ви́кале:
 „Ту́к-шуќ, шй́ша́-шй́ка-шй́ка, шй́ш-шй́ш, шй́к-шй́к!“ Тша́а же́нше́ си-ре́-
 кле: „Шо́ ви́ка шй́ка во́ йе́шлу? А́ д-исй́у́лиме шо́ йма́?“ Ко́а к-о́гда́ш
 да́-ви́да́ш – су-ко́шу йулу́йе́на, чу́йша́а сшо́е уздо́ла. Г-ушкря́йша́. Ко́а
 к-а́-ви́да́ш – игна́-ле́ша́, ца́рни о́чи; ца́рве́на му́це, ма́лечка́; ца́рна ко́са;
 бе́ла, ле́ша . . . И му-йу́ле. – „А́ да́-шй-гу́-ме́риме!“ Му-мири́ле – шоб́-
 -шоб́чно. И о́гда́ш на́-ца́ру му-ве́л’а́ш: „А́-на́йдо́ме чу́йша́ша́: ша́акфа́ ле́ша,
 ша́акфа́ бе́ла, ша́акфу́ ве́жци, ша́акфа́ ко́са. А́-на́йдо́ме. Че́ла́ша́-му-е шоб́-
 на шоб́кму.“ И ца́ру са́-изра́два се́га. Пу́шча д-а́-зе́вааа́ш. Ва́а си-ве́ле:
 „Не́-му-а́ да́м ша́а, ки-му-а́-да́м мо́йша́ ке́рка.“ Ина́-йудуе́на, ина́-гнү́сна,
 бу́рзук. А́-убле́кфа, а́-сшурү́ва. Та́а чу́ша́ а́-зе́ва, а́-за́не́сфа у-и́ла́ни́на́-
 ша́а, му-и-изва́жца о́чише́, а́-усти́ава ша́му де́ка и́ла́че. И не́йна а́-убле́к-
 фа, а́-на́ригу́ва. Гре́де ца́ру. Не́ уде́л шуга́ ца́ру. Та́ка, су-сфай́шóй. Му-а́-
 за́не́сфай́ш. К-а́-ви́шя́л ца́ру, са́-на́л’у́шя́л йо́йке. Му-ре́ка́л: „Тша́а же́йн-
 ше́. . . Та́кфа́ ниве́сша́!?“ Па́ му-да́шя́л йу-ину-и́регя́ч ли́ри. Е, шй́ша́ му-
 ре́кле: „Ле́ша́ бе́ше. Шо́ зна́йме се́га ва́а ниве́сша́ ка́ко сшя́на?“ – „Е,
 а́йде.“ А́-зе́ва. Шо́ ки-и́ра́ве? Да́-н-са́-сшй́ра́ме. А ша́а чу́ша́ ша́му сшй́е́ла.
 Ты́шя́л ину-де́до да́-бе́ре йа́рчки, да́-и́ле́ше кушóй, ко́жа а́-йу́ле – ина́-чу́-
 ша́а ни́чку си-и́ла́че. Му-ве́ле: „Шо́, чу́шо, и́ла́чиш шй́ка?“ – „Ма́шче́а́-ми
 ми-изва́ди о́чише́“, му-ве́ле. – „Е, ка́ко?“ – „Е́ше, не́-ма́ са́ка. Са́ка́ше
 да́-ма́-зе́ва на́-ца́ру си́н-му и ша́а сшя́на: му-а́-га́де не́йна.“ – „Е́ла́й се́а
 ка́й-ме́не. Ни́а не́мме, му-ве́ле, де́ца. Ки-ша́-зе́ва́м.“ А́-зе́. Ва́а се́га, чу́-
 йша́а, му-ве́ле на́-де́душо́: „Д-а́-ви́книш ба́ба́ша́, му-ка́жва де́ка-е ду́й-
 ка́ша́. Д-а́-дунеси́ш шй́ка ша́а вишче́рка́ша́, ба́ба́ша́, а́рнайша́ ба́ба.“ До́ш-
 ла а́рнайша́ ба́ба, ко́жа йу́ле – о́чи не́мааа. Е, а́ма ша́а ба́ба́ша́ му-ре́кла
 ша́а: „Шо́ ки-збо́рниш – се́ шй́ринда́фй́ли д-изле́га́ш уд-у́сйша́.“ Та́ шоб́
 збу́рва́ла – се́ шй́ринда́фй́ли, ша́йки ле́ши, ле́ши . . . Де́ушо́ де́ уде́л – се́
 йруда́ва́л. Па́ри, йа́ри, йа́ри де́ушо́ . . . Му-ве́ле: „Се́га шй́, на́-де́ушо́
 ба́ба́ша́, ша́а вишче́рка́ша́, ки-субе́риш шй́ринда́фй́ли ле́ши, к-о́диш у-на́-
 -ца́ру дво́ру, ки-ви́книш: „Цфе́ке йруда́м! Цфе́ке йруда́м!“ Е, ва́а ки-ве́-
 ле: „Ко́лку йа́ри?“ Ки-му-ре́чиш: „За́-игну-чи́фш о́чи.“ И о́де шоб́ йру-
 да́ва. – „Цфе́ке йруда́м!“ Изле́гла ша́а йудуе́нша́ ца́рйца́, на́ли? – „Ко́лку

й̑ари, дѣдо?“ – „З̑-двѣ ѓчи, з̑-двѣ ѓчи, му-вѣле, игну-чѣф̑и ѓчи.“ Т̑а й̑а м̑јк̑й̑а му-и-в̑рз̑ала у-ин̑-к̑р̑й̑а, му-и-кл̑ашла у-сѣндику н̑-нѣјна к̑ѣрка ѓчи̑е шу-му-и-изв̑ади. И-кл̑ашла. Т̑аа с̑-сий̑й̑ла, си-рѣкла: „М̑јк̑-ми ми-кл̑аде двѣ ѓчи у-сѣндику. Чѣк̑ј д̑-му-д̑ам. З̑шчѣ-ми-с̑?“ И зѣва му вѣле: „Н̑а, бе дѣдо!“ Дѣу̑ио му-вѣле: „Зѣв̑ј-џу с̑й̑ио цѣк̑е, зѣв̑ј-џу с̑й̑ио!“ Цѣло, куш̑н̑й̑ца џулѣма! Му-џу-д̑ава. Си-ѓде дѓма, му-и-з̑анѣсѣфа н̑-й̑аа вишчѣрк̑й̑а. Т̑аму, куј-зна-шѓ, му-и-з̑алий̑й̑ла. Ч̑у̑й̑й̑а й̑улѣла лѣй̑о. Дѣду̑ио й̑руд̑ав̑ал цѣки̑на, р̑абѓй̑и . . . Пр̑ав̑иле и куј̑ка. Тѓ сѣл̑ио ним̑ало вѓда. Кл̑ашла м̑јсий̑ѓри, й̑ари нѓџу, и вѓда дунѣсла. У̑урѓни с̑д̑й̑ле, куј̑ки пр̑ав̑иле . . . Сѣлу̑ио с̑-сий̑ур̑ило нѓџу лѣй̑о. Е сѣга, шѓ ц̑ару, шу-̑-им̑аше й̑а й̑удуѣн̑й̑а, дѓшло рѣй̑ ки-й̑ру-шѣй̑а. К̑-ѓде н̑-лѓф. Н̑-кѓјна с̑-ск̑ач̑й̑ле, ки-дѓе рѣй̑ н̑-шѓ сѣл̑ио д-ѓде, а й̑а в̑а ч̑у̑й̑й̑а с̑-к̑й̑й̑ла н̑-рѣк̑й̑а. Тѓ, кѓџа ѓна б̑й̑ла н̑-рѣк̑й̑а, кѓџа ̑-в̑й̑ш̑ал й̑й̑к̑ф̑а лѣй̑а, й̑аг̑нал н̑-рѣк̑й̑а н̑-кр̑ају. Е, в̑а џу-й̑у-зн̑ала, а шѓ нѣ-̑-й̑ѓзна. С̑-измѣна, зн̑ајш, џѓла дѣка с̑-к̑й̑й̑е. И му-вѣле, к̑-џу-в̑й̑де шѓ сѣлу̑ио лѣй̑о, к̑-с̑-сѣс̑й̑и: „Кѓј џу-н̑й̑р̑ај вѓ сѣло, кѓј?“, у̑й̑й̑й̑фа й̑й̑а ч̑у̑й̑й̑е. Т̑й̑а му-вѣл̑̑й̑: „В̑аа ч̑у̑й̑й̑а џу-н̑й̑р̑ај.“ – „К̑кѓ й̑ака?“ Е, с̑-й̑узн̑але. Т̑а ч̑у̑й̑й̑а му-вѣле н̑-нѣџо, сѣа ѓна џу-й̑ѓзна: „Ел̑й̑е, му-вѣле, кѓџа с̑ак̑й̑е су-с̑й̑и. Д̑-н̑-дѓјш с̑ам, ама д̑-си-зѣв̑аш и й̑фѓј̑й̑а жѣна, му-вѣле; д̑-зѣв̑аш и б̑аб̑-й̑и; д̑-џу-зѣв̑аш и н̑-ч̑у̑й̑й̑а й̑а̑й̑ку̑ио, нѣјно й̑а̑й̑ко. Ел̑й̑е с̑й̑и, му-вѣле, ки-в̑-џѓс-й̑ам.“ – „̑рно.“ Тѓ си-у̑й̑й̑ш̑ал сѣга. Мѣр̑ак к̑к, к̑к й̑у-нѣа, кѓџа д̑-дѓе шѓ дѣн. ̑-зѣва жѣн̑-му й̑удуѣн̑й̑а, ̑-зѣва м̑јк̑й̑а н̑-жѣн̑й̑а, н̑-ч̑у̑й̑й̑а; й̑а̑й̑ку̑ио н̑-ч̑у̑й̑й̑а и с̑й̑и ѓд̑й̑ сѣга. И-џѓс̑й̑а, и-й̑р̑ава... В̑аа, сѣга сиг̑нале с̑й̑и н̑-м̑ас̑й̑а, излѣгла. Си-кл̑ашла ин̑, к̑й̑ш-шу-си-кл̑ав̑й̑ Т̑урци̑е в̑ака н̑-л̑й̑це. Си-у-й̑укр̑й̑ла л̑й̑ци̑ио. Зѣла д̑јре шу-й̑й̑й̑й̑. Ф̑й̑й̑й̑ла д̑-й̑й̑а. Му-к̑з̑ала иг̑н̑-й̑ѣсна лѣй̑а и н̑јсѣй̑не с̑-у̑й̑кр̑й̑ла. Б̑й̑ла нѓџу лѣй̑а. С̑-у̑й̑кр̑й̑ла и му-с̑-к̑з̑ала. – „̑ве-сум, му-вѣле, сѣга ј̑с, й̑й̑ шу-м̑-с̑ак̑аше мѣне, чѣлу шу-ми-џу-мир̑й̑а, му-вѣле. Т̑-изл̑џа в̑а м̑јк̑-ми, м̑шчѣй̑а. Ти-̑-д̑аде нѣјна к̑ѣрка, му-вѣле. ̑ве й̑а̑й̑ко, му-вѣле, шѓ ми-н̑й̑р̑ај й̑фѓј̑й̑а жѣна. М̑шчѣй̑-ми ми-и-изв̑ади ѓчи̑е. Еее вѓ чѓику, дѣду̑ио, м̑-зѣ, м̑-й̑ур̑ас̑й̑е д̑-џу-зн̑аш.“ Е, шѓ ц̑ару й̑уџ̑а с̑-н̑л̑̑й̑ш̑ал и зѣл, ѓ скѓк̑на, к̑-̑-з̑акѓле й̑а м̑шчѣй̑а и й̑а к̑ѣрк̑й̑а. И ч̑у̑й̑й̑а му-вѣле: „Ус̑й̑ај! Нѣ-и з̑акѓли, й̑уку й̑ака: й̑ушчи-и у-й̑л̑н̑й̑н̑й̑а й̑ри-д̑ив̑й̑е нѣка-и изѣд̑й̑ и д̑р̑џѓ н̑й̑шчѓ.“ И-ус̑й̑ав̑и сѣй̑не ѓн и ѓн си-̑-зѣ и си-у̑й̑игѓа, си-жив̑й̑а вѣчно ̑рно.

Сирума човек и ламја

Ину-врѣме си-б̑й̑л ину-чѓвѣк и иг̑н̑-жѣна. И иг̑ну-м̑ш̑ко си-им̑але. Сирум̑ш̑ки си-б̑й̑ле нѓџу й̑й̑а. И си-удѣл н̑-й̑л̑н̑й̑на су-иг̑ну-м̑џ̑рѣн-це, си-бирѣл д̑р̑ва, си-и-нусѣл дѓма сѣкуј дѣн, си-и-й̑руд̑ав̑ал д̑-си-к̑у̑й̑е лѣй̑че д̑-ж̑ив̑й̑ш̑, д̑-џу-р̑ан̑й̑ш̑ дѣш̑й̑ио, с̑й̑ну. Е, сѣкуј дѣн. Ину-дѣн у̑й̑й̑ш̑ал й̑ак. Кѓџа ̑-в̑й̑ш̑ал – л̑ам̑ј̑й̑а. Т̑аму им̑ало ин̑-д̑у̑й̑ка. Л̑ам̑ј̑й̑а џулѣма. И му-излѣга й̑рид̑-дѣду̑ио, му-вѣле: „Сѣга ки-й̑а-изѣд̑ам.“ Тѓ му-вѣле: „̑м̑ан, л̑ам̑й̑чке м̑й̑ла, й̑а-мѓл̑̑ам, нѣ-м̑ изѣди! Си-й̑м̑м ину-д̑и̑й̑ѣн̑це. Сирум̑а-сум. Си-й̑руд̑ам д̑р̑ва д̑-си-ж̑ив̑ам.“ Е, й̑а џу-с̑-ж̑л̑̑ала. Му-вѣле: „̑рно, дѣдо, ама ако ми-нѓсиш сѣкуј дѣн, му-вѣле, й̑ука й̑у-иг̑ну-вѣдро млѣко нѣ-й̑а изѣд̑ам.“ – „Ки-й̑и-нѓс̑ам, л̑ам̑й̑чке“,

му-веле. И му-дашла инă-ліра. Ламјаша имала у-дуйкаша ліри. Му-дашла инă-ліра. – „Дă-ми-куйиш млéко, дă-ми-дунéш уйше шўка.“ И шó си-ă-зéва шă лірша. Óде куйфа и млéко и му-уси́анва и зă-нэ́го дă-си-куйе лéиче. Нăйăлнўва игну-вэ́дро млéко. Су-мắжăрэнцишó му-гу-шўр-ва шăму у-вэ́друшó. Тă ийе, ийе, ийе . . . Сă-нăйи́ла лéю. – „Нă, óше двé ліри!“ Му-дава óше двé ліри. Тó си-куйфа зă-нэ́го и му-уси́аннăй лири́чки. Пă му-дунéсфа млéко. Пă сéку дэн, сéку дэн – ліри, сéку дэн – ліри. Дéушó си-нăйрăвăл и куйка и дéишó му-йурасше и си-гу-жéнăл. – Сè шăка си-йрăвэл: сéкуј дэн – ліра, сéкуј дэн – ліра. Тăа си-и́е́ла. Сéа си-лижéла ламјаша у-дуйкаша. И кă-гу-жéнăл дéишó шă нивéс-шăшó си-веле: „Зăшо шăка вăа? Мăјкă-му гу-йма кéјсшó, шăшкă-му гу-йма кéјсшó.“ Тó дéдушó вéке усшăре, му-веле нă-жéнă-му: „Ајде жé-но! Ёлăј дă-шă-зăнэ́сăм нă-дуйкаша йри-ламјаша дă-му-но́сиш шй сéга нă-ламјаша млéко.“ А-зăнэ́сфа, а-вй́два дуйкаша. Й му-нусéла жéнша. Тó сшăр, шó к-ўмре. Му-но́се сéкуј дэн, сéкуј дэн . . . Вăа нивéсшăшó му-веле: „Зăшчó мăјкă-шй гу-йма кéсишó? Зăшчó мăјкă-шй árце йáри, а шй и́ч?, сă-л'ўше. Тй г-óјш дă-му-но́ш нă-ламјаша! Тй дă-но́сиш млé-ко! Дéка нóсе мăјкă-шй млéко?“ Нивéсшăшó йу-нéа, йу-нéа, йу-нéа – а-вй́дваше дéк óде жéнша нă-дуйкаша и му-веле нă-мăжу-му: „А-вй́ду мăјкă-шй. Зăшо шй нé óдиш шўку óна óде? Тй г-óдиш и дă-му-сăкăш нóгу йáри нă-ламјаша.“ И шó зéва млéко. Му-веле нă-мăјкă-му: „Кăжи, мăјко, дéка óдиш?“ – „Нé, мóре сйнко! Нé чйне-дă-шй-кăжăм! Нé чйне! Нé чйне! Нé-е лéю.“ Е, áрно. А-вй́шле вéке óшй нé-му кăжвăла. Нивéс-шăшó а-вй́шла. И сéга óде сйну му-но́се млéко нă-ламјаша, му-шўра млéко и му-веле: „Нé-зă шóцки йáри. Дăј-ми нóгу йáри!“ Нóгу йáри му-сăка. Сă-нăл'ўшфа ламјаша, гу-йрикăлнўва: „Дă-сă-згăрвиш!, му-веле. Дă-сă-сшóриш! Дă-сă-фăшйш!“ Тó сă-фăшйфа нă-мéсшўшó. Дă-си-óде гóма – нéма. Си-лéгна нă-крéвеш. Нé мóже нй г-óде, нй дă-сшăне, нй нйшчó. Мăјкă-му му-веле: „Шó шăка, бре сйнко?“ – „Е шăка, мăмо, ми-нăйрăј жéнша.“ И сè бóлен. Сéга йăк жéнша óде нóсе млéко. Па му-но́се – шó лéже. Тăа фăй, уш-йáри а́згисăна. Фăшйла дă-сă-ублéкфа, дă-излéга, дă-си-йўле дру́зи мăжи, дă-си-шéша. Тó нé-гу исйўл'ва и́ч дéка лéже. Óде сéга мăјкăша йăк нă-ламјаша му-сă-мóле: „Амăн, мйла лăмйчке! Тă-мóл'ăм, узгравй-ми-гу сйн-ми! Си-ми-гу-йрикăлнăла. Тăа нивéсшăшó вéке шéша, шéша, нé-гу исйўл'ва сйн-ми и́ч“, му-веле. – „Е, сéга, зă-шфóјшó ашăр ки-шй-з-узгравăм. К-óјш ки-му-кăјш нă-сйн-шй шăка: 'Óшй ми-йусăка нóгу йáри, му-веле, мă-нăл'ўшй.' Ки-му-кăјш шăка. К-ă-вй́кне нивéсшăшó, му-веле, ду-нэ́го. 'Ёлăј мйла! Ёлăј злăш-на! Нă-йуслéден йăш.' Д-ă-фăше зă-рăка. Бăрем да-му-рече: 'Дă-шă-фăшăм', и дă-му-гу-фăше мăлэчкушó йрăсш, му-веле, дă-му-гу-кăсне сйлно, дă-му-йўшче крăф, дă-му-ă-смўкне крăфша – óн к-уграве, шă к-ўмре.“ И шă му-кăжва нă-сйн-му: „Тăка ми-рече ламјаша, му-веле, г-ă-вй́книш, г-ă-зăмóлиш, дă-му-речиш: 'Ёлăј мйла! Бăрем дă-сă-вй́диме зă-йуслéден йăш.'“ Ёве-ă шă, гóшла. Óн му-веле: „Ёлăј мăр мйла! Ёлăј мăр злăшна! Дă-шă-вй́дам зă-йуслéден йăш. Ки-си-ўмрăм. Нé-шй-е жăл' шóлку зă-мéне? Бăрем дă-шă-фăшăм зă-рăка.“ И шă ушйшла нăсйла. – „А!“, му-ă-йушчйла рăкăша. Óн а-фăшăл јăко зă-йрăсшóу мăлшó, гу-кăснăл сйлно су-зăбйше и му-йушчйло крăф. Му-ă-смукнўва крăфша – шă си-йăгнăла, си-умрэла и шó си-узграве.

Мăш и жена

[illegible]

Сфикърва и сна

Си-біла игна-сфикарва. Имала ину-сін и инә-сна. У-ийа сна-му му-ғригеле прийтшел'ки. Си-сигеле, си-лафеле, си-игеле, си-ийеле и ваа му-веле: „Ам, имам сфикарва, сә ми-йраве, ама а ма́чка а сфикарва; ка́ко ма́чка, ка́ко ма́чка.“ Е, ва сфикарвайша чула. Си-уийиле ийа. Сін-му си-дошай. – „Ойи, бе ма́јко, шо на́йрај? На́йрај виче́ра?“ – „Мјаууу!“, му-йра на-сін-му. – „Ама ма́јко! Шо-йи-е и́ака? Шо и́ака йрајш? Да́ли-си а́рна?“ – „Мјаууу!“, иа му-веле. – „Ми, шо йма ва ма́јка-ми и́ака?“ Ајде а-зәне́сфа на-до́кшур. Шо а-йра́ве – сә: „Мјаууу!“, сә: „Мјаууу!“, му-веле. – „Шо йма?“ А-зәне́сфа на-до́кшуру. До́кшуру

му-веле: „Шо-ши-е? Шо шй-боле? Кáжи!“ А-уийшфа, она: „Мjáууу!“, шй мjá. Му-веле нй-сйн-му: „Тýка йма нйшчо. Нйкуј а-увреди вá. Зéф-си-а дóма!“ А-зéва дóма. Вó шйшфа – шй шáка. – „Пá, зáшчо ма, мá-ко? Шо шй: 'Мjáууу!', шй: 'Мjáууу!' Е, шó-ши-е шáка?“ – „Еее, шáка! Жéншй мá-нйшрáй мáчка. Јáс-сум мáчка сéга.“ Пáк: „Мjáууу!“, чйне. И шó к-а-фáшфа жéншй . . . – „Мáкá-ми-е мáчка? Нá, нй-шéбе! Нá, нй-шéбе!“ – „Амáн, óш игнáш нé вéл'áм! Амáн, шй-мóл'áм, мáжу!“

(Забележени од Уранија Ациева, 75 години)

РАИЦИ

Брат и сестра

Имáло мáкa и шáшкo. Мáкáшй бйла мáшшéа. Имáла ину-дéше и инá-чýшй. Мáкá-му нé-а сáкáла чýшйшй. И му-веле сéга: „Ај кй-бéгá-ме“, нй-брáш-му му-веле. Мáкá-му сáкáла д-а-зáкóле чýшйшй. И бéгáш, бéгáш, бéгáш . . . Гу-зéвáш чéшл'уш и зéрáна и úма. А-фáрл'а шй úмáшй сá-чйне кáл; зé-фáрл'а чéшл'уш сá-чйне, шáкфй, висóки дáрвa; а-фáрл'а зéрáншй и шй висóки дáрвa сá-чйне. И сéшне бéгáш, бéгáш, бéгáш . . . Óдáш нй-нйкуј мéсшo. Имáло шáму игну-йзвур. Му-веле сéсшрá-му нй-брáш-му: „Брáше, нé шйј уг-вáа вóдa. Ки-сá-сшóриш éлен.“ И вóа: „Иш, сéсшро, шó йма?“, му-веле. Сá-нйшйвa вóдa – сá-чйне éлен. Сá-чйне éлен – усшйáнуvа сéсшрáшй сáмa. Тó си-óде у-шлáнйншй. И вáа óде кáди-чéшмa. Имáло нй-шй чéшмáшй инá-висóкa шушóлa. Сá-кáчýвa нй-шй шушóлшй. Óде цáруф сйн кóјнуш дá-зé-нйшóе, и му-сá-ис-шул'ýвa. Кóа кй-вйде инá-чýшй, ама лéшй бйла шй чýшйшй. Си-óде дóмa, му-веле нй-игнá-бáбa: „Мáр бáбо, му-веле, нй-фил'áн мéсшo, нй-фил'áн чéшмa йма игнá-чýшй нй-шушóлшй кáчéна, и му-веле вóа, áко мóжиш, бáбо, дá-ми-а-сфáлиш.“ Зéвa сйшo, зéвa нóшфй, зéвa брáшно – бáбáшй óде шáму. Гу-клáвa сйшшo нáбйкo, нóшфйшй нáбйкo – кй-сéе брáшно. Тá чýшйшй му-веле: „Бáбо, нéму шáкa.“ – „Е, сфáли-сá дá-ми-кáжиш, нé-ми-сá шýле.“ И вáа сá-сфáл'ýвa. Пу-шрó, шу-шрó; шу-шрó, шу-шрó сá-сфáл'ýвa. Сá-сфáл'ýвa и óде цáруф сйн шáму, а-кáчýвa нй-кóјнуш, си-óде дóмa. И бáбáшй си-óде дóмa. Си-óде дóмa, му-веле нй-шáшкy-му: „Тáше, игнá-чýшй дунéсу. А-нáјду шáму.“ Прáвáш брáк. А-зéвa шй чýшйшй. Нáвéчиршй кй-лéгáш. Имáло висóки шóршй цáруш. И-óде éлинуш дá-рбйа шу-сéсшрá-му. Рбйа, рбйа – а-скáршýвa шóршйшй, си-óде. Сшйáнуváш нáрáншo – шóршйшй скáршéна. Му-веле цáруш: „Кóј а-скáршй шóршйшй?“ – „Нé знáјме.“ Нй-другáшй вéчep: „Ајде к-а-мáжйме кáш-рáн шóршйшй. Еш, шó-е кй-сá-зáлéш.“ А-мáжáш кáш-рáн шóршйшй. Óде шó éлинуш дá-рбйа – сá-зáлйшýвa. И зéвáш кó кй-вйгáш – éлен. И сéсшрá-му нé-му кáжýвa. Гу-зáкул'ýвáш – јáдáш. Сéсшрá-му шлáче – óни јáдáш. И-фáрл'а кóскишй у-бáфчáшй, сá-чйне сé шриндá-фел' шйа кóскишй.

Сирумашка и зингина

Сирумашки л'у́га б́иле. Имале чиш́ири де́ца. Б́иле но́гу сирумаш-ки. И ва́а к-о́де да́-му-ме́се на́-зинѓи́на́ша. Му-мис́ила на́-зинѓи́на́ша, си-уш́ишла до́ма. Ра́цише не́-си-и ми́ела ша́му. Си-и-ми́ела до́ма ра́ци-ше. Му-да́вала на́-де́ца́ша да́-ја́даш, да́-и́йаш. Е, пра́вила нико́лку де́на ша́ка и му-ре́кла ва́а зинѓи́на́ша: „Ма́ри же́но, мо́јше де́ца има шо да́-ја́даш а сла́би-са́, ш́фо́јше де́ца не́ма шо да́-ја́даш а ја́ки-са́.“ Она му-ре́кла: „Е, ја́с не́-си-и ми́јам ра́цише уг-во́да́ша, о́дам до́ма му-да́м да́-ја́даш за́шо ја́ки-са́.“ Ко́га о́де на́-гру́жјуш де́н зинѓи́на́ша му-ве́ле: „А́ј изми́ј-си-и ра́цише се́йне о́ј-си!“ Е, ва́а си-и-ми́е ра́цише, си-о́де до́ма, не́ма ле́ш. Де́ца́ша и́лача́ш. Му-ве́ле на́-ма́жуш: „Оди да́-гу-и́а́лаш ка́сме́шуш.“ Ма́жуш о́де да́-гу-и́а́ла ка́сме́шуш. Она ме́се инá-и́у́га́ча уш́-и́еи́а́л. Не́ма гру́жо ни́шшо. А́-кла́ва у-игна́-ш́орба. Ма́жуш о́де. Из-ле́га игну-чо́век су-бра́да, му-ве́ле: „Бре де́ше, де́к к-о́јш?“ – „Да́-си-гу-и́а́лаш ка́сме́шуш, ве́ле, де́ца има́м з́ла́дни.“ – „Не́ма ш́ро ле́ш да́-ми-да́ш?“ – „Има́м, ама уш́-и́еи́а́л“, му-ве́ле. – „А́к-е уш́-и́еи́а́л – ш́о-е“, му-ве́ле. Уш́ка́ршу́ва ину-ко́маш, му-да́ва. О́де и́о́на́ка, и́а́ гу-на́о́жца. – „А, бре де́ше, де́к к-о́јш?“ – „К-о́дам да́-си-гу-и́а́лаш ка́сме́шуш, му-ве́-ле, де́ца́ша з́ла́дни-ми-са́.“ – „Не́маш ш́ро ле́ш да́-ми-да́ш?“ – „Има́м, му-ве́ле, има́м, ама уш́-и́еи́а́л. Ти уш́-и́еи́а́л не́ ја́диш.“ – „А́ко, му-ве́ле, да́-гу!“ О́де и́о́на́ка, ко́ ки-ви́де игна́-и́у́га́ча у-ш́орба́ша. – „К-о́јш, му-ве́ле, у-игна́-вудини́ца, ки-ле́жниш ша́му, ки-з́ре́даш, му-ве́ле, ша́му ни́куј ки-збу́рува. Та́му, на́-фил'а́н ме́сто, има игна́-че́шма, има игна́-во́да. Да́-исп́и́шшиш, се́лшу-му не́ма во́да.“ И во́а сл́уша шо му-ве́ле чо́икуш. О́де а́-и́ушша че́шма́ша. Са́-суби́рува́ш сил'а́нше, му-и́лаш-и́аш. Си-о́де до́ма, си-куи́ува на́-де́ца́ша и ле́ше и ку́јка си-на́пра́вува. О́де ша́ зинѓи́на́ша, му-ве́ле: „Ма́ри ниве́сто, ви́а ни́шшо ни́маше и се́га има́ше.“ И ша́ пра́во му-ка́жува. Му-ве́ле: „Та́ка и ша́ка.“ Та́ му-ве́ле на́-ма́жуш-му: „А́ј о́ди и ш́и!“ Са́-зе́ва во́а о́де. – „Да́ј-му, му-ве́ле, инá-и́у́га́ча.“ Зинѓи́на́ша ме́се игна́-чи́ста и́у́га́ча, а́-кла́ва у-ш́орба́ша, о́де. Гу-на́о́жца ш́о де́душо шу-би́л. – „Де́ка о́јш, бре де́ше?“ – „Де́к к-о́ам – к-о́ам, ш́и шо и́иш́ува́ш?“ – „Не́маш ш́ро ле́ш да́-ми-да́ш?“ – „Има чи́ста и́у́га́ча, ама не́-и́и-а́ да́м“, му-ве́ле. О́де ш́о у-вудини́ца́ша, ли́гнува. Си-ве́л'аш ша́а л'у́га́ша шу-би́ле ша́му: „А бре, ни́а снóшни бе́ме шу́ка, збу́рува́ме. Ти́суш у́ши има. Ти́шле во́шша а́-и́ушши́ле. А́ј да́-ви́дима шу́ка шо има?“ Ко́ ки-ви́даш чо́икуш, бу́га́ијуш. Гу-на́о́ж-ца́ш ша́му, з́-уш́иш́ува́ш и си-о́даш.

(Забележени од Панаја Доковска, 70 години)

На́-чужца ра́бота нема да́-са́-меш и шо ки-пра́јш да́-мислиш

Има́ло игну-де́ше. А́ца́миа усш́а́нува. Шо ки-му-пра́ва́ш сил'а́н-ше? Уш́-ца́ркфа́ша и́ари бра́ле, з́у-жини́ле. Му-пра́ви́ле игна́-ку́јка. Е, де́шшо шо ки-пра́ве? На́-же́ниа му-ве́ле: „Ја́с, же́но, на́-мо́жам да́-жи-ва́м шу́ка. К-о́дам на́-з́урбе́ш.“ Де́шшо к-о́де на́-з́урбе́ш, а же́ниа ус-ш́а́нала ш́ру́дна на́-ш́о вре́ме. Тра́гнува, о́де де́н, де́е, ш́ри, де́сеи́ де́на. О́де у-игну-се́ло. Та́му на́о́жца игна́-ба́ба и игну-де́го. Има́ле ш́ро о́ф-

ци. Сакале измикар они. Во пала работи. Му-вел'аи: „Сакаш кай-нас да-дојш измикар?“ Деишо му-веле: „Јас работи палам.“ – „Арно, елај! Ки-са-пазариме. Колку пари сакаш на-зудини?“ Он му-веле: „Пети лири на-зудини.“ Арно. Ти си-рекле: „А, нема, да-си-оде, нашо деише ки-биде.“ Коа дошл на-десеи зудини си-куйува игну-пийишул. Ко дошл на-двајсеи зудини си-измисл'ал, си-рекал: „Јас шреба да-си-одам.“ А жениа дома рудила деише оше шуа. – „Дега, му-веле, јаска ки-си-одам.“ – „Бре, аман, му-веле, как ки-си-ојш?“ Му-веле: „Ки-си-одам. Да-ми-платиш.“ И дое шоб. – „Двајсеи зудини пу-пети лири – сто лири.“ Му-веле: „На-мене сто лири стобакши не-ми чине. Уддека да-нам да-ши-платиш на-шебе.“ Са-замисл'ува деишо. – „Дега, му-веле, дај само чиишрдесеи лири ако имаш.“ И деушо му-нашл чиишрдесеи лири, му-дашл. Му-веле деушо: „Слушай, бе деише, ки-ши-кажам нишишо, ама ки-ма-слушаш.“ Му-веле: „Ки-шл-слушам, дега.“ – „На-чужца работи нема да-са-меш, му-веле, и шоб ки-праз да-мислиш!“ Спанува да-си-оде. Оде нозу паш. Гу-файило нику дош, нику жармишени у-ни-ку пушилиа мешо – нема дека да-са-склоне. Било игну-видело шаму. Си-веле: „К-одам шаму да-са-склонам ва нощ.“ Оде шаму, руинува на-врашиа. Излега гадгаи. Му-веле: „Јас-сум, му-веле, пашинек, да-са-склонам ва нощ шука да-живам, му-веле, ушре ки-си-одам.“ Му-веле: „Влези!“ Влега нашре. Кога влезе шоб ки-виде: игна-жена варзана су-синцер и игну-куче. Кога а-вишл жениа варзана, си-рекал: „Да-му-речам: зашишо-е варзана жениа? Еа, шоб ми-каза деушо? Шоб ми-шреба у-чужца работи да-са-мешам? Не-му вел'ам.“ Сигнале да-вичераш. На-кучишо му-дава. Кучишо вичера – жениа варзана. Ка-вичирале шур-линкише му-и-дашле на-жениа. Спануваи наранишо. Му-дашл леи да-пукасне. То чокиш му-веле: „А бе, деише, зашишо ши не пийаш: ва жениа зашоб варзана-е?“ – „Јас, му-веле, на-чужца работи не-са-мешам, не-ми шребаш ши работи на-мене.“ – „Ама кој ши-зу-даде во памети на-шебе?“ – „Кож ми-зу-даде – ми-зу-даде, јас на-чужци работи не-са-мешам.“ – „Слушай, бе деише! То човек шу-ш-зу-дашл шоб памети, главаша а-куршули ши. Знајш, ки-ши-кажам, му-веле сега шоб, зашишо ши-вел'ам шака и зашишо жениа варзана-е.“ Удгдруф имало две-шријсеи зрубииа. – „Игну-време си-дое, жениа а-нае су-игну-чужцо човек. Са-сиушии шоб на-мене. Жениа анги да-пумогне на-мене, пумогна на-шоб пришел'уш. И кучишо ка-беише, са-сиушии, даи – зу-фашуи пришел'уш. Димек, ма-куршули кучишо. Сеа кучишо зуранам кушу-човек, жениа а-варзувам кушу-куче шам. Да-знајш шака. То човек шу-ш-зу-дашл шоб памети, главаша а-куршули ши.“ Ушишаму си-зреде до-ма во. А деишо пурасшл, цел маш са-шорал. Во си-ума пийишул. Са-варше окулу кужаи. Си-веле: „Мажкаи, жениа мажена-е. То-му-е маш. Да-зу-извам пийишулуш?“ Си-веле: „Деушо ка-ми-рече. А да-си-измисл'ам малце.“ Си-измисл'ува. – „Ај бе да-влезам кади-нашре, беки врашиа ушфурена-е.“ Влега нашре. Паааи, врашиа а-ушфурува. Коа сукнале, жениа веле: „Ташку-ши, бре, си-дое.“ И са-згушинале. И деишо куршули. Димек, не-зу ушишале.

Рибăрут и кралцкăта ќерка

Имало игну-рибăр. Рибăруи имал игну-ѓеи и игна-баба. Близу имало нику изере. Арно ама, му-рѣкал шаикуи на-сиуни: „Бре сине, ај д-ојме у-нику море да-ловиме.“ И сиануваи оаи близу ду-сиулни-наша на-кralуи. И ловаи. Деишио бил двајсеи жуди. Таикуио к-оде, деишио ки-прудава риби. Напалнува шорбаиша риби, оде крас-крал-цкаиша палаша. Гу-виде кралцкаиша ќерка. Шу-жу-вишла – жу-зал'убила. Му-веле на-измикаркии: „Оји викаи-у шоб деишио де жреде. Шоб прудава?“ Гу-викаи: „Шоб прудаваш, бе деи?“ – „Риби прудавам.“ Крал-цкаиша ќерка жу-зал'убила и му-веле: „Арно, дај риби!“ Му-зѣва ри-би – игну-жрѣсти лири му-дава. Деишио секуј ден риби му-носе, а ша п-у-игна-жрѣсти лири му-дава. И воба си-и-клава у-шорбаиша. Ко дошло никуј месец шу-рабуишале, му-веле на-шаику-му: „Ај, шаишо, ки-си-ој-ме сега дома.“ – „Де оше де!“ – „Не, имме нѳу пари“, му-веле деишио. Деишио знае колку пари зѣл уи-кралцкаиша ќерка. Си-одаи дома. Е, си-жредѣи дома. Деишио п-уфаиша мајсиори да-п-раве кужка жулема. Пари има, нели? Имал само игна-удаја. Фаиша две-п-ријсеи мајсиори да-п-раве кужка. Арно ама, у-шоб време кралцкаиша ќерка са-разбулеа. Болна, болна – к-умре. И шука шила никуј шѣиша, па уиша: „Шоб-е мај ќерко?“, му-веле. Кралцкаиша ќерка му-веле: „Имаше игну-рибăр шука. Ак не-жу најдиш шоб, јас умирам.“ Уишам на-крајуи жу-виде жиниралиуи, жу-вика: „К-ојш ки-палаи игну-рибăр.“ И жиниралиуи кој-нуи вжарува, оде игну-ден шаму п-ишува: „Никуј рибăр дека има шу-ка?“ Тишѣл на-сѣлиш – жу-нашѣл. Му-рѣкле: „Има рибăр, ама жулема кужка п-раве.“ Оде шаму. – „Шшоб, шшоб, шоб-е?“ И му-веле: „Ва нѳи у-шѣбе жѳсиин-сум.“ – „Арно, деишио му-веле, ѣлај! Има игна-удаја.“ – „Таа-шу-е, му-веле, ки-п-уминиме.“ Гу-п-ишува жиниралиуи на-вѣчирша. Му-дава јадѣне, п-иѣне, деишио. Гу-завива да-сиѣ арно. Нараниш му-веле: „Слушѣ деиш! Кralуи ша-сака д-оѓиме дур-ду-неѓо.“ Му-веле: „Немај рабѳиша су-кralуи. Јас п-ам шѳлку мајсиори, на-мѳжам д-и-ус-шам шука.“ Сианува жиниралиуи си-оде. Му-веле на-кралцкаиша ќерка: „Чѳвикуи жу-наја, ама не жреде.“ И шака кralуи, којнуи, оде па жу-наѳжа. Му-веле: Ваа вѣчер у-шѣбе жѳсиин-сум.“ – „ѣлај жѳсиин.“ И зѣва одее. – „Ајде п-риг-мене, к-ојме у-сиулни-наша наша дека-е, му-веле. Тѳлку ми-сиѳри. Не-иш шрѣбаи мајсиѳри. Имме и кужка ниѣ, имме и сѣ.“ Гу-зѣва деишио, жу-зѣнисува. Ка-жу-вишла кралцкаиша ќерка – уздрѣвѣла. Нејсе. А-зѣле и мајка-му и шаику-му. Му-дашле кужка ша-му кralуи дека имал кужки. Ки-п-равѣи браќ. Игна-цѣла нигѣл'а браќ п-равѣле. Е да-видиш сѣа. Кога лижнале деиш на-вѣчѣриша кралцкаиша ќерка му-веле: „Дали било касмеи рибăр су-кралцка ќерка да-лѣгне?“ И деишио ооои, му-са-расиува кѣјфуи. И како лижале, шака не мајра. И кади-пѳл нѳи шоб си-имал нику п-ара – шшшш, на-бижајне. Сианува, бѣга. Оде у-игна-даржава, непузнаиша ич. Кралцкаиша ќерка сианува нараниш – немааа. Зѣшуи жу-нема. У, ка-шаму – нема, нема . . . Во шшшѣл у-ина-даржава. Тишѣл у-нику баба, у-игну-дедо шаму. Са-сиѳ-рѣл нем. Са-кажува нем сѣга. Оде на-бабаиша му-веле: „Вака и вака. Јас сакам рабѳиша, му-веле п-у-немики. – „Е, да-жу-зѣваме“, рѣкле бабаиша и деуиш. Там никуј риби давале, никуј п-ичѣле нишиш шаму. Гу-зѣле шаму. Во нем, не п-уѓувурува ич. Игна жудина, две жудини, шри –

сă-сѣуріле сэдум жудіни. К-и-йушіа нă-скул'о. Зайшó ұраве? За-дă-бїи наjárни нејниа чуїа и дегїшо у-сфегїуш. Вїка игну-даскăл, му-веле: „Слушај, вїа децаїта уг-ўше учаш. К-и-ўчиш ду-двајсеї жудіни. Нăдруф не! Има месїо ұравено. Ки-јадаш, ки-йїјаш – нашре. Нема д-и-извајш нă-сфегїуш. Има шăму дă-бийаш óни. Ак избегаш децаїта, главайта ки-ши-зemme“, му-веле кралуш. Игну-даскăл сă-нафашита су-него, димек, к-и-ўче. И-зева уш-сэдум жудіни. Уче ўу-пегї сати нă-де-нуш. И-зашфурува шїа. Уг-играчки шу-сакаш дă-му-давайш шăм. Нă-друф не-и изважцаш ўч. Друго ма, у-шó време, коға дошло нă-сидум-најсеї жудіни чуїаша најїарвайта задача а-вї, а-рекла нă-сфегїуш, шу-а-нимало. И шó сеа, уг-мирак ногу дă-му-каже нă-кралуш, излегал. Устїавува врашита ушфурења. Уш, излегле чуїаша и дегїшо уднашре. Пу-николку време кралуш излега нăдру, коға ўуле – децаїта нăдру. – „Агде нашре!“ – „Еа, му-вел'аш, не ўодиме нашре!“ – „Бре аман, ки-мă-закóле кралуш!“, му-веле даскалуш. И кралицаша и-вїшла, му-рекла: „Е, усїажїе-у чоїкуш! Прогїи-му нă-чоїкуш!“ И му-ўрогїшал шó. Излегле ушшам сеа. Нејсе. Излегле шăму. Шó ұраш вїа? Тїа к-байш дека-е ұрсїаднїшїшїо шăму. Чуїаша си-нашла шăму игну-деге. Си-гу-зела. Му-рекла нă-кралуш: „Си-нае маш. Воа јас ки-си-у-зетм су-мене маш. Како нїа крал уш-їашуш дă-зеваш маш?“ – „Јоок бе! Уддек сака-ге, к-у-зетм.“ И гу-зела. Му-дашал сеа нїку кујка, седнал. А дегїшо? И он стори игнă-жудїна, ша шó ұраве дегїшо сегә? Фашита, сă-чїне су-игнă-банда, навечер краге – нăдејна јаге. Краљцо дегїе, шолку пари, сă-чїне су-ша банда другар. Дисїина-пїишнајсеї, шу-биле шїа айашули, навечер краш – нăдејна жадаш. Кралицаша му-веле: „Дека оји, бе дегїе? Шó ұраш? Шó рабошта ұраш?“ Му-веле: „Нăдејна јадиме – навечер крадиме.“ – „Како шака? Немме пари нїа!?“ – „Е, не сакам уш-шифогїе пари“, му-веле дегїшо. Кралицаша умрела уг-мака. Во нема, нă-мож дă-гу-шраднаш ушшаму ўч. – „Шó ұрајме су-во дегїе?, си-веле кралуш. То ки-нă-јаге двегїе.“ Он ша су-шїа. – „Бре дегїе, нем! Ушкази уш-шó нїшїо!“ Тїа – пари їмаш. Целаша даржава а-їма забурчено. Лїри їма. – „Нїшїо, дегїшо му-веле. Јас не-сă-дел'ам ушшаму.“ Уг-ногу време шашїку-му уг-мака ўмрал. Устїанува сам во. Шó ки-ұраве сегә? Пари ногу, кујки пални. Тифшери – шу-бурчувале цела даржава. Лїри – пално. Ушшаму вїка николку арғаш, дисїина-двајсеї арғаш, му-веле: „Извајїе вїа шифшери ушшук! Саше г-и-изгорїе! Дă-нă бурчуваш л'ўга.“ Му-и-давайш, и-изгуруваш. Парїше саше нă-л'ўгаїта. Тїа шу-биле у-шашїку-му-и-дава нă-л'ўгаїта. И ушшаму си-устїавува шолку пари – колку дă-јаге он. Арно ма и Индијанкаш пурасїела двајсеї жудіни. Кă-пурасїела двајсеї жудіни чуїаша не сака царно, сакала бело маш. А кралуш, го радус димек, е шака-вака, шака-нака, бела чуїа не-сă маше. И сїурїле насїла дă-машаш. Ваа му-веле: „Не-сă машам.“ Инуген шó ұраве? Нае набкул нїкуј Араш, му-веле: „Колку пари сакаше мене дă-мă-дїгнїше дă-мă-занесїе у-Персия, у-бел'їе?“ Сака бел дă-зева – не сака царн. Нашла нїкуј две Араш шăму. Му-реклет: „Ил'ага лїри ки-ни-даш, нїа ки-шаш-уднесиме дека сакаш.“ И шїа пари му-дава. А-дїгнүвайш, шамїуруш – у-Персия. Оге у-Персия. Воа сам-е сегә. Ташїку-му-ўмре, мајка-му-ўмре; само измикаркїше и-їма. Оге шăму, сă-рашїшїува кадї-краљцаша пă-

лаша. Излѣга шѹка пѣмѹруш. Е, сѣ-шишѣале и вѣшле вѣа крѣлуш шѣ
 ши-вѣшле: двѣ цѣрни и игнѣ-чѹша, ама лѣша бѣла и шѣа. Му-вѣле нѣ-из-
 ми-каркише: „Ојше вѣкаше-ѣ шѣа чѹшѣша и цѣрнише. Шѣ-сѣ вѣа л'ѹга
 шу-дѹдѣа шѹка?“ Оѣш и-вѣкаш. – „Шѣ-сѣ вѣа?“ – му-вѣле. – Нѣа,
 му-вѣле, уш-фил'ѣн мѣсѣо-снѣ, уд-Индиа.“ – „Е, шѣ пѣлѣше?“ Ама шу-
 ѣ-вѣ крѣлуш ѣ-зѣл'ѹбѣл. И ѣна зѹ-зѣл'ѹбѣла ѣма. Двѣше бѣле ѣрни.
 Сигнѹва чѹшѣша шѣму сѣга. Му-вѣле нѣ-крѣлуш: „Зѣшѣ мѣ-сѣкаш шѣ:
 зѣ-жѣна ѣсе зѣ-изми-карка?“ Му-вѣле: „Тѣ-сѣкаш, ама . . .“, си-бѣре
 мѣшкише. Нимѣл пѣри д-ѣ-пѣлѣше. Сѣга нѣгу пѣри ки-сѣкаш Ѧрѣише.
 – „Кѣлку пѣри сѣкаше?“ – му-вѣле нѣ-Ѧрѣише. – „Кѣлку? Двѣ ил'ѣди
 лѣри“, му-вѣле. Он двѣ ил'ѣди лѣри нѣма, сѣмо зѣ-јѣдѣне ѣма. Крѣлуш
 си-и-дѣва пѣрише сѣше. Му-вѣле чѹшѣша: „Ѧк мѣ-сѣкаш зѣ-жѣна, јѣс
 ѣмѣ пѣри.“ Тѣ, пѣк, имѣла пѣри – кѣкфи злѣшни. Ку-знѣ шѣ имѣла
 у-нѣа? Јѣ дѣмѣнѣш!? – „Ѧко ѣмѣш пѣри, му-вѣле, шѣ-сѣкаш зѣ-жѣна.“
 И сѣ-сѣрѣшѣло. Му-и-дѣвѣш пѣрише нѣ-Ѧрѣише, Ѧрѣише – дѣма. Вѣа
 ушѣанѹва су-нѣгооо. Е, пѣрѣвѣле брѣк, ѣр кѣко шѣрѣба. Сѣ-жѣне шѣму.
 Ѧрно ма, вѣа пѣ ѣге су-шѣа ѣшѣишѣа. Му-вѣле: „Шѣ пѣрѣш шѣ? Зѣш
 ѣш су-шѣа?“ Му-вѣле: „Јѣс уш-шѣа нѣ ушѣѣжѹвѣм. Мѣрѣме нѣвѣчер
 дѣ-крѣдѣме – нѣдѣна дѣ-јѣдѣме.“ И жѣнѣа: „Тѣка – шѣка.“ Ѧрно ма,
 вѣа крѣлуш уш-Индиа сѣга ѣ-пѣла чѹшѣша. Ѧрѣише му-вѣл'ѣш нѣ-крѣ-
 луш: „Нѣа мѣж д-ѣ-нѣме, ама сѣкаме пѣш ил'ѣди лѣри и пѣмѹр, ѣрни
 сѣфѣрки; музѣка ѣрна, јѣдѣне ѣрно – нѣа к-ѣ-нѣме.“ – „Дѣдѣно, му-вѣле,
 шѣ сѣкаше.“ Сѣ-зѣвѣш су-пѣмѹруш дисѣишѣа Ѧрѣи, пѣрѣо ѣдѣш нѣ-пѣрис-
 шѣнѣишѣо. Удѣшѣем нѣ-пѣрисѣанѣишѣо, излѣгле нѣдру, кѣ пѣл'ѣш. . .
 Тѣм бѣле вѣа дѣцѣша шу-јѣдѣле. Пѣк вѣа ѣшѣишѣа и крѣлѣкушѣо дѣше
 шѣму. Сѣ-сѣурѣле су-нѣ. Сѣ-рѣзмишѣле шѣму. Пушѣиле музѣкашѣа и
 шѣа, дѣмѣк, нѣгу ѣрна музѣка имѣле. – „Дѣ-дѣдише!, му-рѣкле, дѣ-вѣј-
 ше шѣ музѣка ѣмме и шѣ јѣдѣне у-пѣмѹруш.“ Пѣмѹруш у-мѣрѣо. И
 шѣшѣле нѣвѣчер вѣа шѣму, вѣшле игнѣ-зѹлѣма рѣбѣша: музѣка ѣрна,
 јѣдѣне, шѣјѣне . . . Ѧрно. Су-крѣлуш сѣ-дѹблизѣле шѣа Ѧрѣише. Ушѣи-
 сѣле нѣишѣо. Му-вѣл'ѣш: „Ѧлѣше, му-вѣле, су-нѣвѣсѣшѣа. Ѧмѣш нѣвѣс-
 шѣа?“ – „Ѧмѣ!, му-рѣкѣл вѣ, жинѣш-сум.“ – „Ѧлѣше, му-вѣле, су-крѣ-
 лѣцѣша ушѣре вѣчер, му-вѣле, ѣрна музѣка, ѣрно јѣдѣне – ки-сѣ-зѣсѣи-
 ме.“ Вѣ му-вѣле: „Ки-дѣјѣме у-сѣбѣша нѣвѣчѣрѣа.“ Нѣјсе. Дѣшло сѣ-
 бѣша, му-вѣле нѣ-жѣнѣа: „Сѣрѣми-сѣ к-ѣме вѣ нѣш нѣ-шѣ мѣсѣо. Ѧма
 ѣрна музѣка, ѣрно јѣдѣне – шѣму ки-сѣ-висѣлѣме.“ Му-вѣле: „Нѣмуј, нѣ
 пѣрѣ шѣка! Ки-пѣишѣи, мѣжу!“ Вѣа ушѣисѣла. – „Нѣ, к-ѣме.“ – „Е, к-ѣ-
 ме – к-ѣме.“ Жѣнѣа сѣ-сѣрѣма. Си-кѣлава шѣишѣулуш, кѣлава шу-му-
 шѣрибѣло. Ѧдѣш. Тѣ вѣчер, ѣј, мѣбѣш зѹлѣм, музѣка ѣрна. Кѣга дѣшло
 кѣди-пѣл нѣш нѣ-дѣшѣо игнѣ-ѣше двѣјсѣишѣир сѣшѣи дѣ-н-сѣ-рѣзбѹде
 ѣч. Ѧрѣише шѣу – пѣмѹруш у-бѣрзѣна. Кѣ-удѣле, удѣле сѣрѣшѣи нѣш
 дѣка удѣле, сѣурѣле дѣ-зѹ-фѣрл'ѣш у-мѣрѣо. Чѹшѣша дѣаѣш шѣишѣу-
 луш, му-вѣле: „Нѣ унѣди! Извѣјѣше-зѹ, фѣрлѣше-зѹ нѣ-пѣрисѣанѣишѣишѣо!
 Зѣшѣи дѣ-зѹ-ушѣѣшѣе? Зѣшѣи дѣ-зѹ-фѣрлѣше у-мѣрѣо?“ И шѣа слушѣ-
 ле. Гу-извѣшѣле нѣ-пѣрисѣанѣишѣишѣо, зѹ-кѣшѣле шѣму, ѣ-зѣнѣсле чѹшѣша.
 Си-шѣшѣле у-Индиа. Чѹшѣша си-шѣшѣла кѣ-шѣшѣку-му. Му-зѣле Ѧрѣи-
 ше пѣш ил'ѣди лѣри. Ѧрно. Вѣа двѣјсѣишѣир сѣшѣи кѣ-сѣ-рѣзбѹдѣл, сѣга
 знѣе, си-вѣле: „Шѣ ми-пѣрѣе жѣнѣа?“ Мѣр жѣнѣа ѣ-пѣдѣне кѣбѣшлѣа
 сѣга, ама жѣнѣа нѣ-е крѣва. Он-е крѣф шу-шѣде. – „Шѣ ки-пѣрѣм сѣга?
 К-ѣдѣм јѣс у-Индиа.“ К-ѣге. А му-сѣшѣвѣла и пѣри шѣа. Жѣнѣа знѣела,

132

133

їаїа о́де на́вечи́їа, му-веле: „Ма-зна́їи ка́ј-сум ја́с?“ Деї́їо му-веле: „Шо́ їа-зна́м!“ О́де са-убличу́ва у-нивисї́їицкиїе ру́би шу-са-винча́ле. – „Се́га ма-зна́їи?“ му-веле. – „Е, се́га їа-зна́м.“ Ка-са-згу́шна́ле дві́їе – їа́ка усьїа́на́ле.

А́на́мка и Ма́кидо́нец

Има́ло игна́-а́на́мка, игну-Ма́кидо́нец. Ма́кидо́нцуї – сулу́нец, а́на́мкаїа – сулу́нка. Ма́кидо́нцуї бі́л їримиїа́рен; ба́сми їруда́вал. Има́л ду́кан су-ба́сми. А́на́мкаїа їо́лку изгу́рена бі́ла за-ма́ш. Е, о́де ба́сми де́ка їруда́ва. Ма́кидо́нцуї бі́л ле́ї чо́бек. Му-веле: „А бе ка́ўрин, сфа́ли-ми їїа їуїо́ј ба́сма!“ Му-сфа́л’у́ва ка́ўринуї. Шу́ка-шу́ка, шу́ка-шу́ка не́ зе́ва. Де́сеї їуїо́ј му-ра́шуку́ва, сїїа́ну́ва – бе́га. Ма́кидо́н-цуї си-о́де до́ма. Му-веле на́-же́нїа: „Же́но, му-веле, до́е игна́-а́на́мка во́јден, сїїе ба́сми ми-и-ра́шу́ка а не́ ку́їи ниїїо.“ Же́нїа му-веле: „Ма́жу бре, їа́а са́ка уї-їе́бе ниїїо.“ На́-дру́їїуї де́н о́де – їа їа́ка. Шу́ка-шу́ка, шу́ка-шу́ка, їа не́ зе́ва. Па́ о́де на́-же́нїа му-веле: „Же́но, їа до́е во́јден, їа їа́ка.“ – „А бе слу́шай, їа́а са́ка да́-їи-ка́же ниїїо; са́ка да́-са-сна́їде су-їе́бе, ама не́ мо́же ка́к.“ На́-їре́їїуї де́н їа о́де а́на́мкаїа, му-и-шу́ка, му-и-шу́ка ба́смиїе, и-усїа́ва. На́-їре́їїуї де́н му-усїу́ва игна́-ка́рїа ва́рза́на у-ба́смиїе уна́їре. Е, и-зе́ва їо́, сфа́р-шу́ва, си-о́де на́вечи́їа. – „Же́но ма, во́јден игна́-ка́рїа усїїа́віла ва́р-за́на у-ба́смиїе“, му-веле. И а́-зе́ваїи ка́рїаїа а́-уїфу́руваї. Шо́ ки-ві́їи уна́їре у-ка́рїаїа: игну-ца́м їа́рче, игна́-ра́ка їе́сук, игна́-лу-зі́нка їа́рче, игна́-ца́рна ка́рїа. Е, же́нїа и ма́жуї си-мисл’уваї се́га: „Шо́-е во́? Ка́кфо-е? Ка́ко да́-їу-на́їме во́а ниїїо?“ Си-измислі́ле дві́їе – їу-на́шле. Му-веле же́нїа: „Ма́жу, слу́шай ва́ка: їа́ са́ка да́-на́ї-диш її. Ја́с ки-їи-да́м слубо́да – о́ди! Во́ їе́сукуї, му-веле, ва́ їука́ї-ре́ка се́де. Пу-їе́сукуї к-о́диш. Во́а ца́муї ки-їу-на́їдиш за́де уї-їин-це́рїа. Ва́а а́на́мкаїа їма ло́за ка́ї-ца́муї узго́ра. Ва́а ка́рїаїа ца́рна – на́вечи́р к-о́диш.“ И во́а му-веле: „К-о́дам на́де́їна, же́но, да́-їро́ба́м, да-ві́їме игна́ш.“ Са́-зе́ва о́де на́де́їна. Ко́га о́де їу-їе́сукуї – на́бо́їца ца́муї, на́бо́їца . . . се́ и-на́бо́їца. Гу-ві́їшла ва́а уї-їинце́рїа. А́-уїфу-ру́ва їинце́рїа, а́-изва́їца се́а – ко́са, ца́рна ко́са. Му-веле: „Ве́чер!“ Не́ма, диме́к, ца́рно – „ве́чер да́-до́їш!“ Са́-ва́рну́ва. Же́нїа му-веле: „Шо́ їра́е?“ – „Ва́ка и ва́ка.“ – „Е, му-веле, на́вечи́р.“ Сїїа́ну́ва он на́вечи́рїа, на́-дру́їїуї де́н на́вечи́рїа, о́де. О́де їра́о на́-їинце́рїа. Даааї їинце́рїа, а́-уїфу́рува. Му-веле: „Не́ уї-їа́а сїїа́на.“ Има́ло ма́-ле́чка їо́рїа, вра́їа. И му-уїфу́рува уд-вра́їкаїа. Ту́га, сїа́ро вре́ме, їа́ка има́ја – кла́їа на́-вра́їїа. И їа́їи вра́їїа, си-о́де до́ма. Си-їа́рв-но вичи́ра́ле уна́їре, диме́к, си-вичи́ра́ле а́рно, си-їа́рві́ле ке́їф це́ла ве́чер. На́ра́нїо: „А бе їа́ур, му-веле, а бе ка́ўрче, зе́ваї дві́ лі́ри и о́ї-си! У́їре не́, онден їа да́-до́їш! У́їре не́ – онден. Да́-са-удмо́риш игну-де́н.“ Е, во́ си-о́де. – „Же́но, ва́ка и ва́ка.“ – „Ти-ка́за – їа́-е изгу́-рена“, му-веле. Бе́її ку́ї-зна́ де́ка шиїа́л. Су-мисе́ци не́-си їри́де́л. На́-дру́їїа ве́чер їа о́де, їа їсїо їа́ка їра́ве. „Не́муј на́-їре́їа ве́чер!“ – „Па к-о́дам, же́но!“ – „Мо́ре слу́шай, ва́а же́нїа, слу́шай ва́ка: їре́їа ве́чер ми-е-ло́шо на́-ме́не, не́ о́ди! Да́-на́-їаїїи ні́ку бил’а!“ – „К-о́дам бо́ше ва́ но́ш, ма же́но“, му-веле. – „Е, о́ди!“, му-веле. О́де на́-дру́їїа

вечер. Ли́гнале на́вечирѣа – за́сѣале. Кóџа усунáло – óше за́сѣале. Си-
-дóшл бѣ́зуи. Дааам в́раиѣа, уи́фурѣва ка́бици́куи и влѣ́гл уна́иѣре.
Тѣа уна́иѣре двѣ́иѣ. – „Шó-е вó?, вѣ́ле. Шó-е, бе ка́урин, и́ука?“ – „Е,
му-вѣ́ле, и́риайшѣ́л!“ – „Ка́куф и́риайшѣ́л!“ – бѣ́зуи. Уи́и́а́му ки-џу-зѣ́ва
за́иѣфур. У-кла́вайи за́иѣфур, сѣ́а ки-џу-сѣ́дайи. Гу-зѣ́ле да́-џу-сѣ́дайи. Му-
-вѣ́ле: „За́иѣи и́и́де и́а́му?“ А чо́икуи и́а́м вѣ́ле: „И́риайшѣ́л“. Гу-сѣ́дѣ-
вайи да́-џу-бѣ́сайи. За́-двѣ́-и́рѣ́ дѣ́на ки-са́-бѣ́се. Слу́и́на́ла же́ни́а бѣ́и
џу-нѣ́ма, нѣ́-си дóе. Са́-фа́иѣи да́-џу-бѣ́сайи. А́рно. Же́ни́а шó и́ра? Óде
на́-и́бѣ́иѣи му-вѣ́ле: „Пó́иѣ, да́-ѣ-ми-а́ и́а́ и́фóѣѣа рáса да́-са́-сѣ́бóрáм игну-
-и́бѣ́и; да́ѣ-ми-у и ко́и́лиѣи су-кра́сѣиѣи, су-бусѣ́л'куи, ја́с áко мо́жáм г-у-
-курѣ́и'у́л'áм ма́жуи.“ – „Да́дѣ́но, ма́ри нивѣ́сѣи“, му-вѣ́ле. Са́-сѣ́бóри иг-
ну-áрен и́бѣ́и, игна́-бра́да ла́жóвна же́ни́а, са́-чѣ́не, џу-зѣ́ла ко́и́лиѣи,
и́рао óде на́-за́иѣфурѣи. Уи́ѣре к-у-бѣ́сайи. На́-за́иѣфурѣи и́ма áскер. Му-
-вѣ́ле: „И́фѣ́нди, и́ука и́ма игну-ка́урин за́иѣфур, уи́ѣре ки-са́-бѣ́се. На́и-
ѣа вѣ́ра, зна́ѣи, му-вѣ́ле, кри́сѣиѣи́а́нѣ́а, и́рѣ́ба ја́с да́-џу-и́ричѣ́сѣ́иáм, му-
-вѣ́ле, и и́ра́ф чо́икуи г-у́мре.“ – „Óди“, му-вѣ́ле и́бó áскируи́. А у-игна́-
-удáѣа бѣ́л за́иѣфурѣ́н са́м, игна́-удáѣа ма́лѣ́чка. И вóа влѣ́гл уна́иѣре.
– „Ба́рџу слѣ́ци, слѣ́ци-са́, му-вѣ́ле, и́и́, ја́с-ки-сум и́ука. Да́-си-бѣ́и и́и́,
ја́с ки-за́сѣ́иáнáм уна́иѣре“, же́ни́а. Óдма са́-сличѣ́ва и́бó, са́-убличѣ́ва и́бó
же́ни́а. Излѣ́га. – „Пó́и а сидѣ́нди“, му-вѣ́ле Тѣ́рчинуи́. – „Ја́и и́а на
дѣ́иѣи, ја́и и́а“, му-вѣ́ле вó. А и́сѣи и́бó. Си-бóде дóма и́бó. На́-грѣ́ѣѣи
дѣ́н к-и-изва́и г-и-бѣ́сайи. И-изва́ѣѣи г-и-бѣ́сайи. Кóа изва́иѣле г-а́-бѣ́-
сайи му-вѣ́ле: „Кóџо бѣ́сиѣе?“ При́д-да́-џу-бѣ́сайи чо́ек и́ма и́ѣ́и ми́нуѣи
да́-и́руѣ́во́ре. Тѣ́а му-рѣ́кле: „Ка́жи шó ки-ка́жиш!“ – „Ја́с, му-вѣ́ле, нѣ́
ка́жѣ́вам ни́иѣи. Же́ни́а ми-бѣ́ше и́риайшѣ́л'ка, му-вѣ́ле. Ја́с-сум же́на!
И са́-уи́фáрл'у́ва. – „Кóџо сѣ́диѣе?, му-вѣ́ле. Же́на-сум, сѣ́диѣе, му-вѣ́-
ле, на́-ма́и ме́сѣи? Ја́зáк на́-ва́иѣи.“ И и́а́ка исѣ́уѣиѣа-са́. – „А́ су-здрá-
ве!“, му-рѣ́кле.

(Забележени од Глигор Апостолов, 80 години)

ТРЕМНО

Две при́атели

Игну-вре́ме бѣ́ле двѣ́ и́риайшѣ́ли, ама а́јна́ѣи́, гимбѣ́ли – нѣ́-му-са́
ра́бóѣи. И са́-зѣ́вайи сѣ́а и́уле́ка-и́уле́ка дѣ́к к-бáи – на́-ло́ѣиѣи. Óда́и
са́ на́ја́ѣѣи џрóзде уг-ло́ѣиѣи. Са́-на́ја́ѣѣи џрóзде и óда́и на́-ка́лѣ́-
вайи на́-и́а́ндáруи. Висóкá кáлѣ́ва, су-ска́ла са́-ка́чфа́ѣа. Вѣ́ка́и: „О́
и́а́ндáр, о́ и́а́ндáр!“ Нѣ́ма и́а́ндáр. И и́и́а са́-ка́чфа́и на́-ка́лѣ́вайи,
му-а́-за́сѣ́увайи. Грѣ́де и́а́ндáруи ину-вре́ме, са́-ка́чфа на́-ска́лѣ́а, кóа
и́уле – двѣ́ сѣ́и́ѣи́ узóре. И бн му-а́-и́ра́ѣ́гну́ва ска́лѣ́а, а́-фа́рл'а и́бóна́ка
и си-бóде. Тѣ́а, ка́-са́-на́сѣ́а́ѣа, са́-ра́збóдѣ́вайи, са́ка́и да́-са́-сфа́л'áи сѣ́га.
Пѣ́л'áи – ска́ла нѣ́ма. Тѣ́ка ска́ла, и́а́му ска́ла – нѣ́ма. Вѣ́ка́и и́а́ндáруи
да́-му-са́-ја́ве, да́-му-а́-да́де ска́лѣ́а – ни́куј нѣ́ма. И ри́иѣа сѣ́а да́-скóк-
на́и уи́и́а́му. Му-вѣ́ле: „А́де скóкни и́и́, ама áко са́-у́дриш да́-ми-ка́ѣи,
да́-на́-скóкнáм ја́с.“ Ску́кнѣ́ва и́бó – нóѣ́иѣа си-а́-ска́риш, а́рно ма нѣ́-му
ка́жва на́-и́бó. Му-вѣ́ле: „Ка́к бе?“ – „Мóре ни́иѣи, вѣ́ле, ме́ко, бóбек.

Скóкăј!“ Скукнѹва и шó. Нă-инă-ѳинѹшка óчиѳе си-и-ăзвăжца двéѳе. Вóа вéле: „Кă-ѳумйна?“ – „Лéѳо, вóа вéле. Óчиѳе си-и-извăду.“ – „И сéа шó ѳрăјме?“ – „Сéа, вéле, ѳѳѳ бáре нóзи ѳмăш, згрăф-си. Ки-сă-кăчăм јас нă-ѳéбе, кóја сѳрăна су-рăкăѳа ки-ѳă-удѳрăм – ѳăму к-óдиш. Ки-ѳѳѳ-вél’ăм: ’Нăлéво-нăдéсно, нăлéво-нăдéсно’.“ И ѳăка и ѳрăвѳа. Сă-кăчфа крѳвјуѳ нă-слéѳјуѳ и óдăѳ. Пу-ѳăѳуѳ, дéк удéа, нăóжцăѳ ѳгнă-крѹша. А вă – фѳăсăла. Е, лéѳи, жăлѳѳи крѹши. И му-вéле: „Инă-крѹша ѳма ѳѹка. Нé зăсѳăнѹвăме дă-јăдѳе ѳрó крѹши?“ – „Ма áјде, вéле, дă-зăсѳăниме.“ Зăѳѳрăѳ ѳăму. Сéа кóј ки-сă-кăче? Пă слéѳјуѳ. Крѳвјуѳ нă-мóже, скăршéна нóѳа. Сă-кăчфа слéѳјуѳ. Му-вéле: „Јас ки-грăсăм – ѳѳѳ ки-бéриш. Кóа ки-сă-сфál’ăм и јас, ѳуѳăј ки-јăме зăјно. Дă-нă-јăдиш гур-дă-сă-сфál’ăм јас. Сă-кăчфа ѳó, грăсе. Туѳăј ѳгнă-мéчка ѳрэде уgnăка. Крѳвјуѳ к-ă-вѳжва мéчкăѳа, ѳăн-ѳăн, ѳăн-ѳăн, ѳăн-ѳăн, ѳулéка-ѳулéка у-инă-кăѳѳна сă-ѳѳкнѹва. А слéѳјуѳ шó знă? Дрăсе. Сéа мéчкăѳа уѳѳѳди, лăѳ-лăѳ, лăѳ-лăѳ – јăде. Тóа слѹша уд-ѳóре ѳу-млăска мéчкăѳа, ѳу-јăде крѹши. Му-вéле: „Ама крѳѳе, нé јăди! Кă-рикóме? Кóа ки-сă-сфál’ăм јас, ѳуѳăј ки-јăме двéѳе зăјно.“ Мéчкăѳа рăзбѳра? Си-јăде ѳăк. Сă-нăл’ѹѳѳ слéѳјуѳ и уѳѳ-крѹѳѳѳа нă-мéчкăѳа узѳóре му-сă-фăрл’а. Пăдѳна нă-мéчкăѳа узѳóре. Мéчкăѳа фăѳѳи дă-бéѳа. И дéка к-óде? Прăво у-кăѳѳѳѳа. Крѳвјуѳ вѳка: „А бре, нéмуј ѳѹка нé-ă нóси, бре! Пóнăка óди!“ Нé, ѳăа ѳѹсѳѳа ѳăму óде. И óде двéѳе и-изéжца.

Две брака

Имало две браќа. Игношо браќи беше ноѓу ираф, друѓуји беше ноѓу крадлив. Е, така шоб устави две деца. Дојди крадливјуи умри. Гу-фашиа, у-аиус умри. Е, така, децата устаната су-бајку-му да-живаи. Кога иурасиша децаи сакаја да-видати шоб иаишо имати, шоб за-наи иравеше. Е, бајку-му му-вилеше: „А, бе деца, иаишк-и ни-маше арно за-наи.“ Децаи колку расиша – шолку сакаја за-да-научаи ои иаишк-у-му беше шоб иакфоб. Е, бајчишо шоб да-ира? Му-каза. Му-веле: „Таишк-и ни-маше арно за-наи, зашоб крадеше, а така иадна на-лош-јуи иаи.“ Е, на-децаи шоб иравеше иаишк-уи сакаја и они да-ираваи. Зафашиа. Крадејнишо шоб иу-шоб жу-дунсобо на-ноѓу жулемо. Фашиа уг-ноѓу крадејне на-ноѓу жулеми, дур-камили да-крадаи. На-мужеа г-и-фашиаи. Клади царуи заиувеш за-да-можати д-и-фашиаи. На-мужеа д-и-фашиаи. Е, на-виа, кога и-фашиа, шу-а-заклаја камилиа, ишариа на-нејната иориа су-царвено за-да-оати да-наи иориа, иа-шу-е. Виа крадливите уишгоба ишариа саше иориа. Кога уишгоба за-да-и-иалаи, на-мужеа г-и-фашиаи иак. Царуи нема . . . Е, к-у-ира-ваи иаишуи су-ииса; ки-фарлаи лири. Сео иа да-и-фашиаи крадлив-ише. Е, ма ииа си-кладоба ииса на-чејлише. Кога бараја – лирише са-ли-иша на-чејлише. И-субирваја они. Удео накрајуи, си-и-драснуваја, иа на-мужеа да-и-фашиаи. Виа му-рикоа: „Дојди ангел за-да-умриш.“ – „А бе како к-умрам? Ош шоб, му-веле царуи, да-живам. Јаска бие сеа г-умрам!? Има мисл'а ноѓу жулеми рабоби за-да-ирам.“ – „Е, му-веле, ама иа-сакати.“ – „Е, как к-умрам?“ – „Е, иак к-умриш, му-веле, ишре

вѣчер ки-дѡјме и ки-шѡ-зѣвѡме шѣбе. Тѡ ки-влѣјш у-сѣндикуш ѡзѡр и сѣш-
не нѡа коѡ ки-шѡ-носиме, к-ѡмриш. Нѡ-шѡ ѡбрѡшѣ ки-вѡкниш ку-
ш-ѡѣшѣл; шрѡ ѡшѡ ки-зѡѣјш. “ Кѡѡ ѡу-зѡнисѡ цѡруш душѡму, му-ѡ-
ѡрѡвѡ рѡбѡшѡа кѡ-сѡкѡја. Гу-клѡдѡа у-сѣндикуш, ѡу-ѡрѡвѡа и ѡѣшѣл
и мѡче и кѡче и шѡ сѡкѡја. Гу-извѡдѡа, му-рикѡа: „Вѡдиш кѡ-нѡ-мужѣше
дѡ-нѡ-фѡшѡш? А нѡа бѣме сѡшѣ шу-и-ѡрѡвѣме вѡа и нѡ-мужѣше дѡ-нѡ-
фѡшѡш. “ А шѡлку ѡулѣми крѡдлѡви бѡле.

(Забележени од Ристо Вамваковски, 55 години)

БОШОВЦИ

Уфчарче

[illegible]

вълкуӣ му-веле: „Ска̀чӣӣе-са̀ го̀ре да̀-вӣӣе шо̀ сӣо̀ка ӣа̄м ка̀ди-з̄ве́чер, ко̀га о̀фӣӣе уфча̀рӣе и-ӣӯӣӣӣ.“ Са̀-ска̀чу̀ва̄ӣ ӣу-ину-рӣӣ го̀ре и слѹ̄ӣа̄ӣ дѐ звонци ро̀ӣа̄ӣ. – „И-слѹ̄ӣӣе вӣа?“, веле. – „И-слѹ̄ӣа̄ме.“ – „Е, вӣа-са̀ са̀ӣе мо̀у, веле. – „Ај дунеси!“ Дунесфа̄ ин̄а-о̀фӣа. На̀ра̀нӣо жа̀га̄ӣ. – „Е, а̀рно. Амӣ ӣӣ, шо̀ ӣма̄ӣ ӣӣ?“, на̀-лис̄ӣца̄ӣа му-вел̄’а̄ӣ. – „Јас, веле, шо̀ ӣма̄м? Ска̀чӣӣе-са̀ ка̀ди-ра̀нӣо го̀ре, ӣа̀ка, на̀ӣ-сѐлӣа и ки-вӣӣ.“ Са̀-ка̀чфа̄ӣ, ко̀а ӣу̀л’а̄ӣ – ӯӣ-са̀ӣе сѐла ӣе̄ӣлӣӣе: „Ка̀ка-ра̀га, ка̀ка-ра̀га, ка̀ка-ра̀га!“ – „Е, и-слѹ̄ӣӣе вӣа? Са̀ӣе мо̀ј-са̀.“ – „Ај мо̀ји да̀-дунеси?“ – „Ими, за̀ӣӣӣ да̀-на̀-дунес̄а̄м!“ О̀де дунесфа̄. – „Ааа, и ӣӣ а̀рна.“ Ме́чка̄ӣа ни́куј ме̄ӣ, ни́куј кушо̀ј дунесла̄ и жа̀га̄ӣ. А скри́ју̀ва ину-кѹ̄ӣ ме̄ӣ, а̀рно ма, лис̄ӣца̄ӣа сѐки де́н жа̀де ӯӣ-ӣо̀ ме́дӯӣ. Де́ка сѐ-га̄ӣ: „Иӣи?, чи́не, Е, ма̀-ви́ка̄ӣ.“ – „Ко̀ј ӣа̀-ви́ка?“ – „Ма̀-ви́ка̄ӣ, веле, да̀-кра̀стӣа̄м.“ О̀на о̀де – жа̀де ме̄ӣ. Тӣа вуло̀јӣе на̀-мо̀жа̄ӣ да̀-са̀-сѐӣа̄ӣ. Ајде, ајде – сѐки де́н ӣа̀ка, ину-де́н з̄у-сф̄а̀рӣӣла кѹ̄ӣӯӣ, з̄у-ӣрикӯӣна̀ла ни́чку. – „Ка̀-з̄у-кла̀ди ӣмӣӣо?“, му-веле. – „Ја̀де̄ӣ жа̀де̄ӣ – ни́чку ӣулу-ӣе̄ӣ!“, веле. Тӣа на̀-мо̀жа̄ӣ да̀-са̀-сѐӣа̄ӣ. А бе, ину-вре́ме му-ӣе́кна. О̀га̄ӣ кѹ̄ӣӯӣ ӣу̀л’а̄ӣ – не́ма-з̄ууу. Аӣӣ, са̀-фа̄ӣӣле вълкуӣ и ме́чка̄ӣа. Ајӣ ајӣ да̀-са̀-жа̀га̄ӣ. О̀на: „Вълк и ме́чка за̀-у-ӣӣ, ки-ри-Ма-ра-ми-ди-цӯӣ“, си-ӣз̄ра. Вӣа сӣӯӣӣӣ-са̀ на̀-не́а, з̄ра̀бнӣ-а̄, фа̄ӣӣ-а̄! – „Не́, мо̀ре, ја̀с ӣа̀ка си-ӣе́ја̄м“, му-веле. Тӣа ка̀-са̀-ја̀ӣле-ја̀ӣле, ду̀ри ину-вре́ме ре́к-ле: „Тре́ба да̀-ви́думе. Ки-се́думе: ко̀ј ӣма жа̀лӣо го̀мно – ӣо̀-е.“ Сѐ-га̄ӣ, ама лис̄ӣца̄ӣа ду-вълкуӣ сѐде на̀-кӣрми́да̄ӣа. Го̀а ки-са̀-ӣа̀кфа̄а и о̀на: „Еееј, сфа̄ӣо̀ј, сфа̄ӣо̀ј!“, му-веле и зе́ва не́јнӯӣо му-з̄у-кла̀ва на̀-вълкуӣ. Ко̀а ӣу̀л’а̄ӣ – вълкуӣ . . . Ка̀-са̀-фа̄ӣӣле ӣа̀к, ка̀-са̀-ја̀ӣле, ка̀-са̀-ја̀ӣле, ка̀-са̀-ја̀ӣле и ӣа̀ка дуур шу-са̀-ис̄ӣӣӣа̀ле вълкуӣ и ме́чка̄ӣа. Лис̄ӣца̄ӣа ус̄ӣа̄на ӣа̀к жи́ва.

Гинирал и момак

Ину-з̄инира̀л ину-вре́ме им̄а̄л ину-мо̀ма̄к. Су-ӣа̀јӣунӯӣ сѐки ве́чер же́нӣа и не́го и ӣӣӣа̄ӣе. Сѐки ве́чер ӣа̀ му-бе́ше ра̀бо̀ӣӣа на̀-ӣо̀ из-мика̀рӯӣ. Е, до̀јди вре́ме ӣо̀ з̄инира̀лӯӣ г-о̀де. На̀-дру́го ме́стӣо з̄у-ӣуш-ӣӣа и ус̄ӣа̄на же́нӣа са̀ма. И во̀ ӣа̀к ӣо̀, ӣо̀ ӣӣрӣӣӣӣ – си-а̀-ӣе̄ӣа же́нӣа. А-ӣе̄ӣа, а о̀на су-ӣӣа дука̀ӣӣ, су-ӣӣа билизи́ј, су-ӣӣа ӣра̀сӣе́ј-на. Ину-де́н шо̀ ми́сле ӣо̀ измика̀рӯӣ? Да̀лго вре́ме ӣӣди з̄у-не́ма з̄ини-ра̀лӯӣ до̀ма, ама о̀н су-ӣа̀јӣунӯӣ а-ӣе̄ӣа. Ину-де́н шо̀ см̄исл̄’а̄л? – „А бе, си-веле, не́-а но̀са̄м на̀ка-на̀ка у-о̀рма̀нӯӣ и г-а̀-за̀ко̀л’а̄м, да̀-з̄у-зе́м во̀а флоринӯӣ, г-избе́га̄м дру́га да̀ржа̀ва?“ Ин̄а-ве́чер а̀-зе́ва. Ајӣ, ајӣ! Дуде́ка ӣӣго̀а – са̀-за̀мра̀чи, дуде́ка ӯӣӣго̀а – сѐӣӣ же́нӣа. Му-веле: „Ај на̀за̄ӣ, до̀сӣа ӣӣго̀ме диле́ку; ај да̀-са̀-ва̀рнӣме на̀за̄ӣ.“ – „Не́, не́, веле, о̀ш ӣиро̀ на̀ка к-о̀јме, о̀ш ӣиро̀ на̀ка к-о̀јме, о̀ш ӣиро̀ на̀ка.“ А сѐӣӣ же́нӣааа: „Не́-са̀ ва̀рну̀ва.“ Ӯӣӣди ус̄ӣре́ди у-о̀рма̀нӯӣ ни́зде. – „У̀рви-са̀ до̀лу!“, веле. И му-зе́ва флоринӯӣ. – „Ама̀н, веле, шо̀ са̀ка̄ӣ зе́вај, ус̄ӣа̀ј-ма̀ жи́ва!“ Му-з̄у-зе́ флоринӯӣ и са̀-ӣо̀кме да̀-за̀ко̀ле и ва̀ миси-чи́нӣа удри́ла. Мисичи́нӣа удри́ла, не́ма ни́куј у-о̀рма̀нӯӣ де́ка да̀-са̀-ӣужа̀ле. – „Мисичи́но, веле, би́ди сфедук̄ ӣӣ! То̀ му-з̄у-сф̄ӣ ӣӣлӯӣ, а̀-за̀кла же́нӣа. Игну-ка̀мӣӣк на̀-ӣа̀јӣунӯӣ – изби́га̄ја ко̀јна̄ӣа. И-зе́ва ӣӣа дука̀ӣӣӣе шу-и-ӣма̄ӣе ӣа̀ и ајде у-дру́га да̀ржа̀ва са̀-фа̀рли. И се́а ка̀-са̀-фа̀рли у-дру́га да̀ржа̀ва и са̀-же́на̄л ӣа̀му. На̀ӣра̀ј де́го, ба̀ба . . .

Игнă-вѣчер излѣгѣи нă-кафийио и су-бăбăйиа, су-гѣгуио иййѣи, димѣк, сѣ-висѣл'ѣи л'ѣгѣиа. Кă-сѣ-висилиле, сидиле гѣлго вѣреме, удрилѣ мисичиниа. А удрилѣ мисичиниа и вѣ, кă-бѣа нă-мăсиа, кă-сидѣа сѣише, кă-сѣ-мăбийиѣа, кă-вѣди мисичинѣиа – сѣ-засми. Сăм сѣ-засми. Му-ишѣкна и сѣ-засми. – „А, си-вѣле, ама ки-бѣде сфѣдук мисичиниа шу-рѣчи игну-вѣреме иѣ жѣниа, ама ки-бѣде!“, вѣле и сѣ-засми сăм. Ой, гѣ-вѣди жѣниа. – „Шѣ сѣ-засми?“, вѣле. – „Јѣ, шу-јѣме, шу-ийѣме ишѣка – е, ишѣ. Сѣ-висѣл'ѣм, иѣа сѣ-засми.“ – „Нѣ, вѣа зăсмивѣише има нийиш-ио, кăжи!“, вѣле. Тѣа иа оооа, уд-мăсиа дилѣку. Сѣ-мăбѣиѣи иак грѣ-сѣи: иѣишѣку-му, мăјка-му, шу-бѣа руднијнише. И ѣна сѣга гѣ-зѣина ишѣка нѣго. – „Кăжи, вѣле, кăжи! Вѣ зăсмивѣише има нийиш-ио. Сăм гѣ-сѣ-зăс-мийиш иѣа, вѣле, има нийиш-ио! Нă-мѣж гѣ-бѣде иѣа.“ – „Нѣ, мър жѣно, вѣле, јѣ, иѣа шу-ийѣме, шу-сѣ-висѣлиме сăмо.“ – „Кăжи!, вѣле. Аји! Или кăжи или к-у-рăишѣме мăбѣиш-и! Ки-си-ѣдѣме, ај!“, вѣле. – „Шѣ иѣа?“, ииѣ. – „Нѣ, ки-си-ѣдѣме нѣа“, вѣл'ѣи. И си-ишѣгѣа гѣма. – „Кăжи, вѣле, кăжи шѣ бѣше ишѣ, ишѣ смивѣиш-ио?“ – „Жѣно, вѣле, ки-иш-кăжѣм. Игнѣ-вѣреме нă-инѣ-ийишѣца, вѣле, јѣс му-бѣ измикар, сѣише сѣ-рѣши ѣ-зăкла, му-зѣ вѣ флѣринѣи. Кѣа сѣкă гѣ-зăкѣл'ѣм шу-сѣ-иш-мѣли: 'Ајде мисичино, нѣма нѣкуј, бѣди сфѣдук ишѣ!', е, зѣишѣ ми-ишѣк-на, сѣ-засми.“ – „Ааа, иѣ-е рăбѣиш-иа?“, вѣле. – „Тѣ-е“, му-вѣле. Уд-грѣгѣишѣ сѣирана излѣга нăдру. Излѣга, јѣве нă-никуј, гѣ-фѣишѣиш иѣ-му нѣго, гѣ-ишѣрвѣиш зѣишѣфур и сѣишѣл иѣму, бѣлим.

Дѣаул и дѣте

Имѣше игнѣ-сѣиър чѣек игнѣ-вѣреме. Игнѣ-гѣише си-имѣше. Гу-зѣ гѣиш-ио гѣ-гѣ-носѣ у-нику мѣсио дилѣку нă-скул'ѣ гѣ-ѣче гѣиш-ио. Гу-зѣ ишѣишѣи, гѣ-носѣ, носѣ, носѣ . . . Дѣо, сѣиър чѣек. Нă-ийишѣиш игнѣ-гѣулѣма сѣиѣна има, игнѣ-гѣишѣка. И сѣднѣл иѣму нă-иѣ гѣ-ишѣише сѣиърѣишѣи. – „Сѣдни гѣише, му-рѣкѣл, гѣ-ишѣишѣише.“ Сѣиър чѣек. – „Ѡф!“, сѣиѣри кѣга сѣдѣна. Ой, уд-гѣишѣкашѣ излѣга игнѣ. – „Шѣ мă-вѣкѣиш?“, вѣле. – „А бе, кăко иѣ-вѣкѣм, вѣле. Јѣска ишѣиѣна и „Ѡф“ сѣиѣру.“ – „Е, Ѡф мă-вѣкѣиш мѣне, вѣле. Мѣне мă-вѣкѣиш Ѡф. Трѣба гѣ-кăжиш, гѣго, шѣ мă-вѣкѣна? Дѣка гѣ-носѣиш вѣа гѣиш-ио?“ – „Дѣиш-ио гѣ-носѣм, вѣле, нă-скул'ѣ гѣ-ѣче.“ – „Мѣ јѣс гѣсѣкѣл-сум, вѣле. Дѣ-гѣ-нă-мѣне гѣиш-ио. Ки-гѣиш ишѣка ишѣ-чишѣишѣиш дѣна сѣишѣне. Ки-гѣиш, „Ѡф!“ ки-вѣкѣиш – јѣс ки-излѣзѣм, ки-ишѣ-гѣ-гѣм гѣиш-ио ѣчѣно“, вѣле. Дѣиш-ио нѣјке гѣ-гѣ-гѣде, ама иѣк нă-мужѣише гѣ-гѣ-ишѣкѣже. – „Арно, вѣле, зѣвѣ-гѣ!“ Гу-зѣва гѣиш-ио ишѣ. Тѣ гѣ-ишѣ-бѣде гѣаул. Гу-зѣва нăишѣре у-гѣишѣкашѣ, гѣ-зѣнѣси гѣиш-ио. Пѣле – нѣкуј гѣѣ-ишѣиш чѣишѣ рѣзѣбуј ишѣкѣишѣиш. Кă-гѣ-вѣгѣа чѣишѣише: „Аууу, иѣкѣфѣ гѣише!, гѣ-ишѣишѣл'ѣја. К-у-зѣгѣише, си-рикѣа, гѣиш-ио.“ Дѣаулушѣ ишѣ сѣ-удмѣсѣишѣл иѣнѣа ушѣ-чѣишѣише. – „Слѣишѣј вѣа, гѣише! Он ки-ишѣ-зѣбѣре ишѣре гѣ-ишѣ-ѣче, ама ишѣ сѣ ки-вѣлиш: „Нѣ зăм!“ Ки-ишѣ-ѣче, ѣче, ѣче: кăк гѣ-сѣ-чѣишѣиш кѣјн, кăк гѣ-сѣ-чѣишѣиш мăгѣре, кăк гѣ-сѣ-чѣишѣиш кѣче . . . Ки-ишѣ-ѣче, ишѣ: „Нѣ зăм!“ Ки-вѣлиш: „Нѣ зăм!“ Он ки-ишѣ-ѣдре игнѣ-иѣмър; игнѣ-ишѣ'ѣкѣнишѣца ки-ишѣ-ѣдре. Аѣо ишѣ-ѣдре“, вѣле. И гѣиш-ио ишѣ гѣ-ишѣишѣишѣиш. Дрѣгѣишѣ гѣн гѣ-зѣва ѣн. Г-ѣче, ѣче, ѣче гѣиш-ио. – „Нăѣчи нийиш-ио?“, вѣ му-вѣле. – „Нѣ нăѣчи!“ Шааишѣ, игнѣ-ишѣ'ѣкѣнишѣца м-удѣра. Дрѣгѣишѣ гѣн иѣа, дрѣгѣишѣ гѣн иѣ.

ка, гру́зүшö дён шáка – ооош, сá-исшáлнáя чиишургéсеш дéна. Сè шö бн нáучи – игнó шö́же уг-нèго. Нáучи игнó шö́же уг-нèго, ма нé-му кáжүва. Кá-сá-нáгүгöбá чиишургéсешшé дéна, дéушö: „Оф!“, вéкна. Излéзи. – „Нá-шш-гү вó 'Учи, учи – шйкфа бучи!“ У-врáзүш г-óјш су-сè нèго!“ вéле. Кóа си-гү-зé дéишö, сшáрјүш си-гү-нóсè шү-шáшүш. – „Áјде, шáшкo, вéле, нéмáј гáјле! Нáучу уг-нèго шö́же, ама вáрдш-сá, шáшкo!“ вéле. Уооош, сá-чйне игну-кóјн. – „Вјáни, шáшкo!, вéле. Сéа нéмáј гáјле!“ Дéушö сá-нáчүди. – „Шö-е вó нйишö?“ – „Сéга, вéле, ки-мá-извáјш нá-шáзáруш, бигóјше кóј уш-кóј гá-мá-күше, ама шй углáмникуш нéма гá-му-гү-дáвáш. Углáмникуш нéма гá-му-гү-дáвáш!“ – „Арно“, дéушö. Гу-извáди. Ууу! Кá-гү-видóа бигóјше шйá шáкфó кóјн, шáкфó нйишö – гү-зéвáш. Уг-никóлку дéна сá-искривáл, сá-зáйүсшáл, слáш, су-шйá рáни – гү-шүшшйле нá-áвлйше шáму. Крйф кóјн кóј шш-сáка! Уг-никóлку дéна шö крéни-си-á шáшкáшá óди-си! Зéвáј дéушö шáри! Ммм, áрнооо. Áјш, áјде, áјде, áјде – гóјди Түрцишé кóгá имáле Бáјрáм. Кóј уш-кóј гá-зéвá кóч шöáрен, шöшүгá, Түрцишé шáлáш. – „Јáс, вéле, ки-сá-сшöбрáм игну-кóч, ама углáмникуш, вáрдш, гá-нá-гү-дáјш! И кóа к-у-ис-шүлиш шö шу-мá-сáка, јáс вáлнáшá á-крéвáм гóре, гá-н-мá-дáјш, шáшкo, нá-шö“, вéле. Сéга му-е-сшá уш-шö гјáлуш, уш-шö шу-гү-учéше. Шéшá шö, чүнки, сéа кáко нйишö сá-шáвe. Ину-врéме гү-зáйнáле шáм. Кóа гү-шүле – шö. Грéде. Чйм гү-вйди шö, гү-сéшáл и углáмникуш . . . – „Кóлку шáри, сáкáш? Нá, шöлку!“ Нé, нéјке дéушö гá-гү-дá-де. – „Гуушш!, му-сá-рáзвикáле л'у́гáшá. Тóлку шáри шш-гáј чóикуш нé-ки-му-гү дáјш? Áјш, нé-к-у дáјш?“ Áш, му-гү-смáкнүвá су-сè углáмник. Чйне бн, вáлнáшá á-крéвá, ама ааа, нйишö. Дјáлуш гү-сéшш, гү-фáшш зá-углáмникуш. Гу-зéе. Гу-зé, гү-нóсè. Гу-нóсè у-дүшкáшá и нá-шáшүш му-вéле: „Ааа, шш-си шö шö нé знáеше, ама сéга ки-шш-кáжáм. Пáми-гóј нá-рáкáшá“, вéле и гү-нóсè шү-шáшүш, му-сá-фáле. И вó óдмá сшáне игнá-ирибйцá. Лйшнá, шррр! Лйшнá, у-нá-цáруш гвóруш кундй-сá. Нáинáш сá-сшöбри игну-шрингáфел' дéишö. Он сá-сшöбри игну-јáс-шрeй, Дáш шү-нèго. А бре-у бре, а бре – гáш нá-шрингáфил'уш. Сá-сшöбри инá-змйá. Г-убукóли нèго. Кá-видóа у-гвóруш шáкфó шрингáфел' рáзвйен, чүйишé нá-шö сá-шүшшйá. Ууу, кóј уш-кóј гá-гү-скйне. Ауш, кá-видóа змйшá – нáзáш. – „Е, му-вéле, áми, кá-гá-скйнйме? Шáшкá! Кá-гá-скйнйме?“ Су-нйкуј шéл' ушшүкá, уш-шинцёршá, ски-нáле шáшкáшá. Скинáле, ама шйди, дéишö шáму, у-нй. А змйшá шö шáвe? Тó гјáлуш шö шáвe? Сá-чйнé игну-дёрвиш. Игни-шесни, игну-кимáнé, инá-гáгá – сфйре. И шáм г-óде гá-сфйре, кáј-нй. Цáруш му-вéле: „Бре, вйкнишé-гү шö Гүшшинуш шу-сфйре!“ Му-гү-викнүвá. Му-сфйре, му-шáе мáбéш. Му-дáвáш шáри, му-дáвáш сè кушш-нйишö – нéјке. – „Тá шáшкáшá, му-вéле, уш-шрингáфил'уш гáј-á!“ – „А бе, шö? Чүйишé á-зéа гá-мирйсáш.“ – „Нé, шá, му-вéле, гá-ми-á-дáјше и нйишö гру́го. Тáа.“ Е, гур зéвáш цáруш гá-му-á-дáде шá шáшкáшá нá-нèго и дáвáшшéм – шррр, сá-сшöбри шрóсо. Сá-шүри шö шрóсушö. Ош, Гүшшинуш зáинáш сá-сшöбри инá-кфáчка су-чиишургéсеш шйлйнá. Клүй-клүй, клүй-клүй, клүй-клүй . . . Он игну-зáрно у-чйзмáшá му-влéгáл. Áш, бн игнá-лисйцá клáш-клóш! Ош, г-ушáшшш. Г-ушáшшш – куршш'áл.

Сирума чоек и зме

Имáло ину-вре́ме ину-сирума́ чо́бек. Е, се́ки ге́н у-йла́нйна́ша о́де си-бе́ре да́рва. Си-бе́ре да́рва су-шо́ва́руйш. И игну-ге́н на́шл игну-си-де́ло уг-вра́йче. И зе́ва двé ја́јца, ко́а йу́ле, у-ина́-ду́йка зме́, зми́ја жу́ле-ма. Му-ве́ле: „Ви́а ја́јцайша на́-ме́не ки-ми-и-да́йш!“ И му-и-да́ва де́ушо. Му-и-да́ва – му-да́ва игна́-ли́ра. А-зе́ва де́ушо ли́райша. Дру́гушо ге́н де́ушо уг-до́ма – се́ки ге́н о́де да́рва но́се и му-но́се йу-двé ја́јца. Ай двé ли́ри му-да́ зме́уш. Це́ла йа́кфо́ на́йше ли́ри. Се́ки ге́н де́ушо и да́рва си-но́се и ли́ри си-зе́ва, ама му-но́се йу-двé ја́јца. Са́-си́риайши́лиа су-зме́уш. Зме́уш – жу́лем. Игну-ге́н де́ушо му-ка́за на́-де́йишо о́йи йа́ка и йа́ка: „Ину-зме́ йри́йше́ли-сна́, шо́лку вре́ме йма. Му-но́сáм двé ја́јца – ми-да́ва йу-двé ли́ри.“ – „Е, му-ве́ле де́йишо, ја́с к-о́да́м ки-му-за́не-са́м.“ – „Не́му си́нко, ве́ле, йи́й. Не́ чи́не! Ти́ на́-мо́жиш д-о́йш. Не́-йа́ зна́е“, ве́ле. – „Ма ки-му-ка́жáм“, ве́ле. – „Не́му, си́нко, ве́ле, йа́-мо́л'áм. Не́!“ Не́, де́йишо не́ слу́ша. Зе́ двé ја́јца, к-о́де к-и-за́несе. О́де йа́йшуш и са́-ми́сле: „А бре, си-ве́ле, шо́ к-о́да́м су-не́го да́-са́-да́ва́м, се́ки ге́н да́-му-но́сáм йу-двé ја́јца и да́-ми-да́ва двé ли́ри, а́ми не́ зе́м ину-жу́-ле́м ка́мен – а́ да́-му-си́бо́ра́м у-гла́вайша, д-и-зе́м са́йше за́йна́йш!?“ И шо́ йра́ве де́йишо? Зе́ва ину-жу́лем ка́мен. Зме́уш гла́ва ина́, кулка́ва жу́лема! Ки-э́-у́гре. Он лее́еже, он че́ка. И во́ – а́ жу́лемушо ка́мен – йааа́й на́-йа́йшкáйша, му-а́-скину́ва йа́йшкáйша на́-зме́уш. Зме́уш ско́кна; йа́й, жу́-фа́йи, э́-у́йа́йи, жу́-фа́рли йа́ка на́ка и че́кааа. Че́ка де́ушо да́-си-до́йде – жу́-не́ма, че́ка – жу́-не́ма, че́ка – жу́-не́ма. – „А, си ве́ле, на́йра́й де́йишо ни́куй а́ца́мáла́к.“ А́й к-о́де де́ушо. Са́-зе́ва де́ушо, а́йде, а́йде . . . То́лку на́близáл ду-не́го, а́-кре́на́л гла́вайша зме́уш. – „На́зайш, ве́ле, ва́рни-са́!“ – „Ја́ма йри́йше́ли-сна́!“ – „Не́-сна́ йри́йше́ли, ве́ле. На́зайш на́-мо́ж да́-бу́йме йри́йше́ли. Ко́а ки-си-жу́-ви́йш де́йишо йи́й йа́гна́шо; ко́а ки-си-а́-ви́да́м ја́с йа́йшкáйша скина́йша, ни́а на́-мо́жме да́-са́-си́бо́риме йри́йше́ли се́за, а́ма на́зайш да́-на́-за́гйни́ш и йи́й“, ве́ле. И де́ушо са́-ва́рну́ва на́зайш, си-жу́-зе́ва де́йишо и ну́ о́йи ина́йш йри́йше́ли на́-му́жеа да́-си́а́на́йш су-зме́уш.

Дăулри

Ину-вре́ме има́ло бра́к ни́где. Ину-да́улиця су-шо́ да́улуи́ ду́мбѧл шу-ду́мбѧл и́ѧму, кѧ-сфѧриѧл, си-ѧре́де. Си-ѧре́де, но́шка ѧу-фа́иѧл. То́ иѧишуи́ – ни́куј и́лѧни́ни. Но́шка усѧѧѧѧл, ама ва́лци ле́во-де́сно ви́ѧѧи. И де́ка да́-сѧ-и́ѧкне, де́ка да́-сѧ-и́ѧкне? Игна́-вудини́ца ра́шукѧна има́ло и на́бѧжа вре́ме сѧ-и́ѧкнѧва у-и́ѧ вудини́цаѧѧѧ. Сѧ-и́ѧкнѧва у-вудини́цаѧѧѧ за́д-вра́иѧѧѧ usádu. И шо́ да́улуи́ шу-ду́мба́ше си-ѧу-и́ма, уѧи́ре́ди си-ѧу-зе́л. Си-у-кла́иѧл да́улуи́ уѧи́ре́ди, и́риг-не́го. Па́иѧѧѧ шу-ка́ра вудини́ца би́ла уче́на ни́куј ме́чка. Се́ки де́н уде́ла и́ѧсиѧл ли́же́ла ѧ́клу ка́минуи́. Та́а ве́иѧка вудини́ца. Па́сиѧл шу-има́ло – ли́же́ла и́ѧ. И ѧ́клу но́шкиѧѧѧ ко́ѧ и́у́ле – вра́иѧѧѧ уи́фуре́на. Saaaii вле́ѧа на́иѧре и ѧ́де да́-ли́же и́ѧѧму. Во́ к-ѧ-ви́ди, уи́-си́ѧра, фа́иѧи да́-сѧ-бе́ре. Ка́-сѧ-би́реѧше, ка́-сѧ-би́реѧше – но́јсиѧѧѧ си-и-би́реѧше; и́уѧре́иѧи – ба́ммм ѧ́дри на́-шо́ да́улуи́. И ме́чкаѧѧѧ, ѧ́ко-е ме́чка ама за́игна́иѧ сѧ-уи́лаѧѧѧ – воууу, ско́кна. Вра́иѧѧѧ сѧ-за́иѧфуре́ла и се́ѧ ме́чкаѧѧѧ са́мо ско́ка на́иѧре, а не́ зна́ѧ

угдека г-излэзе. Уш-сирá и она сá-уйлáши. Óдма му-дóј, шáка зáинáш, сáмо рíка, скóка. . . Он кá-вúди шáка, гú-зáбери шó дáулуш: дууум-ба, дууум-ба, дууум-ба. Мéчкáшá нá-шáвáнуш и́ука, и́ука. Ооош, кá-усунá-шúшó, и́ашуш бíл блíзу, вáрвáш нíкуј кúрицýј; вáрвáш шувáрени: чéши, мисúри. . . – „А бе, шó-е вó брáк, си-вél'áш, и́ука? Нé óди-ме г-вúдíme?“ Дáулуш шó нé-гú усíáвa. Му-е-сирá, чúнки. А шáа иá нéма врэме гá-гú-вúди нéго. – „Ајде г-á-ушфóриме вáа врáшшá, бе!“ Кóгá óдáш г-ушфóрáш, кá-вúди видéло шáа – вууу-иу! К-излэзи – óдма шíа мáскише, шíа кóјнáшá – аоуууууу! И сáше сá-исíлáшиле шíа шу-вáрше. Нáшре срррí шíа мисúрше. Гúшшинуш излэзa. – „Ооош, му-вéле, и́лáшше-ми-á мéчкáшá шу-ми-á-избигáше.“ Áко гú-куршúлíа! – „Плáш. . .!“ – „Бре, шíа, шóлку мисúри, шóлку шáкфó.“ – „Плáшше-ми-á!“ – „Мисúрше и́лáшш!“ – „А бе, кáко мéчкáшá? Тугáј јас си-и́рáвэ мáбéш, вéле; си-шáкувá. Ми-á-избигáше.“ Óдáш нá-укумáшшуш и му-á-и́лáшшáш куј-знá кóлку лíри.

(Забележени од Симо Илиевски, 70 години)

ДУРУТОВО

Лисица и вáлк

Ину-вре́ме нá-зámáн имáше инá-лисíца, ину-вáлк. Лисíцáшá из-лéглa нá-и́ашуш и лигнáлa. Е, и́умíнва и́бúш, си-вéле: „Ај ма инá-ли-сíца.“ Пóиуш имáше шувáрéно ину-шóвáр лишурíј. Á-фáрли лисíцáшá узгóре нá-сáмáруш. Си-óде, си-óде, си-óде и́улéка. Кá-сшúгнáле шá-му, ду-кúјкáшá, му-вíка: „Пуйáеее!“ – „Шó íма, бре?“ – „Му-вíка. – „А бре, шíи-нóсáм кóжa уг-лисíца зá-бúнда. Фáрли-á бúндáшá унáшре у-óгнуш!“ И и́уиáјáшá си-á-исфáрли бúндáшá у-óгнуш. Кóа к-исíу'л'áш – лисíцáшá избигáнааа. – „Е, шó си-сшóри, мáр и́уиáја? Лисíцáшá жíва бíлa!“ Лисíцáшá сíзе, си-и-субрúвa лишурíјше, си-и-клáвa дóма у-дúйкáшá. Нá-грúгúшó гéн иá ушíшлa, иá лигнáлa нá-и́ашуш. Пуминúвa рибáринуш. И и́ак сá-чíне кушú-цувисáна. Рибáринуш вéле: „Ај ма нá-жéнíшá-ми иá ки-му-и́рáм бúнда.“ Á-клáвa узгóр нá-сá-мáруш. Кá-кинíсáл, шáа и́у-и́ашуш и́у-инá и́у-инá рíбa си-и-фáрл'а нá-и́ашуш; си-и-субрúвa, си-óде дóма и си-и-нáригúвa гóре нá-шáвáнуш. И му-вéле нá-вáлкуш: „А бре вáлк, гá-дóјш у-мéне гá-вíш, ама нéма гá-сá-исíулиш нá-шáвáнуш íч, зáшó íма и́ишeр, ки-шíи-и́агне у-óчшe.“ Ама и́шeр вáлкуш и́у-шрó, и́у-шрó сá-исíули и́ригóр. Кóа ки-вúде – шó ки-вúде? – „А мáр угдека вíа?“ Вéле: „Јас бé нá-цáркфáшá и и́цáлáм и и́бúш ми-дáди. Óди и шíи мóже гá-шíи-дáде.“ Сшáнувa óде вáлкуш. Кá-гú-вíшлe сил'áшше, кá-гú-зáфáшúвáш к-у-ушéиáш вáлкуш. Нé-е вíшáл вáлкуш кá-си-ушíшáл дóма. – „А бре, му-вéле, јас ушíгду шáму, ама сáкáја гá-мá-ушéиáш.“ – „Ама шíи нé знáшше гá-и́éјш зá-шó. Глáсуш нé-шíи чинéше.“ – „Е, сéгa јас кá-гá-óгáм зá-рíбишe?“ – „Е, му-вéле, óди нá-шó изéрушó, ки-си-вáрзшш ину-кúш уsáди и ки-сá-нáи́длне кúиуш и к-у-извáјш.“ И гú-фáрл'а вáлкуш нáшре у-изéршó шó

күйүш, сә-нәйәлнүва вода. Ама лисіңайша тәблқу йіра-шу-е, му-віка: „Бееәј, йә-фәйіа!“ Он шәғне, шәғне, шәғне, си-ә-скинүва йәңкәйша. Трәғнәл йу-лисіңайша. Лисіңайша бәга, вәлқуш йу-нәа. Лисіңайша сә-йік-на у-дүйкәйша и вәлқуш йәрча, ә-фәйіа. Кәга фәйіәше нәгәйша она викаше: „А, йүкни, йрәсни, кәрен шәғниш!“ Кәга и-фәйіәше курәй-нәйша у-дәрвәйша, викаше: „А, ләле, нүжйчка! Ләле, нүжйчка! Ләле, нүжйчка!“ И йәка уйкіиша лисіңайша у-д-вәлқуш.

Мәриә

Ину-времә нә-зәмән имәше ину-цәр, инә-цәриңа. Ама нәгу ләйа шу-бәше цәриңайша нимәше йәкфә. Е, она си-бәше нә-йинцәриша и йу-ләка-йуләка си-визәше. Таму дәка визәше сә-дүйна и фәйіи краф дә-му-шәче йрәсйуш. Фәйіи краф дә-му-шәче, вәле: „Дә-рәдәм инә-чүйа, бәла куш-у-снәк и цәрвәна куш-у-краф – нәка үмрәм.“ И кә-рудйла – она си-умрәла. Цәруш мөже дә-сә-және. И сә-жәнәл цәруш. Кә-сә-жәнәл цәруш, дунәсәл инә-мәйшәа и йә ләйа. Ама имәше ину-ғлидәло и сә-йу-ләше нә-ғлидәлшо и уййшфәше: „Ғлидәло, мйло ғлидәло, у-мәне йә-ләйа кәй йма?“ – „Сәге Мәриә, му-вәле, йма нә-сфәйшйш, дрүга нйку нә.“ И йәка, вәа сәа вәле: „Кә-д-ә-зәғйнәм?“ А нә-шәб времә цәруш уййшйәл нә-бәй. Му-вәле нә-шәб измйкәруш: „К-ә-зәвәш, к-ә-зәнәсйш нә-йләнйнәйша и йәму ушәйәй-ә! Дунәси-ми сәге әчишә!“ И ә-зәва вәа дәйшә ә-зәнцүва. Ә-зәнцүва и му-дәшло ғрә д-ә-ушәйа. Имәло нйку күче-илүвәче и му-и-извәжца әчишә и му-и-дунцүва дәма. Она шәб йрә-вә? Уш-сфәйшйшә нәйрәва, ғәа мәршәвәц, дә-рәчәйш әйш чүйайша умйра и д-ә-зәкәйш. И му-йушйа нә-цәруш әбәр әйш чүйайша умра. – „Е, әко үмре, нәка үмре“, вәле. И вәа, йумйнааа нәгу времә, и ғу-зәва йа ғлидәлшо. Му-вәле: „Кәй-е у-мәне йә-ләйа?“ Па му-вәле: „Мәриә уш-шәбә-е йә-ләйа, дрүга нәма. А она жйве, му-вәле, нә-шәб әрмән.“ А чүйайша кәга ә-зәнәсле йәму ә-йушйшәле у-йләнйнәйша. Е, она шйшйрисә-ла дәк д-әге. И әге у-инә-кәййа. Нәйшә инә-дүйка. Кәа кй-вйге – двә-нәјсәйш мисүри, двәнәјсәйш ләжйци, сәйшә йу-двәнәјсәйш. Ама йәму жйвәа нәни. И чүйайша си-лиғнала нә-крәвишйш. Кәа си-дәшлә нәјнйшә, ә-вйж-цәйш чүйайша. Тәкфә ләйа шу-бйла му-дәшло ғрә д-ә-рәзбүдәйш. Вәл'әйш: „Ушә нәрәнйшә кәа кй-сә-рәзбүге – йуғә.“ Сә-рәзбүдүва нәрәнйшә. Му-рәкәл: „Түка кәй кй-дәе чәк нәма нйкуј дә-вләзе. Тәбә кй-шә-ушәйш.“ Му-вәле: „Кй-јәйш, кй-йййш, кй-ни-йрәйш измәйш.“ И она си-йрәвәла из-мәйш. Ама нйку времә мәјкә-му йа уййшйла. – „Е, сәа, си-вәле, шәб дә-зәнәсәм?“ Зәва курдәли зә-ғләвәйша. Кә-сйшйғнала: „О курдәли, о курдәли!“ И вәа си-изләғла нә-йинцәриша. – „Нә, мәр, инә-курдәла!“ А она му-вәле: „Мәне нә-мә ушәвәйш д-изләғәм нәдру. Ми-вәл'әйш: 'Кй-дәе нйку кй-шә-ушәйш.' – „Нә, му-вәле, нә! Нә, вәа курдәйша! Нә-йш сәкам йәри.“ И си-ә-зәкәчүва курдәйша и чүйайша умйра. И она си-әге. Си-әге әдма нә-ғлидәлшо: „Ғлидәло, ләйә ғлидәло, вәле, у-мә-не йә-ләйа кәй йма?“ – „Инә-Мәриә йма, вәле, әма-е йә умрәна.“ И кә-си-дәшлә нәјнйшә ә-вйшлә, шәб кй-вйдәйш: чүйайша издәлцәна. Ә-йри-йәлвәйш, му-ә-извәжцәйш курдәйша и она сйшәнала. – „Е, му-рәклә, нйа нә-йш рйкәме дә-нә-зәвәш нйшйшә?“ – „Е, му-вәле, дрүги йәйш нә

и́рам. “На-гру̀гјуи́ иа́и иа́к она. Па́ гу-и́и́фа г̀лига́лио иа́ му-веле:
 „Ма́риа бе́ше умре́на, ама се́га-е жи́ва.“ Зе́ва инә-кушнѝца зѝра́ни и о́ге.
 Па о́ге о́кулу, зѝи́-и́и́це́риѝа. – „Ооо, ооо зѝра́ни! Ооо зѝра́ни, ооо
 зѝра́ни!“ Изле́га. – „Е́ла га́-и́и́-га́м инә-зѝра́на!“ – „Не са́ка́м, не са́ка́м,
 му-веле, не-ма́ усѝа́ваи́ мо́жи́е бра́иѝа. Ја́с има́ инә-ло́иѝа ма́јка, гу-
 шѝ́к ма́-дунеси́.“ – „Ма́р на́!, му-веле. Па́ри не-и́и́ са́ка́м.“ Му-а́-га́ва
 иа́ зѝра́ниѝа. Си-а́-кла́ва на́-г̀ла́ваи́ѝа и чу́иѝа́ѝа иа́ умѝра. И она́ си-о́ге.
 Па си-г̀ре́даи́ѝ, иа́ ки-ви́даи́ѝ. А́-и́а́лаи́ѝ уг-ва́а си́ра́на, а́-и́а́лаи́ѝ уи́-и́а́а
 си́ра́на, а́-на́жѝаи́ѝ. А́-изва́жѝаи́ѝ зѝра́ниѝа – чу́иѝа́ѝа ужѝ́ва. – „Слу́шѝѝ
 ва́ка, му-веле. О́ше инәи́ѝ не́ма га́-зе́ваи́ѝ ни́иѝио.“ И она́: „Не́ма га́-зе́-
 ва́м.“ Пумина́ло но́гу вре́ме иа́ уи́и́и́фа на́-г̀лига́лио: „Гли́га́ло, ми́ло
 г̀лига́ло, уг-ме́не и́о́леѝа ко́ј-е?“ – „Са́ге Ма́риа, веле. Се́га иа́-е жи́ва.“
 – „Е, се́га, си-ре́кла она́, курде́ла му-га́ду – ужѝ́ви; зѝра́на му-га́ду –
 ужѝ́ви; са́ге ину-а́бѝ́лко ки-зе́м. Ина́ѝа си́ра́на к-у-и́рам су-уи́рува́чка,
 гру̀гѝаи́ѝа си́ра́на – иа́ка. Ја́с к-у-ка́сна́м инәи́ѝа си́ра́на, инәи́ѝа си́ра́на
 на́-неа́ ки-му-гу́-га́м. Она́ не-ки усѝе́ше за́-и́о.“ И о́ге иа́к. – „Ооо а́бѝ́лка
 ле́иѝ, ца́рвене́!“ – „Ааа, не са́ка́м“, му-веле. – „А ма́р, ја́с ки-ка́сна́м
 и́иѝи́н, му-веле, се́ѝне и́иѝ.“ И и́иѝи́н ка́снѝ́ва она́. Чу́иѝа́ѝа, ма́лѝ́чка
 шу-би́ла, са́-изла́гала. Ка́сна́ла и она́ и умѝра. Ка́-си-го́и́ле на́јни́е,
 и́у́л’аи́ѝ иа́к – чу́иѝа́ѝа изга́лѝена. – „Е, си-ре́кле, се́га на́-мо́ж га́-на́јме
 ни́иѝио. Ај, веле, к-а́-кла́јме у-ину-се́ндек. Са́ге к-а́-кла́јме, и́у́к ки-си́о́е.
 Не́ма г-а́-за́ко́иѝа.“ А́-кла́и́ле у-се́ндек, а́-га́рѝаи́ѝ. Пумина́ло но́гу
 вре́ме и́уми́нѝа ца́руво́ си́н уи́и́ѝа́му. Ко́а ки-ви́де – и́о́ ки-ви́де: ле́ѝа
 чу́ѝа. Му-веле: „Да́јѝе-ми-а́!“ – „Ка́-га́-и́и́-а́-га́јме, умре́на!“ – „Умре́на
 не́умре́на – к-а́-зе́м“, му-веле. А́-зе́ва, на́-ко́јнуѝ и си-о́ге су-се́ се́ндек.
 И и́у-и́ѝиуѝи́ де́к са́-кла́ваи́ше, и́ѝа́рчаи́ше ко́јнуѝ, му-са́-уи́фо́ри усѝа́ѝа,
 а́бѝ́лкуи́ѝо му-и́а́гна уг-усѝа́ѝа и чу́иѝа́ѝа ужѝ́ви. И и́уѝа́ а́-зе́ ца́руѝи́. И
 кини́са́ле. Е, се́га ца́руѝи́ си́и́гнал на́-ме́сиуѝио и и́а́и́ку-му са́ѝе ца́ро́ј
 к-и-ка́не га́-и́раи́ѝ бра́к. И чу́иѝа́ѝа му-ка́жѝ́ва: „Во́а и во́а и во́а ми-са́-
 слѝ́чи.“ И́о́ му-са́-слѝ́чи му-ка́жѝ́ва на́-и́о́ де́ѝио и у-ка́нѝ́ваи́ѝ и́а́и́ку-
 му. – „Е, му-веле, ни́а ки-и́ра́јме бра́к. К-у-ка́ниѝи́ и́а́и́ку-ми. Ја́с ки-
 му-а́-ка́жѝ́м и́ри́ка́знаи́ѝа, га́-зна́ и́а́и́ку-ми и́о́ иа́и́у ја́с.“ Е, и́и́а и́ра́-
 ви́ле бра́к. Са́-субра́ле ца́ро́јѝе и му-веле: „Се́га ко́ј зна́е уи́и́ѝу́ка у-во́
 жи́вуѝи́ и́о́ ми-са́-слѝ́чи́ло га́-ка́же.“ И чу́иѝа́ѝа му-веле: „Ја́с ки-ви-ка́-
 жѝ́м инә-и́ри́ка́зна, ама к-и-за́и́фо́риме вра́иѝи́е. Не́ма ни́ку г-изле́зе
 уи́и́ѝу́ка гур-г-а́-сфа́рѝа́м и́ри́ка́знаи́ѝа.“ И она́ за́фа́ѝи́ѝа. Фа́ѝи́ла га́-
 ка́жѝа. Му-веле: „Ја́с бе́ ма́лѝ́чка. Ма́јка́-ми к-у́мре, ма́иѝи́еѝа́ѝа во́ и во́
 ми-и́ра́ј.“ А ма́иѝи́еѝа́ѝа фа́ѝи́ла га́-и́о́ѝи́не. И ску́кнѝ́ва чу́иѝа́ѝа, си-гу́-
 фа́ѝи́ѝа и́а́и́ку-му. – „Ти́-ми-си и́а́и́ко, а ма́јка́-ми ви́а ми-и-на́и́ра́ј.“
 А́-фа́ѝи́ѝаи́ѝ ма́иѝи́еѝа́ѝа, а́-кла́ваи́ѝ на́-и́ри́ ко́јна, уса́ге а́-ва́рзу́ваи́ѝ и
 угри́ле ко́јнаи́ѝа – и́ѝри́а́ли а́-на́и́равѝ́ле.

(Забележени од Лика Бајковска, 60 години)

Баба и дедо

[illegible]

кíра нǎ-цáруш дéшшо. Кóлку óде – услáбнóва дéшшо. Мájкǎ-му вéле: „Зáшo шáкa, бe дéше, услáбнóвǎш? Ымǎш јáдéјне, ѓмǎш шeјéне, сe ѓмǎш.“ Пa нé-му вéле дéшшо, шa сǎ-сикíра. Е, ину-дéн мájкa-му, уд-нǎ-кл’учншцǎшa врǎшшa шóле шáм нáкa ину-сéндек, ама лǎскa, кǎкo! И нǎ-дрóзшo дéн му-вéле нǎ-дéшшо: „Шó ѓмǎш унǎшe у-кúјкǎш? Лǎскa унǎшe ншшшo?“ – „Е, мóре мájкo, нé знáш. Дéкa бe нǎ-лóф нájду ину-сéндек. Инǎ-чúшa унǎшe у-сéндикуш ѓмa. Дúгнш-му глǎфшa, бeгǎј! Тǎкфǎ лшчнa!“ – „Зáшo нe-ми кǎжóвǎш, дéше, нǎ-мéне? Јáс к-ǎ-ужшвǎм.“ И влeглa мájкǎ-му унǎшe и óдмa фúсшǎнуш му-извǎжцa и чúшшa ужшвóва. Дéшшo и чúшшa сǎ-зéле и жшвǎш óш шóáрно.

(Забележени од Никола Колевски, 65 години)

БИРАЛЦИ

Дете и фил’

Имáше игну-дéше сирумáшко. Пурáсна дéшшo г-óде у-шлǎншнa зǎ-дǎрвa су-мǎгǎрeнцe. Игну-дéн сш-óде дéшшo зǎ-дǎрвa, сш-шувáрвa, сш-грeде дóмa. Амш игну-дéн дéшшo, шáму дeкa бшрeше дǎрвa, му-сǎ-јáви ншкуј-сш фшл’. И гш-шóле шш-сǎ-мǎчe дéшшo, шa и му-шумóгǎл фшл’уш. – „Пa, му-рeкǎл фшл’уш, ушшǎнш дa-сш-жшвшмe зájно у-шлǎншнa.“ – „Пa . . . ама кáкo? Кш-мǎ-чeкa мájкǎ-мш, игнó и дрóзo.“ – „Нé, му-вéле, к-óдшш и кǎдш-мájкǎ-шш.“ Игнó дéн, двe дeнa, шрш дeнa, eee, мшнáло игну-мeсeц шáкa. Су-фшл’уш сш-сшшǎш зájно шáму, у-шлǎншнa. Игну-дéн му-вéле дéшшo: „Пa, шршшeлe, шрeбa дǎ-сш-óдǎм дóмa.“ – „Áрно. Сǎкǎш дǎ-сш-óдшш?“ – „Сǎкǎм.“ Сшбрáлe шáк шршшeл’цкш игну-шóвǎр дǎрвa, гш-шувáрвǎш мǎгǎршшo и сш-грeде дóмa дéшшo. – „А брe, сшнкo, мájкǎ-му гш-шрчeкa, а брe, сшнкo, шó сшбóрш шш шóлкш дeнa? Јáс eш шǎ-шршжǎл’a. Сш-рeкш: „Дǎ-н-шǎ-шзeдe вǎлк; шa нóгш шǎш – дǎ-н-сǎ-шз-гшбш?“ – „Нé, мájкo, му-вéле, јáс сш-нájдш игну-шршшeл’. Му-рeкш: „Кш-сш-óдǎм дóмa гǎ-вшдǎм мájкǎ-мш, игнó и дрóзo, шa eшшo, сш-дóјду сeа шáк’.“ – „Е, áрно сшнкo, му-вéле. Кáкo, кш-óјш шáк’?“ – „Пa к-óдǎм, мájкo, мǎ-чeкa шршшeл’уш.“ – „Е, кóј-е шó шршшeл’?“ – „Фшл’уш.“ – „Áрно, ај сшнкo!“, му-вéле. Сeа мájкa-му сшршмшлa шóгǎчa, сшрeјне, шa лeш шóјкe дǎ-м-ушнeсe шáму и нǎ-шршшeл’уш и дéшшo дǎ-јáдe. Дéшшo сш-гш-зeвa мǎгǎршшo, сш-óде; шóрбǎшшa и óде шáму шáк. – „Здрáво, шршшeлe!“ – „Здрáво! Е, кáкo шумшнa?“ – „Áрно, му-вéле, eвe, мájкǎ-мш мш-дǎдш у-шóрбǎшшa лeш, игнó и дрóзo, шa дǎ-јáдшм.“ Áрно мa, дéшшo, знáшш кǎо дéше, шш-двe-шрш дeнa, кǎ-ушшдш шáму шрш-шршшeл’уш и сш-лшгнǎлe нǎ-шгну-мeсшшo шáк: „А брe, шршшeлe, му-вéле, сe áрно, ама дшшш шш-смǎрдe, шш-мшршсa.“ – „Еa, сш-рeкǎл, бǎ-гш мájкǎшa! Јáс кáкo дǎ-мш-шрám сeа нǎ-вóа дéше?“ И вó сш-рeкǎл: „Нeмa дǎ-гш-зǎгшнǎм дéшшo.“ Тó шршшeл’уш, фшл’уш, имáл нóгш шáрш. Óшe игну-дéн фшл’уш му-вéле: „Ај дǎ-сшбeршмe дǎрвa шáк, дǎ-сш-óјш дóмa, и кш-шш-шувáрám игну-шóвǎр шáрш дǎ-м-ушнeш нǎ-мájкǎ-шш. Нeкa јáдe, нeкa шшe, ншa шшкa кш-жшвшмe.“ И шшувáрвǎш мǎгǎршшo и шáрш му-клǎшǎл шáму куј-

-зна колку. Си-оде дома пак, мале, шоб дешишо ка-гу-вижда мајка-му пак: „Еее, бре чедо, па си-дојди!“ – „Еее, мајко, му-веле, шоб приашиел' не-са куифа су-пари. На! И колку пари ми-дади? Инд-шорба, инд-дига.“ – „А бре, чедо, како шакфоб приашиел' да-фашиши шии?“ – „И, шака,“ му-веле. Пак мајка-му зева пугача месе, му-шуварва магаршо на-дешишо и: „Ајде синко, му-веле, да-на-седии нозу, па да-си-дојдиши.“ – „Е, му-веле, арно мамо“, и оде. Оде шаму кај-приашиел'уи и пак са-згувараш, си-бераш дарва. – „Е, му-веле, да-си-лежнине, сеа ношка да-си-сидме.“ – „Арно.“ И фашиле да-си-разгувараш шака шаму дека лижеа и му-веле: „И како шумина дома?“ – „Арно“, му-веле. – „Ами, парше му-и-дади на-мајка-ши?“ – „Му-и-даду.“ – „Е, сега, му-веле, ки-си-одиши пак дома.“ И пак, бие иднаш, на-шрешии паш у-шуварваш магаршо, з-уднесфа дома дешишо. И на-шрешии паш, кога са-варнува, му-веле: „Парво: зевај балшакуи, удри-ми шука у-шилун, па сеине да-си-одиши дома.“ И шоб дешишо му-веле: „Ако ша-удрам ки-ша-закол'ам.“ – „Не бери зајле, шии!, му-веле. Ако!“ И гу-пушиша пак. Си-оде пак дешишо, са-варнува назаши. Мајка-му му-шуварва пак леи, идно и друго, да-јадаши и си-оде пак при-приашиел'уи. И му-веле: „Како шумина, бе приашиеле?“ – „Арно, му-веле. Мајка-ми са-радва, идно и друго. . .“ И сеа пак си-лижнуваш. Му-веле: „И како? Јас шу-ши-удри, шии па немаш нишишо, уздрави?“ – „Па, дај види шука на-ранша, шу-ма-удри су-балшакуи, дали фашии вална или не?“ – „Дај да-видиме, приашиеле, чиме шака. Еее, приашиеле, сеа уздравела ранша, нема нишишо.“ – „Еее, му-веле фил'уи, балшакуи шу-ми-з-удри уздрави, ама шу-ми-речи шака шу-мирисам – шоб не-са уздрава.“

(Забележена од Киро Каралазов, 75 години)

РАКИТА

Три брака и три итарви

Игну-време биле шри браќа. Тиа браќа ушииле на-гурбеш и си-усишавиле жејниие сами. Толку време шиа ишарвише не-а сакале шиа помалечкаша нивеша. Получна била. И сеа ка-да-зајинаш? Дошло време да-шругисфаш лозја и они му-рекле на-ша помалечкаша ишарва, на-шаа нивешаша. Му-вел'аш: „Ај да-ша-пикнине у-бачфа да-чий.“ Гулема бачфа била, влигал-чбек. И ва кандисала. Помалечка, влела у-бачфаша. А шиа не да-чийи бачфаша шуку да-заифораш нашре у-бачфаша. И пу-нику време си-дошле мајшиие-му. Женша а-нема. – „Море, не знајме ниа дека-е!“ И женша шоб време кога била у-бачфаша уд-зладус, шри деа била нашре, си-идела семки уд-дугаша гудина шу-имало у-бачфаша. – „И дека-е женша?“ Они му-вел'аш: „Не знајме ниа. Женша ушиде у-мајка-му на-збшти.“ Женша, ваа нивешаша, била уд-друго село. Женша бие шиб, димек, да-зајине у-бачфаша. И ваа влизела би да-било. И ва колку мужела – шолку, ка-викнала силно: „Мају, шук-сум у-бачфаша!“ Ушшам, сеине, мажуи оде а-најде шам у-бачфаша. И шоб и-прате жејниие? Тиа дवेशе ишарви зева

и-ушѣѣа, двѣѣи и-ушѣѣа. Пу-нѣку врѣме сѣѣа, ѡу-нѣку ѣудѣни, си-дѣшле и маѣшѣи, ама нѣкуј нѣ ѡисаѣ на-ѣѣа маѣи, на-ѣѣа брѣа. Си-дѣшле, сѣ-рѣзбрѣле шу-вѣа брѣѣ-му. . . – „Таѣа и ѣѣа“, му-рѣкле и нѣшѣи нѣ наѣрѣвѣле на-брѣѣ-му ѣѣи бѣле крѣви, а!

(Забележена од Нада Андриева, 60 години)

ЕМБОРЕ

То шу-сă-пише нă-третта вечер, то мора дă-биде

Ину-дѣше уг-сѣло нѣ-сѣло ушійшѣл нѣ-нѣкуј крѣј. Гу-сѣимнѣло. И му-рѣйнѣл шѣму. Му-рѣкѣл: „Ако мѣже дѣ-сѣйѣм шѣка.“ – „Е, ѣрно, му-рѣкле. Нѣмме мѣсѣо, ма ѣлѣј!“ Е, му-клѣшле дѣлу дѣ-сѣие. Тѣа имѣ-ле жѣнѣко рудѣно. Трѣшѣа вѣчер дѣшѣо сѣ-пѣгѣди шѣму. Сѣ-ушѣфурѣла врѣшѣа нѣшѣѣшѣа. Вѣ нѣ зѣсѣѣло. Дѣшле рѣчнѣиѣшѣе и пѣл'ѣш. – „Сѣѣа шѣ дѣ-пѣшѣиме нѣ-вѣ? Тѣ, вѣле, шу-лѣже шѣму, шѣ к-ѣ-зѣва чѣшѣшѣа!“ Е, нѣшѣсѣле и си-ушѣшѣле. Тѣ сѣ-ѣме: „Кѣѣа ки-пѣрѣсѣше шѣа и кѣѣа к-ѣ-зѣм ѣсѣ? Кѣѣа ки-сѣ-сѣѣоре дѣ-сѣ-жѣнѣм? К-ѣ-чѣкѣм ѣсѣ!“ И ѣн сѣѣнѣва пѣлѣка-пѣлѣка ѣ-зѣва куш-шу-бѣше пѣвиѣна, нѣдрѣ ѣ-зѣкѣчѣфа нѣ-кѣјл'ѣ-шѣа нѣ-пѣлишѣшѣчѣшѣа и дѣ-ѣу-нѣма, излѣзе. Сѣѣнѣвѣшѣ шѣа, шѣка мѣксѣм – шѣм мѣксѣм, нѣмаѣѣ. Кѣѣа пѣл'ѣш нѣдрѣ, нѣ-кѣјл'ѣшѣа зѣкѣчѣна, пѣлѣче. Сѣ-дрѣснѣла нѣ-мѣву. Ѧ-зѣле, ѣ-пѣвѣле, ѣ-чинѣле, ѣ-уздрѣвѣѣѣѣѣ. Ѧѣде-ѣѣ-де, ѣѣде-ѣѣде, ѣѣде, дѣѣде – дѣшѣо ки-сѣ-жѣне. Сѣ-вѣнѣча. Ѧ нѣвѣчѣрѣшѣа ки-си лѣѣнѣшѣ. Сѣ-слѣче нѣвѣсѣшѣшѣа. – „Зѣшѣо, му-вѣле, шѣк-си дрѣснѣ-шѣа?“ – „Нѣкуј мѣ-ушѣкрѣдѣл, рѣче, мѣ-зѣкѣчѣл нѣ-кѣјл'ѣшѣа.“ Тѣѣѣ сѣ-сѣшѣл: „Ѧѣѣ, шѣ шу-сѣ-пѣше нѣ-шѣрѣшѣшѣа вѣчер, шѣ мѣра дѣ-бѣде.“ И пѣѣ ѣ-зѣл шѣ зѣ-жѣна.

Рани куче дă-тă-лае

*К-и-рáníш дéцáиá, к-и-ублéчиш, к-и-йурáсýиш, к-и-изýчиш . . .
Тáшкyиш áкo ýмá нýкy кýжкá, нýкy нýвá, к-á-йрyдáдe, ки-кýиe, ки-нá-
йрáвe гýлéмá кýжкá. Сéшнe дéшшo му-вéлe: „Нéмá мéсшo зá-шéбe. Ёшo
шó-е 'рáни кýчe дá-шá-лáе'!“*

Чоику само су-инă-рăка прăс сă-нăситфа

На́шле н́куј ко́ска, а́-зе́ле, а́-йу́л'а́и сáиш. – „У́ш-шó-е ва́ ко́ска?“ Му-кля́вайш и́гно – не́-сá сáише на́-ва́га́ша, кля́вайш гру́го – не́-сá сáише, зла́иш му-кля́вайш – н́ишчо. Шó га́-му-кля́иш – сè не́-сá сáише. У́и́ишл н́куј сáи́ар чо́ек, йо́уче́н, му-ве́ле: „Шчо́-е бе, шó? Чéка́ише!“, му-ве́ле. На́-во́ му-и́ишкна́ло. Зе́ва и́гна-р́ка й́р́с, му-а́-фа́рл'а узго́ра – сáи́ана. Чóику са́мо су-и́на-р́ка й́р́с сá-на́сáи́фа.

Нікуј бра̑и̑ имал бу̑а̑и̑. Нікуј бра̑и̑ сирума̑. Бра̑и̑у сирума̑у не-
-зу сака. Бра̑и̑у бу̑а̑и̑ју не сака да-са-ви̑а̑и̑ ніка̑к. Е, шоб бу̑а̑и̑ју се
су-бу̑а̑и̑и л'у̑а̑. Сирума̑у су-де̑а̑и̑а и̑и̑а, ски̑а̑а, за̑а̑р̑е̑ено . . . Су-
-зе̑е, су-и̑ре̑а и-ра̑и̑е де̑а̑и̑а. На-бу̑а̑и̑ју му-виле̑е: „Бра̑и̑ бра̑и̑
не ране — шешко шоб шу-зу-нема!“ И шоб шоб і̑ра̑е игну-де̑н? Зе̑а игну-
-овен, у-за̑о̑л'ва, у-и̑икну̑а у-і̑зба̑и̑а до̑лу, зу-и̑у̑ри̑а. О̑е на-игну-
-і̑ри̑и̑е̑л' му-ве̑е: „Не зна̑и̑ ја̑с шоб си̑ори? До̑е игно̑ і̑а̑а-і̑а̑а. Ја̑с
з-у̑и̑е̑а. Шоб да-зу-і̑ра̑е?“ — „Бе̑а̑ј на̑а!, му-ве̑е. У-бил'а са̑а̑и̑ да-
-ма̑-кла̑и̑! Бе̑а̑ј на̑и̑ам!“ О̑е на-гру̑у̑ју му-ве̑е: „Та̑а и і̑а̑а.“
— „Бе̑а̑ј!, му-ве̑е. У-бил'а са̑а̑и̑ да-ма̑-кла̑и̑! Шоб си-изна̑і̑ра̑а̑л?“ На-
-и̑ре̑и̑ју — і̑си̑о. А чи̑и̑фа̑ри̑ју — і̑си̑о. Ааа! Е, о̑е на-виче̑ри̑а у̑и̑-
-си̑и̑су му-викну̑а на-бра̑и̑-му: „Бра̑и̑, бра̑и̑! Ва̑ и ва̑ ра̑бо̑и̑а: а̑-
-з̑ре̑и̑и, ја̑с а̑-на̑і̑ра̑ј. Шоб ки-і̑ра̑е?“ — „Не̑а̑ј за̑је!, му-ве̑е. Не̑-са̑
си̑е̑мне, ја̑с ки-до̑ја̑м, і̑а̑ ра̑бо̑и̑а к-а̑-сфа̑ри̑и̑е! К-у-кла̑е у-вре̑е̑и̑и̑о,
к-у-удне̑и̑е на-ре̑а̑и̑а, да̑-на̑-ви̑е нікуј, да̑-на̑-чу̑е...“ Е, се̑а зу-вик-
ну̑а бра̑и̑-му на̑и̑ре, о̑е бра̑и̑-му. Г-у̑и̑кри̑а̑и̑, шоб ки-ви̑а̑и̑ — о̑вен.
Гу-де̑ра̑и̑, зу-бе̑а̑и̑ и зу-і̑е̑а̑и̑ да̑-зу-ја̑а̑и̑. Ту̑а̑ са̑-смі̑ри су-бра̑и̑у.
Е̑и̑о во̑-е: „Бра̑и̑ бра̑и̑ не ране — шешко шоб шу-бу-нема!“

(Забележени од Марија Коневска, 72 години)

ДЕБРЕЦ

Сирума бил и па сирума устанал

Си-бил игну-мла̑и̑ чо̑ек, ама но̑зу сирума̑. Игну-де̑н му-до̑и̑ло
и̑и̑а̑ф за̑-бині̑ца, ама нимал уд̑е̑ка. Му-и̑икна̑ло г-о̑е у-і̑ла̑ні̑на̑и̑а
де̑ка і̑а̑рла̑и̑а да̑-і̑уса̑а у̑-у̑фа̑ри̑е да̑-му-да̑а̑и̑ ма̑лку бині̑ца за̑-
-да̑-са̑-на̑и̑е. И игну-де̑н на̑ра̑и̑и̑о і̑ра̑а̑на̑л і̑ра̑во у-і̑ла̑ні̑на̑и̑а. И и̑-
-мо̑л'а̑л, мо̑л'а̑л у̑фа̑ри̑е да̑-му-да̑а̑и̑ ко̑лку са̑а̑и̑, і̑ли і̑а ма̑ка̑р ма̑л-
ку, бині̑ца да̑-са̑-на̑и̑е. У̑фа̑ри̑е зу-і̑ри̑чи̑а̑е, му-да̑и̑ле ко̑лку са̑а
да̑-са̑-на̑и̑е бині̑ца и на̑-кра̑ју му-да̑и̑ле игну-зу̑емо̑ за̑рне за̑-до̑ма.
Чо̑и̑ку ра̑до̑сен си-зу̑-зе̑л за̑рни̑и̑о и і̑ра̑а̑нал на̑-і̑а̑и̑ за̑-до̑ма. Ама і̑а̑-
и̑у бил і̑ла̑ні̑и̑и̑ки и диле̑у и і̑усі̑а̑на̑л. Но̑си-зу̑ су-игна̑ ра̑а — і̑ус-
і̑а̑на̑ла, но̑си-зу̑ су-гру̑а̑ ра̑а и гру̑а̑и̑а і̑усі̑а̑на̑ла. И на̑и̑а̑л на̑-і̑а̑-
и̑у игну-си̑а̑и̑. Гу̑-зе̑л си̑а̑и̑у и зу̑-на̑вра̑л на̑-ра̑ча̑а̑и̑а и зу̑-і̑ри̑фа̑рл'а̑л
і̑ри̑ку-ра̑мо. И се̑а ле̑сно мо̑жа̑л г-о̑е і̑у-і̑а̑и̑у за̑-до̑ма. Ко̑а̑ о̑а̑л,
о̑а̑л і̑у-і̑а̑и̑у си̑-мі̑сл'а̑л: „Шоб ки-си̑ора̑м ја̑с а̑ко во̑ за̑рни̑и̑о би̑и̑ца
а̑-исі̑и̑а̑м? Не̑-е і̑о̑арно г-а̑-і̑ру̑а̑а̑м и су-і̑а̑ри̑е да̑-си̑-ку̑и̑а̑м игна̑-ку̑-
ко̑и̑ка и ја̑ца. Ја̑ца̑и̑а к-и-изле̑е кукобо̑ка̑и̑а, ки̑-са̑-л'у̑и̑а̑и̑ і̑и̑лі̑на,
і̑и̑лі̑на̑и̑а ки̑-і̑ура̑си̑а̑и̑, ки̑-си̑а̑на̑и̑ кукобо̑и̑ки, і̑а̑ ки̑-сне̑а̑и̑ ја̑ца и
і̑а̑а ки̑-са̑-збу̑а̑и̑а̑м. Ко̑а̑ ки̑-са̑-збу̑а̑и̑а̑м, ки̑-са̑-же̑на̑м. Же̑на̑и̑а ки̑-
ми̑-ро̑е де̑и̑е и ја̑с ки̑-му̑-ре̑ча̑м: 'Е̑л у-і̑а̑и̑е!'" Ко̑а̑ зу̑-ре̑а̑л шоб „е̑л
у-і̑а̑и̑е!“, за̑бу̑ра̑а̑л сирума̑у де̑ка на̑-і̑ле̑и̑и̑и̑е но̑се за̑рне и-ра̑и̑і̑рва
ра̑и̑и̑и̑е и си̑а̑и̑у су̑-се̑ і̑а̑а̑на̑л, са̑-ис̑а̑ри̑а̑л, са̑-исі̑у̑ри̑ла и бині̑ца̑и̑а.
Е, і̑у̑а̑ му̑-и̑икна̑ло шоб на̑і̑ра̑а̑л. Ама сирума̑ бил и і̑а̑ сирума̑ усі̑а̑-
на̑л.

У-сѣ́ро врѣме, у-игну-рисја́нцко сѣло, имаше сѣмо игна-шѣурца кѣ́-ка. Га́здѣша на-ша́ кѣ́ка са-вика́ше Асѣ́н, а имаше жѣ́на, дѣ́ца и чѣ́ши. Има-ше и ма́лку нивѣ́чки. Си-рабуѣ́шаше и а́рно му-бѣ́ше, а́ма сѣ́мо игна-ма́-ка љу-ја́дѣше, чѣ́нки бѣ́ше уг-дру́га вѣ́ра и не-са́ мишѣ́ше су-рисја́ннише. А он, сирума́, нима́ше рудни́ни го́де и да-му-љре́дѣш у-љосѣ́ши, а и ни-ма́ше ца́мѣа, ба́рем да-са́-ѣукло́не. Ко́џа и-ѣуле́ше сил'а́ннише ка́ко са-бе́раш и си-о́даш ѣу-љосѣ́ши, на-ца́ркфа и на-ѣна́љири, но́џу ме́ра́к му-усѣ́шнѣло. Игну-де́н Асѣ́н кла́л ни́еи да-и-уѣ́иша сил'а́ннише: а́ко мо́же да-зе́ва и он рисја́нцка вѣ́ра и да-мо́же да-си-о́де на-љосѣ́ши, а и да-му-љре́дѣш љосѣ́ши. А сил'а́ннише му-ре́кле: „Ни́а су-се́ сѣ́рце ша́-са́каме у-на́иша вѣ́ра, сѣ́мо да-љу-уѣ́иша ѣо́у. Он шо́ ки-ре́че.“ И ко́џа љуѣ́иша́ле ѣо́у и он ка́ндѣсѣ́л, а и он ре́ка́л: „Тре́ба да-са́-уѣ́иша вла́дѣка́ша.“ И ко́џа бѣ́ше ѣри-вла́дѣка́ша он не́ сѣ́мо шу-ка́ндѣсѣ́л ѣу́ку но́џу са́-изра́дѣл шо́ инó ки-ѣ́ма ѣо́џе у-рисја́нцка́ша вѣ́ра. Ду́ри са́ка́л да-сѣ́ане и ну́нко. И игну-де́н до́шѣ́л вла́дѣка́ша, са́-субра́ло сѣ́лушо и са́-ѣши за́јно су-Асѣ́н ѣѣ́шле у-ца́ркфа и и-на́ѣра́вѣле сѣ́ши а́дѣ́ши ка́ко-шу-е ре́ѣи и чо́ику уг-Асѣ́н љу-ѣрикра́сѣѣ́ле у-Јо́ван. Са́-изра́дѣл Јо́ван, а са́-изра́дѣа и це́ло сѣ́ло. Се́џа Јо́ван о́да́л на-љосѣ́ши, му-љриде́ле љосѣ́ши и су-игну-ла́ф – но́џу а́рно му-бѣ́ло. И ко́џа до́шѣ́л ѣра́знику „Си́ши-Јо́ван“, љу-ѣука́нѣ́л це́ло сѣ́ло, чѣ́нки де́н му-бѣ́ше, и љу́лем ма́сѣ́ра́ф на-ѣра́вѣл. Са́-ја́ло, са́-ѣѣ́ло... А́ма не́ бѣ́ло сѣ́мо игну-„си́ши-Јо́ван“. Ко́џа фа́ѣѣ́ле да-са́-ре́дѣш де́ „љѣ́мѣки си́ши-Јо́ван“, де́ „Ле́ѣиен си́ши-Јо́ван“, де́ „Ца́рн си́ши-Јо́ван“, де́ „Бе́л си́ши-Јо́ван“ – кра́ј не́ма. А чо́ику, са́-ка́л-не́ѣка́л, се́ и-ка́нѣ́л сил'а́ннише на-љосѣ́ши, а и сил'а́ннише за́-а́ѣѣ́р – се́ му-љриде́ле. И чо́ику са́-уѣ́ѣѣ́л ѣа́ри да́ва́јне. Уг-љу́леми а́рчо́џ, чѣ́нки уѣ́и-сѣ́ра са́-бе́џа – уѣ́и-сѣ́рам не́-са́ бе́џа, до́шѣ́л ду-ѣ́о́а дири́це – че́ѣли на́-му́ѣѣ́л да-си-кѣ́ѣе ни́ѣу за́-се́бе ни́ѣу за́-ду́ма́шнише. И сѣ́ши бо́си угѣ́ле. Игну-де́н Јо́ван уѣ́иѣ́шѣ́л у-ца́ркфа да́-љуѣ́иша ѣо́у, да́-му-ка́ѣе ко́џе ѣо́ си́ши-Јо́ван шу-ѣ́о́лку ѣа́ѣи људѣ́шно му-слѣ́ѣѣ́ш и шу-ѣ́ма ѣо́лку љу́лема че́с. По́ѣу му-ре́ка́л: „Ее́е, ша́а ико́на шу-са́-ѣу́ле ре́ка на́-не́а.“ И уѣ́иѣ́шѣ́л Јо́ван ду-ико́на́ша. Шо́ ки-вѣ́де? На́-ѣа́а ико́на са́-ѣу́ле ка́ко си́ши-Јо́ван бо́с љу-кра́сѣ́ше Исѣ́с Крисѣ́ос на́-ре́ка́ша Јо́рдѣ́н. Ко́а љу-вѣ́шѣ́л ѣо́, Јо́ван си́ши-Јо́ван бо́с у-во́да́ша, ѣу́џа́ѣ ви́кнѣ́л: „Ее́е, сирума́ си́ши-Јо́ван, и ѣѣ́и ѣѣ́ѣ́ен си-у́љо́л'ѣ́л. И ѣѣ́и о́диш ка́ко ме́не, бизбе́ли и ѣѣ́и уг-но́џу љосѣ́ши шу-ѣ́а-ља́ѣѣ́ш.“

Дебрец

Сѣ́лушо Де́брец у-сѣ́ро врѣ́ме не́-са́ вика́ло Де́брец, а и ни́куѣ́ не́ зна́ ка́ко са́-вика́ло. А и не́ бѣ́ло на́-ри́ѣш, ка́ко-шу-е се́џа, шу-са́-ве́ле ни́ на́-ри́ѣш ни́ на́-ѣо́ле, ѣу́ку ѣу́џа́ бѣ́ло у-ѣо́ле. Уг-но́џу во́да шу-љриде́ла уѣ́и-ѣла́ни́на́ша и му-љу-да́вѣ́л ду́биѣ́шукуѣ́ш, ѣу́џа́ сил'а́ннише за́фа́ѣѣ́ле да́-ѣра́вѣш кѣ́ѣки на́ка́ѣ-ѣла́ни́на́ша. И се́ игно́ ѣо́џо́ре ѣра́вѣ́л кѣ́ѣка, де́ дру́к ѣра́вѣ́л ѣо́џо́ре и ѣа́ка – де́ бре игно́, де́ бре дру́к и сѣ́иѣ́на́ле на́-ри́ду де́ка-шу-е се́џа сѣ́лушо. И за́-ѣо́ се́џа са́-ви́ка Де́брец. Де́брец у-ѣо́ врѣ́ме има́ло ѣо́џе уѣ́и-чи́ѣѣ́ри сѣ́шуѣ́и́ни кѣ́ѣки, ку́ѣ-зна ка́ко бѣ́ле на́риде́ни. Во́ѣден ѣ́ма ни́ѣѣ́ни де́ка сѣ́лушо бѣ́ло у-ѣо́ле, ѣа́ка шу-ѣ́ма

нйшйа шб сй-вйкйш Шйшйва Чёшма, Чйшйри Пйшйшйа, Мйрнйца, Тйргувйшче, бйзбёли шйму сй-пйрвёло нйкуй пйзйр, чйнки бйло жулёмо сёлушй. А пблышй бйло лёйш и сё сй-ружцйло. А и нй-вйсбкйшйе мёсйа лбзйшйа нбжу ружцйле. У-сёлышй жывйле рйсйни и Турци, А л'у'жйшйа кйко л'у'жйа ёрно жывйле. Имало и бу'жйшйи и сйрумасы, а имало и сйрёгни. Бу'жйшйшйе уг-дйлёку мужёле дй-сй-пй'л'йш пй-ку'жкйшйе шу-бёа и уг-нйгруф вйрусйни. А угнйшйре имйа: шйрымбй, угй, чйрдйци, мушйлйци, кйрйли, мусйндри и дулйшй. А угнйгруф: жулёми двурбй, ёрбй, пйу'жйшйи, кучйни, плёмни и жулёми ёмбйри. Имйа и пбсйрумасышйе, ама нё шйака. А имйше и нбжу чёшми. Дури и у-двбру имйше чёшма, ама нё су-бур'жйа шйку дёйна-нбшкйа дй-шйёче.

Мйлйчка

У-игну-шйурцйко сёло игну-жйзды пй-йме Мусййфй, пйукрй-грук ду-бйшйук имйл и игнй-мйлйчка. Су-нёа жйвйл и сй-и-рйнйл дёцйшйа су-млёко. Мйлйчкйшйа му-дйвйла пёш бкй млёко и цёло сёло сй-чудёло кйко мбже нй-Мусййфй мйлйчкйшйа дй-дйва пёш бкй млёко, а дру'жйшйе нё! Друк сйл'анец клйшйл нйеш д-й-ку'шйе зй-кблку пйри сйка Мусййфй, мйлйчкйшйа. Мусййфй нёжйл д-й-прудйге. И нй-крйжу жй-кйндйсйле, зй-куй-зна кблку лйри, д-й-прудйге мйлйчкйшйа. Кбжа сй-пйзйрйле и му-й-дйшйл мйлйчкйшйа, Мусййфй му-рёкйл: „Айрйа нёка-шйи-е, нбжу дй-шйи-жйве, ама ймй нй-пйамеш: мйлйчкйшйа шйи-й-прудйгу, а плёмнйшйа, ёмбйру и Имйн нё-шйи-и прудйгу.“ Зйшо Имйн й-пйасйл мйлйчкйшйа сё пй-индёци, й-рйнйл су-шйрёва. . .

То шу-рожца и умира

Игну-дён Нйшйрйдйн уцй ушйшйл кй-кумшййшйа дй-пйусйка ёрй-нйа зй-дй-исйёре жёнй-му. И шчбм сфйршйе рйббйшйа кй-му-й-вйрне. Ама кбжа сфйршйл рйббйшйа, кбжа исйрйле, Нйшйрйдйн уцй клйл у-ёрйнйшйа игну-мйлёчко кбшйе и зйжно су-кбшйшйшй му-й-вйрнйл ёрйнйшйа. Кбжа вйшйл кумшййшйа у-ёрйнйшйа йма и мйлёчко кбшйе, сй-зйчудй и му-рёкйл нй-бцйшйа: „Зйшчо-е вб мйлёчко кбшйе, бре уцй?“ А нй-шй бцйшйа му-рёкйл: „Рбди, кумшййа, ёрйнйшйа, рбди.“ А нй-кумшййшйа ёрно му-дбшйло и сй-й-пйрйбрйл ёрйнйшйа зйжно су-кбшйе. А дбма су-жёнй-му сй-вёл'йш: „Вб бцйшйа кйко дй-нё-е шбкму. Бйкйрна ёранйа дёка мбже дй-рбде? Туку, ёко бй нё-е шбкму нё-кй бйдиме и нйа? Нёка нй-нбсе сёкуй пйш пй-игну-кбшйе и кй-сй-нйпйлнйме кушйлына.“ Ама пй-игнй-ни-дёл'а бцйшйа пйк ушйшйл у-кумшййшйа д-й-сйка ёрйнйшйа. И кумшййшйа су-игну-лйф му-й-дйшйл. Бцйшйа й-зйнёсйл дбма, жёнй-му исйрйла, ама нё-й вйрнйл нйзйшй. Пумйналб игнй нйгёл'а, пумйналё двё нйгёли и пйк бцйшйа нё-й-вйрнйва ёрйнйшйа. Ту'жй кумшййшйа ушйшйл у-бцйшйа зй-дй-й-сйка ёрйнйшйа. И рбйнйл нй-врйшйшйа. Излёгйл бцйшйа. – „Кумшййа, ёрйнйшйа, бре, нё-й вйрна!“ А нй-шй бцйшйа му-вёле: „Вйа бйдйшйе жйви, кумшййа, ёрйнйшйа ймре!“ – „Кйко мбже, бре, бйкйр д-ймре!“ – „Ааа, кумшййа! Кйко мбже дй-рбде шйака мбже и д-ймре. Тб шу-рбжца и умйра.“ И шйака бцйшйа зй-игну-мйлёчко кбшйе зёл жулёма ёрйнйа.

Нәстрәдин уца и идну-кумшиа

Игну-гән игну-кумшиа нә-Нәстрәдин уца дөшәл да-му-гу-йусака мәғарийо ғә-зәһесе жиһо нә-вудиница и ғә-сумеле браһно. Изләғәл бәйиә и му-рекал дөка мәғарийо нә-е дөма. А дудөка бәни мәбийиһле мәғарийо сә-рәзрикало уд-ару и кумшииәиә му-рекал нә-бәйиә: „Ғиһо, бә! Мәғарийо-е дөма, а иһи ми-вәлиш: 'Нә-е дөма'!“ – „А бре, кумшиа! Тһи шө чөбек ки-бидиш? Нә-мәғарийо му-вәрвәш а мәне – нә!“

Две брака и Нәстрәдин уца

Двә брака имәле игну-бреф зәјно. И коға гу-субрәле нә знәһле кәко ғә-си-гәл'аһи урәйиә. Туға йу-йәшу вәрвәл Нәстрәдин уца кәчән нә-мәғарийо и коға гу-виһле сә-изрәдвәле шу-бәйиә-е нәјирәф чөбек нә-сфәйиу и бә ки-му-и-гәле урәйиә. И бәрзу гу-викнәле зә-ғә-му-и-гәле. Коға дөшәл бәйиә му-рекал: „Кәко сәкәйиә ғә-ви-и-гәл'әм урәйиә: кәко чөбек йли кәко зөсйу?“ А бәни су-игнө ләф му-рекле: „Кәко зөсйу, бә, кәко зөсйу!“ Туға бәйиә зәл игну-ғрәсйи урәй му-дәшәл нә-игнөиә браһи, а друғийиә, цәло врәјкә, нә-друғју. Туға браһиу, шу-зәл сәмо игну-ғрәсйи, му-рекал нә-бәйиә: „Зәшчө иһәка, бә?“ – „Ааа, бәйиә му-рекал, зөсйу иһәка гәле: нә-кој нөгу, нә-кој иро, нә-кој йч!“

Нәстрәдин уца и женә-му

Игну-гән Нәстрәдин уца су-женә-му уйиһле нә-рекайиә ду-ис-йәрәш йл'әчкииә. И йрәле шо йрәле сигнәле иро ғә-йучийәш. Жәнә-му нә-бәйиә гу-зәбурвәла сәйуну нә-игну-камен и дөшлө чәфки и му-гу-кринәле. Коға виһла жәнәиә фәйиһла ғә-иуфка: „Түф-иуф! Шө ни-сә-сийори, ни-усийәнәја йл'әчкииә нәисйрәни.“ Туға бәйиә му-рекал нә-женә-му: „Де бре, жәнә! Нә-сә сәкәлдисфәй ишөлку. Грибәиә-е. Нәка сә-измийәш и бәни. Пулиш кәко сә-цәрни кәко кәйрән.“

Нәстрәдин уца кәко әфукат

Игну-йәйиһник бәл нә-ғурбәш. Пу-йәшу вләғәл у-игнә-әшчилница зә-ғә-кәсне нийшчө әма нимәл скәршәна йәра. Пәрво гу-йийәшәл әшчийәиә дәли мөже ғә-јәге нийшчө, әма коға ки-сә-вәрне уд-ғурбәш ғә-му-йләиә. Әшчийәиә иро сә-мисл'әл, әма йәк му-дунәсәл двә јәјца вәрәни зә-ғә-јәге. И чөику јәшәл и си-зәминәл. И йу-нөгу гудини сә-вәрнәл уд-ғурбәш и кәко чөбек уйиһшәл ғә-му-йләиә нә-әшчийәиә. Туға әшчийәиә му-извәдәл, игну-исәйи шчө цәл ғурбәш нә-му-сийиғнәл. Димәк, иһә двә јәјца, шу-и-изәшәл, ки-сә-л'уйәле йилина, йилинәиә ки-йурәсийәле кукөшки, а кукөшкииә йәк – јәјца и сә-сөбрәл игну-исәйи шу-нә-му-сийиғнәл цәлју ғурбәш нә-чөику. И иһәка чөику нә йләшчә, а әшчийәиә сәкәл, а рәббийиә сийиғнәла ду-укумәйиу. Чөику йм нәмәл у-ғләвәиә шчө ки-йрәве. Ки-му-бәйи сәйиш йәри. Туға нәкуј гу-йужәл'әле, му-рекле: „Сәмо Нәстрәдин уца мөже ғә-иә-куршәлиса.“ И иһәка чөику

гу-вѣкнѣл Нѣсѣрадѣн уцѣ, димѣк, кѣко ѣфукѣтѣ. Ама укумѣтѣу фѣтѣи дѣ-рѣбѣтѣа, бѣтѣа бѣше гу-нѣма. И нѣсѣтѣне дѣдѣ. Туѣа сугѣтѣа му-рѣ-кѣл нѣ-бѣтѣа: „Шѣ забѣва, бре бѣа? Тѣбе кѣ-тѣѣ-чѣкѣме?“ А бѣтѣа му-рѣкѣл: „Имѣш ѣрѣво! Исѣтѣна забѣва. Вѣрѣ тѣрѣ жѣтѣо, тѣа кѣѣа кѣ-сфѣрѣшѣм рѣбѣтѣа тѣука, кѣ-бѣдѣм дѣ-сѣѣм.“ – „Кѣко вѣрѣше жѣтѣо? Тѣ знаѣш шѣ вѣрѣно жѣтѣо нѣ никнѣва?“ – „Ааа, кѣко нѣ никнѣва!? А кѣко мѣже вѣрѣни јѣјѣа дѣ-л’уѣтѣш тѣилѣна?“ Туѣа сугѣтѣа гу-тѣушѣтѣл чѣоѣку су-рѣтѣ дѣ-сѣ-бѣе дѣма, зѣшѣ исѣтѣна, вѣрѣни јѣјѣа нѣ л’уѣтѣш тѣилѣна.

Нăстрăдин уца и ăскерин

*Игну-гѣн Насѣраѓин уца сѣрѣшнал нѧ-йѧшу игну-ѧскѣрин су-иг-
нѧ-ѓулѣма шѡрба нѧ-рамо. Омѧша ѣ-уйѣшал ѧскѣрину: „Шѡ нѡсиш, бре
ѧскѣрче, у-ѣа ѣулѣма шѡрба?“ – „Ааа, ѡца! Тѡ нѣ-сѧ кѧжва. Тѡ-е ѧскѣр-
цка. Таа-е скрѣшна рѧбѡша.“ – „А нѣли-ѣи-е нѡѓу шѣшка?“ – „М, кѧко
дѧ-нѧ-бѣде, ѡца, шѣшка кѡѓа-е йѧлна куршуми!“*

(Забележени од Димитар Ранчановски, 55 години)

ПЕСНИ

БОШОВЦИ

Извур вода извурваше

*Извур во́да извурва́ше, ама на́мѧн, ѡзвур во́да извурва́ше,
ду-гвѣ рѣки ѡриѣи́чѣѧја, ама на́мѧн, ду-гвѣ рѣки ѡриѣи́чѣѧја.
Ма́ла мо́ма на́лива́ше, ама на́мѧн, ма́ла мо́ма на́лива́ше
и на́-бо́ѧа са́-муле́ше, ама на́мѧн, и на́-бо́ѧа са́-муле́ше:*

*„Е, мој бoже, мiли бoже, ама намaн, е, мој бoже, мiли бoже!
Кaк-сум шoнкa и висoкa, ама намaн, дa-сум-мaлцe цaрнуjoкa;
к-и-изгoрaм сaшe дeцa, ама намaн, к-и-изгoрaм сaшe дeцa,
сaшe дeцa и жинeшe, ама намaн, сaшe дeцa и жинeшe.“*

Ој ти Кол'о, бабин Кол'о

– Ој ти Кól'о, ба́бин Кól'о, ба́бинушо де́ше!
За́шишо ше́йш ба́бин Кól'о, ю-Пі́рин Плáнїна?
Ба́ба ки-ї́й-же́не, Кól'о, зя-ї́бїува кéрка.

— Ој ти бабо, сѣара бабо, сѣара нѣразбрана!
Мојѣна жена, сѣара бабо, ѣушка маѣикѣра,
мојѣне деца, сѣара бабо, сѣѣниѣе куриѣуми;
кади-фѣрл'ѣм, сѣара бабо, наѣѣи нѣ-си ѣредаѣи.

Три гудини, Като, болен лежа

Три́ гуді́ни, ма́ри Ка́шо, ші́рі гуді́ни, а́јди ге,
ші́рі гуді́ни, Ка́шо, бо́лен ле́жа.
Ти́ не до́јди, ма́ри Ка́шо, ші́и не до́јди, а́јди ге,
ші́и не до́јди, Ка́шо, да́-ма́-ві́диш;
да́-гунéсиш, ма́ри Ка́шо, да́-гунéсиш, а́јди ге,
да́-гунéсиш, Ка́шо, и́унуді́ца;
и́унуді́ца, ма́ри Ка́шо, и́унуді́ца, а́јди ге,
и́унуді́ца, Ка́шо, ли́бині́ца;
ли́бині́ца, ма́ри Ка́шо, ли́бині́ца, а́јди ге,
ли́бині́ца, Ка́шо, уш-сї́рид-зі́ма.

Стара планина – блажина

Сї́ара і́лانی́на, ма́ле, бла́жі́на
ні́куга́ш і́ра́зна, ма́ле, не́ сї́бе.
Зі́маї́ша і́а́лна, ма́ле, ју́фча́ри,
ле́шушо і́а́лна, ма́ле, ја́нда́ри,
се́ку-е бу́ка, ма́ле, јуна́ка.

Мара болна леже

Ма́ра бо́лна ле́же, ама́ намáн, Ма́ра бо́лна ле́же,
Ма́ра бо́лна ле́же на́-висо́ко кре́веиш.
– Ма́јко, ја́с ки-у́мра́м, ама́ намáн, ма́јко, ја́с ки-у́мра́м,
Ма́јко, ја́с ки-ју́мра́м мла́да е́м зилéна,
мла́да е́м зилéна, ама́ намáн, е́м не́иул'убéна.
Мо́ми да́-ма́-мі́јаїш, а́ма намáн, мо́ми да́-ма́-мі́јаїш,
мо́ми да́-ма́-мі́јаїш, мо́ми да́-ма́-носа́иш.

(Забележени од Симо Илиевски, 70 години)

ЛИПИНЦИ

* * *

За́йлака́ла ивду́вица на́-ша́а ші́урца́ жра́ніца.
– Сї́ани, сї́ани Сїуја́не да́-ві́диш ші́фо́ја ивду́вица.
Ца́рнјуш і́ро́и са́-ушфо́ри, Сїуја́н на́-лі́бе і́ру́жувóри:
– На́-мо́жам, лі́бе, да́-сї́анам, ші́урца́ ки́ришум ма́-і́руні́за
на́-ле́ва сї́ра́на ду-са́рце, ші́ешка ми зéмја на́д-мéне;
змі́ја ми зла́ва ју́вила, ко́ски ми ле́сно сї́руші́ла.

(Забележана од Ванчо Делјановски, 75 години)

* * *

Дóјди ѓлúфчий̑о,
 ̑у-извáди фий̑й̑лчий̑о
 и уdn̑й̑ше кáндй̑лчий̑о.
 Јој-ле-ле-ле-ле-ле, вéчер бис-кáндй̑лче.
 Тра-ла-ла-ла-ла-ла, вéчер бис-кáндй̑лче.

Дóјди мáчкáй̑а,
 ̑у-изéди ѓлúфчий̑о,
 шу-извáди фий̑й̑лчий̑о
 и уdn̑й̑ше кáндй̑лчий̑о.
 Јој-ле-ле-ле-ле-ле, вéчер бис-кáндй̑лче.
 Тра-ла-ла-ла-ла-ла, вéчер бис-кáндй̑лче.

Дóјди кúчкáй̑а,
 á-издáви мáчкáй̑а,
 шу-улóви ѓлúфчий̑о,
 шу-извáди фий̑й̑лчий̑о
 и уdn̑й̑ше кáндй̑лчий̑о.
 Јој-ле-ле-ле-ле-ле, вéчер бис-кáндй̑лче.
 Тра-ла-ла-ла-ла-ла, вéчер бис-кáндй̑лче.

Дóјди д̑рвуй̑о,
 á-ју̑и́е̑а кúчкáй̑а,
 шу-издáви мáчкáй̑а,
 шу-улóви ѓлúфчий̑о,
 шу-извáди фий̑й̑лчий̑о
 и уdn̑й̑ше кáндй̑лчий̑о.
 Јој-ле-ле-ле-ле-ле, вéчер бис-кáндй̑лче.
 Тра-ла-ла-ла-ла-ла, вéчер бис-кáндй̑лче.

Дóјди фúрнáй̑а,
 ̑у-из̑óри д̑рвуй̑о,
 шу-у̑и́е̑а кúчкáй̑а,
 шу-издáви мáчкáй̑а,
 шу-улóви ѓлúфчий̑о,
 шу-извáди фий̑й̑лчий̑о
 и уdn̑й̑ше кáндй̑лчий̑о.
 Јој-ле-ле-ле-ле-ле, вéчер бис-кáндй̑лче.
 Тра-ла-ла-ла-ла-ла, вéчер бис-кáндй̑лче.

Дóјди рéкáй̑а,
 á-ју̑̑áсна фúрнáй̑а,
 шу-из̑óри д̑рвуй̑о,
 шу-ју̑и́е̑а кúчкáй̑а,
 шу-издáви мáчкáй̑а,

(Забележена од Јана Каралазова, 75 години)

Ратка

*Райкини вѣжи – жайяни
на-мојшо сарце две рани.
Оф-оф, Райко бре,
умир, жайням жайебе.*

(Забележена од Нада Анџиева, 60 години)

СКРАТЕНИЦИ

Видоески, Кум. говор	= Б. Видоески, <i>Кумановскиот говор</i> , Скопје 1962
Видоески, Акц. системи	= Б. Видоески, <i>Акцентскиите системи во македонските дијалекти</i> , ЛЗ6, XVII, 1970, бр. 3, стр. 1-11
Видоески, Конш. р и л	= Б. Видоески, <i>Коншинуираните на вокалните р и л во дијалектите на македонскиот јазик</i> , ГЗ6СФФ, XXII, 1970, стр. 529-546+5 карти
ГЗ6СФФ	= Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Скопје
ИССФ	= Извѣстия на Семинара по славянска филологија, София
ЈФ	= Јужнословенски филолог, Београд
Конески, Граматика	= Б. Конески, <i>Граматика на македонскиот литературен јазик</i> ² I, II, Скопје 1966
ЛЗ6	= Литературен збор, Скопје
МЈ	= Македонски јазик, Скопје
МП	= Македонски прегледъ, София
СБНУ	= Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, София

Скратеници на имињата на селата

Бир = Бирџалци
Бош = Бошџуфци
Дебр = Дебрец
Дур = Дурџуто
Емб = Ембуре
Ком = Комџан
Кун = Кунџи
Кџтр = Кџтранџа

Лип = Липинџи
Лџк = Лџка
П = Пџл'џр
Рак = Рџкита
Ран = Рџнџи
Руд = Рудунџите
Тџ = Трџмно
Тп = Трџпиџта

СПИСОК НА КОРИСТЕНАТА ЛИТЕРАТУРА

- Белић А., Галички дијалекаш, Београд 1935.
- Видоески Б., Месшотш на акценшотш во краштовскиот шовор, МЈ, III, 1952, бр. 3, стр. 58–63, III, 1952, бр. 4, стр. 84–86, III, 1952, бр. 5, стр. 105–108, III, 1952, бр. 6, стр. 134–146.
- Прилози за македонската дијалекшологија. 1. Гласот х во охридскиот шовор. 2. Осшашотци од назализмотш во зайагншше шовори. 3. Ошклонување нейосредностш на вокалишше во нашишше шовори, МЈ, VI, 1955, кн. 2, стр. 113–151.
- Основни дијалекшни шрушш во Македонија, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 13–31+3 карти.
- Македонскишше дијалекшш во светшлинаш на линшвисшшчкашша шеографија, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 87–107+8 карти.
- Кумановскиот шовор, Скопје 1962.
- Акценшшскишше сисшшми во македонскишше дијалекшшш, ЛЗБ, XVII, 1970, бр. 3, стр. 1–11.
- Дијалекшшната диференцијација во македонскиот јазик, Пристапни предавања, прилози и библиографија на новите членови на МАНУ, Скопје 1970, стр. 25–38.
- Коншинуаншшшше на вокалнишше р и л во дијалекшшшше на македонскиот јазик, ГЗБСФФ, XXII, 1970, стр. 529–546+5 карти.
- Вокалнишше фонолошки сисшшми во македонскишше дијалекшшшш, Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура, 19.VIII–2.IX 1971, Скопје и Охрид, стр. 22–26+1 карта.
- Ешшшш во дијалекшшната диференцијација на македонскиот јазик, Предавања на VII семинар за македонски јазик, литература и култура, 15.VIII–31.VIII 1974, стр. 18–25.
- Фонолошки ошшс на шоворотш на кајларскош село Емборе (Ешејска Македонија), Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANU BiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 6, Sarajevo 1977, str. 431–442.

Последици од губењето на консонантните во интervoкална позиција во македонскиот дијалектен јазик, Предавања на XI семинар за македонски јазик, литература и култура, 11.VIII–31.VIII 1978, Скопје и Охрид, стр. 13–20.

- Голомб З., *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско). Јазична обработка, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 113–182, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 173–276.*
- Думевъ В., *Воденскиот говоръ, МП, XIII, 1942, кн. 3, стр. 8–41, XIII, 1942, кн. 4, стр. 35–87.*
- Ивановъ Й., *Гевгелискиот говоръ, София 1932.*
- Ивић П., *Дијалектологија српскохрватског језика, Нови Сад 1956.*
Значај лингвистичке географије за уредно и историско проучавање јужнословенских језика и нивових односа према осталим словенским језицима, ЈФ, XXII, 1957/58, кн. 1–4, стр. 179–201.
Основни аспекти структуре дијалектске диференцијације, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 81–103.
- Ивковић М., *Акцентски системи српско-македонских говора, ЈФ, II, 1921, кн. 3–4, стр. 254–271, IV, 1924, стр. 46–71.*
- Ј. – Настева О., *Македонските калки од турскиот јазик, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 109–172.*
- Конеска М., *Мариовскиот говор, Дипломски работи, кн. 3, Скопје 1951.*
- Конески Б., *Загубата на интervoкалноста во западномакедонските говори, ГЗСФФ, I, 1948, стр. 111–128.*
Прилепскиот говор, ГЗСФФ, II, 1949, стр. 247–301.
Грамматика на македонскиот литературен јазик² I, II, Скопје 1966.
За некои морфолошки пречки на фонетските промени во македонскиот јазик, МЈ, XIII–XIV, 1962/63, кн. 1–2, стр. 5–15.
За редукцијата на неакцентираниите вокали, Предавања на X семинар за македонски јазик, литература и култура, 5.VIII–25.VIII 1977, Скопје и Охрид, стр. 15–20.
- Кузовъ А., *Косиурскиот говоръ, ИССФ, IV, 1921, стр. 86–125.*
- Кънчовъ В., *Македония – етнография и статистика, София 1900.*
- Мирчевъ Д., *Бълшки по Кукушко-воденскиот говоръ, СБНУ, XVIII, 1901, стр. 426–470.*
- Пеев К., *Дојранскиот говор, Македонистика, 2, 1979, стр. 1–190.*

- Романски С., *Долновардарскиот говор*, МП, VIII, 1932, кн. 1, стр. 99–140.
- Таховски А., *Грчки зборови во македонскиот народен говор, Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик*, Скопје 1951.
- Тополињска З., *За словенскиот слободен и недвижен акцент*, МЈ, XI–XII, 1960/61, кн. 1–2, стр. 73–79.
- У. – Скаловска Р., *Значењето на глаголските префикси во македонскиот јазик*, Скопје 1960.
- Филиповски И., *Негошинскиот говор*, Дипломски работи, кн. 4, Скопје 1952.
- Христовъ Г. П., *По-забележителни особености на кукушко-дойранскиот говор*, МП, X, 1936, кн. 1–2, стр. 103–117.
- Цоневъ Б., *Историја на българскиот език*, А. Општа часть, т. I, София 1940 (Второ, посмъртно издание под редакцијата на проф. д-р Ст. Младенов и доц. К. Мирчевъ).

КАРТА
на кајларскиот говор
Размер 1:300 000

ЛЕГЕНДА

- Населба со македонско население
- Населба со грчко население
- ◐ Населба со мак.-грч. население
- ⊕ Населба со влашко население

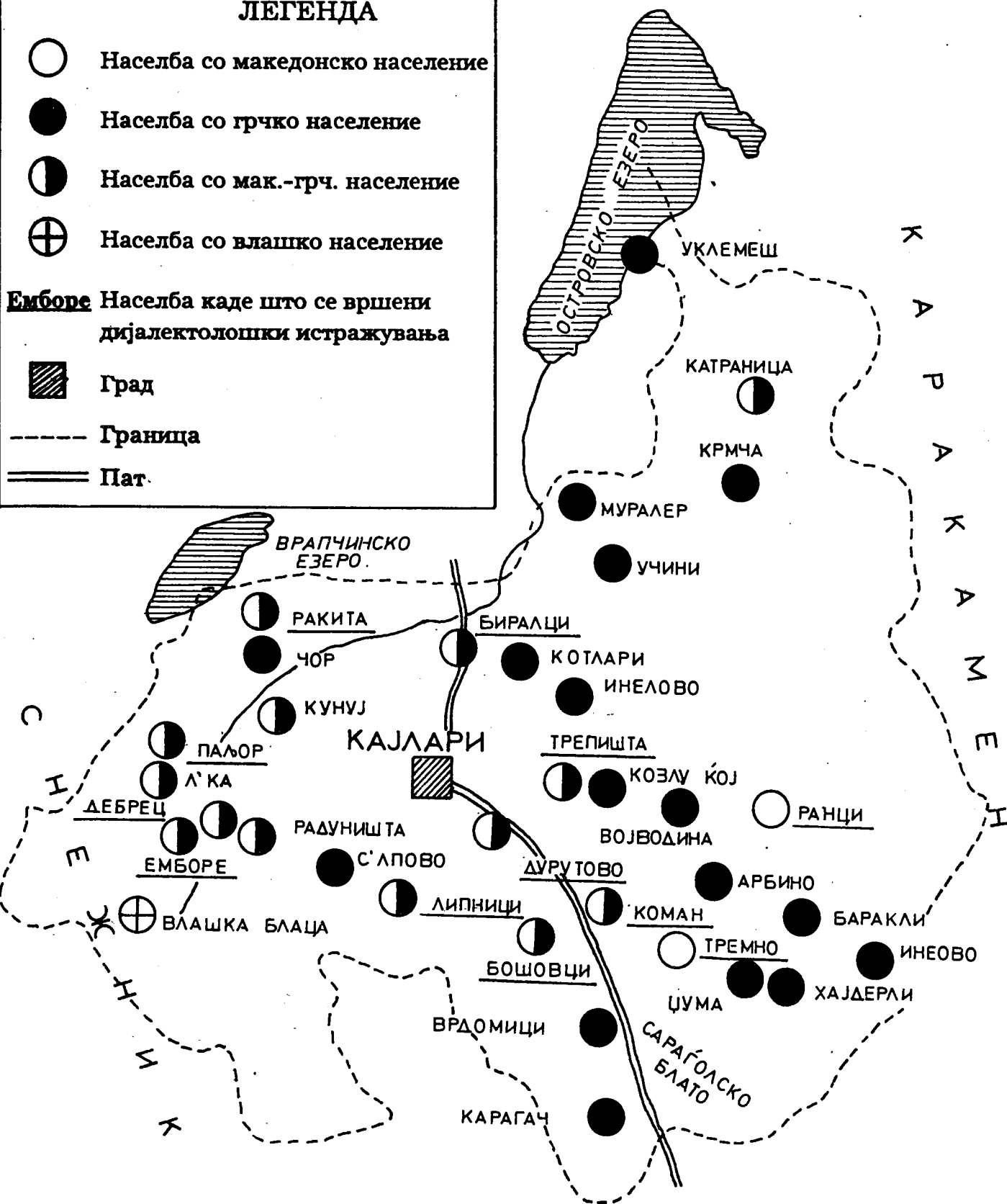
Емборе Населба каде што се вршени
дијалектолошки истражувања

Град

----- Граница

==== Пат

СОДРЖИНА

Вовед	5
ФОНЕТИКА	13
Гласовниот систем	13
Вокали	14
Редуција на вокалите	14
а	14
е	15
о	17
Други промени на вокалите	18
Елизија	18
Подвижни вокали на апсолутниот крај	19
Асимилација на вокалите	19
Испуштање на почетните вокали	19
Преглас а → е	19
Упростување на вокалните групи	19
Образување на дифтонзи	19
Контракција	20
Консонанти	20
Сонанти	20
л, л'	20
ј	22
Шумни консонанти	22
в	22
ф	23
з	23
ќ, ф	23
ц	23
Измена на консонантите	24
Дисимилација	24
Метатеза	24
Удвоени консонанти	24
Губење на консонантите во меѓувокална позиција	24
Губење на консонантите во консонантски групи	25
Консонантите на крајот од зборот	25
Појава на секундарни консонанти	25
Од историјата на гласовите	26
*ъ, *у	26
*у	26

*q, *ɕ	26
*ʒ	27
ʒ ²	27
*ɾ	28
*l	28
h	29
*l'	29
*r', *d' (<*tj, *kt, *dj)	29
x	30
Други измени на консонантите	31
Акцент	31
Местото на акцентот	31
Акцентот на одделни зборови	34
Именки	34
Именки од машки род	34
Именки од женски род	36
Именки од среден род	38
Акцентот кај личните имиња	38
Акцентот во сложените именки	39
Акцентот во месните имиња	39
Акцентот во туѓите зборови	40
Придавки	40
Заменски придавки	42
Заменки	42
Броеви	42
Глаголи	42
Прилози и честици	43
Акцентот во акцентски групи	44
Акцентски групи со именки	44
Акцентски групи со глагол	45
Зборови што не се акцентираат	47
Појава на вторичен акцент	47
МОРФОЛОГИЈА	51
Именки	51
Образување на именките	51
Образување на сложени именки	53
Формите на именките	54
Именки од машки род	54
Именки од женски род	55
Именки од среден род	55
Остатоци од старите падежни форми	55
Именки што се употребуваат само во множина	56
Промени и колебање во родот	56
Членот	56
Придавки	57
Образување на придавките	57
Образување на качествени придавки	57
Образување на односни придавки	57
Сложени придавки	58
Формите на придавките	58
Членување на придавките	58

Бројни придавки	59
Заменски придавки	59
Степенување на придавките	60
Заменки	60
Лични заменки	60
Лично-предметни заменки	63
Показни заменки	64
Броеви	65
Прилози	65
Прилошки партикули	67
Предлози	67
Глаголи	70
Образување на глаголите	70
Образување на сложени глаголи	72
Перфектизација и имперфектизација	72
Глаголски групи	73
Глаголските форми и нивното образување	73
Сегашно време	75
Презентска форма од помошните глаголи	76
Минато определено свршено време	77
Разновидности во аористните основи	78
Минато определено несвршено време	79
Имперфектната форма од помошниот глагол быти	79
Заповеден начин	80
Описно искажување на заповед	80
Глаголска л-форма	81
Глаголска придавка	81
Глаголски прилог	82
Глаголска именка	82
Минато неопределено време	82
Идно време	83
Минато-идно време	83
Идно прекажано време	83
Сложени форми со 'има/нема'	83
Употреба на глаголските форми	84
СИНТАКСА	89
Редот на зборовите	89
Местото на зборовите групирани околу глаголот	91
Конгруенција	92
Двојниот објект	93
Повторување на делови од реченицата	94
Прости реченични искази	96
Изразување на посвојноста	97
Сложени реченични конструкции	97
Приредени реченици	97
Подредени реченици	98
ЛЕКСИКА	103
Поглед врз лексичкиот состав	103
Туѓи зборови во лексиката на кајларскиот говор	105

Архаизми	106
Фразеологија	106
Заклучок	109
Текстови	113
Скратеници	161
Список на користената литература	163
Карта на кајларскиот говор	167